

DANIELA ZAWADZKA

GRAMATYKA JĘZYKA WŁOSKIEGO

GRAMATYKA

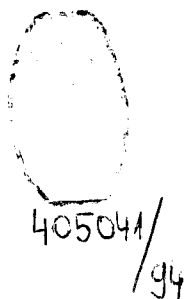
DANIELA ZAWADZKA

GRAMATYKA JĘZYKA WŁOSKIEGO

**WYDAWNICTWO NAUKOWE PWN
WARSZAWA 1993**

Projekt okładki **Andrzej Pilich**
Redaktor **Dorota Staniszevska-Kowalak**
Redaktor techniczny **Teresa Skrzypkowska**
Korektor **Danuta Dąbrowska-Jędrych**

Copyright © by
Wydawnictwo Naukowe PWN Sp. z o.o.
Warszawa 1993

ISBN 83-01-11161-5

WPROWADZENIE

Gramatyka języka włoskiego została pomyślana jako podręcznik dla wszystkich, niezależnie od stopnia umiejętności posługiwania się tym językiem.

Książka nie powiela schematów podręczników włoskich, lecz jest owocem wieloletniego doświadczenia dydaktycznego autorki.

Świadomie rozbudowano w niej rozdział o rodzajniku, którego użycie sprawia Polakom szczególny kłopot, oraz część dotyczącą czasownika, z uwagi na bogactwo form i na trudną dla Polaków zgodność czasów i trybów.

Uwzględniono też współczesne tendencje języka włoskiego, a więc struktury i zastosowania powszechnie używane, ale nie będące normą językową, co pozwala uniknąć fałszywego podziału na to, co w pełni poprawne i niepoprawne. Gramatyka obfituje w przykłady podane wraz z tłumaczeniem, które dodatkowo uzmysławia Czytelnikowi różnice strukturalne między językiem polskim i włoskim.

Z pewnością każdy znajdzie w niej coś, co pomoże mu wzbogacić lub uporządkować dotychczasową wiedzę.

SPIS TREŚCI

I. Uwagi o wymowie i pisowni — <i>Osservazioni sulla pronuncia e sulla grafia</i>	11
1. Pisownia a wymowa	11
2. Skracanie wyrazów — elizja i apokopa	15
3. Dzielenie wyrazów	19
4. Uwagi o interpunkcji	20
5. Pisownia dużą literą	21
6. Dodatkowe -d	22
II. Słowotwórstwo — <i>Formazione delle parole</i>	23
1. Przedrostki	23
2. Przyrostki	27
III. Rzeczowniki — <i>Sostantivi</i>	42
1. Rodzaje rzeczowników	43
2. Tworzenie rzeczowników rodzaju żeńskiego	46
3. Tworzenie liczby mnogiej rzeczowników	48
IV. Rodzajniki — <i>Articoli</i>	56
1. Formy rodzajnika nieokreślonego	56
2. Formy rodzajnika określonego	57
3. Rodzajnik przed rzeczownikami pochodzenia obcego	59
4. Rodzajniki określone ściągnięte	60
5. Rodzajnik częściowy	61
6. Występowanie, wybór i opuszczanie rodzajników. Zasady ogólne	62
7. Rodzajnik przed rzeczownikami w liczbie mnogiej	65
8. Rodzajnik przed rzeczownikami w wołaczcu	65
9. Rodzajnik przy wyliczaniu	65
10. Rodzajnik w konstrukcji przyimek + rzeczownik	66
11. Rodzajnik przed nazwami geograficznymi	68
12. Rodzajnik przed nazwami dni tygodnia	69
13. Rodzajnik przed dopowiedzeniem	70

14. Rodzajnik przed orzecznikiem rzeczownym	71
15. Rodzajnik przed przydawką dopełnienia bliższego	72
16. Rodzajnik przed rzeczownikami abstrakcyjnymi	73
17. Rodzajnik przed imionami własnymi	76
V. Przyimki — <i>Preposizioni</i>	77
1. Przyimki właściwe	77
2. Przyimki niewłaściwe	86
3. Przyimki a okoliczniki miejsca	89
VI. Przymiotniki — <i>Aggettivi qualificativi</i>	93
1. Tworzenie rodzaju żeńskiego przymiotników	93
2. Tworzenie liczby mnogiej przymiotników	94
3. Miejsce przymiotnika w zdaniu	95
4. Uzgadnianie przymiotników z rzeczownikami	96
5. Stopniowanie przymiotników	98
VII. Liczebniki — <i>Aggettivi numerali</i>	104
1. Liczebniki główne	104
2. Liczebniki porządkowe	106
3. Ułamki	107
4. Użycie liczebników w datach	108
5. Rzeczowniki i przymiotniki pochodne od liczebników	109
VIII. Zaimki — <i>Aggettivi indicativi e pronomi</i>	111
1. Zaimki przymiotne dzierżawcze	112
2. Zaimki rzeczowne dzierżawcze	115
3. Zaimki przymiotne wskazujące	116
4. Zaimki rzeczowne wskazujące	117
5. Zaimki nieokreślone	120
6. Zaimki przymiotne i rzeczowne pytające	124
7. Zaimki względne	128
8. Zaimki osobowe	132
IX. Partykuły zaimkowe — <i>Particelle pronominali</i>	142
1. Partykuła zaimkowa <i>ci (vi)</i>	142
2. Partykuła zaimkowa <i>ne</i>	145
3. Zaimki i partykuły	148
X. Spójniki — <i>Congiunzioni</i>	158
XI. Przysłówki — <i>Avverbi</i>	165
1. Funkcje, formy i użycie	165
2. Tworzenie przysłówek sposobu	174
3. Stopniowanie przysłówek	175
XII. Wykrzykniki — <i>Interiezioni</i>	177

XIII. Formy nieosobowe czasowników — <i>Modi indefiniti e forme impersonali dei verbi</i>	179
XIV. Imiesłowy współczesny i uprzedni — <i>Gerundio</i>	180
1. Formy <i>gerundio</i>	180
2. <i>Stare + gerundio</i>	184
XV. Imiesłowy czynny i bierny — <i>Participi</i>	186
1. <i>Participio presente</i>	186
2. <i>Participio passato</i>	188
3. Uzgadnianie <i>participio passato</i>	189
4. <i>Participio passato assoluto</i>	191
XVI. Bezokolicznik i zdania bezokolicznikowe — <i>Infinito e proposizioni infinitive</i>	193
1. Bezokolicznik	193
2. Zdania bezokolicznikowe	197
XVII. Czasownikowe formy nieosobowe — <i>Verbi e espressioni impersonali</i>	206
XVIII. Forma nieosobowa czasowników — <i>Forma impersonale dei verbi</i>	210
1. Formy analogiczne do nieosobowych	211
XIX. Formy osobowe czasowników. Podział na koniugacje — <i>Forme definite dei verbi. Le coniugazioni</i>	213
XX. Czasowniki posiłkowe — <i>Verbi ausiliari</i>	215
1. Wybór czasownika posiłkowego przy tworzeniu czasów złożonych	215
XXI. Czasowniki pomocnicze — <i>Verbi servili o modali</i>	218
1. Czasownik posiłkowy czasowników pomocniczych	219
XXII. Tryb oznajmujący — <i>Indicativo</i>	221
1. Czas teraźniejszy	222
2. Czasy przyszłe	225
3. Czasy przeszłe dokonane	230
4. Czynności dokonane a niedokonane	236
5. Czas przeszły niedokonany	238
6. Czasy zaprzeszłe	241
7. Zgodność czasów w trybie oznajmującym	244
XXIII. Tryb przypuszczający — <i>Condizionale</i>	247
1. Formy <i>condizionale presente</i>	248
2. Formy <i>condizionale passato</i>	249
3. Użycie trybu <i>condizionale</i>	249
4. <i>Condizionale passato</i> . Czynności przyszłe w przeszłości	251
5. <i>Condizionale</i> w zdaniu nadrzędnym	252

XXIV. Tryb przypuszczający — <i>Congiuntivo</i>	255
1. Formy <i>congiuntivo presente</i>	256
2. Formy <i>congiuntivo passato</i>	258
3. Formy <i>congiuntivo imperfetto</i>	259
4. Formy <i>congiuntivo trapassato</i>	260
5. Użycie trybu <i>congiuntivo</i>	261
6. Zgodność czasów w trybie <i>congiuntivo</i>	267
XXV. Tryb rozkazujący — <i>Imperativo</i>	271
1. Formy trybu rozkazującego	271
2. Formy trybu rozkazującego a zaimki	273
XXVI. Strona zwrotna — <i>Forma riflessiva</i>	275
1. Czasownik posiłkowy czasowników zwrotnych	277
XXVII. Strona bierna — <i>Forma passiva</i>	279
1. Tworzenie strony biernej	279
2. Uwagi na temat użycia strony biernej	279
3. Tworzenie strony biernej za pomocą czasownika <i>venire</i>	282
4. Tworzenie strony biernej za pomocą <i>si passivante</i>	282
XXVIII. Zdania pojedyncze — <i>Proposizioni</i>	285
1. Podmiot	287
2. Orzeczenie	289
3. dopełnienie bliższe	289
4. dopełnienia dalsze i okoliczniki	292
XXIX. Zdania złożone — <i>Frase</i>	299
1. Zdania podrzędne podmiotowe i dopełnieniowe	301
2. Zdania podrzędne względne	303
3. Zdania podrzędne czasowe	304
4. Zdania podrzędne przyczynowe	304
5. Zdania podrzędne celowe	305
6. Zdania podrzędne skutkowe	306
7. Zdania podrzędne przyzwalające	307
8. Zdania podrzędne porównawcze	307
9. Zdania podrzędne sposobu	309
10. Zdania podrzędne wykluczające	309
11. Zdania podrzędne pytające	310
12. Zdania podrzędne warunkowe	311
13. Okres warunkowy	311
XXX. Mowa niezależna i zależna — <i>Discorso diretto e indiretto</i>	315
Zestawienie odmiany czasowników	319
1. Czasowniki posiłkowe	320
2. Czasowniki regularne	324
3. Czasowniki o dwóch wzorach odmiany i ułomne	348
4. Czasowniki nieregularne	351
Spis czasowników nieregularnych i wzory ich odmiany	415

I. UWAGI O WYMOWIE I PISOWNI — *OSSERVAZIONI SULLA PRONUNCIA E SULLA GRAFIA*

1. Pisownia a wymowa

1.1. Alfabet

Alfabet włoski składa się z 21 liter. Dwie z nich nie są znane językowi polskiemu:

q, po której następuje zawsze litera *u*, wymawiane [kw], jak w słowie polskim *kłos* [kwos]:

quadro [kwadro] — obraz.

v, odpowiadająca polskiemu *w*:

vaso [vazo] — wazon.

Literze *h* nie odpowiada żaden dźwięk:

ho [ɔ] — mam; *hanno* [anno] — mają;

oh! [ɔ] — och!

Litery *j*, *k*, *w*, *x*, *y* występują wyłącznie w wyrazach obcych.

1.2. Spółgłoski

W języku włoskim spółgłoski wymawia się tak samo jak w polskim. Jedynie kiedy występują po dwie (geminanty) należy wymawiać je dłużej:

sasso [sasso] — kamień.

Wymowa kilku spółgłosek zmienia się w różnych zestawieniach. Dotyczy to głosek: *c*, *ci*, *ce*, *g*, *gi*, *ge*, *chi*, *che*, *ghi*, *ghe*, *gn*, *gli*, *sc*, oraz *s* i *z*. Niżej podajemy przykłady wymowy wraz z transkrypcją fonetyczną. W przypadku dźwięków nie znanych językowi polskiemu przytaczamy dodatkowe przykłady wyrazów polskich. Zbliżony do właś-

ciwego będzie dźwięk pośredni między brzmieniem danego dźwięku w dwóch przykładach polskich:

c (przed każdą literą oprócz *i* oraz *e*) [*k*]: cane [*kane*], crudo [*krudo*];

ci [*tʃi*]: gancio [*gantʃo*]. Por. cisza, czikagowski;

ce [*tʃe*]: pece [*petʃe*]. Por. ciekawy, czerni;

g (przed każdą literą oprócz *i* oraz *e*) [*g*]: gatto [*gatto*], inglese [*ingleze*];

gi [*dʒi*]: gioiello [*dʒioiello*]. Por. dziura, dżin;

ge [*dʒe*]: gente [*dʒente*]. Por. dzień, dżem;

chi [*kʲi*]: chiuso [*kiuzo*];

che [*ke*]: foche [*foke*];

ghi [*gi*]: aghi [*agi*];

ghe [*ge*]: alghe [*alge*];

gn [*ɲ*]: gnomo [*ɲomo*], ognuno [*oɲuno*]. Por. niebo, nisza;

gli [*ʎ*]: gli [*ʎi*], meglio [*meʎʎo*]. Por. ślina, glina;

s (między dwiema samogłoskami oraz przed *b*, *d*, *g*, *l*, *m*, *n*, *r*, *v*) [*z*]: esame [*ezame*], casa [*kaza*], sbaglio [*zbaʎʎo*], Svezia [*zvetsia*];

s (przed każdą inną literą, na początku wyrazu, po spółgłosce oraz jako geminanta) [*s*]: salute [*salute*], scaricare [*skarikare*], psicologo [*psikologo*], osso [*osso*];

sci [*ʃi*]: inconscio [*inkonʃo*]. Por. siostra, szorty;

sce [*ʃe*]: scena [*fena*]. Por. sieć, sześć;

z (przeważnie na początku wyrazu i po *n*, *r*) [*dz*]: zucchero [*dzukero*], zero [*dzero*], manzo [*mandzo*]. Por. bardzo;

z (przeważnie przed *i*) [*ts*]: zio [*tsio*], Svezia [*zvetsia*]. Por. cokol; ale: pranzo [*prantso*], forza [*fortsa*], Svizzera [*zvʲitstsera*].

Jak wynika z przykładów całkowicie obcy, spośród dźwięków języka włoskiego, jest dla nas dźwięk o symbolu [*ʎ*], o zapisie *gli*, występujący np. w słowie meglio [*meʎʎo*] – lepiej – będący bardzo miękkim *l*. Por. polskie: ślina, glina.

Dźwięk [*k*] możemy w języku włoskim zapisać na trzy sposoby:

c (samo lub przed każdą literą poza *i* oraz *e*):

crudo [*krudo*], cane [*kane*]

chi, che:

chiesa [*kjeza*], oche [*ʝke*]

qu:

quadro [*kwadro*].

1.3. Samogłoski

W języku włoskim występuje 5 samogłosek. Są to: *a, e, i, o, u*.

Istotna dawniej różnica między otwartą i ścieśnioną wymową samogłosek odnosi się już dziś jedynie do *e* i do *o*.

Otwarte *e*, zapisywane fonetycznie jako [e], występuje np. w słowach: *essere* być [ɛssere], *senza* — bez (czegoś) [sɛntsa], a ścieśnione, zapisywane jako [ɛ], w słowach takich, jak *avere* — mieć [avere], *casetta* — domek [kazetta];

O otwarte zapisujemy jako [ɔ]; *o* ścieśnione jako [o], np. *ho* — mam [ɔ], *sono* — jestem [sono].

E otwarte wymawiamy jak polskie *e*, z ustami otwartymi jak przy wymowie *a*; *e* ścieśnione z ustami ułożonymi jak przy wymowie *i*:

quel	signore	è	elegante
↑	↑	↑	↑↑↑
ścieśnione		otwarte	ścieśnione

O otwarte wymawiamy tak jak polskie *o*; *o* ścieśnione z ustami ułożonymi jak do wymowy *u*:

lo	ho	trovato
↑	↑	↑↑
ścieśnione	otwarte	ścieśnione

Otwarte brzmienie ma każde *e* oraz każde *o* oznaczone akcentem *grave* (opadającym). Por.

e — spójnik i, a — [e]

è — jest, czasownik *essere*, być, w trzeciej osobie — [ɛ]

pero — grusza [pero]

però — ale, jednak [perɔ]

a także *o* poprzedzone literą *h*:

ho — mam, czasownik *avere*, mieć, w pierwszej osobie — [ɔ].

1.4. Akcent

W języku włoskim występują dwa rodzaje akcentów: akcent wyrazowy i akcent graficzny.

Akcent wyrazowy (głosowy) nie jest w żaden sposób oznaczony graficznie. W przeważającej większości wyrazów włoskich pada na samogłoskę przedostatniej sylaby wyrazu:

vedere — widzieć
italiano — Włoch, włoski.

W wielu słowach pada jednak na trzecią sylabę od końca:

vendere — sprzedąć
abitto — mieszkam, ubranie (strój).

Ponieważ nie istnieją ściśle zasady akcentowania tej czy innej sylaby, w tej książce, dla wygody Czytelnika, we fragmentach tekstu dotyczących akcentowania, w końcowym zestawieniu odmiany czasowników nieregularnych oraz w słowach, w których akcent pada na sylabę inną niż przedostatnia, postawiono kropkę pod samogłoską akcentowaną:

prendono — biorą.

Czasem akcent graficzny wskazuje miejsce padania akcentu głosowego. Jeżeli nad jedną z samogłosek wyrazu znajduje się akcent graficzny, należy mocno i zdecydowanie zaakcentować tę właśnie samogłoskę:

pero — grusza
però — ale, jednak.

Ortografia włoska wyróżnia dwa akcenty graficzne:

— wznoszący się (*acuto*), występujący w sylabie akcentowanej nad samogłoską o wymowie ścieśnionej; stawia się go w wyrazach takich jak *né, sé, ché* (celowe) *perché, poiché* oraz w formach 3 osoby l.poj. passato remoto czasowników II koniugacji, takich jak *temé, poté* itp.;

— opadający (*grave*) nad samogłoską otwartą, występujący w wyrazach: *cioè, caffè, tè*; w formie 3 osoby l.poj. czasu teraźniejszego (*presente indicativo*) czasowników *essere* i *potere* — *è, può*; w formach 1 i 3 osoby l.poj. czasu przyszłego (*futuro semplice*): *andare* — *andrò, andrà, essere* — *sarò, sarà, passare* — *passerò, passerà, finire* — *finirò, finirà* itd.; w formach 3 osoby l.poj. czasu przeszłego (*passato remoto*) czasowników zakończonych w bezokoliczniku na *-are*, np. *andare* — *andò, passare* — *passò*.

Stosowanie akcentu graficznego nie jest zawsze obowiązkowe. Trzeba stawiać akcent na ostatniej sylabie słów będących skróconymi formami słów dłuższych, które niejednokrotnie wyszły już z użycia, tzw. *parole tronche*. Są wśród nich nazwy pierwszych pięciu dni tygodnia: *lunedì* itd. oraz m.in.: *così, però, perciò, virtù, bontà, umiltà, verità*,

pietà, onestà, libertà, città, attività, comunità, società, realtà, sanità, santità, familiarità, laboriosità, sì (twierdzące).

Akcent graficzny stawia się w słowach jednosylabowych, takich jak: *può, già, più, lì, là, ciò*. Odróżnia się nim słowa o identycznej formie, ale różnym zastosowaniu, np.:

- *è* czasownik od *e* spójnika,
- formę przeczącą *né* od partykuły zaimkowej *ne*,
- zaimek osobowy akcentowany *sé* od *se* zaimka nie akcentowanego i *se* spójnika,
- *sì* twierdzące od *si* zaimka zwrotnego, *si passivante* i *si impersonale*,
- *dà* czasownik od *da* przyimka,
- *là, lì* przysłówki miejsca od rodzajnika *la* i zaimków wskazujących *la* i *li*.

Można stawiać akcent graficzny w słowach wielosylabowych, których znaczenie jest różne zależnie od położenia akcentu wyrazowego, np.:

<i>àncora</i>	— kotwica	<i>ancóra</i>	— jeszcze
<i>mèta</i>	— cel, meta	<i>metà</i>	— połowa
<i>prìncipi</i>	— książęta	<i>principi</i>	— zasady, podstawy początki

lub od brzmienia samogłoski:

<i>la pèsca</i>	— rybołówstwo	<i>la pèsca</i>	— brzoskwinia
<i>il vólto</i>	— twarz, oblicze	<i>vólto</i>	— <i>participio passato</i> czasownika <i>volgere</i>
<i>vénti</i>	— dwadzieścia	<i>i vènti</i>	— wiatry.

2. Skracanie wyrazów — Elizja i apokopa

W dwóch przypadkach, elizji i apokopy, występuje zanik ostatniej samogłoski, a nawet grupy głosek w wyrazie.

2.1. Elizja

Elizja (*elisione*) polega na zastąpieniu apostrofem końcowej samogłoski wyrazu przed innym wyrazem, zaczynającym się także od samogłoski.

Elizja nie jest zabiegiem obowiązkowym. Jest jednak powszechnie stosowana ze względów fonetycznych przy:

- rodzajniku określonym i rodzajnikach ściągniętych:

l'amico
dell'amico

- przyimku *di* przed wyrazem zaczynającym się od samogłoski:

la lezione d'italiano

- zaimku *ci* przed wyrazem zaczynającym się od *e*:

Chi c'è? – Kto tam jest?

Stosowana jest często również przy:

- rodzajniku nieokreślonym i zaimkach *nessuno*, *qualcuno*, *ognuno*, *ciascuno* (zob. w rozdziałach IV.1 i VIII.5)

- zaimkach *questo* i *quello* (zob. w rozdziale VIII.3)

- wyrazach *bello*, *grande*, *santo* (zob. strony 17–19).

Samogłoska akcentowana nie ulega elizji:

un caffè elegante – wytworna kawiarnia.

2.2. Apokopa

Apokopa (*troncamento*) to zanik głoski lub grupy głosek na końcu wyrazu przed wyrazem zaczynającym się od spółgłoski. W miejsce głoski nie stawia się apostrofu. Apokopa nie jest zabiegiem obowiązkowym, jednak często stosowanym.

Może jej podlegać jedynie wyraz, który:

- składa się z więcej niż jednej sylaby
- jest użyty w liczbie pojedynczej i jest rodzaju męskiego (poza wyjątkami):

il signor professore lecz *i signori professori*

- jeżeli przed ostatnią samogłoską stoi spółgłoska *l, n, r*, rzadziej *m*, np.

gentile – uprzejmy, grzeczny

il gentil sesso – płeć piękna

buono – dobry

un buon padre – dobry ojciec

piano — cicho, powoli
pian piano — bardzo powoli, bardzo cicho
avere — mieć
aver avuto — dostać
frate — brat zakonny
fra Cristoforo — brat Krzysztof

Jeżeli jedna z wymienionych wyżej czterech spółgłosek jest podwojona, to druga spółgłoska znika łącznie z końcową samogłoską, np.

un (bello) bel quadro — piękny obraz
(quello) quel ragazzo — tamten chłopiec.

Przeciwnie niż przy elizji:

— przy apokopie drugi wyraz zaczyna się nie od samogłoski, lecz od spółgłoski (z nielicznymi wyjątkami):

Mar Tirreno
Mar Adriatico
aver paura
aver avuto

— w miejsce głoski nie stawia się apostrofu:

<i>bell'uomo</i>	<i>bel paesaggio</i>
<i>sant'Agostino</i>	<i>San Giovanni</i>
<i>quell'uomo</i>	<i>signor professore</i>

— podczas gdy wyraz podlegający elizji łączy się w wymowie z następnym wyrazem, wyraz skrócony przez *troncamento* pozostaje nadal wyrazem samoistnym i wymawia się go oddzielnie:

l'amico *il signor Mario.*

Wyrazami, które najczęściej ulegają skróceniu są: *quello, bello, grande, buono, santo*. O *quello* piszemy w rozdziale poświęconym zaimkom wskazującym.

Bello

Przymiotnik *bello* ulega skróceniu w taki sam sposób jak formy rodzajnika określonego:

il bello specchio — *i begli specchi* (lo — gli)

il bel libro — i bei libri (il — i)
il bell'affresco — i begli affreschi (l' — gli) itd.

Liczby mnogiej *belli* używa się wówczas, gdy przymiotnik ten stoi po rzeczowniku lub występuje jako orzecznik:

I monumenti più belli di Venezia sono... — Najpiękniejszymi zabytkami Wenecji są...

Tutti i ponti di Venezia sono belli. — Wszystkie mosty Wenecji są piękne.

Grande

Wyraz ten może podlegać apokopie lub nie. Może być skracany, lub nie, do formy *gran* w liczbie pojedynczej i mnogiej obu rodzajów przed rzeczownikami zaczynającymi się spółgłoską:

<i>un grande palazzo</i>	=	<i>un gran palazzo</i>	— wielki pałac, budynek
<i>dei grandi palazzi</i>	=	<i>dei gran palazzi</i>	— wielkie pałace, budynki
<i>un grande signore</i>	=	<i>un gran signore</i>	— wielki pan
<i>dei grandi signori</i>	=	<i>dei gran signori</i>	— wielcy panowie
<i>una grande signora</i>	=	<i>una gran signora</i>	— wielka pani
<i>delle grandi signore</i>	=	<i>delle gran signore</i>	— wielkie panie.

Gdy rzeczownik zaczyna się samogłoską, w liczbie pojedynczej *grande* można skracać:

una grand'attrice
un grand'attore.

Nie skrócimy jednak:

dei grandi uomini — wielcy ludzie.

Buono

Skraca się w liczbie pojedynczej do *buon*, przypominając formy rodzajnika nieokreślonego:

<i>il buon tè (un tè)</i>	— dobra herbata
<i>i buoni tè</i>	— dobre herbaty
<i>il buono studente (uno studente)</i>	— dobry student
<i>i buoni studenti</i>	— dobrzy studenci
<i>il buon uomo (un uomo)</i>	— dobry człowiek
<i>i buoni uomini</i>	— dobrzy ludzie.

Santo

Ulega skróceniu w liczbie pojedynczej przed imionami rodzaju męskiego zaczynającymi się spółgłoską:

San Geremia

San Francesco

San Marco.

Przed imionami zaczynającymi się samogłoską należy zastosować apostrof:

Sant'Antonio

Sant'Anna.

Przed pozostałymi imionami, przed *s impura* (s + spółgłoska) oraz w liczbie mnogiej zachowuje pełną formę:

Santo Stefano

Santo Stanislao

Santa Caterina

i santi Stefano e Stanislao

le sante Anna e Teresa.

Przy apokopie nie stosuje się zwykle znaków graficznych, odmiennie niż przy elizji. Wyraz *un po'* oraz formy 2 osoby liczby pojedynczej trybu rozkazującego niektórych czasowników wymagają jednak apostrofu:

da' zamiast *dai* od czasownika *dare* — dawać

di' zamiast *dici* od czasownika *dire* — mówić

fa' zamiast *fai* od czasownika *fare* — robić

sta' zamiast *stai* od czasownika *stare* — stać, być, mieszać się

va' zamiast *vai* od czasownika *andare* — iść, jechać.

Stosowanie w tych przypadkach znaków graficznych pozwala uniknąć dwuznaczności:

Sta' tranquillo! — Bądź spokojny!

Sta tranquillo. — Jest spokojny.

3. Dzielenie wyrazów

Wyrazy nie mieszczące się w całości na końcu wiersza dzielimy według sylab (dyftongi traktujemy jako jedną sylabę):

stu-den-te, buo-no, e-ser-ci-zio.

Jeżeli następuje po sobie więcej spółgłosek, to trzymają się one drugiego, przeniesionego członu, zwłaszcza jeżeli pierwszą z tych spółgłosek jest *s*:

vo-stro.

Jeżeli jednak pierwszą z tych spółgłosek jest *l*, *m*, *n* lub *r*, wówczas zostaje ona przy pierwszym członie:

al-tro.

W przypadku geminant (traktujemy jako geminantę także zbitkę *cq*), rozdzielamy je:

mam-ma, ades-so, ac-qua.

Staramy się nie dzielić rodzajników oraz form:

degli, dagli, agli, quegli, dei, dai, ai, quei.

Piszemy je bezpośrednio przed rzeczownikiem, a więc w nowym wierszu.

Można jednak dzielić formy:

del-la, dal-la, al-la, quel-la, del-le, dal-le, al-le, quel-le, del-lo, dal-lo, al-lo, quel-lo, del-l', dal-l', al-l', quel-l', itp.

Drugi człon rodzajnika czy zaimka dołącza się tu do pierwszej sylaby rzeczownika.

W przypadku form rodzaju żeńskiego z apostrofem, na końcu wiersza piszemy pełną formę rodzajnika:

la/aula zamiast *l'aula*
quella/insegnante zamiast *quell'insegnante.*

4. Uwagi o interpunkcji

Przecinek stawiamy:

— przed i po rzeczowniku będącym w formie odpowiadającej polskiemu wołaczowi:

Scusi, Signora, che ora è? — Przepraszam Panią, która jest godzina?

Marco, sei libero stasera? — Marku, czy jesteś wolny dziś wieczorem?

- przy wyliczaniu, jeśli między słowami nie stoi spójnik:
Ho penna, matite e quaderni. – Mam pióra, ołówki i zeszyty.
- oddzielamy przecinkiem zdania wtrącone i dopełnienia okolicznikowe:
A quest'ora Pietro va, di solito, da Eva. – O tej godzinie Piotr chodzi zwykle do Ewy.
Paolo, di cui ti ho parlato, sta male. – Paweł, o którym ci mówiłem, jest chory.
- po *sì* i *no*, gdy pełnią one funkcję zdań:
Sì, hai ragione. – Tak, masz rację.
No, non posso venire. – Nie, nie mogę przyjść.
- przed *affinché* (w tym celu, aby), *se condizionale*, *ma*, *però*, *anzi* (a nawet, a wręcz) i w zdaniach współrzędnych:
È bravo, ma poco puntuale. – Jest dobrym np. pracownikiem, ale nie jest zbyt punktualny.
È tanto buono, quanto bravo. – Jest tak samo dobry, co i zdolny.
Usciamo insieme, se vieni in tempo. – Wyjdziemy razem, jeżeli przyjdiesz na czas.
4293 W
Przecinka nie stawiamy:
- między krótkimi zdaniami połączonymi spójnikami *né*, *e*, *o*:
Né lui né lei lavorano. – Ani on, ani ona, nie pracują.
- przed zdaniem podrzędnym, które pełni funkcję podmiotu lub dopełnienia bliższego:
Non credo che lui parta. – Nie wierzę, że on wyjedzie.
Penso che venga. – Myślę, że przyjdzie.
- przed zaimkiem względnym, jeśli nie wprowadza on zdania wtrąconego:
Chi è la ragazza che vuoi invitare? – Kim jest dziewczyna, którą chcesz zaprosić?

5. Pisownia dużą literą

W języku włoskim pisownia dużą literą występuje tylko w nazwach państw, regionów, miast i rzek, w formach grzecznościowych i słowie *Dio* – Bóg.

Nazwy narodowości piszemy w języku włoskim małą literą:

I polacchi sono gentili. — Polacy są uprzejmi.

Non sei italiano? — Nie jesteś Włochem?

Piszemy je z dużej litery jedynie, gdy chcemy podkreślić przynależność do danego narodu:

Gli Italiani e i Polacchi sono due popoli amici. — Włosi i Polacy to dwa zaprzyjaźnione narody.

6. Dodatkowe -d

Spójnik *e* oraz przyimek *a*, między wyrazami kończącymi się i zaczynającymi od samogłosek, ze względów fonetycznych mogą przyjmować formy *ed*, *ad*:

Do un quaderno ed una matita ad Anna. — Daję Annie zeszyt i ołówek.

II. SŁOWOTWÓRSTWO — *FORMAZIONE DELLE PAROLE*

1. Przedrostki — *Prefissi*

Większość przedrostków występujących w języku włoskim sygnalizuje, że dana czynność lub przedmiot przeciwstawia się innej czynności lub przedmiotowi. Dodaniu przedrostka towarzyszy nieraz podwojenie początkowej spółgłoski wyrazu podstawowego.

Najczęściej występującymi przedrostkami są:

ante-, anti- łączą się z rzeczownikami, wskazują na uprzedniość lub przeciwstawienie:

guerra — *anteguerra*

corpo — *anticorpo*

aereo — *antiaereo*

wojna — okres przedwojenny

ciało — przeciwciało

powietrzny, lotny, lotniczy —
przeciwlotniczy

bi-, bis- łączą się z rzeczownikami i przymiotnikami, sygnalizują podwojenie:

avo — *bisavo*

laterale — *bilaterale*

przodek — praprzodek

boczny — dwustronny

co- (przed samogłoską i przed *s impura*; przed *p, b, m* przybiera formę *com-*; przed *r*: *cor-*; przed *l*: *col-*; w pozostałych przypadkach *con-*) sygnalizuje wspólność, współistnienie, występuje z czasownikami, rzeczownikami i przymiotnikami:

esistere — *coesistere*

cedere — *concedere*

patriota — *compatriota*

rispettivo — *corrispettivo*

istnieć — współistnieć

ustępować — udzielać, przyznawać

patriota — współziomek

odnośny — odpowiadający

contro- nadaje rzeczownikom znaczenie przeciwstawne:

indicazione — *controindicazione*

rimforma — *controriforma*

wskazanie — przeciwwskazanie

reforma — kontrreformacja

prova — controprova

dowód — dowód przeciwny

de-, di- zaprzeczają czynność lub nadają czasownikom charakter opisowy:

comporre — decomporre

komponować, składać — dekomponować, rozkładać

stabilizzare — destabilizzare

stabilizować — destabilizować

scrivere — descrivere

pisać — opisywać

mostrare — dimostrare

ukazywać — wykazywać

ridere — deridere

śmiać się — wyśmiewać

dis- zaprzecza, wskazuje na anomalie, tworzy takie czasowniki, przymiotniki i rzeczowniki jak:

dire — disdire

mówić — odwoływać, odmawiać

pari — dispari

parzysty — nieparzysty

gelo — disgelo

mróz — rozmrożenie, odwilż

funzione — disfunzione

funkcja — dysfunkcja

fra-, infra-, tra- występują z rzeczownikami i czasownikami:

intendere — fraintendere

zrozumieć — źle zrozumieć

struttura — infrastruttura

struktura, konstrukcja, układ — infrastruktura, układ wewnętrzny

mandare — tramandare

wysłać — przekazywać z pokolenia na pokolenie

in- (przed *p, b, m* przybiera formę: *im-*; przed *r*: *ir-*; przed *l*: *il-*) występuje w przymiotnikach, powoduje zaprzeczenie cechy:

sopportabile — insopportabile

znośny — nieznośny

paziente — impaziente

cierpliwy — niecierpliwy

responsabile — irresponsabile

odpowiedzialny — nieodpowiedzialny

leggibile — illeggibile

czytelny — nieczytelny

inter-, intra-, intro- odpowiadają polskiemu „między”; występują z rzeczownikami, przymiotnikami i czasownikami:

regno — interregno

królestwo — bezkrólewie

nazionale — internazionale

narodowy — międzynarodowy

mettere — intromettere

kłaść, stawiać — wtrącać się

pluri- odpowiada polskiemu „wiele-”; łączy się z przymiotnikami:

nazionale — plurinazionale

narodowy — wielonarodowy

bilingue — plurilingue

dwujęzyczny — wielojęzyczny

pre- „przed”; występuje z rzeczownikami, przymiotnikami i czasownikami:

fisso — *prefisso*

stały, dodany, doczepiony — prefiks, przedrostek

maturato — *prematurato*

dojrzały — przedwczesny

stabilito — *prestabilito*

ustalony — ustalony wcześniej, narzucony

pro- występuje z czasownikami i rzeczownikami, wskazuje na poprzedzanie lub zastępowanie czegoś:

mettere — *promettere*

kłaść, stawiać — obiecywać

porre — *proporre*

kłaść, stawiać — proponować

nome — *pronome*

imię — zaimek

re-, ri- sygnalizują powtórzenie lub odnowienie czynności:

spingere — *respingere*

pchać — odpychać

entrare — *rientrare*

wchodzić — wchodzić ponownie, mieścić się

cominciare — *ricominciare*

zaczynać — zaczynać od nowa

leggere — *rileggere*

czytać — czytać ponownie

retro- „tylny”, „do tyłu”; występuje z rzeczownikami i czasownikami:

guardia — *retroguardia*

straż — tylna straż

cedere — *retrocedere*

ustępować — wycofywać się

s-, es- łączą się z czasownikami, przymiotnikami i rzeczownikami:

mettere — *smettere*

kłaść, stawiać — przestawiać

portare — *esportare*

nieść — eksportować

contento — *scontento*

zadowolony — niezadowolony

conto — *sconto*

rachunek — rabat

semi- „pół”, łączy się z rzeczownikami i przymiotnikami:

cerchio — *semicerchio*

okrąg — półokrąg, półkole

tono — *semitono*

ton — półton

ufficiale — *semiufficiale*

oficjalny — na wpół oficjalny

sotto-, sub- zwykle odpowiada polskiemu „pod” i występuje z rzeczownikami, przymiotnikami i czasownikami:

suolo — *sottosuolo*

powierzchnia Ziemi, podłoga — podłóże

urbano — *suburbano*
posto — *sottoposto*
ordinare — *subordinare*

miejski — podmiejski
położony — przedłożony, poddany
porządkować — podporządkować

sopra-, *sovra-*, *sovr-*, *sor-*, *sur-*, *super-* „nad”, „ponad” występują w rzeczownikach, przymiotnikach i czasownikach:

ricordato — *sopraricordato*
umano — *sovrumano*
porre — *sovrapporre*
passare — *sorpassare*
reale — *surreale*
intendente — *sovrintendente*
sonico — *supersonico*

wspomniany — wspomniany wyżej
ludzki — nadludzki
kłaść — nakładać
przechodzić — wyprzedzać
realny — nierealny, surrealistyczny
rządca — główny zarządzający
dźwiękowy — ponaddźwiękowy

stra-, *extra-* łączą się z rzeczownikami, przymiotnikami i czasownikami:

ordinario — *straordinario*
fare — *strafare*
terrestre — *extraterrestre*

zwykły — nadzwyczajny
robić — robić za dużo
ziemski — pozaziemski

trans, *tras-*, *tra-* występują:

a) z rzeczownikami i przymiotnikami utworzonymi od nazw geograficznych:

Tevere — *Trastevere*
alpino — *transalpino*

Tybr — Zatybrze
alpejski — zaalpejski

b) z czasownikami:

sudare — *trasudare*
portare — *trasportare*

pocić się — przepacać
nosić — przenosić

uni- (przed samogłoską: *un-*), „jedno”, występuje w przymiotnikach i czasownikach:

laterale — *unilaterale*
formare — *uniformare*

boczny — jednostronny
tworzyć, formować — ujednolicać

vice- występuje z rzeczownikami, oznacza zastępcę:

presidente — *vicepresidente*

przewodniczący, prezydent — zastępca przewodniczącego, wiceprezydent

ministro — *viceministro*
direttore — *vicedirettore*

minister — wiceminister
dyrektor — zastępca dyrektora.

2. Przyrostki — *Suffissi*

2.1. Przyrostki służące tworzeniu rzeczowników i przymiotników od innych rzeczowników i przymiotników to:

-aggio tworzy rzeczowniki od rzeczowników:

villa (łac.) — *villaggio*

wieś — wioska, osada

canotto — *canottaggio*

łódka — wioślarstwo

-aggine tworzy rzeczowniki od przymiotników:

stupido — *stupidaggine*

głupi — głupota, głupstwo

testardo — *testardaggine*

uparty — upór

-aia tworzy rzeczowniki nazywające miejsca, w których coś występuje:

riso — *risaia*

ryż — pole ryżowe

fungo — *fungaia*

grzyb — miejsce uprawy grzybów,
grzybiarnia

-aio, -aiolo, -iere, -igiano tworzą przede wszystkim nazwy zawodów:

giornale — *giornalaio*

gazeta — sprzedawca gazet

bosco — *boscaiolo*

las — gajowy, drwal

pane — *panettiere*

chleb, pieczywo — sprzedawca pieczywa, piekarz

arte — *artigiano*

sztuka, rzemiosło — rzemieślnik

ale również:

pollo — *pollaio*

kogut, kurczę — kurnik

-ale tworzy:

1) przymiotniki:

industria — *industriale*

przemysł — przemysłowy

cultura — *culturale*

kultura — kulturalny

norma — *normale*

norma — normalny

sera — *serale*

wieczór — wieczorny

2) inne rzeczowniki:

porta — *portale*

drzwi — brama, portal

giorno — *giornale*

dzień — gazeta codzienna, dziennik

settimana — *settimanale*

tydzień — tygodnik

mondo — *mondiale*

świat — światowy

-ame tworzy rzeczowniki zbiorowe:

pollo — *pollame*
bestia — *bestiame*
legno — *legname*

kogut, kurczę — drób
zwierzę — zwierzęta hodowlane
drewno — drwa

-aneo tworzy przymiotniki:

momento — *momentaneo*
contemporaneità — *contemporaneo*

chwila — chwilowy
równoczesność, współczesność —
współczesny

-ano, -iano tworzą:

1) przymiotniki i rzeczowniki główne od nazw własnych:

• *mondo* — *mondano*
repubblica — *repubblicano*

świat — światowiec
republika — republikański, repu-
blikanin
Chrystus — chrześcijański, chrześ-
cijanin

• *Cristo* — *cristiano*

2) wraz z -ese, -ense, -asco, -ino, -giano i innymi tworzą przymiotniki od nazw geograficznych:

Hollywood — *hollywoodiano*
Roma — *romano*
Italia — *italiano*

Hollywood — hollywoodzki
Rzym — rzymski
Włochy — włoski

-are tworzy przymiotniki:

• *regola* — *regolare*
triangolo — *triangolare*
• *popolo* — *popolare*

reguła — regularny
trójkąt — trójkątny
lud — ludowy, popularny

-ario tworzy przymiotniki:

statuto — *statutario*
rivoluzione — *rivoluzionario*
autorità — *autoritario*

statut — statutowy
rewolucja — rewolucyjny
autorytet — autorytarny

-ata tworzy nazwy czynności:

rivoltella — *rivoltellata*
coltello — *coltellata*
• *telefono* — *telefonata*

rewolwer — strzał rewolwerowy
nóż — cios nożem
telefon — rozmowa telefoniczna

oraz inne rzeczowniki:

testa — *testata*

głowa — wezglowie, głowica, na-
glówek (w gazecie)

• *giorno* — *giornata*

dzień — tok dnia, dniówka, cały dzień

• *sera* — *serata*

wieczór — cały wieczór, godziny wieczorne

-*ato* tworzy zwłaszcza nazwy urzędów:

magistero — *magistrato*

nauczanie, urząd — sprawujący urząd, urzędnik sądowy

console — *consolato*

konsul — konsulat

dottore — *dottorato*

doktor — doktorat

-*cida* określa zabójców:

omicida

ludobójca

suicida

samobójca

fratricida

bratobójca

-*cidio* określa zabójstwa:

omicidio

ludobójstwo

patricidio

ojcobójstwo

-*coltore* tworzy nazwy osób zajmujących się uprawą:

agro (campo) — *agricoltore*

pole — rolnik

vite — *viticoltore*

winorośl — uprawiający winorośl

-*cultura* tworzy nazwy upraw:

agro (campo) — *agricoltura*

pole — rolnictwo

• *vite* — *viticoltura*

winorośl — uprawa winorośli

-*dotto* tworzy nazwy trakcji, ciągów:

gas — *gasdotto*

gaz — gazociąg

acqua — *acquedotto*

woda — wodociąg

olio — *oleodotto*

olej — naftociąg, ropociąg

-*enza* tworzy określenia stanów:

• *sonno* — *sonnolenza*

sen — senność

insufficiente — *insufficienza*

niewystarczający, niedostateczny — niedostatek, niewystarczająca ilość

-*eo* tworzy przymiotniki:

ferro — *ferreo*

żelazo — żelazny

fulmine — *fulmineo*

błyskawica — błyskawiczny

simultaneità — *simultaneo*

równoczesność — równoczesny

-eria tworzy nazwy sklepów:

• *pane* — *panetteria*

• *gioiello* — *gioielleria*

• *carta* — *cartoleria*

oraz inne rzeczowniki:

porco — *porcheria*

vigliacco — *vigliaccheria*

-esco tworzy przymiotniki:

• *gigante* — *gigantesco*

• *Novecento* — *novecentesco*

• *Dante* — *dantesco*

-ese tworzy przymiotniki:

corte — *cortese*

• *borgo* — *borghese*

• *Francia* — *francese*

-esimo, -ismo tworzą rzeczowniki od rzeczowników i przymiotników:

• *cristiano* — *cristianesimo*

• *umano* — *umanesimo*

comunista — *comunismo*

chleb — piekarnia, sklep z pieczywem

biżuteria — sklep jubilerski

papier — sklep papierniczy

wieprz — świnstwo

tchórz — tchórzostwo

olbrzym — olbrzymi

dwudziesty wiek — dwudziestowieczny

Dante — dantejski

dwór — dworski, dworny, uprzejmy, serdeczny

miasto — miejski, mieszczański

Francja — francuski

chrześcijanin, chrześcijański — chrześcijaństwo

ludzki — humanizm

komunista, komunistyczny — komunizm

-este, -estre tworzą przymiotniki:

• *cielo* — *celeste*

• *terra* — *terrestre*

niebo — niebiański, niebieski

ziemia — ziemski

-eto tworzy nazwy plantacji, sadów, itp.:

pino — *pineto*

olivo — *oliveto*

frutto — *frutteto*

sosna — las sosnowy

oliwka — gaj oliwny

owoc — sad owocowy

-ezza tworzy od rzeczowników określenia stanów:

• *triste* — *tristezza*

• *ricco* — *ricchezza*

• *timido* — *timidezza*

smutny — smutek

bogaty — bogactwo

nieśmiały — nieśmiałość

-ia, -sia, -zia tworzą rzeczowniki od rzeczowników i przymiotników:

borghese — *borghesia*

folle — *follia*

poeta — *poesia*

pulito — *pulizia*

mieszczański — mieszczaństwo,
burżuazja

szalony — szaleństwo

poeta — poezja

czysty — czystość

-ico tworzy przymiotniki:

democrazia — *democratico*

• *artista* — *artistico*

periodo — *periodico*

demokracja — demokratyczny

artysta — artystyczny

okres — okresowy, periodyczny

-iera tworzy nazwy pojemników:

pattume — *pattumiera*

sale — *saliera*

• *tè* — *teiera*

• *insalata* — *insalatiera*

śmieci — pojemnik na śmieci

sól — solniczka

herbata — imbryk

sałata — salaterka

-ifero tworzy przymiotniki:

ghiandola mammaria — *mammifero*

peste — *pestifero*

• *frutta* — *fruttifero*

gruczoł mleczny — istota ssąca,
ssak

dżuma — powodujący dżumę,
śmierdzący, nieznosny

owoce — owocujący

-ifico tworzy przymiotniki:

pace — *pacifico*

prale — *prolifico*

• *magno* — *magnifico*

pokój — pokojowy, pacyfistyczny

potomstwo, ród — płodny

wielki, słynny — okazały, wspaniały

-ile tworzy:

1) nazwy pomieszczeń:

fieno — *fienile*

• *canè* — *canile*

• *campana* — *campanile*

siano — stodoła

pies — buda

dzwon — dzwonnica

2) przymiotniki:

• *femmina* — *femminile*

• *maschio* — *maschile*

kobieta — kobiecy

mężczyzna — męski

-ismo tworzy rzeczowniki od rzeczowników i przymiotników:
simbolo — *simbolismo* symbol — symbolizm
razionale — *razionalismo* racjonalny — racjonalizm
conforme — *conformismo* zgodny, konformistyczny — konformizm

-ista tworzy rzeczowniki od rzeczowników i przymiotników:
 • *dente* — *dentista* ząb — dentysta
materiale — *materialista* materiał — materialista
 • *giornale* — *giornalista* gazeta — dziennikarz

-ità tworzy rzeczowniki:
pari — *parità* równy — równość
identico — *identità* identyczny — identyczność, tożsamość
 • *personale* — *personalità* osobisty — osobistość, osobowość
quotidiano — *quotidianità* codzienny — codzienność
vivace — *vivacità* pełen życia, zwawy, żywiołowy — zwawość, żywiołowość

-ite tworzy nazwy chorób od nazw narządów będących w stanie zapalnym:

meninge — *meningite* opona mózgowa — zapalenie opon mózgowych
bronchi — *branchite* oskrzela — zapalenie oskrzeli
pleura — *pleurite* opłucna — zapalenie opłucnej

-ivoro tworzy określenia istot od nazwy pokarmu, jakim się żywią:
carne — *carnivoro* mięso — mięsożerny
erba — *erbivoro* trawa — trawożerny, roślinożerny
ogni cosa — *onnivoro* każda rzecz — wszystkożerny

-izia tworzy rzeczowniki:
 • *giusto* — *giustizia* sprawiedliwy — sprawiedliwość
 • *primo* — *primizia* pierwszy — nowalijka, prymicja
milite — *milizia* żołnierz, bojownik — oddział wojska, bojówka

-logia, -sofia tworzą nazwy dziedzin nauki:
apologia apologia
sociologia socjologia
filosofia filozofia

-logo, -sofo tworzą nazwę badacza danej dziedziny nauki:

<i>sociologo</i>	socjolog
<i>zoologo</i>	zoolog
<i>filosofo</i>	filozof

-oso tworzy przymiotniki:

<i>forma</i> — <i>formoso</i>	kształt — kształtny
<i>valore</i> — <i>valoroso</i>	odwaga — odważny
<i>voluttà</i> — <i>voluttuoso</i>	rozkosz — zmysłowy, lubieżny

-tà tworzy rzeczowniki:

<i>buono</i> — <i>bontà</i>	dobry — dobroć
<i>onesto</i> — <i>onestà</i>	uczciwy — uczciwość
<i>libero</i> — <i>libertà</i>	wolny — wolność

-teca tworzy nazwy miejsc, w których się coś gromadzi, przechowuje:

<i>disco</i> — <i>discoteca</i>	plyta — płytoteka
<i>eno (vino)</i> — <i>enoteca</i>	wino — kolekcja win, winiarnia
<i>film</i> — <i>filmoteca</i>	film — filmoteka

-tudine tworzy rzeczowniki:

<i>abituato</i> — <i>abitudine</i>	przyzwyczajony — zwyczaj
<i>simile</i> — <i>similitudine</i>	podobny — podobieństwo
<i>consueto</i> — <i>consuetudine</i>	ten co zwykle, codzienny — przyzwyczajenie

-ura tworzy:

1) rzeczowniki zbiorowe:

<i>dente</i> — <i>dentatura</i>	zab — uzębienie
<i>osso</i> — <i>ossatura</i>	kość — kościec

2) nazwy siedziby władz:

<i>pretore</i> — <i>pretura</i>	sędzia pierwszej instancji — sąd pierwszej instancji
<i>questore</i> — <i>questura</i>	kwestor — kwestura, komenda policji

-urno tworzy przymiotniki:

<i>notte</i> — <i>notturmo</i>	noc — nocny
<i>di (giorno)</i> — <i>diurno</i>	dzień — dzienny
<i>tacito</i> — <i>taciturno</i>	cichy, bez słów — milczący.

2.2. Przyrostki służące tworzeniu rzeczowników i przymiotników od czasowników to:

-abile, -ibile tworzą przymiotniki od czasowników:

- *immaginare* — *immaginabile* wyobrażać sobie — wyobrażalny
- *stare* — *stabile* być, stać — stabilny
- *fare* — *fattibile* robić, czynić — dający się zrobić
- *vedere* — *visibile* widzieć — widzialny (zob. rozdział II.2.2.1)

-ace tworzy przymiotniki:

- *capire* — *capace* zawierać — pojemny
- *mordere* — *mordace* gryźć — gryzący, kąśliwy, ostry

-aggio tworzy rzeczowniki od czasowników I koniugacji:

- *linciare* — *linciaggio* linczować — linczowanie, samosąd
- *pilotare* — *pilotaggio* pilotować — pilotowanie

-amento tworzy rzeczowniki od niektórych czasowników I koniugacji:

- *cambiare* — *cambiamento* zmieniać — zmiana
- *atteggiarsi* — *atteggiamento* przyjmować postawę — postawa
- *migliorare* — *miglioramento* polepszać — poprawa

-anza tworzy rzeczowniki od czasowników I koniugacji:

- *sperare* — *speranza* mieć nadzieję — nadzieja
- *ignorare* — *ignoranza* nie wiedzieć — niewiedza
- *somigliare* — *somiglianza* być podobnym — podobieństwo

-enza tworzy rzeczowniki od czasowników II koniugacji:

- *sapere* — *sapienza* wiedzieć — wiedza
- *resistere* — *resistenza* stawiać opór — opór, odporność
- *tendere* — *tendenza* skłaniać się ku czemuś — tendencja, skłonność
- *assistere* — *assistenza* towarzyszyć, pomagać — pomoc

-evole tworzy przymiotniki:

- *mutare* — *mutevole* zmieniać się — zmienny
- *onorare* — *onorevole* czczyć — godny czci
- *lodare* — *lodevole* chwalić — godny pochwały (zob. rozdział II.2.2.2)

-ido tworzy przymiotniki:

- *lucere* — *lucido*
- sapere* — *sapido*
- fervere* — *fervido*

błyszczeć — błyszczący
mieć smak — smaczny
gorzeć, płonąć — gorliwy

-iera tworzy rzeczowniki:

- *pregare* — *preghiera*
- *volare* — *voliera*
- salare* — *saliera*
- *zuccherare* — *zuccheriera*

modlić się — modlitwa
latać — woliera
solić — solniczka
słodzić — cukiernica

-imento tworzy rzeczowniki od czasowników nie zakończonych na -are:

- esaurire* — *esaurimento*
- combattere* — *combattimento*
- *comporre* — *componimento*

wyczerpać — wyczerpanie
walczyć — walka, bitwa
składać, komponować — kompozycja

-io tworzy rzeczowniki:

- brulicare* — *brulichio*
- calpestare* — *calpestio*
- *vociare* — *vocio*

roić się — rojenie się, mrowienie się
deptać — tupot
krzyczeć, wrzeszczeć — zgiełk

-ione tworzy rzeczowniki będące przeważnie nazwami czynności od imiesłówów biernych:

- eletto* — *elezione*
- fuso* — *fusione*
- dichiarato* — *dichiarazione*

wybrany — elekcja, wybór
stopiony — stop
oświadczony — oświadczenie

-ivo, -tivo tworzą przymiotniki od imiesłówów biernych:

- amministrato* — *amministrativo*

administrowany — administracyjny

- deciso* — *decisivo*
- governato* — *governativo*

zdecydowany — decydujący
rządzony — rządowy

-oio tworzy rzeczowniki od imiesłówów biernych:

- scritto* — *scrittoio*
- serbato* — *serbatoio*
- abbeverato* — *abbeveratoio*

napisany — miejsce do pisania, biurko
zachowany, zebrany — zbiornik
napojony — poidło, wodopój

-ore tworzy rzeczowniki oznaczające głównie wykonawców czynności od:

a) imiesłowów biernych:

amministrato — *amministratore*

administrowany — administrator

governato — *governatore*

rządzony — rządca, gubernator

diretto — *direttore*

kierowany — kierownik, dyrektor

inciso — *incisore*

wyryty — rytownik

b) bezokoliczników:

• *errare* — *errore*

błądzić — błąd

• *splendere* — *splendore*

błyszczeć — blask, splendor

-orio tworzy rzeczowniki i przymiotniki od imiesłowów biernych:

emigrato — *emigratorio*

emigrant — emigracyjny

immigrato — *immigratorio*

imigrant — imigracyjny

interrogato — *interrogatorio*

pytany — odpytywanie, przesłuchanie

-ura tworzy nazwy czynności i przedmiotów od imiesłowów biernych:

fornito — *fornitura*

dostarczony — dostawa

letto — *lettura*

przeczytany — czytanie, czytanka, lektura

chiuso — *chiusura*

zamknięty — zamknięcie, zamykanie, zamek

aperto — *apertura*

otwarty — otwarcie, otwieranie, otwór.

Przykłady wskazują, że przymiotniki tworzy się najczęściej od formy *participio passato* czasowników lub od innych form czasownika przez derywację.

2.2.1. Część przymiotników włoskich powstaje z czasowników przez dodanie do tematu bezokolicznika czasowników I koniugacji końcówki *-abile*, a czasowników II i III koniugacji końcówki *-ibile*, przy czym zdarzają się czasem modyfikacje tematu. Przykłady:

stare — *stabile*

być, trwać — stabilny, stały

accettare — *accettabile*

przyjmować — do przyjęcia

• *amare* — *amabile*

kochać — miły, dający się kochać

identificare — *identificabile*

trattare — *trattabile*

trovare — *trovabile*

comprendere — *comprensibile*

raggiungere — *raggiungibile*

• *preferire* — *preferibile*

comporre — *componibile*

tradurre — *traducibile*

• *potere* — *possibile*

• *fare* — *fattibile*

identyfikować — dający się zidentyfikować, dający się rozpoznać
pertraktować — nad (z) którym można pertraktować, dyskutować
znaleźć — do znalezienia
rozumieć — dający się zrozumieć, pojąć

osiągnąć — osiągalny

woleć — preferowany, lepszy

komponować — dający się złożyć, skomponować

tłumaczyć — dający się przetłumaczyć

móc — możliwy

robić — dający się zrobić, wykonać.

Jak wskazują przykłady, przyrostki *-abile* i *-ibile* nadają czynności charakter potencjalnie możliwej do zrealizowania.

Formę negatywną, zaprzeczającą, otrzymuje się przez dodanie przedrostka *in-*, występującego w postaci *im-* przed rzeczownikami rozpoczynającymi się od *p*, *b*, *m*, w postaci *ir-* przed *r*, w postaci *il-* przed *l*:

intrattabile — z którym nie można dyskutować, pertraktować

impossibile — niemożliwy

irraggiungibile — nieosiągalny

illeggibile — nieczytelny, nie do (od)czytania.

Akcent przymiotników zakończonych na *-abile* i na *-ibile* pada zawsze na trzecią sylabę od końca.

2.2.2. Przymiotniki tworzymy również przez dodanie do tematu czasownika końcówki *-evole*, np.:

• *lodare* — *lodevole*

• *notare* — *notevole*

ragionare — *ragionevole*

• *piacere* — *piacevole*

chwalić — godny pochwały

zauważyć — zauważalny, znaczny

rozumować — rozumny, rozsądny

podobać się — przyjemny, podobający się.

Niektóre przymiotniki mogą występować zarówno z przyrostkiem *-abile* czy *-ibile*, jak i z przyrostkiem *-evole*, np.:

mutare — *mutabile*

zmieniać się — podatny na zmiany, podlegający zmianom

mutare — *mutevole*

zmieniać się — niestały, zmienny.

Zaprzeczenie cechy uzyskujemy za pomocą różnych form:

- *piacevole* — *spiacevole*
- ragionevole* — *irragionevole*
- *lodevole* — *non lodevole*.

przyjemny — nieprzyjemny
rozsądny — nierozsądny
godny pochwały — niegodny pochwały.

2.3. Przyrostki modyfikujące znaczenie rzeczowników, przymiotników i przysłówków nadają rzeczownikowi charakter:

zdrobniały bez odcienia pejoratywnego:

- ellino • *fratello* — *fratellino*
- ello *secchio* — *secchiello*
- etto *vaso* — *vasetto*
- icello • *vento* — *venticello*
- icino • *cuore* — *cuoricino*
- ino • *naso* — *nasino*
- olino • *cane* — *cagnolino*
- (u)olo • *figlio* — *figli(u)olo*
- ellina • *sorella* — *sorellina*
- ella • *storia* — *storiella*
- etta *vecchia* — *vecchietta*
- icella *nave* — *navicella*
- icina *porta* — *porticina*
- ina • *mamma* — *mamma*
- olina *foglia* — *fogliolina*
- (u)ola • *figlia* — *figli(u)ola*

brat — braciszek
wiadro — wiaderko
donica — doniczka
wiatr — wietrzyk
serce — serduszko
nos — nosek
pies — piesek
syn — synek
siostra — siostrzyczka
historia — historyjka
starucha — staruszka
okręt — okręcik
drzwi — drzwiczki
mama — mamusia
liść — listek
córka — córeczka;

zdrobniały o odcieniu pejoratywnym, którego nie oddaje polskie tłumaczenie:

- iciattolo *fiume* — *fiumiciattolo*
- iciattola *mostro* — *mostriciattola*

rzeka — rzeczka, rzeczułka
potwór — potworek (r.ż.)

-ucolo,	<i>foro — foruncolo</i>	dziura — dziurka
-upolo,		
-uncolo		
-ucola,		
-upola,	<i>casa — casupola</i>	dom — chata
-uncola		
-uzzo	<i>pelo — peluzzo</i>	włos — włoszek
-uzza	<i>pietra — pietruzza</i>	kamień — kamyk;

pogardliwy, lekceważący:

-astro	<i>poeta — poetastro</i>	poeta — poecina
-astra	<i>cugina — cuginastra</i>	kuzynka — daleka krewna
-onzolo	<i>medico — mediconzolo</i>	lekarz — lekarzyna
-uccio	<i>impiegato — impieगतuccio</i>	urzędnik — urzędniczyna
-uccia	<i>cosa — cosuccia</i>	przedmiot — przedmiocik małej wartości;

zgrubienia o odcieniu pejoratywnym:

-accio	<i>uccello — uccellaccio</i>	ptak — ptaszysko
-one	<i>libro — librone</i>	książka — księga, książczysko
-accia	<i>parola — parolaccia</i>	słowo — grubiańskie słowo, przekleństwo
-ona	<i>pianta — piantona</i>	roślina — wielka roślina
-otto	<i>barile — barilotto</i>	beczka — beczułka
-otta	<i>ragazza — ragazzotta</i>	dziewczyna — dziewczynisko.

Niektóre rzeczowniki rodzaju żeńskiego modyfikują swoje znaczenie i zmieniają rodzaj przez przyjęcie końcówki *-one*, np.

<i>la porta — il portone</i>	drzwi — brama
<i>la stanza — lo stanzone</i>	pokój — ogromny pokój, salon
<i>la donna — il donnone</i>	kobieta — wielka kobieta, baba
<i>la febbre — il febbrone</i>	gorączka — wysoka gorączka.

Imiona własne w formie zdrobniałej mogą znacznie odbiegać od swojej pierwotnej postaci, np.:

Giuseppe — Józef; Beppe, Beppino, Peppe, Peppino, Pino, Pippo.

Powstają w ten sposób nowe imiona:

Maria — Maria; *Mariuccia, Marietta, Mariella, Mara*.

Giovanni — Jan; *Gianni, Giovannino, Nino*.

Luigi — Ludwik; *Gigetto, Luigino, Gino, Gigi*.

Za pomocą tych samych sufiksów możemy tworzyć również przymiotniki i przysłówki:

• <i>bello</i> — <i>bellino</i>	ładny — ładniutki
• <i>piccolo</i> — <i>piccolino, piccoletto</i>	mały — malutki, małeńki
• <i>stupido</i> — <i>stupidino</i>	głupi — głupiutki
<i>stupido</i> — <i>stupidone</i>	głupi — głuptas
<i>stupido</i> — <i>stupidotto</i>	głupi — głuptasek
• <i>bene</i> — <i>benino</i>	dobrze — nieźle
• <i>bene</i> — <i>benone</i>	dobrze — całkiem dobrze
• <i>male</i> — <i>maluccio</i>	źle — niezbyt dobrze
• <i>pallido</i> — <i>palliduccio</i>	bladny — bladeńki.

Te i inne przyrostki mogą wskazywać także na różne tonacje tej samej barwy. Sufiksy *-aceo, -astro, -iccio, -ino, -ognolo, -olino* tworzą np., wraz z sufiksami *-etto* i *-ino*, przymiotniki, którym w języku polskim odpowiadają wyrazy zakończone na *-awy*, np.

violetto, volaceo, nerastro, gialliccio, giallino, giallognolo, verdognolo, verdastrò, verdolino, rossiccio, rossastrò, grigiastro, grigino, grigetto, marroncino, bluastro, azzurrino, azzurrognolo, celestino itp.

2.4. Przyrostki czasownikowe

Czasowniki można tworzyć od rzeczowników i przymiotników za pomocą:

prostyh końcówek czasownikowych: *-are (-care, -gare), -ere, -ire*:

• <i>pranzo</i> — <i>pranzare</i>	obiad — jeść obiad
• <i>neve</i> — <i>nevicare</i>	śnieg — śnieżyć
<i>perdita</i> — <i>perdere</i>	strata — tracić
<i>avvenimento</i> — <i>avvenire</i>	zdarzenie — zdarzać się;

bardziej złożonych sufiksów, takich jak: *-izzare, -eggiare, -icare, -ificare*:

fertile — *fertilizzare*

żywny — użyźniać

- *cristiano* — *cristianizzare*
 - polvere* — *polverizzare*
 - *popolare* — *popolarizzare*
 - danno* — *danneggiare*
 - fronte* — *fronteggiare*
 - padrone* — *padroneggiare*
 - elettricità* — *elettrificare*
 - *vivo* — *vivificare*
- chrześcijanin, chrześcijański —
chrystianizować
proch — prószyć
popularny — popularyzować
szkoda — szkodzić
czoło — stawić czoło, przeciwsta-
wiać się
pan, władca — rządzić się
elektryczność — elektryfikować
żywy — ożywiać.

Podobnie jak rzeczowniki i przymiotniki, również i czasowniki mogą modyfikować swoje znaczenie przez przyjmowanie różnych sufiksów. Na przykład sufiksy *-acchiare*, *-ucchiare*, *-icchiare*, *-ettare*, *-ottare*, *-erellare*, *-onzolare*, *-uzzare*, nadają czasownikom charakter zdrobniały:

- rubare* — *rubacchiare*
 - mangiare* — *mangiucchiare*
 - *leggere* — *leggiucchiare*
 - *cantare* — *canticchiare*
 - fischiare* — *fischiettare*
 - *parlare* — *parlottare*
 - giocare* — *giocherellare*
 - girare* — *gironzolare*
 - tagliare* — *tagliuzzare*
- kraść — podkraść
jeść — podjadać, jeść niewiele
czytać — przeglądać, czytać od
niechcenia
śpiewać — nucić, podśpiewywać
gwizdać — pogwizdywać
rozmawiać — gaworzyć, nama-
wiać się szeptem
bawić się — bawić się od niechcenia
krążyć — chodzić (chadzać) tędy
i owędy
ciąć — ponacinać, drobno pociąć.

Zastosowanie sufiksu może pociągać za sobą zmianę w temacie:

- cantare* — *canterellare*
- scrivere* — *scribacchiare*
- śpiewać* — *podśpiewywać*
- pisać* — *bazgrać*, *pisać od nie-*
chcenia.

III. RZECZOWNIKI — *SOSTANTIVI*

Rzeczowniki włoskie poprzedza zwykle rodzajnik, który wskazuje na ich rodzaj i liczbę oraz na to, czy dany rzeczownik jest jednoznacznie określony, jedyny, czy też nieokreślony lub tylko przybliżony poprzez opis.

Rzeczowniki odmieniają się przez rodzaje i liczby, nie odmieniają się jednak przez przypadki, gdyż język włoski nie zna takiej odmiany. Zamiast tego istnieje możliwość poprzedzenia rzeczownika odpowiednim przymikiem. I tak rzeczownik w formie odpowiadającej w języku polskim dopełniaczowi i miejscownikowi jest w języku włoskim na ogół poprzedzony rodzajnikiem i przymikiem *di*, rzeczownikowi w funkcji celownika odpowiada rzeczownik poprzedzony przymikiem *a*, natomiast rzeczownikowi w narzędniku — rzeczownik, przed którym stoją rodzajnik i przymek *con*. Rzeczowników w funkcji mianownika i biernika nie poprzedza przymek, a jedynie sam rodzajnik, a rzeczownik w wołaczu występuje bez przymka i bez rodzajnika.

Rzeczowniki poprzedzone tylko rodzajnikiem mogą pełnić w zdaniu funkcje podmiotu albo dopełnienia bliższego, rzeczowniki poprzedzone przymikiem *di* — funkcje przydawki dopełniaczowej, różnych dopełnień i okoliczników, przymek *da* może wskazywać na sprawcę czynności, tworzyć jedno z dopełnień lub okoliczników, przymek *a* poprzedza rzeczownik stanowiący dopełnienie dalsze celownikowe itd. Mówimy o tym w rozdziale XXVIII.

O funkcji przymków oraz o występowaniu i zasadach opuszczania rodzajników piszemy szczegółowo również w rozdziałach IV i V.

1. Rodzaje rzeczowników

Rzeczowniki włoskie mają dwa rodzaje: męski (*maschile*) i żeński (*femminile*). Rodzaj rzeczownika można określić rozpoznając jego znaczenie (rodzaj naturalny) oraz dzięki zakończeniu albo — najczęściej — dzięki występującym przed nim rodzajnikom lub zaimkom przymiotnym, np. *una lezione, il manuale, quel turista, la sua insegnante*.

1.1. Rodzaj męski obejmuje:

— większość rzeczowników zakończonych na *-o* i na *-e* oraz kilka zakończonych na *-a*, np.

il pranzo — obiad

il libro — książka

il professore — profesor

il cane — pies

il giornale — gazeta

il problema — problem

il sistema — system

il sosia — sobowtór,

— rzeczowniki stanowiące:

nazwy drzew:

il melo — jabłoń

il ciliegio — czereśnia,

wyjątki: *la vite* — winorośl i nazwy drzew zakończone na *-a*, np.: *la quercia* — dąb,

nazwy rzek:

il Tevere — Tybr

il Po — Pad,

wyjątki: większość nazw rzek zakończonych na *-a*, np.

la Vistola — Wisła,

nazwy jezior:

il Garda — jezioro Garda,

nazwy miesięcy i dni tygodnia:

il febbraio — luty

il settembre — wrzesień

il lunedì — poniedziałek

il sabato — sobota,

wyjątek: *la domenica* — niedziela.

Rzeczowniki rodzaju męskiego będące tytułami, zakończone na *-re*, jak np. *dottore*, *signore*, *professore*, *ingegnere*, w liczbie pojedynczej ulegają skróceniu przed imionami własnymi i nazwiskami (o czym wspominaliśmy w rozdziale I.2.2):

il signore ale *il signor Pietro*

l'ingegnere ale *l'ingegner Andrei*.

1.2. Rodzaj żeński obejmuje:

— większość rzeczowników kończących się na *-a*, wiele kończących się na *-e* i kilka kończących się na *-o* (zobacz rozdział III.3.1):

la macchina — samochód

la frase — zdanie

la casa — dom

le lezioni — lekcja,

— rzeczowniki stanowiące:

nazwy owoców:

la mela — jabłko

la ciliegia — czereśnia,

wyjątki: nazwy wspólne dla drzew owocowych i ich owoców, np. *il limone* — cytryna, *il mandarino* — mandarynka, *il fico* — figa,

nazwy miast:

(*la*) *Milano* — Mediolan

(*la*) *Varsavia* — Warszawa,

wyjątek: *Il Cairo* — Kair,

nazwy wysp:

la Sicilia — Sycylia

l'Islanda — Islandia,

wyjątek: *il Madagascar* — Madagaskar,

— nazwy marek samochodów:

la Fiat

la Mercedes,

— rzeczownik *la gente* — ludzie:

La gente è buona. — Ludzie są dobrzy.

1.3. W kategorii rzeczowników żywotnych niektóre mają odrębne formy dla rodzaju męskiego i żeńskiego:

<i>l'uomo</i>	—	<i>la donna</i>	—	mężczyzna	—	kobieta
<i>il maschio</i>	—	<i>la femmina</i>	—	samiec	—	samica
<i>il marito</i>	—	<i>la moglie</i>	—	mąż	—	żona
<i>il genero</i>	—	<i>la nuora</i>	—	zięć	—	synowa
<i>il padrino</i>	—	<i>la madrina</i>	—	ojciec chrzestny	—	matka chrzestna
<i>il dio</i>	—	<i>la dea</i>	—	bóg	—	bogini
<i>l'eroe</i>	—	<i>l'eroina</i>	—	bohater	—	bohaterka
<i>il re</i>	—	<i>la regina</i>	—	król	—	królowa.

1.4. Jednakową postać niezależnie od rodzaju mają:

- niektóre rzeczowniki osobowe zakończone na *-e*, np.

<i>il nipote</i>	—	<i>la nipote</i>	—	wnuk, siostrzeniec, bratanek	—	wnuczka, siostrzenica, bratanica
<i>il coniuge</i>	—	<i>la coniuge</i>	—	małżonek	—	małżonka
<i>il custode</i>	—	<i>la custode</i>	—	kustosz, dozorca	—	dozorczyni
<i>il parente</i>	—	<i>la parente</i>	—	krewny	—	krewna
<i>il cantante</i>	—	<i>la cantante</i>	—	śpiewak	—	śpiewaczka
<i>l'interprete</i>	—	<i>l'interprete</i>	—	tłumacz (na żywo)		
<i>il mittente</i>	—	<i>la mittente</i>	—	nadawca,		

- rzeczowniki zakończone na *-ese*, stanowiące nazwę narodowości:

<i>il francese</i>	—	<i>la francese</i>	—	Francuz	—	Francuzka
<i>il portoghese</i>	—	<i>la portoghese</i>	—	Portugalczyk	—	Portugalka
<i>l'inglese</i>	—	<i>l'inglese</i>	—	Anglik	—	Angielka,

- rzeczowniki zakończone na *-ante* i *-ente*, pochodne od imiesłówów współczesnych (*participi presenti*):

<i>il cantante</i>	—	<i>la cantante</i>	—	śpiewak	—	śpiewaczka
<i>l'insegnante</i>	—	<i>l'insegnante</i>	—	nauczyciel	—	nauczycielka
<i>il morente</i>	—	<i>la morente</i>	—	umierający	—	umierająca,

- rzeczowniki zakończone na *-a*, *-ista* i *-cida*:

<i>l'artista</i>	—	<i>l'artista</i>	—	artysta	—	artystka
<i>l'autista</i>	—	<i>l'autista</i>	—	kierowca		
<i>la guida</i>	—	<i>la guida</i>	—	przewodnik	—	przewodniczka

<i>il turista</i>	— <i>la turista</i>	— turysta — turystka
<i>il protagonista</i>	— <i>la protagonista</i>	— główny bohater — główna postać
<i>l'omicida</i>	— <i>l'omicida</i>	— zabójca
<i>la spia</i>	— <i>la spia</i>	— szpieg
<i>la guardia</i>	— <i>la guardia</i>	— straż, strażnik
<i>la sentinella</i>	— <i>la sentinella</i>	— wartownik
<i>la recluta</i>	— <i>la recluta</i>	— rekrut.

1.5. Niektóre rzeczowniki, zależnie od rodzaju, mają różne znaczenia:

<i>un critico</i>	— <i>una critica</i>	— krytyk — krytyka
<i>un melo</i>	— <i>una mela</i>	— jabłoń — jabłko
<i>un posto</i>	— <i>una posta</i>	— miejsce — poczta
<i>un modo</i>	— <i>una moda</i>	— sposób — moda
<i>un banco</i>	— <i>una banca</i>	— lada — bank
itd.		

2. Tworzenie rzeczowników rodzaju żeńskiego

2.1. Rodzaj żeński rzeczowników osobowych

Rodzaj żeński rzeczowników osobowych tworzy się przez:

- zmianę końcówki rzeczownika rodzaju męskiego z *-o* na *-a*, np.

<i>il figlio</i>	— <i>la figlia</i>	— syn — córka
<i>il nonno</i>	— <i>la nonna</i>	— dziadek — babcia,

- zmianę końcówki rzeczownika rodzaju męskiego *-e* na *-a*, np.

<i>il signore</i>	— <i>la signora</i>	— pan — pani
<i>il padrone</i>	— <i>la padrona</i>	— właściciel, szef — właścicielka, szefowa,

- zmianę końcówki rzeczownika rodzaju męskiego *-e* na *-essa*, np.:

<i>dottore</i>	— <i>dottoressa</i>	— doktor — kobieta doktor
<i>studente</i>	— <i>studentessa</i>	— student — studentka
<i>il conte</i>	— <i>la contessa</i>	— hrabia — hrabina
<i>il presidente</i>	— <i>la presidentessa</i>	— przewodniczący — przewodnicząca,

- zmianę końcówki rzeczownika rodzaju męskiego *-tore* na *-trice*, np.

lo scultore – *la scultrice* – rzeźbiarz – rzeźbiarka

il pittore – *la pittrice* – malarz – malarka

l'attore – *l'attrice* – aktor – aktorka

l'autore – *l'autrice* – autor – autorka.

2.2. Rodzaj żeński nazw zwierząt i ptaków

Nazwy zwierząt rodzaju żeńskiego tworzy się od nazw rodzaju męskiego przez zmianę końcówki rodzaju męskiego *-o* na *-a*:

il gatto – *la gatta* – kot – kotka

l'asino – *l'asina* – osioł – oślica,

wyjątek: *gallo* – *gallina* – kogut – kura.

Nazwy rodzaju żeńskiego tworzy się przez zmianę końcówki nazwy rodzaju męskiego *-e* na *-essa*:

leone – *leonessa* – lew – lwica

elefante – *elefantessa* – słoń – słonica.

Niektóre zwierzęta mają różne nazwy dla rodzaju męskiego i dla rodzaju żeńskiego:

il cane – *la cagna* – pies – suka

il becco – *la capra* – kozioł – koza

il montone – *la pecora* – baran – owca

il porco – *la scrofa* – wieprz – maciora

il toro – *la mucca* – byk – krowa mleczna

il bue – *la vacca* – wół – krowa rzeźna

il cavallo – *la giumenta* – koń – klacz.

Nazwy niektórych zwierząt mają jedną formę wspólną dla rodzaju męskiego i dla rodzaju żeńskiego:

il gorilla – goryl

il cigno – łabędź

l'usignolo – słowik

il ratto – szczur

<i>il topo</i>	–	mysz
<i>il coniglio</i>	–	królik
<i>l'aquila</i>	–	orzeł
<i>la rondine</i>	–	jaskółka
<i>la scimmia</i>	–	małpa
<i>la gru</i>	–	żuraw.

Dla odróżnienia mówimy:

<i>il maschio della scimmia</i>	lub	<i>la scimmia maschio</i>
<i>la femmina dell'usignolo</i>	lub	<i>l'usignolo femmina.</i>

3. Tworzenie liczby mnogiej rzeczowników

3.1. Tworzenie liczby mnogiej w sposób regularny

Rzeczowniki rodzaju męskiego zakończone w liczbie pojedynczej na *-o*, *-e*, *-a*, jeżeli tworzą liczbę mnogą w sposób regularny, przyjmują w liczbie mnogiej końcówkę *-i*, np.

<i>lo zaino</i>	–	plecak	<i>gli zaini</i>
<i>l'atlante</i>	–	atlas	<i>gli atlanti</i>
<i>il problema</i>	–	problem	<i>i problemi.</i>

Rzeczowniki rodzaju żeńskiego zakończone w liczbie pojedynczej na *-e*, przyjmują w liczbie mnogiej *-i*, a rzeczowniki zakończone na *-a*, przyjmują końcówkę *-e*, np.

<i>la chiave</i>	–	klucz	<i>le chiavi</i>
<i>la matita</i>	–	ołówek	<i>le matite.</i>

Kilka rzeczowników rodzaju żeńskiego jest zakończonych na *-o*. Część spośród nich w liczbie mnogiej nie zmienia końcówek:

<i>la radio</i>	–	radio	<i>le radio</i>
<i>la dinamo</i>	–	prądnica	<i>le dinamo</i>
<i>la moto</i>	–	motocykl	<i>le moto</i>
<i>l'auto</i>	–	samochód	<i>le auto</i>
<i>la foto</i>	–	fotografia	<i>le foto</i>
<i>la biro</i>	–	długopis	<i>le biro</i>
<i>la metro</i>	–	metro	<i>le metro,</i>

wyjątek: *la mano* — ręka, tworzy liczbę mnogą w sposób nieregularny:
le mani.

Również dwa rzeczowniki zakończone na *-a* tworzą liczbę mnogą w sposób nieregularny:

l'ala — skrzydło *le ali*
l'arma — broń *le armi*.

3.2. Tworzenie liczby mnogiej rzeczowników zakończonych na *-co*, *-go*, *-io* i innych

Rzeczowniki zakończone na *-co*:

— jeżeli są dwusylabowe, tworzą liczbę mnogą przez zmianę końcówki na *-chi*:

il succo — sok *i succhi*
il banco — ławka *i banchi*,

wyjątki:

il porco — wieprz *i porci*
il greco — Grek *i greci*,

— jeżeli natomiast są wielosylabowe, zmieniają końcówkę *-co* przeważnie na *-chi*, kiedy akcent pada na 2 sylabę od końca:

il polacco — Polak *i polacchi*,

wyjątkami są m.in.

l'amico — przyjaciel *gli amici*
il nemico — wróg *i nemici*,

przeważnie na *-ci*, kiedy akcent pada na 3 sylabę od końca:

l'austriaco — Austriak *gli austriaci*,

wyjątkiem jest m.in.

il carico — ładunek *i carichi*.

Końcówki liczby mnogiej rzeczowników zakończonych na *-go* są wciąż przedmiotem dyskusji językoznawców. Przeważa opinia, że powinny tworzyć liczbę mnogą przez zmianę końcówki na *-ghi*.

Wyjątek, zdaniem wielu, stanowią rzeczowniki zakończone na *-ologo* i *-fago*:

<i>il lago</i>	— jezioro	<i>i laghi</i>
<i>il filologo</i>	— filolog	<i>i filologi</i>
<i>il sarcofago</i>	— sarkofag	<i>i sarcofagi,</i>

jednak: *il monologo* — *i monologhi*.

Rzeczowniki rodzaju męskiego zakończone na *-ca* i *-ga*, w liczbie mnogiej zmieniają końcówkę na *-chi*, *-ghi*:

<i>il monarca</i>	— monarcha	<i>i monarchi</i>
<i>il collega</i>	— kolega	<i>i colleghi,</i>

wyjątek: *il belga* — Belg *i belgi*.

Rzeczowniki rodzaju żeńskiego zakończone na *-ca* i *-ga* w liczbie mnogiej zmieniają końcówkę na *-che*, *-ghe*:

<i>la bistecca</i>	— befsztyk	<i>le bistecche</i>
<i>la collega</i>	— koleżanka	<i>le colleghe.</i>

Rzeczowniki zakończone na *-cia* i *-gia*:

— jeżeli *-i-* jest nie akcentowane, przyjmują końcówkę w zależności od tego, czy końcówka *-cia*, *-gia* poprzedzona jest samogłoską, czy spółgłoską:

jeżeli poprzedza ją samogłoska, to w końcówce *-i-* zostaje zachowane:

<i>la ciliegia</i>	— czereśnia	<i>le ciliegie,</i>

jeżeli poprzedza ją spółgłoska, to *-i-* znika z końcówki:

<i>l'arancia</i>	— pomarańcza	<i>le arance,</i>

— jeżeli natomiast *-i-* jest akcentowane, wtedy rzeczowniki zakończone w liczbie pojedynczej na *-cia*, *-gia*, przyjmują w liczbie mnogiej końcówki *-cie*, *-gie*:

<i>la farmacia</i>	— apteka	<i>le farmacie</i>
<i>la bugia</i>	— kłamstwo	<i>le bugie.</i>

Rzeczowniki rodzaju męskiego zakończone na *-io*:

— przyjmują w liczbie mnogiej końcówkę *-i*, jeżeli *-i-* nie jest akcentowane:

<i>l'esempio</i>	— przykład	<i>gli esempi</i>
<i>l'esercizio</i>	— ćwiczenie	<i>gli esercizi</i>
<i>il formaggio</i>	— ser	<i>i formaggi,</i>

— jeżeli natomiast *-i-* jest akcentowane, kończą się w liczbie mnogiej na *-ii*:

lo zio — wuj *gli zii*.

Grupa rzeczowników zakończonych na *-ia* w liczbie mnogiej nie zmienia swej końcówki, np.

<i>il vaglia</i>	— przekaz	<i>i vaglia</i>
<i>il boia</i>	— kat	<i>i boia</i>
<i>il sosia</i>	— sobowtór	<i>i sosia.</i>

Rzeczowniki zakończone na *-a* (wśród nich te zakończone na *-ma* i na *-ta* są w większości pochodzenia greckiego) są przeważnie rodzaju żeńskiego. Nieliczne tylko są rodzaju męskiego i w liczbie mnogiej przyjmują końcówkę *-i*. Są to m.in.

<i>il problema</i>	— problem	<i>i problemi</i>
<i>il poeta</i>	— poeta	<i>i poeti</i>
<i>il papa</i>	— papież	<i>i papi</i> (por. rozdział III.1.4).

Wyróżniamy ponadto:

— rzeczowniki, których forma liczby mnogiej różni się znacznie od formy liczby pojedynczej:

<i>l'uomo</i>	— człowiek, mężczyzna	<i>gli uomini</i>
<i>il dio</i>	— bóg	<i>gli dei</i>
<i>il bue</i>	— wół	<i>i buoi,</i>

— rzeczowniki, które w liczbie mnogiej są innego rodzaju niż w liczbie pojedynczej:

<i>l'eco</i>	— echo	<i>gli echi</i>
<i>l'uovo</i>	— jajko	<i>le uova</i>
<i>il dito</i>	— palec	<i>le dita</i>
<i>il corno</i>	— róg	<i>le corna</i>
<i>il paio</i>	— para (butów)	<i>le paia</i>
<i>il lenzuolo</i>	— prześcieradło	<i>le lenzuola,</i>

– rzeczowniki, które nie występują w liczbie pojedynczej:

<i>gli spinaci</i>	– szpinak
<i>gli occhiali</i>	– okulary
<i>i pantaloni</i>	– spodnie
<i>i calzoni</i>	– spodnie
<i>le stoviglie</i>	– naczynia kuchenne
<i>le nozze</i>	– wesele
<i>le redini</i>	– lejce
<i>le mutande</i>	– majtki
<i>le forbici</i>	– nożyce,

– rzeczowniki, które posiadają dwie liczby mnogie o różnych znaczeniach:

<i>il braccio</i>	– ramię
<i>le braccia</i>	– ramiona człowieka
<i>i bracci</i>	– ramiona np. fotela
<i>il ginocchio</i>	– kolano
<i>le ginocchia</i>	– kolana człowieka
<i>i ginocchi</i>	– nogi np. fotela
<i>l'orecchio</i>	– ucho
<i>le orecchie</i>	– uszy
<i>gli orecchi</i>	– ucha np. dzbanka
<i>il labbro</i>	– warga
<i>le labbra</i>	– wargi
<i>i labbri</i>	– brzegi np. ramy, wazonu
<i>il ciglio</i>	– rzęsa
<i>le ciglia</i>	– rzęsy, (<i>le sopracciglia</i> – brwi)
<i>i cigli</i>	– obrzeża np. drogi
<i>l'osso</i>	– kość
<i>le ossa</i>	– kości
<i>gli ossi</i>	– kości poćwiartowanego zwierzęcia
<i>il gesto</i>	– gest, ruch
<i>i gesti</i>	– gesty
<i>le gesta</i>	– czyny bohaterskie
<i>il membro</i>	– członek
<i>le membra</i>	– członki ciała
<i>i membri</i>	– członkowie, np. stowarzyszenia

<i>il riso</i>	— śmiech, ryż
<i>le risa</i>	— śmiechy
<i>i risi</i>	— różne gatunki ryżu
<i>l'urlo</i>	— krzyk
<i>le urla</i>	— krzyki ludzkie
<i>gli urlì</i>	— krzyki zwierząt
<i>il muro</i>	— ściana, mur
<i>i muri</i>	— ściany domu
<i>le mura</i>	— mury obronne miasta
<i>il fondamento</i>	— fundament
<i>i fondamenti</i>	— podstawy, np. wiedzy
<i>le fondamenta</i>	— fundamenty budynku
<i>il legno</i>	— drewno
<i>i legni</i>	— różne rodzaje drewna
<i>le legna</i>	
(a także: <i>la legna</i>)	— drewno na opał
<i>il filo</i>	— nić
<i>i fili</i>	— nici
<i>le fila</i>	— wątki
<i>il frutto</i>	— owoc
<i>i frutti</i>	— owoce na roślinie, owoce pracy
<i>le frutta</i>	
(a także: <i>la frutta</i>)	— owoce zerwane, podane do jedzenia.

3.3. Tworzenie liczby mnogiej rzeczowników złożonych

Jeżeli w skład rzeczownika złożonego wchodzi:

— dwa rzeczowniki:

końcówkę l.mn. przyjmuje drugi rzeczownik, np.

<i>la madreperla</i>	— macica perłowa	<i>le madreperle</i>
<i>l'arcobaleno</i>	— tęcza	<i>gli arcobaleni</i>

— dwa rzeczowniki, z których pierwszym jest *capo*: końcówkę liczby mnogiej przybiera wyraz *capo*, jeżeli chodzi o osobę naczelnika, kierownika, np.

<i>il capostazione</i>	— zawiadowca	<i>i capistazione</i> ,

w przeciwnym razie końcówkę liczby mnogiej przybiera drugi wyraz, np.

<i>il capogiro</i>	— zawrót głowy	<i>i capogiri</i> ,

— rzeczownik i przymiotnik:
końcówkę l.mn. przyjmują obydwa wyrazy, np.

la cassaforte — kasa pancerna *le casseforti*,

wyjątki:

il palcoscenico — scena *i palcoscenici*

il camposanto — cmentarz *i camposanti*,

— przymiotnik i rzeczownik:
końcówkę l.mn. przyjmuje tylko rzeczownik, np.

il bassorilievo — płaskorzeźba *i bassorilievi*

l'altoparlante — głośnik, megafon *gli altoparlanti*

wyjątek:

il basso fondo — dzielnica przestępców *i bassifondi*,

— rzeczownik i przymiotnik *bello, buono, mezzo*:
końcówkę l.mn. przyjmują obydwa wyrazy, np.

la mezzaluna — półksiężyc *le mezzelune*,

— czasownik i rzeczownik:

końcówka l.mn. wyrazu złożonego nie ulega zmianie, gdy rzeczownik stanowiący jego drugi człon występuje w l.mn., np.

il portalettere — listonosz *i portalettere*

il portamonete — portmonetka *i portamonete*,

końcówka l.mn. ulega zmianie, gdy wyraz złożony jest tego samego rodzaju co rzeczownik stanowiący jego drugi człon, np.

il parafango — błotnik *i parafanghi*

(*il fango* — błoto)

il batticuore — bicie serca *i batticuori*,

końcówka l.mn. nie ulega zmianie, gdy rodzaj wyrazu złożonego jest różny od rodzaju rzeczownika stanowiącego jego drugi człon, np.

il portacenere — popielniczka *i portacenere*

(*la cenere* — popiół)

w przeciwieństwie do:

il parafulmine — piorunochron *i parafulmini*

(*il fulmine* — piorun).

3.4. Liczba mnoga rzeczowników pochodzenia obcego

W języku włoskim funkcjonuje bardzo dużo wyrazów obcych, zapożyczonych w większości z języka angielskiego i francuskiego. Pisownia i wymowa wyrazu zapożyczonego z języka obcego zależy przede wszystkim od tego, czy dany wyraz jest już zadomowiony w języku włoskim, czy też nie.

Wyrazy zasymilowane mają jedną, nieodmienną formę. Należą do nich:

<i>il bar</i>	— bar	<i>i bar</i>
<i>il gas</i>	— gaz	<i>i gas</i>
<i>l'autobus</i>	— autobus	<i>gli autobus</i>
<i>lo sport</i>	— sport	<i>gli sport</i>
<i>il film</i>	— film	<i>i film</i>
<i>la serie</i>	— seria	<i>le serie</i>
<i>la città</i>	— miasto	<i>le città</i>
<i>il caffè</i>	— kawa, kawiarnia	<i>i caffè</i>
<i>il tè</i>	— herbata	<i>i tè</i>
<i>l'unità</i>	— jednostka	<i>le unità</i>
<i>il cinema</i>	— kino	<i>i cinema.</i>

Wyrazy dopiero się asymilujące występują zarówno w formie nieodmiennej, jak i w formie oryginalnej, a więc najczęściej w liczbie mnogiej z końcowym -s, np.

il serial — serial *i serial* lub *i serials.*

IV. RODZAJNIKI — *ARTICOLI*

Rodzajnik jest wyrazem niesamodzielnym, który stoi przed rzeczownikiem i wskazuje na jego liczbę, a często również na rodzaj. W języku włoskim występują następujące rodzajniki:

- rodzajnik nieokreślony — *articolo indeterminativo*
- rodzajnik określony — *articolo determinativo*
- rodzajnik częściowy — *articolo partitivo*.

1. Formy rodzajnika nieokreślonego — *articolo indeterminativo*

Rodzajnik nieokreślony poprzedzający rzeczowniki rodzaju męskiego ma dwie formy: *uno* i *un*.

Uno — stawiamy przed rzeczownikami rodzaju męskiego, zaczynającymi się od spółgłosek *z*, *x*, *s impura* (czyli *s*, po którym następuje spółgłoska) oraz przed rzeczownikami, zaczynającymi się od grup liter *gn*, *pn*, *ps*:

- uno zaino* — plecak
- uno spillo* — szpilka
- uno pneumatico* — opona.

Un — stoi przed rzeczownikami rodzaju męskiego, zaczynającymi się od spółgłoski lub od samogłoski (w języku włoskim jest pięć samogłosek. Przypominamy, że są to: *a*, *e*, *i*, *o*, *u*):

- un signore* — pan
- un ombrello* — parasol

un libro — książka

un atlante — atlas.

Rodzajnik nieokreślony rodzaju żeńskiego, towarzyszący rzeczownikom zaczynającym się od spółgłoski, ma formę *una*:

una matita — ołówek

una penna — pióro

una chiave — klucz.

Gdy towarzyszy rzeczownikom zaczynającym się od samogłoski, przyjmuje skróconą formę z apostrofem *un'*:

un'aula — sala

un'agenda — notatnik.

Rzeczowniki w liczbie pojedynczej poprzedzone rodzajnikiem nieokreślonym, w liczbie mnogiej występują bądź bez rodzajnika:

Ho una penna e una matita. — Mam pióro i ołówek.

Ho penne e matite. — Mam pióra i ołówki;

bądź, zastępczo, poprzedzają je formy rodzajnika cząstkowego albo zaimki przymiotne nieokreślone (*alcuni, molti, tanti, troppi, pochi* lub inne).

rodzajnik nieokreślony		
rodzaj męski	<i>un</i>	przed spółgłoską lub samogłoską
	<i>uno</i>	przed <i>z, x, s</i> + spółgłoska, <i>ps, pn, gn</i>
rodzaj żeński	<i>una</i>	przed spółgłoską
	<i>un'</i>	przed samogłoską

2. Formy rodzajnika określonego — *articolo determinativo*

Rodzajnik określony występujący przed rzeczownikami rodzaju męskiego ma dwie formy liczby pojedynczej i dwie liczby mnogiej. Są to:

w liczbie pojedynczej *il* *lo*

w liczbie mnogiej *i* *gli*.

Rodzajnik *lo*, w liczbie mnogiej *gli*, towarzyszy rzeczownikom rodzaju męskiego, zaczynającym się od spółgłoski *z, x, s impura* (czyli

s, po którym następuje spółgłoska), od grup liter *gn, pn, ps* i samogłosek:

lo zaino — plecak *gli zaini* — plecaki
lo spillo — szpilka *gli spilli* — szpilki
lo psichiatra — psychiatra *gli psichiatri* — psychiatrzy.

Przed rzeczownikami zaczynającymi się od samogłoski (w języku włoskim jest 5 samogłosek: *a, e, i, o, u*), samogłoska rodzajnika *lo* ulega elizji, a na jej miejsce stawiamy apostrof:

l'ombrello — parasol *gli ombrelli* — parasole
l'atlante — atlas *gli atlanti* — atlasy.

Rodzajnik *il*, w liczbie mnogiej *i*, stawiamy przed rzeczownikami rodzaju męskiego, zaczynającymi się od spółgłosek innych niż *z, x, s* *impura, gn, pn, ps*:

il signore — pan *i signori* — panowie
il quaderno — zeszyt *i quaderni* — zeszyty
il libro — książka *i libri* — książki.

Rodzajnik określony poprzedzający rzeczowniki rodzaju żeńskiego ma w liczbie pojedynczej formę *la*, a w liczbie mnogiej formę *le*:

la matita — ołówek *le matite* — ołówki
la chiave — klucz *le chiavi* — klucze.

Przed rzeczownikiem rozpoczynającym się od samogłoski rodzajnik *la* w liczbie pojedynczej przyjmuje formę *l'*:

l'agenda — notatnik *le agende* — notatniki
l'insegnante — nauczycielka *le insegnanti* — nauczycielki.

rodzajnik określony			
	l.poj.		l.mn.
rodzaj	<i>il</i>	<i>i</i>	przed spółgłoską
męski	<i>lo</i>	<i>gli</i>	przed <i>z, x, s</i> + spółgłoska, <i>gn, pn, ps</i>
	<i>l'</i>	<i>gli</i>	przed samogłoską
rodzaj	<i>la</i>	<i>le</i>	przed spółgłoską
żeński	<i>l'</i>	<i>le</i>	przed samogłoską

zestawienie rodzajników nieokreślonych i określonych				
<i>un</i>	<i>il</i>	<i>i</i>	przed spółgłoską	
<i>un</i>	<i>l'</i>	<i>gli</i>	przed samogłoską	
<i>uno</i>	<i>lo</i>	<i>gli</i>	przed z, x, s + spółgłoska, <i>gn, pn, ps</i>	
<i>una</i>	<i>la</i>	<i>le</i>	przed spółgłoską	
<i>un'</i>	<i>l'</i>	<i>le</i>	przed samogłoską	

3. Rodzajnik przed rzeczownikami pochodzenia obcego

Przed rzeczownikami rodzaju męskiego obcego pochodzenia, zaczynającymi się od *y-*, *j-* oraz od *i-* (które wymawiamy [j]), po którym następuje samogłoska, stawiamy rodzajnik *lo* lub *uno*, a w liczbie mnogiej *gli*:

<i>uno yogurt</i>	—	jogurt	<i>lo yogurt</i>	<i>gli yogurt</i>
<i>uno junior</i>	—	junior	<i>lo junior</i>	<i>gli juniores</i>
<i>uno iato</i>	—	hiatus	<i>lo iato</i>	<i>gli iati.</i>

Uwaga: Przed wyrazami rozpoczynającymi się od *i-* półsamogłoski rodzajniki nie ulegają elizji:

una iena — hiena *la iena.*

Jeżeli *j* ma wartość spółgłoski (*j* wymawiamy wówczas [dʒ]), przed rzeczownikiem zaczynającym się od *j-* stawiamy rodzajnik *il*, a w liczbie mnogiej *i*:

il judo — dżudo
il jazz — jazz
il jolly — joker
i jeans — dżinsy.

Przed rzeczownikami rodzaju żeńskiego, zapożyczonymi z innych języków, a zaczynającymi się od *y-*, *j-*, *i-* (wymawianymi [j] lub [dʒ]), po których następuje samogłoska, stawiamy rodzajnik *la* lub *una*, a w liczbie mnogiej *le* i rodzajniki te nie ulegają elizji:

<i>una yard</i>	—	jard	<i>la yard</i>	<i>le yard</i>
<i>una jeep</i>	—	jeep	<i>la jeep</i>	<i>le jeep</i>
<i>una iena</i>	—	hiena	<i>la iena</i>	<i>le iene.</i>

4. Rodzajniki określone ściągnięte — *preposizioni articolate*

Gdy przyimek stoi przed rzeczownikiem poprzedzonym rodzajnikiem nieokreślonym, przyimek i rodzajnik pozostają wobec siebie obojętne:

Il libro è di un ragazzo. — Książka należy do pewnego chłopca.

Gdy przyimek stoi przed rzeczownikiem poprzedzonym rodzajnikiem określonym, wówczas przyimek *di, a, da, in, su* i rodzajnik łączą się w jedną formę ściągniętą, a przyimki *con, per, tra (fra)* nie ulegają zmianie:

Il libro è (di + l') dell'insegnante. — Książka należy do nauczyciela.

Il libro è per l'insegnante. — Książka jest dla nauczyciela.

Uzyskujemy w ten sposób formy:

<i>di + il = del</i>	<i>a + il = al</i>	<i>da + il = dal</i>
<i>di + lo = dello</i>	<i>a + lo = allo</i>	<i>da + lo = dallo</i>
<i>di + l' = dell'</i>	<i>a + l' = all'</i>	<i>da + l' = dall'</i>
<i>di + la = della</i>	<i>a + la = alla</i>	<i>da + la = dalla</i>
<i>di + l' = dell'</i>	<i>a + l' = all'</i>	<i>da + l' = dall'</i>
<i>di + i = dei</i>	<i>a + i = ai</i>	<i>da + i = dai</i>
<i>di + gli = degli</i>	<i>a + gli = agli</i>	<i>da + gli = dagli</i>
<i>di + le = delle</i>	<i>a + le = alle</i>	<i>da + le = dalle</i>

<i>in + il = nel</i>	<i>su + il = sul</i>
<i>in + lo = nello</i>	<i>su + lo = sullo</i>
<i>in + l' = nell'</i>	<i>su + l' = sull'</i>
<i>in + la = nella</i>	<i>su + la = sulla</i>
<i>in + l' = nell'</i>	<i>su + l' = sull'</i>
<i>in + i = nei</i>	<i>su + i = sui</i>
<i>in + gli = negli</i>	<i>su + gli = sugli</i>
<i>in + le = nelle</i>	<i>su + le = sulle.</i>

W tekstach włoskich można czasem spotkać w formie ściągniętej również przyimki *con* i *per*:

con + il = col
con + i = coi
per + il = pel itd.

5. Rodzajnik cząstkowy — *articolo partitivo*

Rodzajnik cząstkowy ma formy identyczne z formami rodzajnika ściągniętego, tworzonego za pomocą przyimka *di*:

l.poj.	l.mn.
<i>del</i>	<i>dei</i>
<i>dello</i>	<i>degli</i>
<i>dell'</i>	<i>degli</i>
<i>della</i>	<i>delle</i>
<i>dell'</i>	<i>delle</i>

Rodzajnik cząstkowy występuje w liczbie pojedynczej:

— przed rzeczownikami nazywającymi przedmioty, których nie można policzyć, a można jedynie określić ich objętość lub ciężar, np.

Vorrei dello zucchero. — Chciałbym cukru.

Vorrei del latte. — Chciałbym mleka.

Vorrei della marmellata. — Chciałbym dżemu.

Vorrei dell'acqua. — Chciałbym wody.

Vorrei della vitella. — Chciałbym cielęciny.

— przed innymi rzeczownikami, jeżeli wskazujemy na bliżej nie określonej ilości lub część:

Vorrei della cioccolata. — Chciałbym kawałek czekolady.

Vorrei della lana nera. — Chciałbym czarną wełnę.

Ilość określa czasem sytuacja, zwyczaj (np. szklanka herbaty, filiżanka kawy, tabliczka czekolady, butelka oranżady):

Prendi un tè? — Czy napijesz się herbaty?

Vorrei un caffè. — Proszę o kawę.

Vorrei un'acqua minerale. — Chciałbym butelkę wody mineralnej.

Rodzajnik cząstkowy w liczbie mnogiej oraz zaimki przymiotne nie określone *alcuni, qualche, molti, pochi* itp. pełnią funkcję form liczby mnogiej rodzajnika nieokreślonego:

Vorrei un cioccolatino. — Chciałbym czekoladkę.

Vorrei dei cioccolatini. — Chciałbym czekoladki.

Vorrei qualche cioccolatino. — Chciałbym kilka czekoladek.

Vorrei alcuni cioccolatini. — Chciałbym kilka czekoladek.

W tym zastosowaniu rodzajnik częstkowy bywa często opuszczany wewnątrz zdania, zwłaszcza przed dopełnieniem bliższym:

Ho un amico italiano. — *Ho (degli) amici italiani.*

Bywa opuszczany przed podmiotem:

(Delle) Donne e (degli) uomini cavalcavano per i prati. — Kobiety i mężczyźni jeździli konno po łąkach.

Nie może jednak być opuszczony kiedy chodzi o przeciwstawienie:

Un libro è italiano, altri sono francesi. — *Dei libri sono italiani, altri sono francesi.* — Jedne książki są włoskie, inne francuskie.

Rodzajniki częstkowy, nieokreślony i określony, opuszczamy po czasowniku *avere*, gdy następuje po nim rzeczownik abstrakcyjny lub gdy *avere* jest w formie przeczącej:

Hai tempo libero? — Czy masz wolny czas?

Non ho libri. — Nie mam książek.

Non ho libri interessanti. — Nie mam ciekawych książek.

6. Występowanie, wybór i opuszczanie rodzajników. Zasady ogólne

Rodzajnik nieokreślony stawiamy przed rzeczownikiem, który z punktu widzenia adresata naszych słów nie jest jednoznacznie określony, np.

Leggo un libro su Fellini. — Czytam książkę o Fellinim.

Vado a un ricevimento. — Idę na przyjęcie.

Ho un figlio piccolo. — Mam małe dziecko.

Może to być rzeczownik, o którym mówi się po raz pierwszy:

Ho una sorella. — Mam siostrę,

lub rzeczownik użyty w znaczeniu przedstawiciela grupy takich samych rzeczowników. W tym wypadku rzeczownikowi towarzyszy

często jeden lub więcej przymiotników lub innych słów, które opisują, czasem uściślają rzeczownik, ale nie precyzują go jednoznacznie:

Hai un quaderno a righe? — Czy masz zeszyt w linie?

È una bella bambina di tre anni. — To śliczna trzyletnia dziewczynka.

Ho comprato un bel libro con ottime illustrazioni. — Kupiłem piękną książkę z doskonałymi ilustracjami.

Hai una macchina nuova? — Czy masz nowy samochód?

Vorrei avere un cane molto grande. — Chciałbym mieć wielkiego psa.

Mi trovo in una situazione particolarmente difficile. — Znajduję się w szczególnie trudnej sytuacji.

Il tuo è un ottimo vino. — Twoje wino należy do bardzo dobrych.

Rodzajnik nieokreślony może być tłumaczony jako „jeden”, „jakiś”, „pewien”:

Lo fece in un attimo. — Zrobił to w jednej chwili.

Aspetta un momento! — Zaczekaj jedną chwilę!

Una signora entra in una cartoleria. — Pewna pani wchodzi do (jakiegoś) sklepu papierniczego.

una volta — pewnego razu

un giorno — pewnego dnia, kiedyś.

Rodzajnik określony stawiamy:

– przed rzeczownikami, które z punktu widzenia adresata naszych słów są jednoznacznie określone:

Chi è lo studente che aspetti? — Kim jest student, na którego czekasz?

Ecco la chiave. — Oto klucz (ten, o który chodzi).

Attenti al cane! — Proszę uważać na psa!

Może je określać kontekst, sytuacja, zwyczaj:

Lavare i piatti. — Zmywać naczynia.

Fare la spesa. — Robić zakupy.

Fare le pulizie di casa. — Sprzątać mieszkanie.

Costare tremila lire al chilo. — Kosztować 3000 lirów za kilogram.

Incontrarsi due volte alla settimana. — Spotykać się dwa razy na tydzień.

Adresat naszych słów mógł zapoznać się wcześniej z osobą, zwierzęciem lub rzeczą, którą nazywa dany rzeczownik:

Ho un appuntamento con Pietro, il fratello di Eva. — Jestem umówiony z Piotrem, bratem Ewy.

Ho un cane. Il mio cane è nero. — Mam psa. Mój pies jest czarny.

— przed rzeczownikami użytymi w znaczeniu gatunku, grupy:

Ti piacciono i bambini? — Czy lubisz dzieci?

L'oro è più caro dell'argento. — Złoto jest droższe od srebra.

I cani sono buoni compagni. — Psy są dobrymi towarzyszami.

Le foglie cadono dagli alberi. — Liście opadają z drzew.

O wyborze rodzajnika decyduje często sposób, w jaki chcemy przedstawić rzeczownik. Na przykład w opisie, jeżeli orzeczenie poprzedza podmiot, stosujemy zawsze rodzajnik nieokreślony. Porównaj:

Aspettavo il tram. È arrivato un autobus. L'autobus era vuoto. Era un autobus completamente vuoto. — Czekałem na tramwaj. Nadjechał autobus. Autobus był pusty. Był to zupełnie pusty autobus. *Alla fine un tram arrivò. Era un tram per il centro. Il tram era pieno di giovani allegri e spensierati.* — W końcu przyjechał jakiś tramwaj. Jechał do centrum. Tramwaj był pełen wesołej i bez trosk i młodzieży.

Non ha mai tempo per me! Non ha neppure il tempo di guardarmi in faccia! — Nie ma nigdy czasu dla mnie! Nie ma nawet czasu, żeby spojrzeć mi w twarz!

Osservavamo il sole. Era un sole pallido e malaticcio; il sole di gennaio. — Przyglądaliśmy się słońcu. Było to słońce blade i słabe; słońce styczniowe.

Avevo il raffreddore, un raffreddore non troppo forte, ma fastidioso; un raffreddore senza fine. — Miałem katar, katar niezbyt silny, ale dokuczliwy, katar bez końca.

Sei stata al cinema? — *Sì, sono stata in un cinema di periferia; un piccolo cinema con soli 100 posti.* — Czy byłaś w kinie? — Tak, byłam w kinie na przedmieściu; w małym kinie na 100 miejsc.

Jeżeli mówiący ma na myśli rzeczownik znany z kontekstu lub sytuacji, użyje rodzajnika określonego.

Wyjątek od tej zasady stanowią rzeczowniki, którym towarzyszy przymiotnik, taki jak: *primo, ultimo, solo, unico, migliore, peggiore*, np.

Era l'ultimo giorno del mese. — Był to ostatni dzień miesiąca.
Era l'unico amico che avessi. — To jedyny przyjaciel, jakiego miałem,

ale:

Avevo un unico desiderio. — Miałem jedno tylko pragnienie.

O zasadach wyboru, stosowania bądź opuszczania rodzajników piszemy również dalej oraz w rozdziałach poświęconych rodzajnikom określonym ściągniętym, rzeczownikom i zaimkom (zwłaszcza dzierżawczym, wskazującym, pytającym i nieokreślonym).

7. Rodzajnik przed rzeczownikami w liczbie mnogiej

Rodzajnik opuszczamy przed rzeczownikami w liczbie mnogiej, jeśli w liczbie pojedynczej poprzedzałby je rodzajnik nieokreślony:

Un libro e un quaderno erano per terra. — *Libri e quaderni erano per terra.* — Książki i zeszyty leżały na podłodze.

Ho un libro interessante. — *Ho libri interessanti.* — Mam interesujące książki.

È un avvenimento importante. — *Sono avvenimenti importanti.* — To ważne zdarzenia.

8. Rodzajnik przed rzeczownikami w wołacz

Przed rzeczownikami w wołacz rodzajnik opuszczamy:

Ragazzi, che cosa aspettate? — Chłopcy, na co czekacie?

Entri, signore! — Proszę, niech Pan wejdzie!

9. Rodzajnik przy wyliczaniu

Rodzajnik opuszczamy przy wyliczaniu większej liczby rzeczowników, gdy stoi przed nimi dwukropek lub z sensu zdania wynika, że można go postawić:

Nel giardino c'erano (:) bambini e adulti, donne e uomini, preti e suore. — W ogrodzie były dzieci i dorośli, kobiety i mężczyźni, księża i siostry zakonne,

ale:

Eva vuole una gomma, una matita, un quaderno a quadretti e dei pennarelli. — Ewa chce gumkę, ołówek, zeszyt w kratkę i flamastry.

10. Rodzajnik w konstrukcji przymek + rzeczownik

Rodzajnik opuszczamy po przymku *di*, kiedy rzeczownik poprzedzony przymkiem jest przydawką dopełniaczową (zob. rozdział XXVIII, wstęp) określającą:

— nazwę wydziału, katedry, przedmiotu, specjalizacji lub pierwszy człon tej nazwy:

la Facoltà di Storia — Wydział Historii

l'insegnante d'italiano — nauczyciel włoskiego.

Tak samo postępujemy jeśli przydawce towarzyszy bliższe określenie:

il professore di storia della letteratura italiana dell'epoca del Rinascimento — profesor historii literatury włoskiej epoki renesansu

la Facoltà di Lingue e Letterature Straniere — Wydział Języków i Literatur Obcych

l'Istituto di Cultura Italiana — Instytut Kultury Włoskiej

una lezione di storia della lingua dell'Italia dell'Ottocento — wykład z historii języka Włoch XIX wieku (por. rozdział XXVIII.4.2),

— miarę, ilość, zawartość, rodzaj:

un po' di zucchero — trochę cukru

un paio di settimane — parę tygodni

un bicchiere pieno di vino — kieliszek pełen wina

un chilo di caramelle — kilogram cukierków

una tazza di latte caldo — filiżanka (kubek) ciepłego mleka

una grande quantità di sabbia — wielka ilość piasku

un certo numero di persone – pewna liczba osób (por. rozdział XXVIII.4.5)

una specie di agenda – coś w rodzaju notatnika,

– tworzywo, z którego zrobiony jest przedmiot:

un tavolo di legno – drewniany stół

un bicchiere di vetro sottile – kieliszek z cienkiego szkła (por. rozdział XXVIII.4.4).

Rodzajnik opuszczamy również przed innymi przydawkami dopełniaczowymi, precyzującymi znaczenie rzeczownika, jak np.

allevatori di bestiame – hodowcy bydła

l'ora di punta – godzina szczytu

un caso di vita o di morte – kiedy chodzi o życie lub śmierć

con un tono di complicità – tonem współwinnego (wspólnika)

una pausa di riflessione – chwila przerwy na zastanowienie

una situazione di privilegio – pozycja uprzywilejowana

la posizione di fratello maggiore – pozycja starszego brata

la condizione di paese agricolo – sytuacja kraju rolniczego

un punto di riferimento – punkt odniesienia

un secolo di sottomissione – wiek poddaństwa (por. *Complemento di specificazione*, rozdział XXVIII.4).

Po innych przymkach (najczęściej *da*) rodzajnik opuszczamy wówczas, gdy rzeczownik poprzedzony przymkiem jest przydawką określającą przeznaczenie przedmiotu:

un vestito da sera – suknia wieczorowa

la sala da pranzo – pokój jadalny

macchina per (da) scrivere – maszyna do pisania.

Rodzajnik stojący po przymku opuszczamy również w wyrażeniach przysłówkowych sposobu złożonych z przymka i rzeczownika:

in fretta – pośpiesznie

con grande piacere – z wielką przyjemnością

senza valore – bez wartości

con pazienza – cierpliwie

per mia fortuna – na szczęście dla mnie

per (ad) esempio – na przykład

senza fretta — bez pośpiechu
ad (in) ogni modo — w każdym razie

w tym przed nazwą środka lokomocji, jeżeli nie jest jednoznacznie określony:

in macchina — samochodem
in treno — pociągiem,

ale:

con la macchina di Pietro — samochodem Piotra
con il treno delle 6⁰⁰ — pociągiem godziny 6⁰⁰.

11. Rodzajnik przed nazwami geograficznymi

Przed nazwami miast nie stawia się rodzajnika:

Firenze — Florencja *Varsavia* — Warszawa
Pisa — Piza *Cracovia* — Kraków.

Stawia się go jedynie wówczas, gdy nazwy miast występują z przydawką:

la famosa Cracovia — słynny Kraków
l'antica Roma — starożytny Rzym
la bella Vienna — piękny Wiedeń.

Wyjątki stanowią nazwy zawierające rodzajnik:

La Mecca — Mekka *La Spezia* — Spezia
Il Cairo — Kair *L'Aquila* — Aquila
L'Aia — Haga *L'Avana* — Hawana.

Nazwy miast, miasteczek i wsi są zawsze rodzaju żeńskiego. Wyjątek stanowi: *Il Cairo* — Kair.

Nazwy państw, rzek, gór, regionów, części świata, dużych wysp występują z rodzajnikiem:

<i>l'Italia</i> — Włochy	<i>la Polonia</i> — Polska
<i>il Tevere</i> — Tybr	<i>la Vistola</i> — Wisła
<i>le Alpi</i> — Alpy	<i>i Tatra</i> — Tatry
<i>il Lazio</i> — Lacjum	<i>la Masovia</i> — Mazowsze
<i>l'Europa</i> — Europa	<i>l'Asia</i> — Azja
<i>la Sicilia</i> — Sycylia	<i>il Madagascar</i> — Madagaskar.

Nazwy wysp są zawsze rodzaju żeńskiego. Wyjątek stanowi:

il Madagascar — Madagaskar.

Po przyimku *in* nazwy geograficzne rodzaju żeńskiego zakończone na *-a*, jeżeli nie występują z przydawką, tracą rodzajnik:

l'Italia — *in Italia* — *nell'Italia meridionale* — *sull'Italia*;

l'Inghilterra — *in Inghilterra* — *nell'antica Inghilterra* — *sull'Inghilterra*;

la Gran Bretagna — *nella Gran Bretagna* — *sulla Gran Bretagna*;

la Toscana — *in Toscana* — *sulla Toscana*;

la Sicilia — *in Sicilia* — *nella bella Sicilia*;

ale:

il Piemonte — *nel Piemonte* — *sul Piemonte*;

il Canada — *nel Canada* — *sul Canada*.

Rzeczowniki pospolite jak: *la città* — miasto, *l'isola* — wyspa, *la provincia* — prowincja, *il regno* — królestwo, *il lago* — jezioro, *la repubblica* — republika, łączą się z nazwą za pomocą przyimka *di*:

l'isola di Sicilia — wyspa Sycylia

il lago di Garda — jezioro Garda

✓ *la città di Firenze* — miasto Florencja

il Regno di Napoli — Królestwo Neapolu

la Repubblica di San Marino — Republika San Marino.

Wyjątkiem od tej zasady są: *fiume* — rzeka, *monte* — góra, *mare* — morze:

il fiume Po — rzeka Pad

il mare Adriatico — Adriatyk

il monte Bianco — Mont Blanc

oraz: *il lago Maggiore*, *il lago Trasimeno*.

12. Rodzajnik przed nazwami dni tygodnia

Rodzajnik opuszcza się:

— przed nazwą najbliższego dnia tygodnia w przeszłości lub przyszłości:

- *Sabato (sono stato) andrò al cinema.* — W ostatnią sobotę (byłem) pójdę do kina.
- w dacie, przed nazwą dnia tygodnia:
Oggi è il 25 novembre 1991, domenica. — Dziś jest 25 listopada 1991 roku, niedziela.

Rodzajnik określony stawia się:

- dla zaznaczenia, że czynność powtarza się w każdy wskazany dzień tygodnia:

Il sabato vado al cinema. — W każdą sobotę chodzę do kina.

- jeżeli chodzi o określony dzień:

Era la prima domenica del mese. — To była pierwsza niedziela miesiąca.

Rodzajnik nieokreślony stawia się:

- gdy dzień nie jest blisko określony:

Era una domenica di maggio. — To było w majową niedzielę.

(Por. rozdział VII.4).

13. Rodzajnik przed dopowiedzeniem — *apposizione*

Dopowiedzeniem nazywamy rozwinięte określenie rzeczownika zawierające dodatkowe informacje. Dopowiedzenie odnosi się najczęściej do podmiotu:

Carlo, mio figlio, parte domani per l'Italia. — Karol, mój syn, jedzie jutro do Włoch.

W języku polskim występuje zawsze w tym samym przypadku, w jakim jest rzeczownik, który określa. W zdaniu wyodrębniamy je przecinkami. Bez rodzajnika występuje:

- kiedy podaje jedną z cech określanego rzeczownika, stanowi jego definicję, opis:

Leopardi, poeta dell'800, scrisse ... — Leopardi, poeta dziewiętnastowieczny, napisał ...

- po słowie *come* – „jako”:

Vorrei lavorare come interprete. – Chciałbym pracować jako tłumacz kabinowy.

Z rodzajnikiem określonym występuje:

- kiedy chcemy podkreślić emfaticznie rzeczownik:

Leopardi, il poeta dell'800, scrisse ... – Leopardi, słynny poeta dziewiętnastego wieku, napisał ...

- kiedy chcemy wyodrębnić, zindywidualizować rzeczownik:

Marco e suo fratello, il medico, vengono domani. – Marek i (ten) jego brat, który jest lekarzem, przyjdą jutro.

Z rodzajnikiem nieokreślonym występuje:

- kiedy prezentuje rzeczownik jako przedstawiciela gatunku, grupy (por. użycie rodzajnika nieokreślonego):

Leopardi, un poeta dell'800, scrisse... – Leopardi, jeden z poetów dziewiętnastego wieku, napisał...

Marco e Paolo, un suo amico, vengono domani. – Marek i Paweł, jeden z jego kolegów, przyjdą jutro.

14. Rodzajnik przed orzecznikiem rzeczownym – attributo del soggetto

Orzecznik rzeczowny to rzeczownik określający cechę stałą, gatunek, zawód, pochodzenie, wyznanie, stanowisko lub pełnioną funkcję:

L'aquila è un uccello. – Orzeł jest ptakiem.

Siamo polacchi. – Jesteśmy Polakami.

W języku polskim rzeczownik w funkcji orzecznika jest w narzędniku. W języku włoskim łącznikiem pomiędzy podmiotem a orzeczeniem jest najczęściej czasownik *essere*, rzadziej *sembrare* lub *diventare*.

Orzecznik rzeczowny:

- nie jest poprzedzony rodzajnikiem, kiedy jest nazwą narodowości, wyznania, zawodu, stanowiska lub pełnionej funkcji:

Carlo è studente. – Karol jest studentem.

Siamo polacchi. — Jesteśmy Polakami.

Sono cattolici. — Są katolikami.

Rossi è diventato direttore. — Rossi został dyrektorem.

— jest poprzedzony rodzajnikiem nieokreślonym, kiedy orzecznik wskazuje na podmiot jako przedstawiciela gatunku czy grupy (por. użycie rodzajnika nieokreślonego):

L'uomo è soltanto un uomo. — Człowiek jest tylko człowiekiem.

Il cane è un animale domestico. — Pies jest zwierzęciem domowym.

Quando ride sembra un bambino. — Kiedy się śmieje wydaje się dzieckiem.

Ormai Carlo è diventato un uomo. — Karol stał się już mężczyzną;

oraz jeżeli nazwie narodowości, wyznania, zawodu, stanowiska lub pełnionej funkcji towarzyszy bliższe określenie, np. przymiotnik:

Rossi è un bravo direttore. — Rossi jest dobrym dyrektorem.

Sono uno studente polacco. — Jestem studentem z Polski.

— jest poprzedzony rodzajnikiem określonym, jeżeli towarzyszy mu jednoznaczne określenie:

Remo era il fratello di Romolo. — Remus był bratem Romulusa.

Rossi sembrava essere lo studente meno capace del gruppo. — Rossi wydawał się najmniej zdolnym studentem w grupie.

15. Rodzajnik przed przydawką dopełnienia bliższego — *attributo del complemento oggetto*

Przydawka dopełnienia bliższego to rzeczownik odnoszący się do dopełnienia bliższego, wymagany przez rekcję czasownika przechodniego na równi z tym dopełnieniem:

Mi ha chiamato stupido. — Nazwał mnie głupcem.

W języku polskim rzeczownik w tej funkcji jest najczęściej w narzędniku. We włoskim przydawka dopełnienia bliższego nie jest poprzedzona rodzajnikiem. Występuje po czasownikach, takich jak

chiamare, credere, ritenere, nominare, eleggere użytych w stronie czynnej lub biernej:

Ritiene Carlo suo figlio. — Uważa Karola za swojego syna.

Per questi motivi chiamarono Dante padre della lingua italiana.

— Z tych powodów nazwali Dantego ojcem języka włoskiego.

Li credevo miei amici. — Uważałem ich za moich przyjaciół.

Chi è stato eletto presidente? — Kto został wybrany na prezydenta (przewodniczącego)?

16. Rodzajnik przed rzeczownikami abstrakcyjnymi

Tendencje rozwojowe języka włoskiego prowadzą do coraz bardziej powszechnego opuszczania rodzajnika przed rzeczownikami abstrakcyjnymi. Spróbujmy usystematyzować główne tendencje tych przemian. Określenie reguł nie jest na razie możliwe.

Jeżeli rzeczownikowi abstrakcyjnemu towarzyszy bliższe określenie, np. jeden lub więcej przymiotników, w liczbie pojedynczej stawia się przed nim rodzajnik nieokreślony, a w liczbie mnogiej rodzajnik opuszcza się:

Cerco una nuova possibilità. — Szukam nowej możliwości.

Cerco nuove possibilità. — Szukam nowych możliwości.

Ho vissuto un'esperienza positiva. — Przeżyłem pozytywne doświadczenie.

Ho vissuto esperienze positive. — Przeżyłem pozytywne doświadczenia.

L'incontro diede inizio a un'importante organizzazione politica. —

Spotkanie dało początek powstaniu ważnej organizacji politycznej.

L'incontro diede inizio a importanti organizzazioni politiche. — Spo-

tkanie dało początek powstaniu ważnych organizacji politycznych.

Un gruppo simile abitava la villa. — Podobna grupa mieszkała w willi.

Gruppi simili abitavano la villa. — Podobne grupy mieszkały w willi.

Jeżeli rzeczownikowi abstrakcyjnemu towarzyszy jednoznaczne określenie w postaci zaimka przymiotnego dzierżawczego, zdania względnego, czy inne, poprzedza się go rodzajnikiem określonym:

(Non) Ho bisogno di aiuto. — (Nie) Potrzebuję pomocy;

ale:

(Non) *Ho bisogno del tuo aiuto.* — (Nie) Potrzebuję twojej pomocy.
(Non) *Ho bisogno dell'aiuto di uno specialista.* — (Nie) Potrzebuję pomocy specjalisty.

Mi trovavo in una situazione difficile. — Znajdowałem się w trudnej sytuacji (por. z uwagą o opisie rozpoczynającym się od orzeczenia w rozdziale IV.6).

La situazione in cui mi trovavo era difficile. — Sytuacja, w której się znajdowałem, była trudna.

Mi trovavo nella stessa situazione di prima. — Znajdowałem się w tej samej sytuacji, co poprzednio.

Abstrakcyjnymi są również rzeczowniki, które wyrażają przejawy uczuć lub cechy osobowości. Jeżeli w liczbie pojedynczej nie towarzyszy im bliższe określenie, opuszczamy rodzajnik:

Il suo viso esprimeva tristezza e sofferenza. — Jej twarz wyrażała smutek i cierpienie;

ale:

Il suo viso esprimeva una tristezza e una sofferenza infinite. — Jej twarz wyrażała nieskończony smutek i cierpienie.

Il suo viso esprimeva la tristezza e la sofferenza di chi si sente solo e indifeso. — Jej twarz wyrażała smutek i cierpienie osoby, która czuje się samotna i bezbronna.

Jak wynika z obserwacji tekstów włoskich czasowniki, takie jak *parlare, dire, perdere*, wymagają rodzajnika przed rzeczownikiem abstrakcyjnym pełniącym funkcję dopełnienia; inne, takie jak *cambiare, prendere, esprimere, chiedere, suscitare, acquistare*, tworzą z dopełnieniem bez rodzajnika całość znaczeniową. Porównaj:

Parlare della situazione. — Rozmawiać o sytuacji.

Dire la verità. — Mówić prawdę.

Perdere la pazienza. — Tracić cierpliwość.

Cambiare programma. — Zmieniać plany.

Prendere parte. — Brać udział;

a także:

Prendere parte attiva. — Brać czynny udział.

Esprimere gratitudine. — Wyrazić wdzięczność.

Chiedere scusa. — Prosić o wybaczenie.

Suscitare ira. — Wzbudzać złość.

Acquistare fiducia. — Nabrać zaufania.

Niektóre składnie zachowują się różnie, w zależności od sytuacji:

Dare un'informazione. — Udzielić informacji.

Dare (una) prova di coraggio. — Dać dowód odwagi.

Dare la prova di essere coraggioso. — Dać dowód, że jest się odważnym.

Dare ragione a qualcuno. — Przyznać komuś rację.

Jeżeli po czasowniku *avere* następuje rzeczownik abstrakcyjny, któremu nie towarzyszy bliższe określenie, opuszczamy przed nim rodzajnik:

Ho caldo. — Jest mi gorąco.

Ho sete. — Mam pragnienie.

Gdy jednak rzeczownik abstrakcyjny należy do grupy policzalnych, wówczas stawiamy przed nim rodzajnik nieokreślony:

Ho una lezione. — Mam (jedną) lekcję.

W liczbie mnogiej otrzymujemy:

Ho lezioni.

W formie przeczącej zaś mamy:

Non ho una lezione. — *Non ho lezioni.*

Po formie przeczącej czasownika *avere*, przed rzeczownikiem konkretnym, nie abstrakcyjnym, w liczbie mnogiej często opuszczamy także rodzajnik określony:

Non ho il libro. — *Non ho libri.* — Nie mam w ogóle (żadnych) książek;

ale:

Non ho il libro. — *Non ho i libri (di Marco).* — Nie mam (konkretnych, określonych) książek (np.: należących do Marka).

Jeżeli rzeczownikowi abstrakcyjnemu lub konkretnemu towarzyszy bliższe określenie, stawiamy przed nim rodzajnik nieokreślony:

Ho una grande sete. — Mam wielkie pragnienie.

Ho una lunga lezione d'italiano. — Mam długą lekcję włoskiego;

a w liczbie mnogiej opuszczamy rodzajnik:

Ho lezioni d'italiano ogni lunedì. — Mam lekcje włoskiego w każdy poniedziałek.

Jeżeli określenie jest jednoznaczne, stawiamy rodzajnik określony:

Non avrò tempo. — Nie będę miał czasu.

Non avrò il tempo di telefonarti. — Nie będę miał czasu, żeby do ciebie zatelefonować.

17. Rodzajnik przed imionami własnymi

Przed imionami własnymi nie stawia się rodzajnika:

Marco e Pietro sono amici. — Marek i Piotr są przyjaciółmi.

Stawiają go jedynie przed żeńskimi imionami własnymi mieszkańców Toskanii i niektórych innych regionów Włoch:

Dove è la Maria? — Gdzie jest Maria?

Jeśli imię własne jest poprzedzone przymiotnikiem lub stanowi tytuł dzieła sztuki, stawia się przed nim rodzajnik określony:

il giovane Carlo — młody Karol

la bella Maria — piękna Maria

la Gioconda di Leonardo — Mona Lisa Leonarda.

Rodzajnik opuszcza się także przed nazwiskami:

È venuto Rossi. — Przyszedł pan Rossi;

ale:

Il signor Rossi. — Pan Rossi.

W liczbie mnogiej można użyć formy skróconej:

I signori Rossi = i Rossi — Państwo Rossi.

Gdy chodzi o nazwisko postaci słynnej lub powszechnie znanej w danym środowisku, rodzajnikiem określonym możemy zastąpić jej imię i podkreślić zarazem, że chodzi o jedyną słynną lub konkretną osobę o tym nazwisku:

Eleonora Duse = la Duse

Federico Fellini = il Fellini.

V. PRZYIMKI — *PREPOSIZIONI*

Przymyki pełnią w zdaniu funkcje gramatyczne albo znaczeniowe.

W przeciwieństwie do innych części mowy przymyki nabierają znaczenia dopiero w zestawieniu z rzeczownikiem, przed którym stoją i z którym tworzą dopełnienie, lub z czasownikiem, z którym rządzą różnymi składniami. Ogólnie można powiedzieć, że przymyki określają stosunek, jaki zachodzi między dwoma wyrazami. Może to być stosunek własności, przyczyny, celu, czasu, miejsca lub inny.

Za pomocą przymków tworzymy między innymi formy analogiczne do tych, jakie w języku polskim oddajemy przez deklinację.

Przymyki włoskie dzielą się na właściwe oraz niewłaściwe i mogą być proste lub złożone.

Przymyki właściwe proste (*preposizioni proprie semplici*) to:
di, a, da, in, con, su, per, tra (fra).

Przymykami niewłaściwymi (*preposizioni improprie*) są m.in. *sopra, sotto, davanti, dietro, dentro, presso, accanto, vicino, fuori, verso*.

1. Przymyki właściwe

1.1. Przymitek *di*

Przed rzeczownikami zaczynającymi się samogłoską, przymitek *di* może ulegać elizji i przybierać formę *d'*:

una lezione d'italiano — lekcja włoskiego.

Przymitek *di* określa stosunek przynależności i tworzy wiele form analogicznych do polskiego rzeczownika w dopełniaczu:

il libro di Anna — książka Anny

uno studente del primo anno — student pierwszego roku.

Występuje przed przydawką dopełniaczową:

il libro d'italiano — książka do włoskiego
la luce del sole — światło słońca (słoneczne)
la città di Łódź — miasto Łódź (Łodzi)
il mese di marzo — miesiąc marzec (marca)
il numero di telefono — numer telefonu.
(Por. rozdział XXVIII.4.2 i 4.3).

Tworzy wiele form analogicznych do polskiego rzeczownika w miejscowniku:

Parliamo delle assicurazioni sociali. — Rozmawiamy o ubezpieczeniach społecznych.
Pietro è convinto di non sbagliare mai. — Piotr jest przekonany, że nigdy się nie myli.

(Por. w rozdziale XXVIII listę podstawowych czasowników rządzących innymi dopełnieniami niż w języku polskim).

Występuje przed nazwą tworzywa, z którego coś jest wykonane (por. rozdział XXVIII.4.4):

un tavolo di legno — stół drewniany (z drewna)
una camicia di cotone — koszula bawełniana (z bawełny)
il succo di frutta — sok owocowy (z owoców).

Wskazuje na miejsce pochodzenia (por. rozdział XXVIII.4.6):

Lei non è di Varsavia, è di Łódź. — Ona nie pochodzi z Warszawy, pochodzi z Łodzi.
Sono di Gdańsk. — Pochodzę z Gdańska.

Występuje przed określeniem tematu (por. rozdział XXVIII.4.7):

Perché parlate male di lui? — Dlaczego źle o nim mówicie?
Vado a una lezione di storia della lingua italiana. — Idę na lekcję historii języka włoskiego.

Występuje w określeniach czasu wykonania czynności (por. rozdział XXVIII.4.15):

Di sera non ci vedo bene. — Wieczorem nie widzę dobrze.

D'estate, di solito, di notte, fa caldo. — Latem, na ogół, w nocy jest gorąco.

Lo ho visto di recente. — Widziałem go niedawno.

Występuje z czasownikami, które wskazują na koniec czynności (por. rozdział XVI.2):

Hai finito di lamentarti? — Czy skończyłeś narzekać?

Ha smesso di nevicare. — Przestał padać śnieg.

Występuje w zdaniach porównawczych (por. rozdział XXIX.8):

È migliore di te. — Jest lepszy od ciebie.

È il più bravo di tutti. — Jest najlepszy ze wszystkich.

Jest trwale związany z niektórymi czasownikami tworząc z nimi składnię nieosobową (zob. rozdział XXIX) lub wprowadzając zdania bezokolicznikowe czy też dopełnienie (por. rozdział XVI):

decidere di + bezokolicznik

ricordarsi di + bezokolicznik

cercare di + bezokolicznik

finire di + bezokolicznik

smettere di + bezokolicznik

parlare di + bezokolicznik

sperare di + bezokolicznik

rifiutare di + bezokolicznik

pensare di + bezokolicznik

pregare qualcuno di + bezokolicznik

permettersi di + bezokolicznik

accorgersi di + bezokolicznik

preoccuparsi di + bezokolicznik

essere convinto di + bezokolicznik

avere intenzione di + bezokolicznik

aver ragione di + bezokolicznik

aver bisogno di + bezokolicznik

aver paura di + bezokolicznik

aver voglia di + bezokolicznik (Por. listy czasowników w rozdziałach XVI i XXVIII 1.3 i 4).

Występuje w stałych zwrotach, np.

Grazie di tutto. — Dziękuję za wszystko.

Non c'è di che. — Nie ma za co.
Dico di sì. — Mówię tak, zgadzam się.
Dice di no. — Mówi, że nie, nie zgadza się.

1.2. Przyimek *a*

Występuje przed nazwami miast, miejscowości, małych wysp, w których albo na których się znajdujemy lub gdzie się udajemy:

Vivo a Varsavia. — Mieszkam w Warszawie.
Vado a Capri. — Jadę na Capri.

Tworzy wiele form analogicznych do polskiego rzeczownika w celowniku (por. rozdział XXVIII.4):

Che cosa hai regalato a Maria? — Co podarowałeś Marii?
Do una pasta al bambino. — Daję ciastko dziecku.

Z czasownikami w bezokoliczniku tworzy zdania podrzędne warunkowe (zob. rozdział XXIX.12) w formie nieosobowej (*forma implicita*):

A pensarci bene, hai ragione. — Jeśli się dobrze zastanowić, masz rację.
A sentirlo, sembra onesto. — Sądząc z tego co mówi, zdaje się uczciwy.
A dire la verità, non ci credo. — Prawdę mówiąc, nie wierzę w to.

Występuje w okolicznikach czasu (por. rozdział XXVIII.4.15):

Le lezioni iniziano alle 8⁰⁰. — Lekcje rozpoczynają się o 8⁰⁰.
Andiamo al mare a luglio. — Pojedziemy nad morze w lipcu.

Występuje w określeniach sposobu wykonania czynności lub przedmiotu (por. rozdział XXVIII.4.12):

Li aspettarono a lungo. — Oczekiwali ich długo.
Leggete a voce alta! — Czytajcie na głos!
Veniamo a piedi. — Przyjdziemy pieszo.
È un lavoro fatto a mano. — To ręczna robota.
Non mi piace scrivere a macchina. — Nie lubię pisać na maszynie.

Występuje w stałych zwrotach:

A quanto pare, non vengono. — Jak się zdaje, nie przyjdą.

Arrivederci a presto! — Do zobaczenia wkrótce!

Gira a sinistra! — Skręć w lewo!

A poco a poco, andiamo avanti. — Stopniowo posuwamy się do przodu.

Towarzyszy czasownikom określającym rozpoczęcie i trwanie czynności (por. rozdział XVI.2.1):

Comincio ad aver freddo. — Zaczyna być mi zimno.

Si è messa a piangere. — Zaczęła płakać.

Continua a piovere. — Nadal pada deszcz.

Jest trwale związany z niektórymi czasownikami:

andare a fare qualcosa — iść coś zrobić

andare a prendere qualcuno — pojechać po kogoś

passare a prendere qualcuno — wstąpić po kogoś

andare a trovare qualcuno — pójść (pojechać) odwiedzić kogoś

provare a fare qualcosa — próbować coś zrobić

non riuscire a fare qualcosa — nie zdołać czegoś zrobić

abituarsi a fare qualcosa — przyzwyczać się do robienia czegoś

decidersi a fare qualcosa — zdecydować się coś zrobić.

(Por. rozdziały XVI i XXVIII.4).

1.3. Przyimek *da*

Występuje z czasownikami *partire* i *uscire* (por. rozdział XXVIII.4.14):

Parto da Cracovia alle 7⁰⁰. — Wyjadę z Krakowa o 7⁰⁰.

Escono dal cinema. — Wychodzą z kina.

Z czasownikami *essere*, *stare*, *andare*, *venire*, *tornare* tworzy określenia oznaczające przebywanie u kogoś, udawanie się do kogoś albo przybywanie od kogoś lub skądś:

Eva è da Maria. — Ewa jest u Marii.

Eva va da Maria. — Ewa idzie do Marii.

Eva viene da Maria. — Ewa przyjdzie do (lub: wraca od) Marii.

Eva torna da Maria. — Ewa wraca od (lub: wróci do) Marii.

Wskazuje na sprawcę czynności (por. rozdział XXVIII.4.8):

Il libro è stato presentato dall'autore. — Książka została przedstawiona przez autora.

Le lettere vengono spedite dalla segretaria. — Listy wysyła sekretarka.

Wskazuje na czas rozpoczęcia czynności (por. rozdział XXVIII.4.15):

Ci conosciamo da un anno. — Znamy się od roku.

Lo aspetto da mezz'ora. — Czekam na niego od pół godziny.

Występuje w określeniach sposobu wykonania czynności (por. rozdział XXVIII.4.12):

Si è comportato da cafone. — Zachował się po chamsku.

Si è travestito da soldato. — Przebrał się za żołnierza.

Wprowadza bliższe określenie rzeczownika:

È un signore dai capelli bianchi. — To mężczyzna o białych włosach.

Hai una moneta da 100 lire? — Czy masz monetę stulirową?

Wskazuje na przeznaczenie przedmiotu:

Hai gli occhiali da sole? — Czy masz okulary słoneczne?

Mi compro un costume da bagno. — Kupię sobie kostium kąpielowy.

Vorrei qualcosa da bere. — Chciałbym coś do picia.

Wskazuje na cel czynności wyrażonej czasownikiem w bezokoliczniku:

È uno spettacolo da vedere. — To przedstawienie, które warto zobaczyć.

Questa biancheria è da lavare. — Ta bielizna jest do wyprania.

Hai qualcosa da mangiare? — Czy masz coś do jedzenia?

(Por. rozdziały XVI i XXVIII.4).

1.4. Przyimek *in*

Występuje z czasownikami *essere, andare, abitare, recarsi, venire, vivere* przed okolicznikami nazywającymi miejsce ogólnie dostępne, przed nazwami kontynentów, krajów, regionów, dużych wysp:

Vado in America e poi in Italia: in Lombardia e in Sicilia. — Jąde do Ameryki, a potem do Włoch: do Lombardii i na Sycylię.

Używa się go przy określaniu miejsca znajdującego się w przestrzeni ograniczonej, miejsca, w którym ktoś się znajduje lub do którego się udaje (Por. rozdział XXVIII.4.14):

Eva è in cucina. — Ewa jest w kuchni.
Eva va in cucina. — Ewa idzie do kuchni.
Andiamo in chiesa. — Idziemy do kościoła.
Si è chiuso in sé. — Zamknął się w sobie.

Występuje w określeniach sposobu poruszania się środkiem lokomocji, jeżeli nie jest on jednoznacznie określony:

Vengono in treno, in macchina o in aereo? — Przyjadą pociągiem, samochodem, czy przylecą samolotem?

ale, jeżeli towarzyszy mu jednoznaczne określenie, powiemy:

Vengono con il treno delle 6⁰⁰ o con la macchina di Pietro? — Przyjadą pociągiem, który rusza o 6⁰⁰, czy samochodem Piotra?

Występuje w określeniach sposobu wykonania czynności (por. rozdział XXVIII.4.12):

Parla molto in fretta. — Mówi bardzo pośpiesznie.
Dimmi, in breve, che cosa è successo? — Powiedz mi, pokrótce, co się stało?
Siete venuti in tempo. — Przyszliście na czas.
Sono in ritardo? — Czy jestem spóźniony?

Występuje w stałych zwrotach:

Vorrei cambiare questi dollari in lire. — Chciałbym wymienić te dolary na liry.
In attesa del telegiornale, faccio una telefonata. — Czekając na dziennik telewizyjny, zatelefonuję.
In realtà non ho capito niente. — W rzeczywistości nic nie zrozumiałem.

1.5. Przyimek *con*

Pełni funkcję łącznika między osobami, zwierzętami i przedmiotami (por. rozdział XXVIII.4.9):

Vengo con te. — Pójdę z tobą.

Esco con il cane. — Wychodzę z psem.

Cerco un uomo con gli occhiali. — Szukam mężczyzny w okularach (dosł.: z okularami).

Występuje przy określaniu sposobu wykonywania lub przebiegu czynności (por. rozdział XXVIII.4.12):

Mi guardò negli occhi con fiducia. — Spojrzał mi w oczy z ufnością.

Studia l'italiano con successo. — Uczy się włoskiego z powodzeniem.

Występuje przy określaniu środka, narzędzia służącego do wykonania czynności, tworząc wiele form analogicznych do polskiego rzeczownika w narzędniku (por. rozdział XXVIII.4.13):

Parto con il treno delle 6⁰⁰. — Wyjadę pociągiem o godzinie (godziny) 6⁰⁰. (Por. rozdział V.1.4).

Ti scrivo con la penna che mi regalasti. — Piszę do ciebie piórem, które mi podarowałeś.

1.6. Przyimek *su*

Występuje przy określeniu miejsca czynności:

La lampada sta sul tavolo. — Lampa stoi na stole.

I libri si trovano sullo scaffale. — Książki są na półce.

Wskazuje na temat lub przedmiot, tworząc formy analogiczne do polskiego rzeczownika w miejscowniku (por. rozdział XXVIII.4.7):

Cerco un libro sulla Sicilia. — Szukam książki o Sycylii.

Eva chiede informazioni su tutto. — Ewa pyta o wszystko.

Występuje z czasownikiem *contare* w znaczeniu „liczyć na kogoś”:

Puoi contare su di me. — Możesz liczyć na mnie.

Przed zaimkiem osobowym akcentowanym przyimkowi *su* towarzyszy przyimek *di*. (Por. rozdział VIII.8.2).

1.7. Przyimek *per*

Występuje z czasownikami *partire* i *passare*:

Parto per Venezia con un treno che passa per Ravenna. — Jadę do Wenecji pociągiem, który przejeżdża przez Rawennę.

Tworzy określenia środka przekazu (por. rozdział XXVIII.4.13):

Te lo spedisco per posta. — Wyślę ci to pocztą.

Non posso dirtelo per telefono. — Nie mogę powiedzieć ci tego przez telefon.

Występuje w określeniach czasu (por. rozdział XXVIII.4.15):

Parto per 2 mesi. — Wyjeżdżam na 2 miesiące.

Ha lavorato per 12 ore di seguito. — Pracował przez 12 godzin bez przerwy.

Określa cel lub przeznaczenie (por. rozdział XXVIII.4.11):

Ho comprato un cesto per la biancheria. — Kupiłam kosz na bieliznę.

Questa lettera è per te. — Ten list jest do (dla) ciebie.

Prendo il treno per Milano. — Pojadę pociągiem jadącym do Mediolanu.

La forchetta serve per mangiare. — Widelec służy do jedzenia.

Lo faccio soltanto per i soldi, per mantenere la famiglia. — Robię to tylko dla pieniędzy, żeby utrzymać rodzinę.

(Por. zdania podrzędne przyczynowe i celowe — rozdział XXIX.4 i 5 i rozdział XXVIII.4.11).

Występuje w określeniach przyczyny (por. rozdział XXVIII.4.10):

È in permesso per malattia. — Jest na zwolnieniu lekarskim.

Ti ringrazio per il caffè. — Dziękuję ci za kawę.

È stato rimproverato per il ritardo. — Został skarcony za spóźnienie.

Występuje w stałych zwrotach, takich jak:

per ora — na razie

per sempre — na zawsze

per me — jeśli chodzi o mnie

per fortuna — na szczęście.

1.8. Przyimek *tra* (*fra*)

Przy wyborze między *tra* a *fra* kierujemy się względami fonetycznymi:

Fra tre ore. — Za trzy godziny.

Tra fratelli. — Między braćmi.

W odniesieniu do czasu przyimek *tra* (*fra*) towarzyszy określeniu jego upływu między danymi wydarzeniami:

Vengo fra tre giorni. — Przyjadę za trzy dni.

W odniesieniu do miejsca przyimek *tra* (*fra*) towarzyszy określeniu różnicy, odległości lub odstępu:

Il letto è tra la scrivania e la finestra. — Łóżko jest między biurkiem a oknem.

Przed zaimkiem osobowym akcentowanym (por. rozdział VIII.8.2) przyimkowi *tra* (*fra*) towarzyszy przyimek *di*:

Fra di noi ci sono due anni di differenza. — Między nami są dwa lata różnicy.

2. Przyimki niewłaściwe

Przyimki niewłaściwe to w istocie różne części zdania pełniące rolę przyimków. Są to np.

— przysłówki: *avanti, davanti, dietro, dentro, oltre, presso, fuori, sopra, sotto, su, accanto, attorno, intorno, circa, prima, dopo*:

Fuori piove. — Na zewnątrz pada deszcz. (przysówek)

Sarò fuori casa fino a tardi. — Będę poza domem do późna. (przyimek)

Sta'dietro! — Stój z tyłu! (przysówek)

L'orto è dietro la casa. — Sad jest za domem. (przyimek)

— przymiotniki: *lungo, secondo, salvo, vicino, lontano* (te dwa ostatnie mogą występować również jako przysłówki):

Un lungo sentiero costeggia il fiume. — Długa ścieżka biegnie brzegiem rzeki. (przymiotnik)

Un sentiero corre lungo il fiume. — Ścieżka biegnie wzdłuż rzeki. (przyimek)

Questa è la seconda puntata. — To drugi odcinek. (przymiotnik)

Secondo me bisogna fare così. — Moim zdaniem trzeba postąpić w ten sposób. (przyimek)

— imiesłowy (*participio presente* lub *passato*): *durante, nonostante, escluso, eccetto, verso*:

Lo ricorderà vita natural durante. — Będzie o tym pamiętał do końca życia.

Przyimki niewłaściwe występują czasem z przyimkami właściwymi. Przed zaimkiem osobowym akcentowanym przyimki *contro, dopo, senza, dietro, presso, verso, fuori, dentro, prima* przyjmują dodatkowo przyimek *di*, a przyimki *davanti, sotto, vicino, accanto* przyimek *a*. Porównaj:

<i>contro</i>	<i>natura</i>	— wbrew naturze
	<i>la legge</i>	— wbrew prawu
	<i>di noi</i>	— przeciw nam
<i>davanti</i>	<i>alla porta</i>	— przed drzwiami
	<i>a noi</i>	— przed nami, naprzeciw nas
<i>dietro</i>	<i>la porta</i>	— za drzwiami
	<i>all'angolo</i>	— za rogiem
	<i>di te (a te)</i>	— za tobą
<i>sopra</i>	<i>il tetto</i>	— na dachu
	<i>di me (a me)</i>	— na mnie
<i>sotto</i>	<i>il libro</i>	— pod książką
	<i>a te</i>	— pod tobą
<i>dentro</i>	<i>il pacco</i>	— w paczce
	<i>di noi</i>	— w nas, w sobie
<i>fuori</i>	<i>(di) casa</i>	— na zewnątrz domu
	<i>stagione</i>	— poza sezonem
	<i>di sé</i>	— być poza sobą, wyjść z siebie

<i>oltre</i>	$\left\{ \begin{array}{l} \textit{il confine} \\ \textit{a voi} \\ \textit{ciò} \end{array} \right.$	— poza granicą — poza wami — poza tym
<i>lungo</i>	$\{ \textit{il fiume}$	— wzdłuż rzeki
<i>presso</i>	$\left\{ \begin{array}{l} \textit{la scuola} \\ \textit{di noi} \end{array} \right.$	— przy szkole, w szkole — przy nas, u nas
<i>vicino</i>	$\left\{ \begin{array}{l} \textit{a casa} \\ \textit{a me} \end{array} \right.$	— blisko domu — blisko mnie
<i>accanto</i>	$\left\{ \begin{array}{l} \textit{al televisore} \\ \textit{a te} \end{array} \right.$	— blisko telewizora — obok ciebie, przy tobie
<i>verso</i>	$\left\{ \begin{array}{l} \textit{il mare} \\ \textit{casa} \\ \textit{mezzogiorno} \\ \textit{di noi} \end{array} \right.$	— w kierunku morza — w kierunku domu — około południa — w naszym kierunku, w naszą stronę
<i>senza</i>	$\left\{ \begin{array}{l} \textit{un soldo} \\ \textit{soldi} \\ \textit{di me} \end{array} \right.$	— bez grosza — bez pieniędzy — beze mnie
<i>secondo</i>	$\left\{ \begin{array}{l} \textit{i casi} \\ \textit{me} \end{array} \right.$	— zależnie od sytuacji — moim zdaniem
<i>prima</i>	$\left\{ \begin{array}{l} \textit{di cena} \\ \textit{della partita} \\ \textit{di me} \end{array} \right.$	— przed kolacją — przed meczem — przede mną
<i>dopo</i>	$\left\{ \begin{array}{l} \textit{cena} \\ \textit{la partita} \\ \textit{di me} \end{array} \right.$	— po kolacji — po meczu — po mnie.

O przysłówkach pełniących rolę przyimków piszemy również w rozdziale XI.

3. Przyimki a okoliczniki miejsca

Formułując w języku włoskim odpowiedź na pytanie *dove?*

3.1. wybieramy przyimek *a*:

- kiedy miejsce, w którym się znajdujemy lub do którego zmierzamy da się odizolować, ograniczyć:

Vado al bar. — Idę do baru.

Sono al cinema. — Jestem w kinie.

Sono all'università. — Są na uniwersytecie;

- przed nazwą miasta:

Vado a Roma. — Jadę do Rzymu.

Abito a Lublin. — Mieszkam w Lublinie;

- gdy miejsce określone jest celem, dla którego się tam udajemy:

Vado a lezione. — Idę na lekcję (Jadę na uniwersytet, żeby uczestniczyć w lekcji);

- jeżeli ten cel wyrażony jest bezokolicznikiem:

Vado a dormire. — Idę spać (Idę do łóżka, spanie jest moim celem).

Vado a studiare. — Idę się uczyć (do domu, do biblioteki);

3.2. wybieramy przyimek *in*:

- kiedy miejsce, w którym się znajdujemy lub do którego zmierzamy, nie jest dokładnie określone:

Vado in città. — Idę do miasta.

Vado in montagna. — Jadę w góry.

Sono in ufficio. — Jestem w biurze.

Vado in chiesa. — Idę do kościoła;

ale:

Vado al mare. — Jadę nad morze;

- przed nazwą kraju, w którym ktoś przebywa lub do którego się udaje:

Vado in Italia. — Jadę do Włoch.

Vivo in Polonia. — Mieszkam w Polsce;

– jeżeli znajdujemy się w miejscu wchodzącym w skład innego miejsca lub przemieszczamy się z miejsca na miejsce, nie wychodząc poza większy, ograniczony obszar:

Sono in cucina. – Jestem w kuchni (w części mieszkania stanowiącej kuchnię).

Vado in cucina. – Idę do kuchni (nie wychodząc z mieszkania).

Vado in segreteria. – Idę do sekretariatu (nie wychodząc poza obszar instytucji, budynku);

ale:

Vado al bar gdyż nie wchodzi on w skład instytucji, nawet jeżeli znajduje się na jej terenie.

Różnica między stosowaniem przyimka niewłaściwego *dentro* i przyimka *in* polega na tym, że *in* nie zakłada całkowitej izolacji, ograniczenia ze wszystkich stron. Możemy więc powiedzieć:

in un angolo – w rogu,

ale nie możemy powiedzieć:

dentro un angolo.

Formy: *nello zaino* i *dentro lo zaino* są natomiast równoznaczne.

Przyimek *in* stosujemy także w przypadku poruszania się środkiem lokomocji, jeśli nie jest on ściśle określony:

Viaggio in treno. – Podróżuję pociągiem.

Vengo in macchina. – Przyjadę samochodem;

ale:

Vengo con il tre. – Przyjadę tramwajem numer 3.

Vengo con la macchina di mio fratello. – Przyjadę samochodem brata.

Wyjątki:

Vado a cavallo. – Jeżdżę konno.

Vengo a piedi. – Przyjdę pieszo;

3.3. wybieramy przyimek *su*:

– jeśli miejsce, w którym jesteśmy lub do którego się kierujemy, znajduje się powyżej poziomu ziemi lub podłogi albo na zewnątrz czegoś:

- *Vado sul tetto.* – Idę na dach.
- Vado sul balcone.* – Idę na balkon.
- Salgo sull'aereo.* – Wsiadam do samolotu.
- Salgo sul treno.* – Wsiadam do pociągu.
- Salgo sull'autobus.* – Wsiadam do autobusu.
- Sono sulla nave.* – Jestem na okręcie;

- przed nazwą gór:

Vado sui Tatra. – Jadę w Tatry.
Abito sulle Alpi. – Mieszkam w Alpach;

3.4. wybieramy przyimek *da*:

- jeżeli jesteśmy w miejscu lub kierujemy się do miejsca, gdzie znajduje się osoba, spotkanie z którą jest naszym celem:

Sono da Maria. – Jestem u Marii.
Vado da Maria. – Idę do Marii;

- za pomocą przyimka *da* stawiamy pytanie *da dove?* – „skąd?” i odpowiadamy na nie:

Arrivo da Danzica. – Przyjadę z Gdańska.
Torno dall'Italia. – Wracam z Włoch;

- składnię z przyimkiem *da* tworzy czasownik *partire*:

Parto dalla Stazione Centrale. – Wyruszam z Dworca Centralnego;

- przyimek *da*, użyty przed nazwą miejsca określonego przez osobę, odpowiada zarówno polskiemu „do”, jak i „od”:

Vengo da Carlo. – Wracam od Karola.
Vengo da Carlo. – Przyjdę do Karola.

3.5. Za pomocą przyimka *di* stawiamy pytanie *di dove è?*

- „skąd Pan (Pani) pochodzi?” i odpowiadamy na nie:

Sono di Lublin. – Jestem z Lublina;

ale nigdy:

Sono di Polonia;

lecz:

Sono polacca, vengo dalla Polonia.

3.6. Za pomocą przyimka *per* stawiamy pytanie o kierunek ruchu *per dove?* i odpowiadamy na nie:

Prendo il tram per la stazione. — Pojadę tramwajem jadącym na dworzec.

Dove vai? — Dokąd idziesz?

— przyimek *per* pozwala również wskazać, gdzie odbywa się ruch:

Cammino per la strada. — Chodzę po ulicy;

— składnię z przyimkiem *per* tworzy czasownik *partire*:

Parto per Parigi. — Wyjeżdżam do Paryża;

ale:

Vado a Parigi. — Jadę do Paryża.

Uwaga:

Podczas gdy spójnik może odnosić się do kilku czasowników, przyimek wymaga powtórzenia przed każdym kolejnym wyrazem:

Spera che arriverà e ripartirà lo stesso giorno. — *Spera di arrivare e di ripartire lo stesso giorno.* — Ma nadzieję, że przyjedzie i wyjedzie tego samego dnia.

Porównaj rozdział XXVIII.4.14 poświęcony okolicznikowi miejsca.

VI. PRZYMOTNIKI — *AGGETTIVI QUALIFICATIVI*

Przymiotniki zgadzają się co do liczby i rodzaju z rzeczownikiem, który określają.

1. Tworzenie rodzaju żeńskiego przymiotników

W rodzaju męskim liczby pojedynczej przymiotniki mogą się kończyć na: *-o*, *-e*, *-a* lub *-i*.

Przymiotniki zakończone w rodzaju męskim na *-o*, w rodzaju żeńskim zmieniają końcówkę *-o* na *-a*:

piccolo — mały *piccola* — mała
nuovo — nowy *nuova* — nowa.

Przymiotniki zakończone na *-e*, *-a* lub *-i* w liczbie pojedynczej mają wspólną końcówkę dla obu rodzajów:

grande — duży *grande* — duża
ottimista — optymistyczny *ottimista* — optymistyczna.

W języku włoskim istnieją tylko trzy przymiotniki zakończone na *-i*. Są to:

pari — równy, parzysty
impari — nierówny, niejednakowy
dispari — nieparzysty.

Końcówki przymiotników w liczbie pojedynczej

rodzaj męski	rodzaj żeński
<i>-o</i>	<i>-a</i>
<i>-e</i>	<i>-e</i>
<i>-a</i>	<i>-a</i>
<i>-i</i>	<i>-i</i>

2. Tworzenie liczby mnogiej przymiotników

Liczbę mnogą przymiotników tworzymy według tych samych zasad, jakie stosujemy w odniesieniu do rzeczowników, czyli:

	l.poj.	l.mn.
końcówka przymiotnika rodzaju męskiego	-o -e -a -i	-i -i -i -i
końcówka przymiotnika rodzaju żeńskiego	-a -e -i	-e -i -i

Przykłady:

il libro giallo — *i libri gialli* — żółte książki

il professore ottimista — *i professori ottimisti* — profesorowie optymiści

il problema grande — *i problemi grandi* — duże problemy.

Rzeczowniki w funkcji przymiotników, określające kolory: *rosa* (różowy), *viola* (fioletowy), *lilla* (lila), *avana* (beżowy), *blu* (ciemnoniebieski, granatowy), nie zmieniają końcówek bez względu na rodzaj i liczbę:

la matita blu — granatowy ołówek

i quaderni viola — fioletowe zeszyty

le rose rosa — różowe róże.

Zasady odnoszące się do tworzenia liczby mnogiej rzeczowników zakończonych na *-ca*, *-co*, *-go* itp. (zob. rozdział III.3.2) dotyczą także przymiotników o tych końcówkach. Porównaj np.

bianco — biały

bianchi

bianca — biała

bianche

tedesco — niemiecki

tedeschi

austriaco — austriacki

austriaci

simpatico — sympatyczny

simpatici

analogo — analogiczny

analoghi

fresca — świeża

fresche.

3. Miejsce przymiotnika w zdaniu

Przymiotnik tworzy z rzeczownikiem harmonijną, opartą na związku zgody, całość. Nie ma jednak dokładnej reguły, która określałaby, kiedy stawiamy przymiotnik przed, a kiedy po rzeczowniku.

Nie występują raczej przed rzeczownikiem przymiotniki odrzeczownikowe, które precyzują znaczenie rzeczownika określając szczególną jego cechę, odróżniającą go od innych rzeczowników tego samego typu:

le ferie invernali — wakacje zimowe
le ferie estive — wakacje letnie
gli studenti italiani — studenci włoscy
una rosa rossa — czerwona róża.

Przymiotnik stawia się przed rzeczownikiem, gdy ma charakter opisowy, użyty jest w sensie ogólnym lub określa oczywistą cechę rzeczownika:

un caro amico — drogi przyjaciel
una bella stagione — piękna pora roku
la bianca neve — biały śnieg
un soffice strato di neve — puszysta warstwa śniegu.

Czasem długość wyrazu narzuca szyk przed- lub porzeczownikowy, a więc długie przymiotniki stają po krótkich rzeczownikach, a krótkie przymiotniki przed długimi rzeczownikami:

È una storia interessante. — To interesująca historia.
È un breve racconto. — To krótkie opowiadanie.

W niektórych przypadkach miejsce przymiotnika przed lub po rzeczowniku zmienia jego znaczenie:

Vedo un solo ragazzo. — Widzę tylko jednego chłopca.
Vedo un ragazzo solo. — Widzę chłopca samego (bez towarzystwa).
Quel signore è un uomo galante e un vero galant'uomo. — Ten pan jest człowiekiem wytwornym i prawdziwym dżentelmenem.
Toscanini era un grand'uomo, ma non era un uomo grande. — Toskanini był wielkim człowiekiem, ale nie był wysokiego wzrostu.

Uwaga: gdy przymiotnik poprzedza rzeczownik, rodzajnik zgadza się w swej formie z przymiotnikiem, a nie z rzeczownikiem:

l'atlante nuovo ale *il nuovo atlante.*

Zdarza się, że jeden przymiotnik odnosi się do kilku rzeczowników lub że jeden rzeczownik określony jest kilkoma przymiotnikami.

Gdy rzeczownik określony jest kilkoma przymiotnikami, najczęściej jeden z nich staje przed rzeczownikiem, a pozostałe za nim, począwszy od bardziej precyzyjnych do bardziej ogólnych. Powiemy więc:

È un interessante libro sulla migliore musica tardorinascimentale italiana. — To interesująca książka o najlepszej włoskiej muzyce późnego Renesansu.

È un libro sugli inizi della letteratura italiana contemporanea. — To książka o początkach współczesnej literatury włoskiej.

W przypadku nadmiaru przymiotników najlepiej jeden z nich zastąpić rzeczownikiem:

È un interessante libro sull'Italia settentrionale dell'epoca del Rinascimento. — To interesująca książka o północnych Włoszech epoki Renesansu.

È un libro sulla musica del tardo Rinascimento italiano. — To książka o muzyce późnego Renesansu włoskiego.

4. Ugadnianie przymiotników z rzeczownikami

Jeżeli jeden przymiotnik odnosi się do dwóch lub kilku następujących po sobie rzeczowników tego samego rodzaju, przyjmuje zazwyczaj ich rodzaj i liczbę mnogą:

Possiede una casa e due macchine comode. — Posiada wygodny dom i dwa wygodne samochody.

Il tuo appartamento e il tuo balcone sono bellissimi. — Twoje mieszkanie i twój balkon są piękne.

Jeżeli rzeczowniki występują w liczbie pojedynczej, lecz są różnego rodzaju, przymiotnik będzie w liczbie mnogiej i rodzaju męskim:

Vengono un signore e una signora simpaticissimi. — Przyjdą bardzo mili pan i pani.

Sono molto eleganti tua sorella e tuo fratello? — Czy twoja siostra i twój brat są bardzo eleganccy?

Gdy następujące bezpośrednio po sobie rzeczowniki różnego rodzaju są w liczbie mnogiej, na ostatnim miejscu stawiamy rzeczownik rodzaju męskiego i uzgadniamy z nim przymiotnik:

Ecco donne e uomini vestiti secondo l'ultimo grido della moda. —
Oto kobiety i mężczyźni ubrani zgodnie z ostatnim krzykiem mody.

Powiemy więc:

Ho incontrato tanti ragazzi e ragazze. — Spotkałem wiele chłopców i dziewcząt;

lub dla uniknięcia jakichkolwiek niezręczności:

Ho incontrato tanti ragazzi e tante ragazze. — Spotkałem wielu chłopców i wiele dziewcząt.

Jednemu rzeczownikowi w liczbie mnogiej może towarzyszyć kilka przymiotników, będących w liczbie pojedynczej, które będą nazywały części całości, wyrażonej przez rzeczownik:

Le lingue italiana, francese, spagnola, portoghese e rumena derivano dal latino. — Język włoski, francuski, hiszpański, portugalski i rumuński pochodzą z łaciny.

Jeżeli między rzeczownikami stoi spójnik, przymiotnik musi odpowiadać w liczbie i rodzaju rzeczownikowi, który stoi najbliżej niego:

Vuoi un'aranciata o un caffè freddo? — Chcesz oranżadę czy zimną kawę?

Jednak w przypadku, gdy istnieje możliwość nieporozumienia, dwuznaczności, odnosimy przymiotnik do każdego z rzeczowników:

Vuoi una mela o una pera cotta? — Chcesz gotowane jabłko czy gruszkę?

Vuoi una mela cotta o una pera cotta? — Chcesz gotowane jabłko czy gotowaną gruszkę?

Szczególnych trudności przysparza zgodność przymiotnika z dwoma rzeczownikami połączonymi przyimkiem *di*. Porównaj:

Ho tre golfini di lana rossa. — Mam trzy sweterki z czerwonej wełny.

Ho tre golfini di lana rossi. — Mam trzy czerwone sweterki wełniane.
Ho bisogno di tre fili di lana grossi. — Potrzebuję trzech grubych wełnianych nici.

Ho bisogno di tre fili di lana grossa. — Potrzebuję trzech nici grubej wełny.

Ho bisogno di tre fili grossi di lana. — Potrzebuję trzech grubych nici wełnianych.

W przypadku rzeczowników, po których następuje dopełnienie w liczbie mnogiej, przymiotnik zgadza się co do liczby i rodzaju z tym rzeczownikiem, do którego się odnosi:

un gruppo di donne italiane — grupa kobiet włoskich

una folla di giovani ridenti e rumorosi — grupa młodzieży roześmianej i hałaśliwej

una folla rumorosa di giovani ridenti — hałaśliwa grupa roześmianej młodzieży.

Przymiotnik *possibile* pozostaje niezmienny w zwrotach:

il più possibile — najwięcej, najbardziej jak to jest możliwe

il meglio possibile — najlepiej jak to jest możliwe

il meno possibile — najmniej jak to jest możliwe

il peggio possibile — najgorzej jak można itp.,

w których ma wartość przysłówkową. Zwroty te mogą występować w zdaniach, np.

Studiamo il meno possibile. — Uczymy się jak najmniej.

Leggiamo il più possibile. — Czytamy jak najwięcej.

5. Stopniowanie przymiotników

Stopniowania przymiotników dokonuje się w dwojaki sposób: przez porównywanie (stopniowanie względne) lub bez porównywania (stopniowanie bezwzględne):

Mio marito è il più buono (lub: *il migliore*) *di tutti.* — Mój mąż jest najlepszy ze wszystkich.

Mio marito è buonissimo (lub: *molto buono*). — Mój mąż jest bardzo dobry.

5.1. Przymiotniki mogą tworzyć formy stopnia wyższego poprzedzając postać stopnia równego wyrazem *più* – „bardziej”, a stopnia najwyższego wyrazem *più* poprzedzonym rodzajnikiem określonym:

buono – dobry

più buono – lepszy (dosł.: bardziej dobry)

il più buono – najlepszy (dosł.: najbardziej dobry).

Ten typ stopniowania nazywamy stopniowaniem względnym (*relativo*) ponieważ zawsze porównujemy obserwowane cechy albo stopień nasilenia jednej cechy w jednym czy w różnych przedmiotach, zjawiskach lub u różnych osób.

Stopień równy – *grado positivo*:

Andrea è così buono come Maria. – Andrzej jest równie dobry jak Maria.

Andrea è tanto buono quanto bravo. – Andrzej jest równie dobry jak zdolny.

Pierwsze zdanie może również mieć postać:

Andrea è buono come Maria. – Andrzej jest równie dobry jak Maria;

a drugie może występować w formie:

Andrea è buono quanto bravo. – Andrzej jest równie dobry jak zdolny.

Stopień wyższy – *grado comparativo*:

tworzy się za pomocą przyimka *di*, jeżeli porównanie dotyczy rzeczownika, a za pomocą spójnika *che*, jeżeli porównanie dotyczy przymiotników:

Andrea è più buono di Maria. – Andrzej jest lepszy (bardziej dobry) od Marii.

Andrea è più buono che bravo. – Andrzej jest lepszy (bardziej dobry) niż zdolny.

Każde porównanie dotyczące czasowników tworzy się za pomocą spójnika *che*:

Andrea preferisce studiare che lavorare. – Andrzej woli uczyć się niż pracować.

Stopień najwyższy — *grado superlativo*:

Andrea è il più buono di tutti. — Andrzej jest najlepszy (najbardziej dobry) ze wszystkich.

To, z czym się porównuje, może w stopniu najwyższym pozostawać w sferze domysłów:

Andrea è il più bravo (di noi, del gruppo). — Andrzej jest najlepszy (spośród nas, z całej grupy).

Stopniowanie może mieć również charakter negatywny:

Andrea non è più buono di Maria. — Andrzej nie jest lepszy od Marii.

Andrea è meno buono di Maria. — Andrzej jest mniej dobry od Marii.

Andrea non è tanto buono quanto bravo. — Andrzej nie jest tak dobry, jak zdolny.

Andrea è meno buono che bravo. — Andrzej jest mniej dobry niż zdolny.

Andrea è il meno buono di tutti. — Andrzej jest najmniej dobry ze wszystkich.

5.2. Przymiotniki mogą ponadto tworzyć formy stopnia najwyższego poprzedzając postać stopnia równego przysłówkiem *molto* (albo: *tanto, assai*) lub dodając do tematu przymiotnika przyrostek — *issimo*:

Stopień równy — *grado positivo*:

buono — dobry,

Stopień najwyższy — *grado superlativo*:

molto buono lub *buonissimo* — bardzo dobry, znakomity, świetny, wspaniały, niezwykły.

Ten typ stopniowania, dotyczący tylko stopnia najwyższego, nazywamy stopniowaniem bezwzględnym (*assoluto*), gdyż odnosi się jedynie do nasilenia jednej cechy, bez uwidocznienia czynności porównywania:

Stopień równy — *grado positivo*:

Andrea è bravo. — Andrzej jest zdolny;

Stopień najwyższy — *grado superlativo*:

Andrea è molto bravo. — Andrzej jest bardzo zdolny;

lub:

Andrea è bravissimo. — Andrzej jest bardzo zdolny.

Analogicznie, uzgadniając przymiotnik z rzeczownikiem, powiemy:

La pizza è buona. — Pizza jest dobra.

La pizza è molto buona (lub: *buonissima*). — Pizza jest bardzo dobra, wyśmienita.

5.3. Istnieje grupa przymiotników, które, oprócz form regularnych, tworzą dodatkowo stopień wyższy i najwyższy w sposób nieregularny. Podajemy formy stopniowania względnego i bezwzględnego niektórych spośród nich:

stopień równy	stopień wyższy względny
<i>buono</i> — dobry <i>cattivo</i> — zły <i>grande</i> — duży <i>piccolo</i> — mały <i>alto</i> — wysoki <i>basso</i> — niski	<i>migliore</i> — lepszy <i>peggiore</i> — gorszy <i>maggiore</i> — większy <i>minore</i> — mniejszy <i>superiore</i> — wyższy <i>inferiore</i> — niższy
stopień najwyższy	
względny	bezwzględny
<i>il migliore</i> — najlepszy <i>il peggiore</i> — najgorszy <i>il maggiore</i> — największy <i>il minore</i> — najmniejszy <i>il superiore</i> — najwyższy <i>l'inferiore</i> — najniższy	<i>molto buono, ottimo</i> — bardzo dobry, świetny <i>molto cattivo, pessimo</i> — bardzo zły, okropny <i>molto grande, massimo</i> — bardzo duży, ogromny <i>molto piccolo, minimo</i> — bardzo mały, minimalny <i>molto alto, altissimo</i> — bardzo wysoki <i>molto basso, bassissimo</i> — bardzo niski

W stopniowaniu względnym nieregularnym, spójnik *di*, stojący po przymiotniku będącym w stopniu wyższym, wprowadza rzeczownik albo zdanie podrzędne:

È migliore di me. — Jest lepszy ode mnie.

È migliore di quanto (di quel che) pensassi. — Jest lepszy niż sądziłem.

Wyrazy *superiore* i *inferiore* łączą się z przyimkiem *a*:

È superiore a noi. — Jest wyższy od nas, przewyższa nas.

Formy regularne i nieregularne stopniowanych przymiotników są równoznaczne, nie zawsze jednak można użyć dowolnie tej czy innej formy. Możemy np. powiedzieć:

È un ottimo ragazzo lub *È un buonissimo ragazzo*. — To bardzo dobry chłopiec;

lecz np. składając życzenia nie powiemy:

I più buoni auguri! ale *I migliori auguri!* — Najlepsze życzenia!

Niektóre przymiotniki zachowały w stopniu najwyższym bezwzględny łacińską końcówkę *-errimo*:

misero — nędzny *miserrimo* — bardzo nędzny
celebre — sławny *celeberrimo* — bardzo sławny,

niektóre zaś końcówkę *-entissimo*:

benefico — dobroczynny *beneficentissimo* — niezwykle dobroczynny
magnifico — wspaniały *magnificentissimo* — niezwykle wspaniały
munifico — szczodry *munificentissimo* — bardzo szczodry.

Niektóre przymiotniki poprzedza jeden z przedrostków: *arci-*, *ultra-*, *stra-*, *sopra-* (lub: *sovra-*), *super-*, *extra-*, *iper-*:

straricco — przebogaty
stragrande — przeogromny
supersonico — ponaddźwiękowy
ipersensibile — nadwrażliwy
sovraccarico — przeładowany.

Formy analogiczne do stopniowanych uzyskujemy również przez powtórzenie przymiotnika:

dolce dolce — bardzo łagodny
calmo calmo — spokojniutki

lub poprzedzając przymiotnik wyrazem *tutto*:

Sei tutto bagnato. — Jesteś cały przemoczony.
Siete tutti sporchi. — Jesteście cali brudni.

5.4. Zdania, w których przymiotnik jest w stopniu najwyższym względny można tworzyć według dwóch różnych składni:

Andrea è il più alto studente del gruppo.

Andrea è lo studente più alto del gruppo. — Andrzej jest najwyższym studentem w grupie.

Sono i migliori dei miei compiti.

Sono i miei compiti migliori. — To moje najlepsze wypracowania.

Vorrei la più breve delle grammatiche che hai.

Vorrei la grammatica più breve che hai. — Chciałbym najkrótszą gramatykę, jaką masz.

VII. LICZEBNIKI — AGGETTIVI NUMERALI

1. Liczebniki główne

0 — <i>zero</i>	40 — <i>quaranta</i>
1 — <i>uno</i>	50 — <i>cinquanta</i>
2 — <i>due</i>	60 — <i>sessanta</i>
3 — <i>tre</i>	70 — <i>settanta</i>
4 — <i>quattro</i>	80 — <i>ottanta</i>
5 — <i>cinque</i>	90 — <i>novanta</i>
6 — <i>sei</i>	100 — <i>cento</i>
7 — <i>sette</i>	101 — <i>centouno</i>
8 — <i>otto</i>	199 — <i>centonovantanove</i>
9 — <i>nove</i>	200 — <i>duecento</i>
10 — <i>dieci</i>	300 — <i>trecento</i>
11 — <i>undici</i>	400 — <i>quattrocento</i>
12 — <i>dodici</i>	500 — <i>cinquecento</i>
13 — <i>tredici</i>	600 — <i>seicento</i>
14 — <i>quattordici</i>	700 — <i>settecento</i>
15 — <i>quindici</i>	800 — <i>ottocento</i>
16 — <i>sedici</i>	900 — <i>novecento</i>
17 — <i>diciassette</i>	1.000 — <i>mille</i>
18 — <i>diciotto</i>	2.000 — <i>duemila</i>
19 — <i>diciannove</i>	10.000 — <i>diecimila</i>
20 — <i>venti</i>	50.000 — <i>cinquantamila</i>
21 — <i>ventuno</i>	100.000 — <i>centomila</i>
22 — <i>ventidue</i>	800.000 — <i>ottocentomila</i>
23 — <i>ventitre</i>	1.000.000 — <i>un milione</i>
30 — <i>trenta</i>	1.000.000.000 — <i>un miliardo.</i>

Liczebniki włoskie pisze się razem:

25	—	<i>venticinque</i>
49	—	<i>quarantanove</i>
386	—	<i>trecentoottantasei</i>
1.718	—	<i>millesettecentodiciotto</i>
8.205	—	<i>ottomiladuecentocinque</i>
237.115	—	<i>duecentotrentasettemilacentoquindici</i> .

Un milione i un miliardo traktujemy natomiast jako rzeczowniki i piszemy osobno:

1.222.689	—	<i>un milione duecentoventiduemilaseicentoottantanove</i>
2.200.000.000	—	<i>due miliardi duecento milioni</i> .

Liczebnik *uno* (jeden) wzoruje się na formach rodzajnika nieokreślonego i uzgadnia się co do rodzaju z rzeczownikiem, przed którym stoi, natomiast pozostałe liczebniki główne pozostają nieodmienne:

<i>un esercizio</i>	ale	<i>due esercizi</i>
<i>uno spillo</i>	ale	<i>tre spilli</i>
<i>una borsa</i>	ale	<i>quattro borse</i> .

Liczebniki dziesiętne, tj. *venti*, *trenta*, *quaranta* itd. tracą swą końcową samogłoskę przed *uno* i przed *otto*:

<i>ventuno</i>	—	21
<i>quarantotto</i>	—	48.

Liczebnik *cento* w liczbie mnogiej nie zmienia się (*duecento*, *ottocento*), natomiast liczebnik tysiąc — *mille* w liczbie mnogiej przybiera postać *mila*:

<i>mille</i>	—	tysiąc
<i>cinquemila</i>	—	pięć tysięcy
<i>centomila</i>	—	sto tysięcy.

Przed liczebnikami nie stawiamy rodzajnika, jednak *milione* i *miliardo* są rzeczownikami:

<i>un milione</i>	<i>i milioni</i>
<i>un miliardo</i>	<i>i miliardi</i> .

Dlatego mówimy:

<i>cento lire</i>	—	sto lirów
<i>duemila lire</i>	—	dwa tysiące lirów,

ale:

un milione di lire — milion lirów
due miliardi di lire — dwa miliardy lirów.

Kiedy liczebnik określa grupę (oboje, oba, obydwaj, obie, cała trójka, wszyscy czworo itp.), towarzyszy mu rodzajnik określony. Stawiamy rodzajnik określony przed liczebnikiem również:

- przy określaniu godziny:
Sono le due. — Jest druga godzina;
- przy podawaniu numeru środka lokomocji:
Ecco il due. — Oto tramwaj (autobus) numer dwa;
- przy oznaczaniu dnia w dacie:
Oggi è il due (febbraio). — Dziś jest drugi (lutego).

2. Liczebniki porządkowe

<i>primo</i>	pierwszy	<i>diciottesimo</i>	osiemnasty
<i>secondo</i>	drugi	<i>diciannovesimo</i>	dziętnasty
<i>terzo</i>	trzeci	<i>ventesimo</i>	dwudziesty
<i>quarto</i>	czwarty	<i>ventunesimo</i>	dwudziesty
<i>quinto</i>	piąty		pierwszy
<i>sesto</i>	szósty	<i>ventiduesimo</i>	dwudziesty
<i>settimo</i>	siódmy		drugi
<i>ottavo</i>	ósmý	<i>trentesimo</i>	trzydziesty
<i>nono</i>	dziwiąty	<i>quarantesimo</i>	czterdziesty
<i>decimo</i>	dziesiáty	<i>cinquantesimo</i>	pięćdziesiąty
<i>undicesimo</i>	jedenasty	<i>sessantesimo</i>	sześćdziesiąty
<i>dodicesimo</i>	dwunasty	<i>settantesimo</i>	siedemdziesiąty
<i>tredecimo</i>	trzynasty	<i>ottantesimo</i>	osiemdziesiąty
<i>quattordicesimo</i>	czternasty	<i>novantesimo</i>	dziewięćdziesiąty
<i>quindicesimo</i>	piętnasty	<i>centesimo</i>	setny
<i>sedicesimo</i>	szesnasty	<i>duecentesimo</i>	dwusetny
<i>diciassettesimo</i>	siedemnasty	<i>millesimo</i>	tysięczny.

Pierwsze dziesięć liczebników porządkowych ma odmienne formy, następne natomiast, począwszy od liczby 11, powstają przez dodanie do liczebnika głównego (*aggettivo numerale cardinale*), po odrzuceniu jego końcowej samogłoski, przyrostka *-esimo*:

undici — *undic* + *esimo* = *undicesimo*.

W języku włoskim liczebniki porządkowe pełnią funkcję przymiotników i zgadzają się co do liczby i rodzaju z rzeczownikiem:

il primo giorno — pierwszy dzień
i primi giorni — pierwsze dni
la prima sera — pierwszy wieczór
le prime sere — pierwsze wieczory.

Liczebników porządkowych używa się dla wyrażenia liczby porządkowej przedmiotów, zdarzeń, lat, miesięcy, dni i wieków:

la quindicesima lezione — piętnasta lekcja
il quarto anno — czwarty rok
il nono mese — dziewiąty miesiąc
il ventesimo giorno — dwudziesty dzień
il diciottesimo secolo — osiemnasty wiek.

Istnieją różne sposoby oznaczania epoki, wieku:

Il '400 = *il Quattrocento* = *il XV secolo (sec.)* — XV wiek

L'800 = *l'Ottocento* = *il XIX secolo* — XIX wiek

Il '900 = *il Novecento* = *il XX secolo* — XX wiek.

Mówimy też:

Gli anni '90 (Novanta) — Lata dziewięćdziesiąte.

W odróżnieniu od języka polskiego, liczebników porządkowych nie używa się:

— dla oznaczenia godziny:

È l'una. — Jest pierwsza.

Sono le sei. — Jest szósta;

— dla oznaczenia numeru domu oraz stronicy:

Egli abita in via Rossi 3 (tre). — On mieszka przy ulicy Rossi pod numerem trzecim.

A pagina 24 (ventiquattro). — Na stronie dwudziestej czwartej.

3. Ułamki

Przy tworzeniu ułamków (*frazioni*) w języku włoskim używamy: w liczniku — liczebnika głównego, w mianowniku zaś — liczebnika porządkowego, np.

$\frac{1}{2}$ *un mezzo* $\frac{2}{3}$ *due terzi*
jedna druga dwie trzecie.

$\frac{1}{5}$ *un quinto*
jedna piąta

Przy odczytywaniu procentów lub ułamków oznaczonych za pomocą przecinka posługujemy się liczebnikami głównymi:

l'1,75% — l'uno virgola settantacinque per cento — 1,75 proc.

lo 0,05% — lo zero virgola zero cinque per cento — 0,05 proc.

4. Użycie liczebników w datach

Do określenia dnia i roku w dacie używamy liczebników głównych poprzedzonych rodzajnikiem określonym:

il 1988 — il millenovecentoottantotto

il 24 novembre — il ventiquattro novembre.

Wyjątek stanowi pierwszy dzień miesiąca, który nazywamy za pomocą liczebnika porządkowego:

il 1 novembre — il primo novembre (a nie l'uno novembre).

W nagłówkach listów i pism oficjalnych piszemy:

Varsavia, il 2 febbraio 1990

Cracovia, il 1 marzo 1991

Poznań, l'8 aprile, 1994.

Przy określaniu dat opuszcza się wyrazy *anno* (rok) i *giorno* (dzień):

Maria arriva il 3 novembre 1992. — Maria przyjedzie (dnia) 3 listopada 1992 (roku).

Na pytanie: *Quanti ne abbiamo oggi?* (tj. *quanti giorni di questo mese abbiamo oggi?*) — którego dziś mamy? odpowiadamy:

Ne abbiamo diciotto. — Dzisiaj jest osiemnasty;
lub:

Oggi è il diciotto ottobre. — Dziś jest osiemnasty października;
ale jeżeli datę poprzedza nazwa dnia tygodnia, opuszczamy rodzajnik:

Oggi è venerdì, 20 ottobre 1991. — Dziś jest piątek, 20 października 1991 (roku).

5. Rzeczowniki i przymiotniki pochodne od liczebników

W języku włoskim istnieje wiele rzeczowników i przymiotników utworzonych od liczebników. Należą do nich, między innymi:

un biennio — okres dwóch lat
un triennio — okres trzech lat
un quadriennio — okres czterech lat
un quinquennio — okres pięciu lat
un decennio — okres dziesięciu lat
un trentennio — okres trzydziestu lat
un cinquantennio — okres pięćdziesięciu lat
un centennio — okres stu lat, stulecie
un millennio — okres tysiąca lat, tysiąclecie

annuale — roczny, coroczny, jednoroczny
biennale — dwuletni, odbywający się co drugi rok (*la Biennale*)
triennale — trzyletni (np. plan gospodarczy)
quadriennale — czteroletni
quinquennale — pięcioletni
decennale — dziesięcioletni

il cinquantenario — pięćdziesiąta rocznica
il centenario — setna rocznica
il millenario — tysiączna rocznica
il bimillenario — dwutysięczna rocznica

duenne — dwuletni, trwający dwa lata, mający dwa lata
treenne — trzyletni
quattrenne — czteroletni
cinquenne — pięcioletni
decenne — dziesięcioletni
quindicenne — piętnastoletni, piętnastolatek
ventenne — dwudziestoletni (np. staż, młodziwiec)
trentenne — trzydziestoletni
quarantenne — czterdziestoletni
cinquantenne — pięćdziesięcioletni
novantenne — dziewięćdziesięcioletni
centenne (lub: *centenario*) — stuletni

singolo — pojedynczy
doppio — podwójny
triplo — potrójny
quadruplo — poczwórny
quintuplo — pięciokrotny
sestuplo — sześciokrotny
decuplo — dziesięciokrotny
centuplo — stokrotny

un paio — para
una decina — około dziesięciu
una dozzina — tuzin
una quindicina — kilkanaście, około piętnastu
una ventina — około dwudziestu
una trentina — około trzydziestu
una quarantina — około czterdziestu
una cinquantina — około pięćdziesięciu itd.
un centinaio (w l.mn. *due centinaia*) — setka, około stu
un migliaio (w l.mn. *due migliaia*) — około tysiąca.

VIII. ZAIMKI — *AGGETTIVI INDICATIVI E PRONOMI*

Kategorii przymiotników polskich odpowiadają w języku włoskim *aggettivi qualificativi*, natomiast kategorii polskich zaimków przymiotnych odpowiadają formy nazywane w gramatyce włoskiej *aggettivi indicativi* (lub *determinativi*).

Zaimki przymiotne towarzyszą rzeczownikowi. Wyróżniamy wśród nich następujące podstawowe grupy:

- zaimki przymiotne dzierżawcze — *aggettivi possessivi*
il mio libro — moja książka
- zaimki przymiotne wskazujące — *aggettivi dimostrativi*
questo libro — ta książka
- zaimki przymiotne nieokreślone — *aggettivi indefiniti*
tutto il libro — cała książka
- zaimki przymiotne pytające — *aggettivi interrogativi*
quale libro? — która książka?

Nazwa *pronomi* odnosi się w języku włoskim do zaimków rzeczownych, czyli wyrazów, które zastępują rzeczowniki i pełnią ich funkcje. Wśród zaimków rzeczownych — *pronomi* — wyróżniamy następujące podstawowe grupy:

- zaimki rzeczowne dzierżawcze — *pronomi possessivi*
il libro è mio — książka jest moja
- zaimki rzeczowne wskazujące — *pronomi dimostrativi*
vorrei quelli — chciałbym tamte

- zaimki rzeczowne nieokreślone — *pronomi indefiniti*
ho tutto — mam wszystko
- zaimki pytające — *pronomi interrogativi*
chi è? — kto to jest? kto tam?
- zaimki względne — *pronomi relativi*
conosco il ragazzo di cui parli — znam chłopca, o którym mówisz
- zaimki osobowe — *pronomi personali*
tu mi piaci, ma io non piaccio a te — ty mi się podobasz, ale ja nie podobam się tobie.

Ze względu na to, że często te same słowa pełnią różne funkcje gramatyczne, zaimki rzeczowne oraz przymiotne nieokreślone i pytające omawiamy razem.

1. Zaimki przymiotne dzierzawcze — *Aggettivi possessivi*

liczba pojedyncza		liczba mnoga	
rodz. męski	rodz. żeński	rodz. męski	rodz. żeński
<i>il mio</i> mój	<i>la mia</i> moja	<i>i miei</i> moi	<i>le mie</i> moje
<i>il tuo</i> twój	<i>la tua</i> twoja	<i>i tuoi</i> twoi	<i>le tue</i> twoje
<i>il suo</i> jego, jej, swój Pani, Pana	<i>la sua</i> jego, jej, swoja Pani, Pana	<i>i suoi</i> jego, jej, swoi Pańscy	<i>le sue</i> jego, jej, swoje Pańskie
<i>il nostro</i> nasz	<i>la nostra</i> nasza	<i>i nostri</i> nasi	<i>le nostre</i> nasze
<i>il vostro</i> wasz	<i>la vostra</i> wasza	<i>i vostri</i> wasi	<i>le vostre</i> wasze
<i>il loro</i> ich, swój Panów, Pań Państwa	<i>la loro</i> ich, swoja Panów, Pań Państwa	<i>i loro</i> ich, swoi Panów, Pań Państwa	<i>le loro</i> ich, swoje Panów, Pań Państwa

Zaimek dzierżawczy zgadza się co do liczby i rodzaju z przedmiotem posiadanym, a nie z osobą posiadającą:

il tuo libro — twoja książka
i tuoi libri — twoje książki
il nostro libro — nasza książka
i nostri libri — nasze książki.

Poza wyjątkami, rzeczowniki poprzedzane przez zaimek przymiotny dzierżawczy używane są zawsze z rodzajnikiem:

il tuo cane — twój pies
i vostri professori — wasi nauczyciele.

Forma rodzajnika, który poprzedza zaimek, zależy od zaimka, a nie od rzeczownika, który po nim następuje:

lo zaino ale *il mio zaino*.

Zaimkiem *loro* posługujemy się wówczas, gdy osób posiadających jest więcej niż jedna. Na liczbę i rodzaj rzeczy posiadanej wskazuje jedynie rodzajnik:

il loro libro — ich (Państwa, Pań, Panów) książka
la loro collega — ich (Państwa, Pań, Panów) koleżanka
i loro libri — ich (Państwa, Pań, Panów) książki.

Formy *suo*, *sua*, *suoi*, *sue* odnoszą się wyłącznie do trzeciej osoby liczby pojedynczej:

Io ho il mio libro. — Ja mam moją książkę.
Tu hai il tuo libro. — Ty masz swoją książkę.
Lui ha il suo libro. — On ma swoją (lub: jego, jej) książkę.
Lei ha il suo libro. — Ona ma swoją (lub: jego, jej) książkę.
La signora ha il suo libro. — Pani ma swoją (lub: jego, jej) książkę
itd.

A więc:

Lo studente ha il suo libro. — Student ma swoją (jego, jej) książkę.
Lo studente ha i suoi libri. — Student ma swoje (jego, jej) książki.
Gli studenti hanno il loro libro. — Studenci mają swoją (ich) książkę.
Gli studenti hanno i loro libri. — Studenci mają swoje (ich) książki.

1.1. Zaimki przymiotne dzierżawcze a rodzajnik

Zaimek przymiotny dzierżawczy traci rodzajnik:

- w zdaniach wykrzyknikowych i w wołaczach:

Figlia mia! — Córkę moja!

Amore mio! — Miła moja!

Mamma mia! — Matko moja! O matko!

Ragazzi miei, ho bisogno di voi! — Chłopcy (drodzy), potrzebuję was!

Cari miei, vi saluto! — Drodzy moi, żegnam was!

- w zwrotach:

a casa tua — u ciebie w domu

per colpa sua — z jej (jego) winy

da parte vostra — z waszej strony itd.

- kiedy w trzeciej osobie liczby pojedynczej lub mnogiej występuje jako dopełnienie:

È suo amico da sempre. — Jest jego (jej) przyjacielem od niepamiętnych czasów.

Non ho sue notizie. — Nie mam od niego (o nim) wiadomości.

Non ho loro lettere. — Nie mam ich (od nich) listów.

- kiedy poprzedza jeden z następujących rzeczowników określających pokrewieństwo:

il padre — ojciec

la madre — matka

il figlio — syn

la figlia — córka

il fratello — brat

la sorella — siostra

il nonno — dziadek

la nonna — babka

lo zio — wuj

la zia — ciotka

il nipote — wnuk, siostrzeniec, bratanek

la nipote — wnuczka, siostrzenica, bratanica

il marito — mąż

<i>la moglie</i>	—	żona
<i>il suocero</i>	—	teść
<i>la suocera</i>	—	teściowa
<i>il genero</i>	—	zięć
<i>la nuora</i>	—	synowa
<i>il cognato</i>	—	szwagier
<i>la cognata</i>	—	szwagierka
<i>il cugino</i>	—	kuzyn
<i>la cugina</i>	—	kuzynka,

pod warunkiem, że rzeczownik ten:

— występuje w liczbie pojedynczej:

<i>mio fratello</i>	—	mój brat	ale	<i>i miei fratelli</i>
<i>suo zio</i>	—	jego wuj	ale	<i>i suoi zii</i>
<i>vostro nonno</i>	—	wasz dziadek	ale	<i>i vostri nonni,</i>

— nie jest użyty w formie zdrobniałej:

<i>mio fratello</i>	ale	<i>il mio fratellino</i>	—	mój braciszek
<i>mia madre</i>	ale	<i>la mia mamma</i>	—	moja mamusia,

— nie towarzyszy mu przymiotnik:

<i>mia sorella</i>	ale	<i>la mia sorella minore</i>
<i>mio fratello</i>	ale	<i>il mio fratello maggiore</i>
<i>mio nipote</i>	ale	<i>il mio caro nipote</i>
<i>mio zio</i>	ale	<i>il mio zio italiano,</i>

— nie jest poprzedzony zaimkiem przymiotnym dzierżawczym *loro*:

<i>il loro padre</i>	—	ich ojciec
<i>le loro zie</i>	—	ich ciocie.

Uwaga: W niektórych regionach Włoch przed rzeczownikami *nonno* i *nonna*, poprzedzonymi przez zaimek przymiotny dzierżawczy, stawia się rodzajnik, gdyż są one traktowane jako formy zdrobniałe.

2. Zaimki rzeczowne dzierżawcze — *Pronomi possessivi*

Zaimki rzeczowne dzierżawcze mają formy identyczne z formami zaimków przymiotnych dzierżawczych (*aggettivi possessivi*). Są one zazwyczaj poprzedzone rodzajnikiem:

Questa borsa è la mia, quella è la tua. — Ta torba jest moja (jest moją torbą), a tamta jest twoja (jest twoją torbą).

Zaimki rzeczowne dzierżawcze pełnią niekiedy funkcję podmiotu lub dopełnienia. *Il mio, il tuo, il suo* itd. mogą wówczas znaczyć „to, co do mnie, do ciebie itd. należy”, np.

A ciascuno il suo. — Każdemu to, co do niego należy (lub: to, co mu się należy).

Ho pagato del mio. — Zapłaciłam z moich pieniędzy.

I miei, i tuoi, i suoi itd. mogą oznaczać krewnych, rodziców lub przyjaciół:

Devo telefonare ai miei. — Muszę zatelefonować do moich najbliższych.

Arrivano i nostri. — Nadchodzą nasi.

È uno dei loro. — To jeden z ich bliskich (lub przyjaciół).

W korespondencji *la mia, la tua, la sua* itd. może oznaczać list, pocztówkę, podanie:

Rispondo alla tua del 20 marzo. — Odpowiadam na twój (list) z 20 marca.

Con riferimento alla Vostra del 5 maggio. — Nawiązując do Waszego (pisma) z 5 maja,

a także:

Ho diritto di dire la mia. — Mam prawo wyrazić swoje zdanie, swoją opinię.

3. Zaimki przymiotne wskazujące — *Aggettivi dimostrativi*

3.1. *Questo i quel (quello)*

Wyrazy *questo, questa, questi, queste* oraz *quel, quello, quella* w l. mn. *quei, quegli, quelle* zgadzają się w liczbie i rodzaju z rzeczownikami, do których się odnoszą. Przed rzeczownikami poprzedzonymi zaimkiem przymiotnym wskazującym nigdy nie stawiamy rodzajnika:

questa borsa

quelle borse.

Za pomocą *questo* wskazujemy przedmiot lub osobę, znajdującą się w zasięgu ręki osoby mówiącej. W liczbie pojedynczej, w obu ro-

dzajach, przed rzeczownikiem zaczynającym się od samogłoski, zaimek ten ulega elizji:

questo libro
questa matita
quest'albero
quest'auto
questi libri
queste matite.

Za pomocą *quel*, *quello* wskazujemy przedmiot lub osobę oddaloną zarówno od osoby mówiącej, jak i od tej, do której się mówi. Wyboru formy *quello* lub *quel* dokonujemy według zasad rządzących wyborem formy rodzajnika określonego:

lo studente — *quello studente*
il cavallo — *quel cavallo*
l'esempio — *quell'esempio*
la bambina — *quella bambina*
l'aula — *quell'aula*
gli studenti — *quegli studenti*
i cavalli — *quei cavalli*
gli esempi — *quegli esempi*
le bambine — *quelle bambine*
le aule — *quelle aule.*

Questo i *quel* (*quello*) mogą odróżniać zdarzenia mające miejsce w różnych sytuacjach lub w innym czasie:

Questa volta hai ragione. — Tym razem masz rację.

Quella volta avevi ragione. — Wtedy (tamty raz) miałeś rację.

A quei tempi. — W tamtych czasach.

4. Zaimki rzeczowne wskazujące — *Pronomi dimostrativi*

4.1. *Questo, quello, ciò*

Wyrazy *questo*, *questa*, *questi*, *queste* oraz *quello*, *quella*, w liczbie mnogiej — *quelli*, *quelle*, pełnią funkcję zaimków rzeczownych wskazujących. Podobnie jak zaimki przymiotne wskazujące występują bez rodzajnika:

Quella non è la mia borsa. — (Tamta) To nie jest moja torba.

Queste sono le tue sigarette. — To są twoje papierosy (te papierosy są twoje).

Vuoi questo o quello? — Chcesz to, czy tamto?

Jeżeli *questo* i *quello* występują w jednym zdaniu, wtedy *questo* odnosi się zawsze do rzeczownika wymienionego jako ostatni:

Ho libri e quaderni; questi sono nuovi, quelli sono usati. — Mam książki i zeszyty; zeszyty są nowe, a książki są używane.

Quello, w funkcji zaimka rzeczownego wskazującego, pozwala na uniknięcie powtórzeń. Nie mówimy np.

La cucina italiana e la cucina polacca sono diverse,
ale:

La cucina italiana e quella polacca sono diverse. — Kuchnia włoska i (ta) polska są odmienne.

Nie mówimy:

Maria preferisce il golfino nero al golfino grigio,
ale:

Maria preferisce il golfino nero a quello grigio. — Maria woli czarny sweterek od (tego) szarego.

Mówimy:

Questo treno non è quello che aspetto. — Ten pociąg nie jest tym, na który czekam.

Questa borsa non è quella di Eva. — Ta torba nie jest torbą Ewy (por. rozdział VIII.5.4).

Na uwagę zasługuje zaimek rzeczowny *ciò* (= *questa cosa, quella cosa, queste cose, quelle cose*), odnoszący się tylko do przedmiotów. Może on zastępować zarówno *questo*, jak i *quello*:

Cosa pensi di ciò? — Co o tym (o czym właśnie mówiliśmy) myślisz?

Con ciò chiudiamo. — Na tym kończymy.

Ciò è vero. — To prawda (to, na co wskazujesz, jest prawdą).

4.2. *Lo, la, li, le*

Dla uniknięcia powtórzeń rzeczownik pełniący funkcję dopełnienia bliższego możemy zastąpić jednym z zaimków osobowych z wartością wskazującą (*pronomi indicativi*) *lo, la, li, le*. Powiemy np.

Prendo il libro e lo leggo. — Biorę książkę i czytam ją,
zamiast:

Prendo il libro e leggo il libro.

Analogicznie:

Trovo il libro e lo prendo. — Znajduję książkę i biorę ją.

Trovo la borsa e la prendo. — Znajduję torbę i biorę ją.

Trovo i fiammiferi e li prendo. — Znajduję zapalki i biorę je.

Trovo le mie cose e le prendo. — Znajduję moje rzeczy i biorę je.

Zaimki *lo, la, li, le* występują przed lub po czasowniku zgodnie z tymi samymi zasadami, które odnoszą się do zaimków osobowych nie akcentowanych (zob. rozdział VIII.8.1.2 i 8.1.3).

Zaimek *lo* może także zastępować określenie o charakterze przymiotnika:

Si crede intelligente, ma non lo è. — Myśli, że jest inteligentny, ale nim (taki) nie jest.

Sei stanca? Sì, lo sono. — Czy jesteś zmęczona? Tak, jestem.

Występuje również w zwrocie:

lo so — wiem, wiem to, wiem o tym

non lo so — nie wiem, nie wiem tego.

Lo zastępuje tu całą myśl, całe zdanie podrzędne:

Dici anche tu che l'Italia è il più bel paese del mondo? Sì, lo dico anch'io. — Czy także i ty uważasz, że Włochy są najpiękniejszym krajem świata? Tak, i ja tak uważam.

Sapete che vado in Italia? Sì, lo sanno tutti. — Wiecie, że jadę do Włoch? Tak, wszyscy o tym (to) wiedzą.

Zaimki liczby pojedynczej *lo* i *la* mogą ulegać elizji przed czasownikami zaczynającymi się od samogłoski i od *h*-:

Ce l'ho. — Mam to.

L'aspetto. — Czekam na nią (na niego, na to).

4.3. *Costui, colui, questi, quegli*

Kilka zaimków rzeczownych wskazujących odnosi się tylko do osób. Są to:

costui, costei, w l. mn. *costoro* — ten, ta, ci, te

colui, colei, w l. mn. *coloro* — ten, ta, ci, te
questi — ten
quegli — tamten.

L'uomo si mise a guardare fisso Andrea. Costui alzò un attimo gli occhi, sorrise e tornò subito a leggere il giornale. — Mężczyzna zaczął uważnie przyglądać się Andrzejowi. Ten podniósł na chwilę oczy, uśmiechnął się i zaraz wrócił do czytania gazety.

Chi è colei o colui che deve venire? — Kim jest ta czy ten, kto ma przyjść?

Questi parlava e quegli dormiva. — Ten mówił, a tamten spał.

5. Zaimki nieokreślone — *Aggettivi e pronomi indefiniti*

5.1. *Qualche, qualcuno, ogni, ognuno, qualsiasi, qualunque*

Zaimki przymiotne nieokreślone *qualche* — „kilka”, „jakiś”; *qualcuno* — „ktoś”; *ogni, ognuno* — „każdy”; *qualsiasi* — „jakikolwiek”; *qualunque* — „którykolwiek” mają jedną nieodmienną formę wspólną dla obu rodzajów i nie występują w liczbie mnogiej.

Rzeczowniki poprzedzone zaimkiem przymiotnym nieokreślonym (oprócz *tutto*) tracą rodzajnik:

Ogni uomo è mortale. — Każdy człowiek jest śmiertelny.

Rzeczownik stojący po słowie *qualche* jest zawsze w liczbie pojedynczej, może być jednak tłumaczony na dwa sposoby:

Vuoi qualche libro? — Chcesz kilka książek?

lub: Chcesz jakąś książkę?

Znaczenie, jakie nadaje mu mówiący, wynika z kontekstu.

Qualche — „jakiś, jakaś, jacyś, jakieś” może pełnić funkcję zastępczą wobec form liczby pojedynczej i mnogiej rodzajnika częściowego:

Ho qualche mela to zarówno: Mam jakieś jabłko,
jak i: Mam kilka jabłek.

Qualche występuje w zwrotach:

qualche cosa — coś

qualche volta — czasami (od czasu do czasu)

qualche tempo fa — jakiś czas temu.

Jako zaimek rzeczowny *qualche* odnosi się do osoby i przyjmuje formę *qualcuno*:

C'è qualcuno? — Czy jest tu ktoś?

È venuto qualcuno? — Czy ktoś przyszedł?

Przed innym słowem końcówka zaimka *qualcuno* przyjmuje taką samą formę jak rodzajnik nieokreślony:

qualcun altro — ktoś inny

qualcun'altra — inna osoba.

Ogni występuje w zwrotach:

in ogni caso — w każdym razie (przypadku)

in ogni modo — w każdym razie, tak czy inaczej

ogni giorno — każdego dnia, każdy dzień

ogni tanto — od czasu do czasu, co jakiś czas.

Najczęściej towarzyszy mu określenie czasu:

Ogni settimana andiamo al cinema. — Co tydzień idziemy do kina.

Jako zaimek rzeczowny przybiera formę *ognuno* i odnosi się tylko do osób:

Ognuno deve lavorare. — Każdy musi pracować.

Quel film piace a ognuno. — Ten film podoba się każdemu.

Jego synonimem jest *ciascuno* — „każdy jeden” — którego forma kształtuje się na wzór rodzajnika nieokreślonego, podobnie jak forma zaimków *nessuno*, *qualcuno*, *ognuno*.

Zaimki przymiotne *qualsiasi* — „jakikolwiek” i *qualunque* — „którykolwiek” odnoszą się zarówno do osób, jak i do przedmiotów:

Dammi qualsiasi (qualunque) libro! — Daj mi jakąkolwiek książkę!

5.2. *Niente, nulla i nessuno*

Zaimki rzeczowne nieokreślone *niente* i *nulla* tłumaczymy jako „nic”:

Non è niente di male. — To nic złego.

Non fa nulla. — Nic nie szkodzi.

Zaimek rzeczowny nieokreślony *nessuno* tłumaczymy jako „nikt”:

Nessuno è felice. — Nikt nie jest szczęśliwy.

Nessuno, nessuna w funkcji zaimka przymiotnego nieokreślonego występuje jedynie w liczbie pojedynczej i na język polski tłumaczony jest jako „żaden”, „nikt”.

Końcówka zaimka *nessuno*, zarówno w rodzaju żeńskim, jak i w rodzaju męskim, jest identyczna z formą rodzajnika nieokreślonego:

nessun'altra — żadna inna

nessun altro — żaden inny, nikt inny

nessun ragazzo — żaden chłopak

nessuno studente — żaden student.

Zaimki *niente, nulla i nessuno*:

— nie wymagają drugiego przeczenia, jeżeli stoją przed czasownikiem:

Nessuno è in casa. — Nie ma nikogo w domu.

Niente è efficace. — Nic nie jest skuteczne;

— wymagają jednak użycia przed nimi formy przeczącej *non*, jeżeli stoją po czasowniku:

In segreteria non c'è nessuno. — W sekretariacie nie ma nikogo.

Non è servito a niente. — To nic nie dało.

Non ho nulla per te. — Nie mam niczego dla ciebie.

5.3. *Tutto*

Tutto — „wszystko”, w liczbie mnogiej posiada formy *tutti, tutte* — „wszyscy”, „wszystkie”.

Jako zaimek rzeczowny nieokreślony (*pronome indefinito*), występuje w zdaniu samodzielnie:

Tutto è pronto. — Wszystko jest gotowe.

Sono tutti libri interessanti. — To wszystko są interesujące książki.

Siamo tutte giovani e brave. — Wszystkie jesteśmy młode i zdolne.

Jako zaimek przymiotny nieokreślony (*aggettivo indefinito*) stoi przed rzeczownikiem; rodzajnik zostaje zachowany:

Tutto il giorno piove. — Przez cały dzień pada deszcz.

Tutta la notte piove. — Przez całą noc pada deszcz.

Tutti i libri sono interessanti. — Wszystkie książki są interesujące.
Tutte le gattine sono simpatiche. — Wszystkie kotki są sympatyczne.

Jeśli występuje z liczebnikiem głównym, łączy się z nim za pomocą spójnika *e*, np.

Tutti e due sono bravi. — Obaj są zdolni.

Tutte e tre le macchine sono sue. — Wszystkie trzy samochody są jego.

Użyty w funkcji przysłówka poprzedzającego przymiotnik, podkreśla jego znaczenie, np.

Questo quadro è tutto sporco. — Ten obraz jest bardzo (cały) brudny.

Questa casa è tutta moderna. — Ten dom jest całkowicie nowoczesny.

Tutto może występować w zdaniu również jako rzeczownik:

il tutto — całość

In tutto sono 100.000 lire. — Za wszystko należy się 100.000 lirów.

5.4. *Uno, un, una*

Wyrazy *uno, un, una* jako rodzajniki i jako liczebniki występują tylko w liczbie pojedynczej:

Davanti a una vetrina. — Przed wystawą.

Un migliaio di lire. — Około tysiąca lirów.

W funkcji zaimka rzeczownego nieokreślonego (*pronome indefinito*) *uno* i *una*, a także inne liczebniki (które jednak pozostają nieodmienne) pozwalają uniknąć powtórzeń. Możemy powiedzieć:

Vedo un cane grande e un cane piccolo,

lub:

Vedo un cane grande e uno piccolo. — Widzę jednego dużego psa i jednego małego.

Ho due quaderni gialli e tre quaderni neri,

lub:

Ho due quaderni gialli e tre neri. — Mam dwa zeszyty żółte i trzy czarne (por. rozdział VIII.4.1).

W zestawieniu z zaimkiem *altro* zaimek *uno* może występować również w liczbie mnogiej. Oba słowa poprzedza wówczas rodzajnik określony:

l'uno e l'altro — jeden i drugi

le une o le altre — jedno lub drugie

gli uni per gli altri — jedni dla (za) drugich itp.

Ho due figli. Fra l'uno e l'altro ci sono 3 anni di differenza.

— Mam dwóch synów. Między jednym a drugim są 3 lata różnicy.

Tutti i tuoi quaderni sono uguali. Come fai a distinguere gli uni dagli altri? — Wszystkie twoje zeszyty są jednakowe. W jaki sposób odróżniasz jedno od drugich?

Ho un quaderno piccolo e uno grande. Vuoi questo o quello? — *Ho bisogno dell'uno e dell'altro.* — Mam zeszyt mały i duży. Chcesz ten czy tamten? — Potrzebuję jednego i drugiego.

6. Zaimki przymiotne i rzeczowne pytające — *Aggettivi e pronomi interrogativi*

6.1. *Chi*

Chi odnosi się tylko do osób. Występuje w funkcji:

- zaimka rzeczownego pytającego (*pronome interrogativo*):

Chi è? — Kto to jest? Kto tam?

Chi è Pietro? — Kim jest Piotr?

Chi c'è? — Kto tu jest?

Chi di voi è libero? — Kto spośród was jest wolny?

Poprzedzony przyimkiem występuje w takich pytaniach jak:

Di chi è? — Czyj (Czyja) jest?

Per chi è? — Dla kogo jest?

Da chi è? — U kogo jest?

- zaimka względnego (*pronome relativo*, zob. w rozdziale VIII.7):

Invito chi voglio. — Zaproszę tego, kogo zechcę.

Lo do a chi viene. — Dam to temu, kto przyjdzie.

6.2. Come

Jako zaimek przymiotny pytający (*aggettivo interrogativo*) odpowiada polskim „jaki?”, „jaka?”, „jacy?” „jakie?”:

Come è il quaderno? — Jaki jest zeszyt?

Come sono le penne? — Jakie są pióra?

Jako spójnik rozpoczyna zdania podrzędne. Odpowiadają mu w języku polskim „jak”, „tak, jak”, „jak tylko”:

Bisogna fare (così) come dice lui. — Trzeba postąpić tak, jak on radzi.

Come arrivi, telefona! — Jak tylko dojedziesz, zatelefonuj!

Jako przysłówek pytający (*avverbio interrogativo*) odpowiada polskiemu „jak” lub „jako”:

Come si chiama? — Jak się (on, ona, Pan, Pani) nazywa?

Come sta? — Jak się (on, ona, Pan, Pani) miewa?

Występuje w pytaniach:

Come!? — Jak to!?

Come mai sei stanco? — Dlaczego (Jak to możliwe, że) jesteś zmęczony?

Gdy po *come* następuje rzeczownik (mówimy wówczas o dopowiedzeniu — *apposizione* (por. rozdział IV.13), opuszczamy rodzajnik:

Vorrei lavorare come traduttore giurato. — Chciałbym pracować jako tłumacz przysięgły.

6.3. Quale

Zaimek pytający *quale* występuje jedynie w sytuacjach, w których należy coś wybrać. Odpowiada polskiemu zaimkom pytającym — „który?”, „którą?” (w liczbie mnogiej *quali?* — „których?”, „które?”):

Ecco due paste. Quale vuoi? — Oto dwa ciastka. Które (z nich) chcesz?

Abbiamo panini dolci e panini salati. Quali preferite? — Mamy słodkie i słone bułeczki. Które wolicie?

Quale traci końcową samogłoskę przed 3 osobą liczby pojedynczej czasownika *essere*. Nie przyjmuje jednak apostrofu:

Qual è il tuo quaderno? — Który to twój zeszyt?

6.4. *Che*

Wyraz *che* występuje:

- jako zaimek rzeczowny pytający (*pronome interrogativo*):

Che (cosa) dici? — Co mówisz?

Che fai? — Co robisz?

- jako zaimek przymiotny pytający (*aggettivo interrogativo*) ma jedną formę dla obu rodzajów i liczb:

Che cosa è? — Co to jest? (dosł.: Jaką rzeczą jest?)

Che ore sono? — Która jest godzina? (dosł.: Jaka godzina jest?)

Di che colore è? — Jakiego jest koloru?

Che libro leggi? — Jaką książkę czytasz?

Występuje także:

- jako zaimek rzeczowny wykrzyknikowy (*pronome esclamativo*):

Che vedo! — Co ja widzę!

Ma che dici! — Co ty mówisz!

- jako zaimek przymiotny wykrzyknikowy (*aggettivo esclamativo*):

Che bella idea! — Jaki wspaniały pomysł!

- jako zaimek rzeczowny nieokreślony (*pronome indefinito*):

Ha un non so che di arabo. — Ma w sobie coś arabskiego.

Non è un gran che. — To nic szczególnego;

- jako zaimek względny (*pronome relativo*):

È il libro che leggo. — To książka, którą czytam.

È la città che preferisco. — To miasto, które najbardziej lubię.

Jako spójnik (*congiunzione*) *che* służy do budowania różnych rodzajów zdań podrzędnych i może być tłumaczony jako „że” lub „żeby”:

Dice che fa bel tempo. — Mówi, że jest ładna pogoda.

Vuole che tu vada da lui. — Chce, żebyś poszedł do niego.

Może także umożliwiać porównanie w stopniu wyższym i najwyższym:

È più bello che intelligente. — Nie jest tak mądry, jak piękny.

È più bella che mai. — Jest piękniejsza niż kiedykolwiek.

Wchodzi w skład spójników o formach złożonych: *perché* (dlaczego, ponieważ, żeby), *benché* (mimo że), *affinché* (aby, w celu), *appena che* (jak tylko), *in modo che* (w taki sposób, żeby) itp.

Jako zaimek względny może pełnić zarówno funkcję podmiotu, jak i dopełnienia bliższego. Jest odpowiednikiem polskich zaimków: który, która, którzy, które, którego, którą, których, które:

Il ragazzo che mi invita. — Chłopiec, który mnie zaprasza.

La ragazza che mi invita. — Dziewczyna, która mnie zaprasza.

I ragazzi che mi invitano. — Chłopcy, którzy mnie zapraszają.

Le ragazze che mi invitano. — Dziewczęta, które mnie zapraszają.

Il ragazzo che vedo. — Chłopiec, którego widzę.

La ragazza che vedo. — Dziewczyna, którą widzę.

I ragazzi che vedo. — Chłopcy, których widzę.

Le ragazze che vedo. — Dziewczęta, które widzę.

Zdania typu „to, co masz”, „to, co mówisz” tłumaczymy za pomocą zwrotu *ciò che* lub *quello che*:

Ciò che dici. — To, co mówisz.

Quello che hai. — To, co masz.

Parla di quello che ha visto. — Mówi o tym, co widział.

Przed *che* — spójnikiem — nie stawiamy przecinka, a przed *che* — zaimkiem względnym — jedynie gdy następuje po nim zdanie wtrącone.

6.5. *Quanto*

W funkcji zaimka przymiotnego (*aggettivo interrogativo*) zgadza się co do liczby i rodzaju z rzeczownikiem, któremu towarzyszy:

Da quanto tempo aspetti? — Od jak dawna (jak długo) czekasz?

Quanta birra vuoi? — Jak dużo piwa chcesz?

Quante volte mangi al giorno? — Ile razy dziennie jadasz?

Quanti anni hai? — Ile masz lat?

Może kłaść nacisk na ilość, miarę, liczbę (*aggettivo esclamativo enfatico*):

Quante storie racconta! — Ile bzdur opowiada!
Quanta fretta hai! — Ale się spieszysz!
Quanto tempo sprecato! — Ile straconego czasu!

Gdy pełni funkcję przysłówka, podobnie jak *molto, tanto, troppo, poco*, jest nieodmienne:

Quanto costa? — Ile kosztuje?
Quanto siamo stanchi! — Jak bardzo jesteśmy zmęczeni!
È tanto buona quanto bella. — Jest równie (tak) dobra, jak piękna.

Występuje także w funkcjach:

- zaimka przymiotnego względnego (*aggettivo relativo*):

Prendi quanti libri vuoi. — Weź tyle książek, ile chcesz,

- zaimka rzeczownego względnego (*pronomine relativo*):

Possono venire quanti hanno tempo. — Mogą przyjść wszyscy ci, którzy mają czas.

Bevi quanto vuoi. — Pij tyle, ile chcesz,

- rzeczownika rodzaju męskiego:

Il quanto e il come dipende da te. — Ilość i forma zależą od ciebie.

Przed wyrazami zaczynającymi się od samogłoski i będącymi w liczbie pojedynczej *quanto* może ulegać elizji:

Quanto è? = *Quant'è?* — Ile wynosi (kosztuje)?

7. Zaimki względne — *Pronomi relativi*

Zaimki względne łączą zdanie podrzędne względne ze zdaniem nadrzędnym:

Conosco l'autore del libro che leggi. — Znam autora książki, którą czytasz.

W języku włoskim istnieją cztery zaimki względne: *il quale, che, cui, chi*.

7.1. *Il quale* (*la quale, i quali, le quali*) — który (która, którzy, które) — jest zaimkiem względnym odmiennym. Pełni funkcję podmiotu, dopełnienia bliższego, a w zestawieniu z przyimkami także dopełnienia dalszego:

Il signore, il quale mi telefona. — Pan, który do mnie telefonuje.
Le penne, le quali cerco. — Pióra, których szukam.
La signora della quale mi parli. — Pani, o której mi mówisz.
I viaggi ai quali penso. — Podróże, o których myślę.
Gli amici dai quali vado. — Przyjaciele, do których idę.
La casa nella quale sono. — Dom, w którym jestem.
Il treno con il quale parto. — Pociąg, którym wyjeżdżam.
Gli appunti sui quali contate. — Notatki, na które liczycie.
La persona per la quale è questo regalo. — Osoba, dla której jest ten prezent.
I libri tra i quali metto i soldi. — Książki, między które wkładam pieniądze.

Zaimek względny *il quale* (la quale itd.) precyzyjnie określa składnik zdania, o który chodzi, gdyż podaje jego rodzaj i liczbę. Używa się go wtedy, gdy taka precyzja jest niezbędna dla jasności zdania, np.:

Marco, il figlio di Eva, al quale scrivo. — Marek, syn Ewy, do którego piszę.
Marco, il figlio di Eva, alla quale scrivo. — Marek, syn Ewy, do której piszę.
Marco, il figlio di Eva, ai quali scrivo. — Marek, syn Ewy, do których piszę.

Gdy sens zdania nie nasuwa wątpliwości, używamy w tej samej funkcji zaimków *che* i *cui*.

7.2. *Che* jest zaimkiem nieodmiennym i może pełnić jedynie funkcję podmiotu lub dopełnienia bliższego. Odpowiada polskiemu zaimkom: który, która, którzy, które, którego, którą, których, które:

Quella chiave che ti ho dato. — Ten klucz, który ci dałem.
I ragazzi che entrano. — Chłopcy, którzy wchodzią.
Il libro che cerco. — Książka, której szukam.
Le persone che invita. — Osoby, które zaprasza.

O słowie *che* piszemy również w rozdziale VIII.6.

7.3. *Cui* także jest zaimkiem nieodmiennym. Poprzedzony przyimkami *di*, *a*, *da*, *in*, *con*, *su*, *per*, *tra* pełni funkcje różnego rodzaju dopełnień dalszych:

Il ragazzo di cui è questo libro. — Chłopiec, którego jest (do którego należy) ta książka.

Il film di cui mi parli. — Film, o którym mi mówisz.

Il ragazzo a cui scrivi. — Chłopiec, do którego piszesz. (Przyimek *a* można opuścić, a więc także: *Il ragazzo cui scrivi*).

La città da cui vengo. — Miasto, z którego przybywam.

La casa in cui siamo. — Dom, w którym jesteśmy. (Zaimek *in cui* w funkcji lokatywnej można zastąpić przyimkiem *dove*, a więc także: *La casa dove siamo*).

L'uomo con cui parlate. — Mężczyzna, z którym rozmawiacie.

Gli appunti su cui contate. — Notatki, na które liczycie.

La ragazza per cui è questo regalo. — Dziewczyna, dla której jest ten prezent.

I libri tra cui metto i soldi. — Książki, między które wkładam pieniądze.

Kiedy zaimek *cui* zastępuje dopełnienie będące w dopełniaczu, traci przyimek *di* i poprzedzony rodzajnikiem określonym staje bezpośrednio przed rzeczownikiem, do którego się odnosi:

Il poeta, il cui poema ti piace tanto, vive a Parigi (nie: *il poeta il poema del quale ti piace tanto, vive a Parigi*). — Poeta, którego poemat tak bardzo ci się podoba, mieszka w Paryżu.

Lo studente, la cui madre è attrice, è molto dotato per le lingue. — Student, którego matka jest aktorką, ma duże zdolności językowe.

Gli studenti, i cui compiti hanno ricevuto un voto negativo, sostengono la prova orale per ultimi. — Studenci, których prace uzyskały ocenę negatywną, będą zdawali kolokwium (egzamin ustny) jako ostatni.

Ti chiama spesso la ragazza le cui telefonate sono tanto lunghe? — Czy często telefonuje do ciebie dziewczyna, której rozmowy telefoniczne są takie długie?

7.4. *Chi* jest zaimkiem nieodmiennym i odpowiada polskiemu *ten*, *kto*; *ten*, *kogo*; *tego*, *kto*; *tego*, *kogo*; *temu*, *kto*; *temu*, *komu* itp. Osoba, do której się odnosi, jest zawsze w rodzaju męskim i liczbie pojedynczej. Może występować w funkcji podmiotu, dopełnienia bliższego, dalszego lub okoliczników:

Chi dice così ha ragione. — *Ten*, *kto* tak mówi, ma rację.

Chi è causa del suo mal, pianga sé stesso. — *Ten*, *kto* jest przyczyną swojego cierpienia (nieszczęścia), niech sam siebie oplakuje.

Chi cerca, trova. — (Ten) *Kto* szuka, znajduje.

Invito chi voglio. — Zapraszam *tego*, *kogo* chcę.

Parlo con chi mi pare. — Rozmawiam z *tym*, z *kim* chcę.

Do questo libro a chi fa bene tutti gli esercizi. — Dam tę książkę *temu*, *kto* wykona dobrze wszystkie ćwiczenia.

Zamiennie z zaimkiem *chi* można używać: *colui che* — „*ten*, *kto*”, *coloro che* — „*ci*, *którzy*”, *la persona che*, *le persone che*:

Ascolto chi mi dà consigli. = *Ascolto colui che mi dà consigli.* = *Ascolto la persona che mi dà consigli.* — Słucham *tego*, *kto* mi radzi.

Ascolto coloro che mi danno consigli. = *Ascolto le persone che mi danno consigli.* = *Ascolto chi mi dà consigli.* — Słucham *tych*, *którzy* mi radzą.

Podsumujmy:

Podmiot	<i>che</i>	<i>il quale, la quale, i quali, le quali</i> (który, która, którzy, które)
Dopełnienie bliższe	<i>che</i>	<i>il quale, la quale, i quali, le quali</i> (którego, którą, których, które)
Dopełnienie dalsze	<i>di</i> <i>cui</i>	<i>del quale, della quale, dei quali, delle quali</i> (którego... itd.)
	<i>a</i> <i>cui</i>	<i>al quale, alla quale, ai quali, alle quali</i> (któremu... itd.)
	<i>da</i> <i>cui</i>	<i>dal quale, dalla quale, dai quali, dalle quali</i> (od, do, przez którego... itd.)
	<i>in</i> <i>cui</i>	<i>nel quale, nella quale, nei quali, nelle quali</i> (w którym... itd.)

Dopełnienie dalsze	<i>con cui</i>	<i>con il quale, con la quale, con i quali, con le quali</i> (z którym... itd.)
	<i>su cui</i>	<i>sul quale, sulla quale, sui quali, sulle quali</i> (na którym... itd.)
	<i>per cui</i>	<i>per il quale, per la quale, per i quali, per le quali</i> (dla którego... itd.)
	<i>tra cui</i>	<i>tra i quali, tra le quali</i> (między którymi)

8. Zaimki osobowe — *Pronomi personali*

Zarówno w języku włoskim, jak i w polskim, rozróżniamy zaimki osobowe akcentowane i nie akcentowane. Zaimki akcentowane występują wówczas, gdy chcemy podkreślić, kto jest wykonawcą czynności lub odbiorcą jej skutków, a nie akcentowane, gdy ważniejsza jest dla nas sama czynność:

Io esco. — Wychodzę. *Esco io.* — To ja wychodzę.
Ti amo. — Kocham cię. *Amo te.* — Kocham ciebie.

W pierwszym przykładzie akcent logiczny położony jest na to, że wychodzę i że kocham, w drugim zaś, sygnalizuje, że to właśnie ja wychodzę i że właśnie tę osobę kocham.

W języku włoskim posługujemy się znacznie częściej zaimkami nie akcentowanymi niż akcentowanymi.

8.1. Zaimki osobowe nie akcentowane — *Pronomi personali atoni*

Zaimkami osobowymi nie akcentowanymi zastępujemy:

– podmiot (*soggetto*);

(*Io*) *Saluto.* — (Ja) Pozdrawiam;

– dopełnienie dalsze celownikowe (*complemento di termine*), które tworzymy za pomocą przyimka a:

rispondere a qualcuno — odpowiedzieć (komu?):

Rispondo a un amico. — Odpowiadam znajomemu.

Gli rispondo. — Odpowiadam mu;

– dopełnienie bliższe biernikowe (*complemento oggetto*), które tworzymy bez pomocy przyimków:

salutare qualcuno – pozdrowić (kogo?):

Saluto un mio amico. – Pozdrawiam znajomego.

Lo saluto. – Pozdrawiam go.

(Zob. w rozdziale XXVIII jakimi dopełnieniami rządzą poszczególne czasowniki).

Stosowanie zaimków osobowych nie akcentowanych pełniących funkcję dopełnienia bliższego lub dalszego jest możliwe jedynie wówczas, jeżeli z sytuacji, kontekstu lub pytania wynika o kogo chodzi:

Conosci Paolo? – Czy znasz Pawła?

Sì, lo conosco. – Tak, znam go.

Telefoni a Paolo? – Czy telefonujesz do Pawła?

Sì, gli telefono. – Tak, telefonuję do niego.

W skład zaimków osobowych wchodzi także zaimki zwrotne (*pronomi riflessivi*). Również one mogą pełnić funkcję dopełnienia bliższego lub dalszego celownikowego:

salutare qualcuno – pozdrawiać (kogo?):

Ci salutiamo. – Pozdrawiamy się.

scrivere a qualcuno – pisać (komu?):

Ci scriviamo. – Piszemy do siebie.

8.1.1. Zaimki osobowe nie akcentowane w funkcji podmiotu

	l. poj.			l. mn.		
	osoba			osoba		
	I	II	III	I	II	III
forma literacka	<i>io</i>	<i>tu</i>	<i>egli, esso Lei ella, essa</i>	<i>noi</i>	<i>voi</i>	<i>essi loro, Loro esse</i>
forma potoczna	<i>io</i>	<i>tu</i>	<i>lui Lei lei</i>	<i>noi</i>	<i>voi</i>	<i>loro, Loro</i>

W języku literackim trzecia osoba liczby pojedynczej ma dwie formy dla rodzaju męskiego i żeńskiego. Są to:

- *egli* (w odniesieniu do mężczyzn) i *esso* (w odniesieniu do zwierząt i przedmiotów),
 - *ella* (dla kobiet) i *essa* (dla zwierząt i przedmiotów).
- Liczba mnoga jest wspólna dla obu grup i brzmi:
essi, esse.

W języku potocznym, w odniesieniu do osób, w miejsce tych zaimków przeważnie używa się form zaimków akcentowanych:

- *lui* (dla liczby pojedynczej rodzaju męskiego),
- *lei* (dla liczby pojedynczej rodzaju żeńskiego),
- *loro* (dla liczby mnogiej obu rodzajów).

Do osób, którym pragniemy okazać szacunek, zwracamy się w trzeciej osobie i używamy zaimka *Lei* (Pan, Pani), zaś w liczbie mnogiej *Loro* (Państwo, Panowie, Panie).

Drugą osobą liczby mnogiej posługujemy się głównie w korespondencji urzędowej, zwłaszcza handlowej.

W języku włoskim zwykle opuszcza się zaimki osobowe pełniące funkcję podmiotu przy formach osobowych czasowników:

Che cosa studia? — Czego się Pan (Pani, on, ona) uczy?

Studio la grammatica italiana. — Uczę się gramatyki włoskiej.

8.1.2. Zaimki osobowe nie akcentowane w funkcji dopełnienia bliższego

l.poj.					l.mn.				
osoba					osoba				
I	II	III			I	II	III		
<i>mi</i>	<i>ti</i>	<i>lo</i>	<i>la</i>	<i>La</i>	<i>ci</i>	<i>vi</i>	<i>li</i>	<i>le</i>	<i>Li Le</i>

Przykłady:

Paolo mi conosce? — Czy Paweł mnie zna?

Ti conosce e ti ammira. — Zna cię i podziwia cię.

Io non lo conosco. — Ja go nie znam.

Io non la conosco. — Ja jej nie znam.

Signore, La ammira. — Proszę Pana, podziwiam Pana.

Signora, La ammira. — Proszę Pani, podziwiam Panią.

Ci aspettate a casa? — Oczekujecie nas w domu?

Vi aspettiamo fra un'ora. — Oczekujemy (spodziewamy się) was za godzinę.

Io non le conosco. — Ja ich (osób rodzaju żeńskiego) nie znam.
Io non li conosco. — Ja ich (osób rodzaju męskiego) nie znam.
Signori, Li posso invitare al bar? — Czy mogę zaprosić Panów do baru?

Signore, Le posso accompagnare alla fermata? — Czy mogę odprowadzić Panie na przystanek?

Zaimki nie mają własnego akcentu wyrazowego i nie wpływają na przesunięcie akcentu w czasowniku, z którym się łączą:

conoscere; Spero di conoscerlo. — Mam nadzieję, że go (po)znam.
vedere; Ho bisogno di vederti. — Muszę zobaczyć się z tobą (zobaczyć cię).

Jeżeli bezokolicznik następuje po jednym z czasowników pomocniczych (*potere, volere, dovere* i inne), wówczas zaimki mogą stać zarówno przed pierwszym czasownikiem, jak i po bezokoliczniku:

Lo voglio conoscere. = *Voglio conoscerlo.* — Chcę go poznać.

Ti devo aspettare a casa? = *Devo aspettarti a casa?* — Czy mam oczekiwać cię w domu?

Zaimki osobowe nie akcentowane: *mi, ti, si, lo, la, vi* mogą ulegać elizji jedynie przed czasownikami zaczynającymi się od *i-* lub od *h-*:

Egli m'ha detto di aspettarlo. — Powiedział mi, żebym na niego zaczekał.

Se incontro Pietro, l'invito. — Jeżeli spotkam Piotra, zaproszę go.

Se incontro Maria, l'invito. — Jeżeli spotkam Marię, zaproszę ją.

Zaimek *ci* może ulegać elizji przed samogłoskami *e-* i *i-*:

Mario c'invita. — Mario zaprasza nas.

Zaimki liczby mnogiej *li* i *le* nigdy nie ulegają elizji.

8.1.3. Zaimki osobowe nie akcentowane w funkcji dopełnienia dalszego celownikowego

l.poj.					l.mn.		
osoba					osoba		
I	II	III			I	II	III
<i>mi</i>	<i>ti</i>	<i>gli</i>	<i>le</i>	<i>Le</i>	<i>ci</i>	<i>vi</i>	<i>loro, Loro</i>

Gramatyki włoskie podają, że brak jest odrębnych form trzeciej osoby liczby mnogiej. W ich miejsce, w języku literackim, używa się form zaimków akcentowanych *loro* i *Loro* (podajemy je w tabelce), które stawiamy po czasowniku. W języku potocznym coraz częściej funkcję zarówno trzeciej osoby liczby pojedynczej rodzaju męskiego, jak i trzeciej osoby liczby mnogiej obu rodzajów pełni zaimek *gli*, a zaimka *Loro* używamy jedynie wtedy, gdy zwracamy się do osób, którym chcemy wyrazić szczególny szacunek. Posługując się formą literacką, powiemy więc:

Telefono Loro. — Zatelefonuję do Państwa (Pań, Panów).

Telefono loro. — Zatelefonuję do nich.

Potocznie powiemy zaś:

Telefono Loro. — Zatelefonuję do Państwa (Pań, Panów).

Gli telefono. — Zatelefonuję do nich (a także: Zatelefonuję do niego).

Ostatecznie uzyskujemy:

Andrea mi regala un libro. — Andrzej ofiarowuje mi książkę.

Andrea ti regala un libro. — Andrzej ofiarowuje ci książkę.

Andrea le regala un libro. — Andrzej ofiarowuje jej książkę.

Andrea gli regala un libro. — Andrzej ofiarowuje mu książkę, (a w mowie potocznej także: Ofiarowuje im książkę).

Andrea Le regala un libro. — Andrzej ofiarowuje Panu (Pani) książkę.

Andrea ci regala un libro. — Andrzej ofiarowuje nam książkę.

Andrea vi regala un libro. — Andrzej ofiarowuje wam książkę.

Andrea regala loro un libro. — Andrzej ofiarowuje im książkę (forma poprawna, literacka).

Andrea gli regala un libro. — Andrzej ofiarowuje im książkę (forma potoczna).

Andrea regala Loro un libro. — Andrzej ofiarowuje Państwu książkę (forma wyrażająca szacunek dla osób, do których się zwracamy).

Zaimki nie akcentowane, podobnie jak zaimki zwrotne, stawia się przed czasownikiem będącym w formie osobowej i pisze osobno:

Che cosa gli regali? — Co mu ofiarujesz?

Jeśli jednak czasownik jest w bezokoliczniku, w postaci *gerundio*, w formie *participio passato assoluto* lub w trybie rozkazującym (tylko w 2 os. l. poj. oraz w 1 i 2 os. l. mn.) (zob. rozdziały XIV, XV.4, XVI, XXV.2), to zaimki i partykuły stoją za nim i pisze się je łącznie z tym czasownikiem (zob. rozdział IX.3):

Che cosa hai intenzione di regalarli? — Co zamierzasz mu ofiarować?

Jeżeli czasownik w bezokoliczniku towarzyszy jednemu z czasowników pomocniczych (*potere, dovere, volere* i inne), wówczas zaimki nie akcentowane mogą stać dowolnie, przed czasownikiem pomocniczym lub po czasowniku w bezokoliczniku:

Voglio regalarvi un libro. = Vi voglio regalare un libro. — Chcę wam ofiarować książkę.

8.1.4. Formy grzecznościowe zaimków

Funkcję podmiotu pełnią zaimki akcentowane *Lei* (dla obu rodzajów w liczbie pojedynczej) i *Loro* (dla obu rodzajów w liczbie mnogiej). dopełnienie dalsze, występujące w celowniku, w liczbie pojedynczej ma dla obu rodzajów formę *Le*, podczas gdy funkcję wspólnej dla obu rodzajów formy liczby mnogiej pełni zaimek akcentowany *Loro*, stojący po czasowniku. dopełnienie bliższe dla obu rodzajów liczby pojedynczej ma formę *La*, zaś dla liczby mnogiej rodzaju męskiego *Li*, a rodzaju żeńskiego *Le*. Jeżeli czasownik jest w bezokoliczniku, zaimki *La, Le, Li, Le* pisze się dużą literą na końcu czasownika:

ArrivederLa, professore. — Do widzenia Panu, Panie Profesorze.
Signore, posso invitarLe a casa mia? — Proszę Pań, czy mogę zaprosić Panie do siebie?

Oto zestaw zaimków w formie grzecznościowej:

	l. poj.		l. mn.	
	r.ż.	r.m.	r.ż.	r.m.
podmiot	<i>Lei</i>	<i>Lei</i>	<i>Loro</i>	<i>Loro</i>
dopełnienie dalsze	<i>Le</i>	<i>Le</i>	<i>Loro</i>	<i>Loro</i>
dopełnienie bliższe	<i>La</i>	<i>La</i>	<i>Le</i>	<i>Li</i>

Przykłady:

Lei, Signore (Signora) va in Italia? — Czy Pan (Pani) jedzie do Włoch?

Loro, Signori (Signore) vanno in Italia? — Czy Państwo (Panowie, Panie) jadą do Włoch?

Signore (Signora), se permette, Le telefono stasera. — Jeżeli Pan (Pani) pozwoli, zatelefonuję do Pana (Pani) dziś wieczorem.

Signori (Signore), se permettono, telefono Loro stasera. — Jeżeli Państwo (Panowie, Panie) pozwolą, zatelefonuję do Państwa (Panów, Pań) dziś wieczorem.

Professore (Professoressa), se permette, La accompagno alla fermata. — Jeżeli Pan (Pani) pozwoli, Panie Profesorze (Pani Profesor), odprowadzę Pana (Panią) na przystanek.

Professori, se permettono, Li accompagno alla fermata. — Jeżeli Panowie Profesorowie pozwolą, odprowadzę Panów na przystanek.

Professoressa, se permettono, Le accompagno alla fermata. — Jeżeli Panie Profesor pozwolą, odprowadzę Panie na przystanek.

Funkcje innych przypadków pełni zaimek osobowy *Lei*, poprzedzony odpowiednim przyimkiem:

Ho bisogno di Lei. — Potrzebuję Pana (Pani).

Credo in Lei. — Wierzę w Pana (Panią).

Vengo con Lei. — Pójdę z Panem (Panią).

Questo album è per Lei. — Ten album jest dla Pana (Pani).

Zaimki liczby mnogiej *loro* i *Loro* stoją po czasowniku także wówczas, gdy jest on poprzedzony przez *lo*, *la*, *li*, *le* czy *ne*:

Li ho dati loro (Loro) ieri. — Dałam je im (Państwu) wczoraj.

W mowie potocznej jest jednak możliwe zastąpienie zarówno *loro*, jak i *Loro* zaimkiem *gli*. Otrzymuje się w ten sposób formę obejmującą kilka znaczeń:

Glieli ho dati. — Dałem je jemu (jej, im, Państwu).

8.2. Zaimki osobowe akcentowane — *Pronomi personali tonici*

Do zaimków osobowych akcentowanych odwołujemy się wówczas, gdy chcemy podkreślić, kto jest sprawcą lub odbiorcą czynności. Służą więc one do logicznego wyróżnienia osoby w zdaniu:

Lui ama me e non te. — On kocha mnie, a nie ciebie.

Tanti auguri a te e ai tuoi. — Najlepsze życzenia dla ciebie i dla twoich najbliższych.

Zaimki osobowe akcentowane występują ponadto:

— po przyimkach:

per te — dla ciebie

con me — ze mną,

— po przysłówkach *anche, neanche, nemmeno, neppure, quanto, come*:

Anche lei è polacca? — Czy także ona jest Polką?

Neanch'io conosco Napoli. — Ja też nie znam Neapolu.

Nessuno ti ama quanto me. — Nikt nie kocha cię tak (bardzo) jak ja.

Come te non c'è nessuno. — Nie ma drugiej takiej jak ty.

Podobnie jak w języku polskim zaimki akcentowane mają różne formy zależnie od osoby, do której się odnoszą i funkcji, jaką pełnią w zdaniu:

Anche tu sei stanco. — Także i ty jesteś zmęczony (*tu* = podmiot).

Amo te. — Kocham ciebie (*te* = dopełnienie bliższe).

Oto pełne zestawienie zaimków akcentowanych pełniących funkcję podmiotu (*soggetto*) i dopełnienia bliższego (*complemento oggettivo*):

	l. poj.			l. mn.		
	osoba			osoba		
	I	II	III	I	II	III
podmiot	<i>io</i>	<i>tu</i>	<i>lui lei Lei</i>	<i>noi</i>	<i>voi</i>	<i>loro</i> <i>Loro</i>
dopełnienie bliższe	<i>me</i>	<i>te</i>	<i>lui, sé</i> <i>lei, sé</i> <i>Lei, sé</i>	<i>noi</i>	<i>voi</i>	<i>loro</i> <i>Loro</i>

Zaimki akcentowane pełniące funkcję dopełnienia bliższego są także podstawą do tworzenia innych dopełnień. Uzyskujemy je przez zestawienie form zaimka pełniącego tę funkcję z odpowiednim przyimkiem:

Parlano di me. — Mówią o mnie.

Do il libro a te. — Dają książkę tobie.

Parlano con lui. — Rozmawiają z nim.

Sono da voi. — Są u was (lub: Jestem u was).

Credo in lei. — Wierzę w nią.

Ognuno pensa a sé. — Każdy myśli o sobie.

Questa lettera è per noi. — Ten list jest dla nas.

La lettera è per loro. — List jest dla nich.

Przyimki *su, tra, contro* (przeciw), *dopo, senza, dietro, presso, verso* (ku) przyjmują dodatkowo przed zaimkiem osobowym akcentowanym przyimek *di* (por. rozdział V.2.):

Conto su di loro. — Liczę na nich.

Decidete tra di voi. — Zdecydujcie między sobą.

Non posso vivere senza di te. — Nie mogę żyć bez ciebie.

Arriveremo dopo di loro. — Przybędziemy później niż oni.

Dla wyrażenia faktu posiadania, w pierwszej i drugiej osobie liczby pojedynczej i mnogiej musimy użyć zaimka dzierżawczego *mio, tuo, nostro, vostro. Di me, di te, di noi, di voi* znaczy bowiem: o mnie, o tobie itd.:

È il mio (il tuo, il nostro, il vostro) libro. — To moja (twoja, nasza, wasza) książka.

Natomiast w trzeciej osobie liczby pojedynczej i mnogiej możemy stosować obie formy:

È il suo libro. — To jej (jego) książka.

È il libro di lui. — To jego książka.

È il libro di lei. — To jej książka.

Zaimek osobowy trzeciej osoby *sé* jest nieodmienny i odnosi się do obu liczb i rodzajów, jednak tylko do podmiotu zdania. Używa się go jako zaimka zwrotnego ze znaczeniem „sobie samemu”, „siebie samego” w przypadku, gdy podmiot jest w trzeciej osobie. Taki podmiot ma często postać zaimka nieokreślonego (por. rozdział VIII.5):

Maria pensa soltanto a sé. — Maria myśli tylko o sobie.

Carletto si veste da sé. — Karolek sam się ubiera.

I ragazzi vogliono avere tutto per sé. — Chłopcy chcą mieć wszystko dla siebie.

Ognuno pensa a sé. — Każdy myśli o sobie.

Zaimkowi *sé* oraz innym zaimkom akcentowanym w formie zwrotnej towarzyszy zwykle wyraz *stesso* (lub: *medesimo*), który wzmacnia wartość krótkiej formy zaimka akcentowanego:

Ogni uomo deve conoscere sé stesso. — Każdy musi poznać samego siebie.

Parlo con me stessa. — Rozmawiam sama ze sobą.

Pensi soltanto a te stesso. — Myślisz tylko o sobie.

Dobbiamo conoscere noi stessi. — Musimy poznać samych siebie.

Zaimek *sé*, któremu towarzyszy wyraz *stesso* lub *medesimo* może występować bez akcentu:

Pietro pensa solo a se stesso. — Piotr myśli tylko o sobie.

IX. PARTYKUŁY ZAIMKOWE — *PARTICELLE PRONOMINALI*

1. Partykuła zaimkowa *ci* (*vi*)

1.1. *Ci* (*vi*) *avverbio di luogo*

Partykuła zaimkowa *ci* (lub *vi* — użycie jednej czy drugiej formy dyktowane jest względami fonetycznymi) w funkcji przysłówka miejsca (*particella pronominale di luogo*) może być tłumaczona na język polski jako „tam” lub „tutaj”:

Vai a Roma? Sì, ci vado. — Jedziesz do Rzymu? Tak, jadę tam.

Ci — przysówek miejsca występuje najczęściej z czasownikiem *essere* w formie *c'è* — „tu (tam) jest, znajduje się” — w liczbie mnogiej *ci sono* — „tu (tam) są, znajdują się” —, która jest stosowana:

- w zdaniach zaczynających się od okolicznika miejsca, rzadziej czasu:

Sopra il davanzale ci sono le matite. — Na parapecie są (znajdują się, leżą) ołówki;

ale:

Le matite sono sopra il davanzale. — Ołówki są (znajdują się, leżą) na parapecie.

D'inverno c'è molta neve. — Zimą jest dużo śniegu;

- w zdaniach, w których okolicznik miejsca pozostaje w domyśle:

C'è l'assistente? — Czy jest (tutaj, w klasie, w sekretariacie) asystent?

Andrea non c'è. — Andrzeja nie ma (tutaj, na terenie uczelni, w klasie);

- w zdaniach pytających, po zaimkach pytających: *chi?* i *che cosa?*:

Che cosa c'è dentro la borsa? — Co jest (znajduje się) w torbie?

Chi c'è? — Kto tu jest?

Po tych zaimkach pytających stawia się formę *c'è* także gdy chodzi o większą liczbę osób lub rzeczy:

Chi c'è presso la lavagna? — Kto stoi przy tablicy?

Presso la lavagna ci sono gli studenti. — Przy tablicy stoją studenci.

„Miejscem” może być także osoba lub czynność ściśle z nim związana:

Vai da Eva? Sì, ci vado. — Idziesz do Ewy? Tak, idę tam (do niej).

Vai a dormire? No, non ci vado ancora. — Idziesz spać? Nie, jeszcze nie idę tam (w tym celu).

Andate a lavorare? Sì, ci andiamo. — Idziecie do pracy (pracować)? Tak, idziemy tam (w tym celu).

Tak samo jak zaimki osobowe nie akcentowane, zaimki *lo, la, li, le* i partykuła *ne*, partykuła *ci* stoi zwykle przed formami osobowymi czasownika. Jeżeli czasownik jest w bezokoliczniku, w postaci *gerundio*, w formie *participio passato assoluto* lub w trybie rozkazującym (tylko 2 os. l.poj. oraz 1 i 2 os. l.mn.) (zob. rozdziały XIV, XV.4, XXV) wówczas *ci* staje za nim i pisze się z nim łącznie:

Non abbiamo il tempo di andarci. — Nie mamy czasu, żeby tam pójść.

Jeżeli jednak czasownik występujący w bezokoliczniku towarzyszy jednemu z czasowników pomocniczych (*volere, potere, dovere* itp.), wówczas partykuła *ci*, podobnie jak *ne* oraz zaimki osobowe nie akcentowane, może stać przed pierwszym czasownikiem i być pisana osobno lub stać po bezokoliczniku i być pisana łącznie:

Possiamo andarci. = Ci possiamo andare. — Możemy tam pójść.

Przed wyrazem zaczynającym się od samogłosek *i-* lub *e-*, samogłoska partykuły *ci* (*vi*) może ulegać elizji:

Ci entrano. = C'entrano. — Wchodzą tam (mieszczą się tam).

O powtórzeniu przysłowka miejsca piszemy w rozdziale: XXVIII.
3. O formach i miejscu, które zajmuje *ci* (*vi*) jako przysłówek miejsca kiedy występuje z innymi zaimkami piszemy w rozdziale IX.3.

1.2. *Ci + lo + avere*

Partykuła *ci* tworzy z czasownikiem *avere* popularny w języku potocznym zwrot: *ce l'ho* — mam go (to), mam ją, *ce li ho* — mam je

(ich), *ce le ho* — mam je, *ce ne ho* (*due, alcuni, un po'*) — mam je, ich, jej, go (*dwa, kilka, trochę*):

Hai l'orologio? Sì, ce l'ho (= *ce lo ho*). *No, non ce l'ho.* — Czy masz zegarek? Tak, mam. Nie, nie mam.

Ha la borsa? Sì, ce l'ha (= *ce la ha*). Czy ma torbę? Tak, ma.

Hanno gli occhiali? Sì, ce li hanno. — Czy mają okulary? Tak, mają je.

Avete le borse? Sì, ce le abbiamo. — Czy macie torby? Tak, mamy je.

Avete gli spiccioli? Sì, ce ne abbiamo. — Czy macie drobne? Tak, mamy je (*ich trochę, wystarczająco dużo*).

Partykuła *ci* zastępuje tu domyślny okolicznik miejsca (*tu, przy sobie, ze sobą*).

Zakres zastosowań form *ce l'ho, ce li ho, ce le ho, ce ne ho* poszerza się i obecnie odnosi się także do osób oraz przedmiotów, które nie znajdują się w zasięgu ręki, a nawet do pojęć:

Hai un cane? Sì, ce l'ho. — Czy masz psa? Tak, mam.

Hai una sorella? Sì, ce l'ho. — Czy masz siostrę? Tak, mam.

Avete amici? Sì, ce ne abbiamo molti. — Czy macie przyjaciół? Tak, mamy wielu.

Avete le ferie? Sì, ce le abbiamo a luglio. — Czy macie ferie? Tak, mamy je w lipcu.

1.3. *Ci* (*vi*) *pronome dimostrativo*

W tej roli zaimek *ci* (*vi*) występuje najczęściej z czasownikami: *volere* (*volerci*), *mettere* (*metterci*) i *fare* (*farcela*). Może także zastępować dopełnienie czasowników nieprzechodnich, takich jak: *pensare* (*pensarci*), *credere* (*crederci*) oraz *riuscire* (*riuscirci*), a więc dopełnienie prawie zawsze poprzedzone przyimkiem *a*, rzadko *in*:

Pensi all'Italia? Sì, ci penso. — Czy myślisz o Włoszech? Tak, myślę o nich (*o niej, o tym*).

Pensi alla vecchiaia? No, non ci penso mai. — Czy myślisz o starości? Nie, nie myślę o niej (*o tym*) nigdy.

Ci penso io! — Ja to załatwię!

Pensi a Dio? Sì, ci penso. — Czy myślisz o Bogu? Tak, myślę o Nim (*o tym*).

Crede a tutto quello che gli dici? Sì, ci crede. — Czy wierzy we wszystko, co mu mówisz? Tak, wierzy w to.

Credete in Dio? Sì, ci crediamo. — Czy wierzycie w Boga? Tak, wierzymy w Niego.

W odniesieniu do osób nie używamy zaimka *ci*, lecz zaimków osobowych akcentowanych:

Pensi a Maria? Sì, penso a lei. — Czy myślisz o Marii? Tak, myślę o niej.

Crede a te? No, non mi crede. — Czy wierzy ci? Nie, nie wierzy mi.

Crede in te? Sì, crede in me. — Czy wierzy w ciebie? Tak, wierzy we mnie.

W czasach złożonych oraz z innymi zaimkami partykuła *ci* (*vi*) w funkcji zaimka wskazującego zachowuje się tak samo jak *ci* — przysłówek miejsca.

2. Partykuła zaimkowa *ne*

2.1. *Ne partitivo*

Zaimki *lo, la, li, le* odnoszą się do całości, *ne* — do jej części. Partykułą *ne* w funkcji *complemento partitivo* (zob. rozdział XXVIII.4.5) zastępujemy rzeczownik, który oznacza obiekt będący w ilości bliżej nie określonej, należący do większego zbioru lub większej całości:

Compro le pere e le mangio. — Kupuję gruszki (określoną ilość) i zjadam je wszystkie.

Compro delle pere e le mangio. — Kupuję gruszki (nieokreśloną ilość) i zjadam je wszystkie.

Compro le pere e ne mangio. — Kupuję gruszki (określoną ilość) i zjadam ich część, kilka.

Compro delle pere e ne mangio. — Kupuję gruszki (nieokreśloną ilość) i zjadam kilka (część) z nich.

Analogicznie:

Ho del pane e ne mangio la metà. — Mam pieczywo i zjadam go połowę.

Ho molti panini e ne mangio due. — Mam wiele bułeczek i zjadam z nich dwie.

Ho della cioccolata e ne mangio un po'. — Mam czekoladę i zjadam jej trochę (kawalek).

Ecco dei fiori, ma forse ne troviamo altri. — Oto kwiaty, ale może znajdziemy inne.

Ne voglio comprare alcuni. — Chcę ich (z nich) kupić kilka.

Questa aranciata è buona. Ne vuoi? — Ta oranżada jest dobra. Czy chcesz jej trochę?.

W przeczeniu partykuła *ne* występuje często w zestawieniu z wyrazami *nessuno* — żaden, ani jeden i *affatto* — wcale:

Conosci delle italiane? No, non ne conosco nessuna. Non ne conosco affatto. — Czy znasz jakieś Włoszki? Nie, nie znam żadnej. Nie znam żadnej Włoszki.

Quanti libri italiani hai? Non ne ho nessuno. Non ne ho affatto. — Ile masz włoskich książek? Nie mam żadnej. Nie mam wcale.

O powtórzeniu *ne partitivo* piszemy w rozdziale XXVIII.3. O występowaniu *ne* z innymi zaimkami zob. też w następnym podrozdziale.

2.2. *Ne* — *pronomine indicativo*

Jako zaimек wskazujący *ne* zastępuje dopełnienie, które czasownik tworzy za pomocą przyimka *di* z miejscownikiem:

Non ne so niente. = *Non so niente di questo fatto.* — Nic mi o tym nie wiadomo.

Ne parlano tutti. = *Tutti parlano delle vostre amiche.* — Wszyscy o nich (o tym) mówią.

Gliene ha parlato Andrea. = *Le ha parlato di questo fatto Andrea.* — Mówił jej o tym Andrzej.

Ne sei sicura? = *Sei sicura di quello che dici?* — Jesteś tego pewna?

Che me ne importa? — Co mnie to obchodzi?

Ne ho sentito parlare. — Słyszałem o tym.

Che ne sai? — Cóż ty możesz o tym wiedzieć? Skąd wiesz?

2.3. *Ne* — *avverbio di luogo*

Jako przysłówek miejsca *ne* zastępuje nazwę miejsca, z którego ktoś wraca lub z którego odchodzi:

È andato in Italia e ne è tornato dopo un mese. — Pojechał do Włoch i wrócił stamtąd po miesiącu.

Me ne vado. — Idę sobie stąd.

Devo andarmene. — Muszę sobie stąd pójść (muszę już iść).

2.4. *Ne* — *pleonastico*

Występuje najczęściej wraz z zaimkiem zwrotnym *si* i z czasownikiem *stare*. Formy zaimkowe nie posiadają w tym przypadku wartości semantycznej, a jedynie czynią znaczenie czasownika bardziej wyrazistym, dosadnym:

Starsene a casa. — Siedzieć sobie w domu.

Se ne sta a letto dalla mattina alla sera. — Wyleguje się w łóżku od rana do wieczora.

Ne succedono di tutti i colori. — Zdarzają się rzeczy nie z tego świata.

Me ne vuoi? — Masz mi to za złe?

2.5. Miejsce zaimka *ne* przy czasowniku

W każdej pełnionej przez siebie funkcji *ne*, podobnie jak zaimki osobowe nie akcentowane i zaimki wskazujące, stoi bezpośrednio przed formą osobową czasownika, ale jeżeli czasownik występuje w bezokoliczniku, w *gerundio*, w formie *participio passato assoluto* albo w trybie rozkazującym (tylko 2 osoba l.poj. oraz 1 i 2 osoba l.mn.) (zob. rozdziały IX.3, XIV, XV.4, XVI i XXV.2) umieszcza się ją za nim i pisze łącznie z nim:

Sto comprandone uno. — Właśnie kupuję jeden (z nich).

Decido di non prenderne affatto. — Postanawiam nie kupować (ich) wcale.

Non esserne sicuro! — Nie bądź tego pewien!

Jeżeli jednak czasownik w bezokoliczniku towarzyszy jednemu z czasowników pomocniczych (*potere, dovere, volere* itp.), wówczas *ne*, tak jak zaimki osobowe nie akcentowane i zaimki *lo, la, li, le*, może stać przed pierwszym czasownikiem i być pisane oddzielnie lub po bezokoliczniku i być pisane łącznie z nim, np.:

Che begli album! Voglio comprarne uno. Ne voglio comprare uno. — Jakie ładne albumy! Chcę kupić jeden z nich.

Non posso parlarne. Non ne posso parlare. — Nie mogę o tym mówić.

W czasach złożonych *participio passato* uzgadnia się jednak tylko z *ne partitivo*:

Ho comprato dei biscotti e ne ho mangiati. — Kupiłem herbatniki i zjadłem ich trochę.

I nostri incontri? Qualcuno ne ha parlato ad Eva? — Nasze spotkania? Czy ktoś powiedział o nich Ewie?

Se ne sono già andati tutti? (uzgodnienie z podmiotem) — Czy poszli już sobie wszyscy?

Ne abbiamo sentito parlare al bar. — Słyszeliśmy o tym (o nim) w barze.

3. Zaimki i partykuły

3.1. *Ci (vi) + lo, la, li, le, ne*

Jeżeli partykuła *ci (vi)* występuje z zaimkami wskazującymi *lo, la, li, le* lub z partykułą *ne*, wówczas staje przed nimi i zmienia formę na *ce (ve)*:

Metto il quaderno nella borsa. Ce lo metto. — Wkładam zeszyt do torby. Wkładam go tam.

Metto l'aspirina nella borsa. Ce la metto. — Wkładam aspirynę do torby. Wkładam ją tam.

Metto i fiammiferi nella borsa. Ce li metto. — Wkładam zapalki do torby. Wkładam je tam.

Metto le chiavi nella borsa. Ce le metto. — Wkładam klucze do torby. Wkładam je tam.

Quanti libri metti nella borsa? Ce ne metto due. — Ile książek wkładasz do torby? Wkładam ich tam dwie.

3.2. *Ci (vi) + dopełnienie bliższe wyrażone zaimkiem*

Kiedy partykuła *ci (vi)* spotyka się z zaimkiem osobowym nie akcentowanym, pełniącym funkcję dopełnienia bliższego, w odmianie 3 osoby l.poj. i l.mn. zamieniamy kolejność zaimków, a w 1 osobie

l.mn. zamiast partykuły *ci* podajemy pełne określenie miejsca. Używamy w ten sposób:

Lui mi ci accompagna. — On mnie tam odprowadza.

Lui ti ci accompagna. — On cię tam odprowadza.

Lui ce lo (la) accompagna. — On go (ją) tam odprowadza.

Lui ci accompagna alla stazione (miejsce możemy w tym wypadku zastąpić zaimkiem *là* lub *lì*). — On odprowadza nas na dworzec (tam).

Lui vi ci accompagna. — On was tam odprowadza.

Lui ce li (le) accompagna. — On ich (je) tam odprowadza.

3.3. Dopełnienie dalsze celownikowe wyrażone zaimkiem + *lo, la, li, le, ne*

Zaimki osobowe w funkcji dopełnienia dalszego celownikowego: *mi, ti, ci, vi* (o zaimkach trzeciej osoby powiemy dalej), występując z zaimkami *lo, la, li, le* oraz z partykułą *ne* stają przed nimi i zmieniają swoją formę na: *me, te, ce, ve*:

Me lo da. — Daje mi to (go).

Me lo ha dato. — Dał (Dała) mi to (go).

Te la da. — Daje ci to (ją).

Te la ha data. — Dał (Dała) ci to (ją).

Ce li da. — Daje nam to (ich).

Ce li ha dati. — Dał (Dała) nam to (ich).

Ve le da. — Daje wam to (je).

Ve le ha date. — Dał (Dała) wam to (je).

Me ne da cinque. — Daje mi ich pięć.

Me ne ha dati (date) cinque. — Dał (Dała) mi ich pięć itd.

3.4. *Gli, le + lo, la, li, le, ne*

Zaimki osobowe liczby pojedynczej w funkcji dopełnienia dalszego celownikowego: *gli* — jemu (a w języku potocznym także im) i *le* — jej, stykając się z zaimkami osobowymi i wskazującymi *lo, la, li, le* lub z partykułą zaimkową *ne*, łączą się z nimi w następujące grupy:

gli + lo = glielo
gli + la = gliela
gli + li = glieli
gli + le = gliele
gli + ne = gliene
le + lo = glielo
le + la = gliela
le + li = glieli
le + le = gliele
le + ne = gliene.

Na przykład:

Ho dato il mio indirizzo a Marco. Glielo ho dato. — Dałem adres Markowi. Dałem mu go.

Hai dato la borsa a Marco? Gliela hai data? — Czy dałeś torbę Markowi? Czy dałeś mu ją?

Maria ha dato le sigarette a Marco. Gliele ha date. — Maria dała papierosy Markowi. Dała mu je.

Andrea ha dato i quaderni a Marco. Glieli ha dati. — Andrzej dał zeszyty Markowi. Dał mu je.

Abbiamo dato due indirizzi a Marco. Gliene abbiamo dati due. — Daliśmy Markowi dwa adresy. Daliśmy mu ich dwa.

Avete dato l'ombrello a Maria? Glielo avete dato? — Czy daliście Marii parasol? Czy daliście go jej?

Hanno dato la cioccolata a Maria. Gliela hanno data. — Dali Marii czekoladę. Dali ją jej.

Eva ha dato gli occhiali a Maria. Glieli ha dati. — Ewa dała Marii okulary. Dała je jej.

Anna ha dato le bottiglie a Maria. Gliele ha date. — Anna dała Marii butelki. Dała je jej.

Ho dato due cioccolate a Maria. Gliene ho date due. — Dałem Marii dwie czekolady. Dałem jej ich dwie.

a w języku potocznym także:

Ho dato il vino a Eva e a Marco. Glielo ho dato. — Dałem wino Ewie i Markowi. Dałem je im.

Abbiamo dato le sigarette ai nostri amici. Gliele abbiamo date. — Daliśmy papierosy naszym kolegom. Daliśmy je im.

Zaimki *loro* i *Loro*, stojące po czasowniku, nie zmieniają się w obecności innych zaimków:

La lettera, la ho data loro ieri. — List dałem im (go) wczoraj.

Gli indirizzi li ho dati Loro ieri. — Adresy dałem (je) Państwu wczoraj. (O powtórzeniu dopełnienia bliższego zob. w rozdziale XXVIII.3).

Kiedy czasownik jest w bezokoliczniku, w *gerundio*, w formie *participio passato assoluto* lub w trybie rozkazującym (tylko 2 os. l.poj. oraz 1 i 2 os. l.mn.) (zob. rozdziały XIV, XV.4, XVI, XXV.2) zaimki osobowe i partykuły stawia się bezpośrednio po nim i pisze z nim łącznie:

Ho bisogno di spedirglielo. — Muszę wysłać mu (jej) to.

Jeżeli jednak czasownik będący w bezokoliczniku następuje po jednym z czasowników pomocniczych (*potere, dovere, volere* i inne), wówczas zaimki mogą być pisane osobno i stawiane przed pierwszym czasownikiem, albo być pisane łącznie i stawiane po czasowniku, który jest w bezokoliczniku:

Ho dovuto spedirglielo. = *Glielo ho dovuto spedire.* — Musiałem mu to wysłać.

Zaimki nie mają własnego akcentu głosowego i nie powodują przesunięcia akcentu czasownika, z którym się łączą:

Non ho potuto spedire il pacco a Pietro. — Nie mogłem wysłać Piotrowi paczki.

Non ho potuto spedirglielo. — Nie mogłem mu jej wysłać.

3.5. *Ci (vi)* + zaimek zwrotny

Gdy partykuła *ci (vi)* stoi obok zaimka czasownika zwrotnego, ze względów fonetycznych, w odmianie 1 osoby liczby mnogiej wybieramy jako formę partykuły zaimkowej *vi*. Ponadto, w 1 osobie l.mn. oraz w 3 osobie l.poj. i l.mn. zamieniamy kolejność zaimków. Uzyskujemy w ten sposób:

(Io)	mi + ci (vi) trovo	= mi ci trovo.
(Tu)	ti + ci (vi) trovi	= ti ci trovi.
(Lui, lei)	si + ci (vi) trova	= ci si trova.
(Noi)	ci + vi (ci) troviamo	= vi ci troviamo.
(Voi)	vi + ci (vi) trovate	= vi ci trovate.
(Loro)	si + ci (vi) trovano	= ci si trovano.

3.6. Zaimki zwrotne a inne zaimki i partykuły

Kiedy jeden z zaimków zwrotnych *mi, ti, si, ci, vi, si* znajduje się w sąsiedztwie jednego z zaimków wskazujących: *lo, la, li, le* lub partykuły *ne* (jest to możliwe tylko wówczas, gdy chodzi o czasownik pozornie zwrotny), a jego funkcja odpowiada polskiemu celownikowi, zaimek zwrotny staje przed *lo, la, li, le, ne* i zmienia swoją formę na: *me, te, se, ce, ve, se*:

Mi lavo i capelli. Me li lavo. — Myję sobie włosy. Myję je sobie.
Ti lavi le mani. Te le lavi. — Myjesz sobie ręce. Myjesz je sobie.
Si lava la testa. Se la lava. — Myje sobie głowę. Myje ją sobie.
Ci prendiamo il disegno. Ce lo prendiamo. — Bierzemy sobie rysunek. Bierzemy go sobie.
Vi lavate le mani. Ve le lavate. — Myjecie sobie ręce. Myjecie je sobie.
Si lavano la testa. Se la lavano. — Myją sobie głowę. Myją ją sobie.
Mi prendo tre mele. Me ne prendo tre. — Biorę sobie trzy jabłka. Biorę ich sobie trzy.
Ti prendi una mela. Te ne prendi una. — Bierzesz sobie jabłko. Bierzesz je sobie.

W czasach złożonych, jeżeli zaimkowi zwrotnemu towarzyszy jeden z zaimków *lo, la, li, le* lub partykuła *ne*, uzgadniamy *participio passato* z dopełnieniem wyrażonym zaimkami *lo, la, li, le* lub partykułą *ne*. Możliwe jest jednak także uzgadnianie z podmiotem. Ostatecznie uzyskujemy:

Maria si è lavata i capelli.
= *Se li è lavati;* lub: *Se li è lavata.*
Mario si è lavato i capelli.
= *Se li è lavati;* lub: *Se li è lavato.*
Maria si è presa tre mele.
= *Se ne è prese tre;* lub: *Se ne è presa tre.*
Mario si è preso tre mele.
= *Se ne è prese tre;* lub: *Se ne è preso tre.*

Tak jak wszystkie zaimki osobowe, także zaimki zwrotne (razem ze wskazującymi czy z partykułą *ne* lub *same*) w formach osobowych stawia się przed czasownikiem i pisze osobno. Jeżeli jednak czasownik

jest w bezokoliczniku, w gerundio, w formie *participio passato assoluto* lub w trybie rozkazującym (tylko 2 os. l.poj. oraz 1 i 2 os. l.mn.) (zob. rozdziały XIV, XV.4, XVI, XXV.2), zaimki stoją po czasowniku i pisze się je łącznie z nim:

Gli dico di prenderselo. — Mówię mu, żeby wziął to sobie.

Mogą natomiast stać przed pierwszym czasownikiem i być pisane rozdzielnie lub po bezokoliczniku i być pisane łącznie, jeżeli czasownik w bezokoliczniku towarzyszy jednemu z czasowników pomocniczych (*potere, dovere, volere* i inne), np.:

Puoi prendertelo. = *Te lo puoi prendere.* — Możesz go sobie wziąć.

Podsumujmy:

zaimki					
mi	ti	si	ci	vi	si
przed					
lo	la	li	le	ne	
zmieniają się na					
me	te	se	ce	ve	se

3.7. Miejsce zaimków i partykuł przy czasowniku

Zarówno partykułę zaimkową *ci*, jak zaimki osobowe w funkcji dopełnienia dalszego celownikowego i zaimki *lo, la, li, le* oraz partykułę *ne*, pojedynczo czy też po 2 lub 3 zaimki razem, stawia się przed czasownikiem, będącym w formie osobowej i pisze osobno:

Te ce lo porto. — Zaniosę ci to tam.

Jeżeli jednak czasownik jest w bezokoliczniku, wówczas zaimki i partykuły stoją po czasowniku i pisze się je łącznie z nim:

Mi dice di portartecelo. — Mówi mi, żebym ci to tam zaniósł.

Mogą natomiast stać dowolnie przed pierwszym czasownikiem i być pisane osobno lub po bezokoliczniku i być pisane razem, jeżeli czasownik w bezokoliczniku towarzyszy jednemu z czasowników pomocniczych (*potere, dovere, volere* i inne):

Posso portartecelo. = *Te ce lo posso portare.* — Mogę ci to tam zanieść.

W czasie *passato prossimo* otrzymujemy:

Te ce lo ho portato. — Zaniósłem ci to tam.

Mi ha detto di portartecelo. — Powiedział mi, żebym ci to tam zaniósł.

Ho potuto portartecelo. = *Te ce lo ho potuto portare.* — Mogłem ci to tam zanieść.

W zdaniu, w którym dopełnienie bliższe i dopełnienie dalsze celownikowe są wyrażone rzeczownikami, dopełnienie bliższe poprzedza zazwyczaj dopełnienie dalsze celownikowe:

Presto la macchina a Pietro. — Pożyczam samochód Piotrowi.

Używając zaimków trzeba pamiętać, że:

— zaimki osobowe w funkcji dopełnienia dalszego (w tym zaimki pozornie zwrotne): *mi, ti, si, ci, vi, si* poprzedzają zawsze zaimki w funkcji dopełnienia bliższego *lo, la, li, le* oraz partykułę *ne*:

Me lo da. — Daje mi to (go).

Te la hanno data. — Dali ci to (ją).

Ce li ha dati. — Dał je nam.

Se li è presi. — Wziął je sobie.

Ve le hanno date. — Dali je wam.

Se le sono prese. — Wzięli je sobie.

Te ne diamo due. — Damy ci dwa (dwie) z nich;

— partykuła miejsca *ci (vi)* stoi zawsze przed *lo, la, li, le, ne*, a jeżeli występuje z zaimkami osobowymi *mi, ti, si, ci, vi, si*, stoi za nimi:

Ce lo porto. — Zaniosę to tam.

Te ce le porto. — Zaniosę ci je tam.

Ve ce ne porto due. — Zaniosę wam ich tam dwa.

Jeżeli po partykule *ci (vi)* nie ma żadnego innego zaimka ani partykuły *ne*, wówczas zaimek poprzedzający *ci (vi)* nie zmienia swej formy:

Mi ci porti? — Czy zabierzesz mnie tam?

Vi ci accompagno volentieri. — Chętnie odprowadzę was tam.

A więc:

kolejność zaimków				
mi				
ti				lo
si				la
ci	+	ci (vi)	+	li
vi				le
si				ne
gli				
le				

Jeżeli czasownik występuje w formie nieosobowej nieodmiennej (*forma implicita*), czyli w bezokoliczniku, w *gerundio* lub w *participio passato assoluto* (zob. rozdziały XIV, XV.4, XVI), zaimki i partykuły stoją na jego końcu i pisze się je łącznie z czasownikiem. Zaimki i partykuły pisze się razem, na końcu czasownika, również z postaciami drugiej osoby liczby pojedynczej oraz pierwszej i drugiej osoby liczby mnogiej trybu rozkazującego (*imperativo*) (zob. rozdział XXV.2).

Przypominamy, że zaimki nie mają własnego akcentu wyrazowego i nie wpływają na przesunięcie akcentu w czasowniku, z którym się łączą:

accompagnare;

Posso accompagnarvici? — Czy mogę was tam odprowadzić?

ricordare;

Devi ricordartelo. — Musisz pamiętać o tym.

portare;

Portatecelo! — Zaprowadźcie go tam!

3.8. Trzy dopełnienia wyrażone zaimkami

Zdarza się, że w zdaniu włoskim aż trzy dopełnienia jednocześnie zostają zastąpione zaimkami i partykułami, ale sytuacja taka jest dość rzadka i możliwa tylko z nielicznymi czasownikami, np.

Quanti gliocene metti? — Ile jej (jemu, im) ich tam postawisz?

Glicelo porto io. — To ja jej (jemu, im) go tam zaniosę.

Ce se ne mettono tre. — Wkładają ich tam sobie trzy.

Ve ce ne porto quanti ne volete. — Zaniosę wam ich tam, ile zechcecie.

Puoi mettermecene di più. = *Me ce ne puoi mettere di più.* — Możesz mi ich tam włożyć więcej.

3.9. Zdania z zaimkami nie akcentowanymi i z zaimkiem akcentowanym

Zdania z zaimkami osobowymi nie akcentowanymi i z zaimkiem akcentowanym możemy wyrazić za pomocą dwóch różnych konstrukcji:

Te lo diciamo noi. = *Siamo noi a dirtelo.* — To my ci to mówimy.

Ce le ho portate io. = *Sono stato(a) io a portarcele.* — To ja je tam zaniósłem (zaniósłam).

Te le ha regalate lui (lei)? = *È stato lui (stata lei) a regalarcele?* — Czy to on (ona) je tobie podarował (podarowała)?

Le abbiamo prese noi. = *Siamo statì(e) noi a prenderle.* — To my je wzięliśmy (wzięłyśmy).

Lo avete fatto voi? = *Siete statì(e) voi a farlo?* — Czy to wy zrobiliście (zrobiłyście)?

Glieli hanno dati loro. = *Sono statì(e) loro a darglieli.* — To oni (one) im je dali (dały).

3.10. *Si passivante* i *si impersonale* a zaimki osobowe

Kiedy *si passivante* (zob. rozdział XXVII.4) albo *si impersonale* (zob. rozdział XVIII) występuje w jednym zdaniu z zaimkami osobowymi, pełniącymi funkcję dopełnienia bliższego (tylko *si passivante*), dalszego (*si passivante* lub *si impersonale*), czy też z partykułą *ci*, wtedy zajmuje miejsce bezpośrednio przed czasownikiem i nie wpływa na zmianę formy zaimka, który je poprzedza:

Mi si interrompe sempre mentre parlo. — Przerywa mi się zawsze, gdy mówię.

Mi si telefona a quest'ora? — O tej porze do mnie się telefonuje?

Lo si ricorda. — To się pamięta.

Gli si dice tutto. — Mówi mu się wszystko.

Ci si scrive tutto. — Píše się sobie wszystko.

Non ci si pensa mai. — Nigdy się o tym nie myśli,

ale:

Se ne prende uno. — Bierze się jedno z nich.

Se ne prendono tre. — Bierze się trzy z nich.

Che cosa se ne dice? — Co się o tym mówi?

Si passivante, jak i *si impersonale* nigdy nie łączą się w jedną formę z bezokolicznikiem, lecz zawsze stoją przed formą osobową czasownika:

Si vuole aiutarlo. = *Lo si vuole aiutare.* — Chce mu się pomóc.

Si cerca di spiegarli tutto. — Człowiek (Ktoś, każdy) stara się wyjaśnić im wszystko.

X. SPÓJNIKI — *CONGIUNZIONI*

Łącząc zdania i ich części spójniki określają zarazem stosunek jednych do drugih.

Charakter stosunku, jaki narzuca zdaniom spójnik łączący je w sposób podrzędny, jest zarazem charakterem całego zdania podrzędnego i znajduje odbicie w typologii zdań podrzędnych. Dzielimy je na:

— czasowe (*temporali*): *quando, mentre, finché, come, appena, che, ogni volta che, prima che, dopo che, fino a che*:

Ti scriverò appena sarò arrivato. — Napiszę do ciebie, jak tylko przyjadę;

— przyczynowe (*causali*): *perché, poiché, giacché, siccome, che, dato che, dal momento che, in quanto*:

Siccome insisti, accetto. — Skoro nalegasz, zgadzam się;

— celowe (*finali*): *perché, affinché, acciocché, ché*:

Chiamai Paolo perché mi aiutasse. — Zawołałem Pawła, żeby mi pomógł;

— skutkowe (*consecutive*): *(tanto) ... che, (così) ... che, (a tal punto) ... che, (tale) ... che, (in modo tale) ... che*:

È così ingenuo che chiunque potrebbe ingannarlo. — Jest tak naiwny, że każdy mógłby go oszukać;

— przyzwalające (*concessive*): *sebbene, nonostante, benché, quantunque, anche se*:

Guida con sicurezza, sebbene abbia la patente da poco. — Prowadzi pewnie, chociaż ma prawo jazdy od niedawna;

— warunkowe (*condizionali*): *se, purché, qualora, quando, a condizione che, a patto che*:

Se fosse possibile, verrei con te. — Gdyby to było możliwe, pojechałbym z tobą;

— porównawcze (*comparative*): (*così*) ... *come*, (*piuttosto*) ... *che*, (*più*) ... *che*, (*meglio*) ... *che*, (*meno*) ... *che*, (*altrimenti*) ... *che*:

Non è così simpatico, come credevo. — Nie jest tak miły, jak myślałem;

— sposobu (*modali*): *come, quasi, come se, senza (che)*:

Bisogna fare, come dicono le istruzioni. — Trzeba postąpić zgodnie z tym, co podano w instrukcji;

— wykluczające (*eccettuate*): *fuorché, salvo che, tranne che, eccetto che*:

Non ha fatto niente, fuorché protestare. — Nie zrobił nic poza tym, że zaprotestował;

— pytające (*interrogative*): *se, come, perché, quando, quanto*:

Dimmi, perché ti comporti così? — Powiedz mi, dlaczego tak się zachowujesz?

Częściej występujące spójniki omawiamy szerzej.

Allora — „w takim razie”, „(no) więc”:

Se tu rimani allora esco io. — Skoro ty zostajesz, w takim razie ja wychodzę.

Allora andiamo? — (No) Więc idziemy?

Allora andiamo! — (No) Więc chodźmy!

Jako przysłówek *allora* odpowiada polskiemu „wtedy”:

Allora gli ho detto di no. — Wtedy odmówiłem mu.

Avevo allora 10 anni. — Miałem wtedy 10 lat.

Ovvero, ossia, cioè, vuol dire — „czyli”, „to znaczy”, „mówiąc inaczej”:

Noi, ossia (ovvero, cioè, vuol dire) mia moglie e io ... — *My, to* znaczy moja żona i ja ...

Dunque — „a więc”:

Dunque, dicevo, ... — A więc, jak już powiedziałem ... (Nawiązując do tego, co już powiedziałem ...)

Quindi — „więc”:

Non ho il tuo numero di telefono quindi sono venuto di persona. — Nie mam twojego numeru telefonu więc (i dlatego) przyszedłem osobiście.

Infatti — „i rzeczywiście”, „i właśnie”:

Maria non è puntuale. Infatti anche oggi è in ritardo. — Maria nie jest punktualna. I właśnie dziś też się spóźnia.

O, oppure — „albo”, „lub”, „czy”:

O entri o (oppure) esci. — Albo wchodzisz, albo wychodzisz.

Entri o (oppure) esci? — Wchodzisz, czy wychodzisz?

Vuoi questo o (oppure) quello? — Chcesz to, czy tamto?

Ma — „ale”, „lecz”:

Ho sete, ma non ho fame. — Mam pragnienie, ale nie jestem głodny.

Però — „ale”, „jednak”:

Mario non viene, però vengono Pietro e Paolo. — Mario nie przyjdzie, ale przyjdą Piotr i Paweł.

Tuttavia, nondimeno, a także przysłówki ciononostante i malgrado ciò — „jednak”, „mimo to”:

Vorrei venire, tuttavia (nondimeno, ciononostante) non posso. — Chciałbym przyjść, jednak nie mogę.

Sta male malgrado ciò (tuttavia, ciononostante) esce. — Jest chory, mimo to wychodzi z domu.

Invece — „natomiast”:

Io esco, invece tu rimani a casa. — Ja wychodzę, natomiast ty zostajesz w domu.

W połączeniu z przyimkiem *di* przeciwstawia sobie dwie czynności:

Invece di rimanere a casa, esco anch'io. — Zamiast zostać w domu i ja wyjdę.

Anziché, invece di — „zamiast”:

Va' a dormire anziché (invece di) guardare la partita! — Idź lepiej spać zamiast oglądać mecz!

Durante i mentre

Durante tłumaczymy na język polski jako „podczas”, a *mentre* jako „podczas gdy”.

Durante poprzedza zawsze rzeczownik:

Durante le vacanze vado all'estero. — Podczas wakacji wyjeżdżam za granicę.

Mentre poprzedza zawsze czasownik:

Mentre mangio, penso a voi. — Podczas gdy jem, myślę o was.

Tu riposi mentre io studio. — Ty odpoczywasz, podczas gdy ja się uczę.

Finché

Czasownik następujący po *finché* jest zawsze w czasie dokonanym:

Non smetterò finché non avrò finito. — Nie przestanę, dopóki nie skończę.

E

Jest podstawowym spójnikiem łączącym wyrazy oraz zdania współrzędnie złożone. Może z nim występować zamiennie spójnik *nonché* — „jak też”, „jak również”:

La Fondazione organizza il soggiorno e il vitto dei polacchi all'estero nonché il loro lavoro. — Fundacja organizuje pobyt i wyżywienie Polaków za granicą, jak też ich pracę.

Anche, neanche, nemmeno, neppure

Spójnik *anche* — „także”, „też” — poprzedza zawsze rzeczownik lub zaimek, do którego się odnosi:

Ho un libro e ho anche una penna. — Mam książkę i mam także ołówek.

Anch'io ho il telefono. — Ja też mam telefon.

Anche lui è giovane. — Także i on jest młody.

W przeczeniu użyjemy form:

Pietro non è stanco e neanche io (nemmeno io, neppure io) sono stanca. — Piotr nie jest zmęczony i ja też nie jestem zmęczona.

Non ho soldi e non ho nemmeno (neppure, neanche) amici. — Nie mam pieniędzy i nie mam także przyjaciół.

Neanche, nemmeno, neppure mogą występować również w funkcji przysłówków. Wzmacniają wówczas przeczenie:

Non ho nemmeno il tempo di pranzare. — Nie mam nawet czasu na zjedzenie obiadu.

Non ho neanche una lira. — Nie mam nawet jednego lira (jestem bez grosza).

Nemmeno, neppure i neanche, podobnie jak *niente, nulla, nessuno, mai*:

— nie wymagają formy przeczącej *non*, jeżeli poprzedzają czasownik:

Nemmeno Carlo ha mille lire. — Nawet Karol nie ma tysiąca lirów;

— wymagają drugiego przeczenia *non*, gdy następują po czasowniku:

Non ha mille lire nemmeno Carlo. — Nawet Karol nie ma tysiąca lirów.

Neanche tu mi aiuti? — Ty też mi nie pomożesz?

Non mi aiuti neanche tu? — Ty też mi nie pomożesz?

Perché, poiché, siccome

Niekiedy wyrazem rozpoczynającym zdanie lub łączącym je z innym jest przysłówek pełniący funkcję spójnika.

Perché — „żeby” — rozpoczyna zdania podrzędne celowe:

Te lo dico perché tu lo sappia. — Mówię ci to po to, żebyś wiedział.

Perché — „dlaczego” — rozpoczyna zdania podrzędne pytające:

Dimmi, perché parti? — Powiedz, dlaczego wyjeżdżasz?

Po spójnikach *perché* — „dlaczego”, *poiché* — „gdyż” i *siccome* — „ponieważ” może następować zdanie podrzędne przyczynowe. Jednak *perché* może stać na początku takiego zdania tylko wówczas, kiedy następuje ono po zdaniu nadrzędnym:

Ho sete perché (poiché, siccome) non bevo da tre ore. — Mam pragnienie, ponieważ nie piję od trzech godzin.

Siccome (poiché) non bevo da tre ore, ho sete. — Ponieważ nie piję od trzech godzin, mam pragnienie.

Perciò, quindi

Spójniki *perciò* — „z tego powodu”, „i dlatego” i *quindi* — „więc”, „w konsekwencji” rozpoczynają zdanie współrzędnie złożone skutkowe, jednak tylko wówczas, gdy następuje ono po zdaniu nadrzędnym:

Non bevo da tre ore, perciò (quindi) ho sete. — Nie piję od trzech godzin, dlatego (więc) mam pragnienie.

Se

Wyraz *se* występując w roli spójnika może rozpoczynać:

— zdania podrzędne pytające zależne od czasownika, którym o coś pytamy, zwane *proposizioni interrogative indirette*. *Se* odpowiada w nich polskiemu „czy”:

Dimmi se verrai. — Powiedz, czy przyjedziesz.

Domandò a Maria se fosse stanca. — Zapytał Marię, czy jest zmęczona;

— zdania pytające wyrażające niepewność. Ich orzeczenie może występować zarówno w trybie *indicativo*, jak i w *congiuntivo*:

Non so se è tornato. — Nie wiem, czy wrócił.

Non so se sia tornato. — Nie wiem, czy wrócił.

Sono in dubbio se convenga che Maria parta. — Nie jestem pewien czy warto, by Maria wyjechała;

— zdania podrzędne czasowe (*proposizioni subordinate temporali*). *Se* odpowiada tu polskim „kiedy”, „jeżeli”:

Se fa caldo, sudo. — Kiedy jest gorąco, pocę się;

— zdania zbliżone charakterem do zdań podrzędnych przyczynowych. Wyraz *se* odpowiada w nich polskiemu „skoro”, „jeżeli”:

Se avevi tempo, perché non ci andasti? — Skoro miałeś czas, to dlaczego tam nie poszedłeś?

Se avevano i soldi, perché non hanno pagato? — Skoro mieli pieniądze, dlaczego nie zapłacili?

Najczęściej spójnik *se* rozpoczyna zdania podrzędne warunkowe (*proposizioni subordinate condizionali*) i jako taki jest podstawowym łącznikiem zdań tworzących okres warunkowy. W tym przypadku *se* odpowiada polskiemu „jeżeli” lub „gdyby”:

Se vuoi, ti aiuto. — Jeżeli chcesz, pomogę ci.

Se tu volessi, ti aiuterei. — Gdybyś chciał, pomógłbym ci.

Se tu me lo avessi chiesto, ti avrei aiutato. — Gdybyś mnie prosił, byłbym ci pomógł.

Wyraz *se* występuje również w wielu zwrotach emfaticznych (*espressioni enfatiche*), będących w istocie zdaniami podrzędnymi, funkcjonującymi w języku samodzielnie:

Se tu sapessi! — Gdybyś wiedział!

Ma se siamo solo in due! — Przecież jest nas tylko dwoje!

Se mi dispiace? Un po'. — Czy jest mi przykro? Trochę.

Ma se ti dico di no! — Przecież mówię ci, że nie!

W każdej z pełnionych funkcji wyraz *se* może być wzmocniony przysłówkiem:

Dimmi la verità, se no te ne pentirai! — Powiedz mi prawdę, w przeciwnym razie pożałujesz!

Semmai te lo ricordassi, telefonami! — W razie gdybyś sobie przypomniał, zatelefonuj do mnie!

Se pure fosse così, non sarebbe un gran male. — Nawet gdyby w istocie tak było, nie byłoby w tym nic złego.

Io ci vado se non altro per vedere Andrea. — Pójdę choćby po to, żeby spotkać Andrzeja.

Spójniki mogące pełnić w zdaniu funkcje przysłówków zostały omówione w rozdziale XI.

Spójniki takie jak: *prima di, dopo, senza* rozpoczynają zdania podrzędne bezokolicznikowe i zostały omówione w rozdziale XVI.2.3.

O spójnikach rządzących *congiuntivo* piszemy osobno w rozdziale poświęconym temu trybowi.

XI. PRZYSŁÓWKI — *AVVERBI*

1. Funkcje, formy i użycie

Przysłówki włoskie określają:

- sposób : *felicemente* — szczęśliwie, *regolarmente* — regularnie, *bene* — dobrze, *male* — źle, *meglio* — lepiej, *peggio* — gorzej, *a lungo* — długo;
- czas : *ora* — teraz, *adesso* — teraz, *allora* — wtedy, *ancora* — jeszcze, *oggi* — dziś, *ieri* — wczoraj, *domani* — jutro, *subito* — zaraz, *presto* — szybko, wcześniej, *tardi* — późno, *sempre* — zawsze, *mai* — nigdy, *già* — już, *prima* — przedtem, *dopo* — potem, *poi* — potem;
- miejsce : *qui i qua* — tutaj, *lì i là* — tam, *sopra* — na, *sotto* — pod, *vicino* — blisko, *lontano* — daleko, *davanti* — z przodu, *dietro* — z tyłu, *dentro* — wewnątrz, *fuori* — na zewnątrz, *dove* — gdzie;
- ilość : *niente i nulla* — nic, *molto* — dużo, *poco* — mało, *troppo* — za dużo, *affatto* — wcale, *quasi* — prawie, *più* — więcej, *meno* — mniej;
- twierdzenie : *sì* — tak, *certo* — oczywiście, *proprio* — właśnie, *appunto* — no właśnie, *sicuramente* — z pewnością, *senza dubbio* — bez wątpienia, *senz'altro* — niewątpliwie;
- przeczenie : *no i non* — nie, *neanche (nemmeno, neppure)* — też nie, *niente i nulla* — nic.

Ze względu na wielość pełnionych przez nie funkcji, niektóre przysłówki omawiamy szerzej.

1.1. *Prima*

Jako przysłówek określa czynność, która miała miejsce w przeszłości, poprzednio. Jego antonimami są *dopo* i *poi*:

le usanze di prima — uprzednie, dawniejsze zwyczaje

L'ho conosciuto molto prima. — Poznałem go dużo wcześniej.

Może wskazywać, że czynność odbyła się lub może się odbyć szybciej niż przewidywano:

Per questa strada facciamo prima. — Tą drogą dojdziemy prędzej.

Występuje w zwrotach:

prima o poi — prędzej czy później

Ti scrivo quanto prima. — Napiszę do ciebie, jak tylko będzie to możliwe.

Prima il dovere poi il piacere. — Najpierw obowiązek, potem przyjemność.

Jako przyimek niewłaściwy *prima* łączy się z przyimkiem właściwym *di* i wskazuje, że jedna czynność poprzedza w czasie inną:

prima della partenza — przed wyjazdem

Arrivo sempre prima del professore. — Przychodzę zawsze wcześniej niż profesor.

Posługujemy się *prima* także w odniesieniu do miejsca:

C'è un fioraio prima della piazza. — Jest kwiaciarnia przed placem (bliżej niż plac).

1.2. *Dopo*

Jako przysłówek odpowiada polskim „później”, „potem”:

Prima studia, dopo usciamo. — Najpierw ucz się, potem wyjdziemy.

a dopo — do zobaczenia później.

Jako przyimek oznacza, że czynność odbywa się po innej czynności lub później:

Ci vediamo dopo pranzo. — Spotkamy się po obiedzie.

È arrivato dopo di noi. — Przybył po nas (później od nas).

Jako przyimek niewłaściwy może się odnosić do miejsca:

Prendete la strada dopo la chiesa. — Idźcie ulicą za kościołem.

un passo dopo l'altro — krok za krokiem.

1.3. *Poi*

Jest synonimem przysłówka *dopo*, ale w przeciwieństwie do niego występuje jedynie w funkcji przysłówka. W wielu zwrotach języka potocznego przybiera wartość pleonastyczną:

prima o poi — prędzej czy później

Io ti avverto, tu poi fai come vuoi. — Ja cię uprzedzam, a ty potem zrobisz, jak zechcesz.

E poi si credono onesti! — I (po tym wszystkim) uważają się za uczciwych!

E poi che colpa ne ho? — A (poza tym) jaka w tym moja wina?

Io, poi, non c'entro. — Ja nie mam z tym (zresztą) nic wspólnego.

1.4. *Davanti*

Jako przysłówek odnosi się jedynie do miejsca i odpowiada polskiemu „z przodu”. Jego antonimem jest *dietro*:

Siede davanti. — Siedzi z przodu.

1.5. *Dietro*

Jako przysłówek odpowiada polskiemu „z tyłu”, „za kimś”:

Sedete dietro! — Usiądźcie z tyłu!

Tutti gli ridono dietro. — Wszyscy śmieją się za jego plecami.

1.6. *Avanti*

W funkcji przysłówka *avanti* odpowiada polskiemu „naprzód”, „do przodu”:

andare avanti — iść naprzód

un passo avanti — krok do przodu.

W pewnych zwrotach może być tłumaczony także jako „przed”:

Nel Trecento avanti Cristo (300 a.C.) — W czwartym wieku przed Chrystusem.

W funkcji wykrzyknika *avanti* wyraża rozkaz pójścia do przodu (np. do ataku) lub zaproszenie do wejścia (np. do mieszkania):

Avanti! — Naprzód! Proszę wejść!

1.7. *Indietro*

Indietro jest antonimem *avanti*. Występuje jedynie w funkcji przysłówka i odpowiada polskiem „do tyłu”, „z tyłu”:

Perché ti volti indietro? — Dlaczego odwracasz się do tyłu (ogładasz się)?

avanti e indietro — tam i z powrotem

mettere indietro l'orologio — cofnąć zegarek.

1.8. *Molto i Tanto*

Molto — „dużo”, „bardzo” oraz *tanto* — „tyle”, „tak dużo”, „tak bardzo” — są nieodmiennie, kiedy występują jako przysłówki:

Sono molto stanca. — Jestem bardzo zmęczona.

Sono tanto stanca! — Jestem tak bardzo zmęczona!

W funkcji zaimków przymiotnych nieokreślonych (*aggettivi indefiniti*) zgadzają się co do liczby i rodzaju z rzeczownikiem, któremu towarzyszą:

Ho molto freddo. *Ho tanto freddo.* — Jest mi (tak) bardzo zimno.

Ho molta fretta. *Ho tanta fretta.* — (Tak) bardzo się spieszę.

Ho molti libri. *Ho tanti libri.* — Mam (tak) dużo książek.

Ho molte cose. *Ho tante cose.* — Mam (tak) dużo rzeczy.

Pełnią także funkcję zaimków rzeczownych nieokreślonych (*pronomi indefiniti*):

Molti sono tristi. — Wielu jest smutnych (dosł.: liczni są smutni).

Tante sono a Roma. — Wiele (osób, Polek itp.) jest w Rzymie.

Nigdy nie występują z rodzajnikiem.

1.9. *Troppo*

Podobnie jak *molto* i *tanto*, także *troppo* — „za bardzo”, „za dużo”, „zbyt wiele”, jako przysłówek jest nieodmienny:

È troppo occupato. — Jest zbyt zajęty.

Non sto troppo bene. — Nie czuję się zbyt dobrze.

Jako zaimek przymiotny nieokreślony (*aggettivo indefinito*) zgadza się co do liczby i rodzaju z rzeczownikiem, do którego się odnosi:

Ho troppi libri. — Mam zbyt wiele książek.
Ho troppe chiavi. — Mam za dużo kluczy.
Ho troppa paura. — Za bardzo się boję.
Ho troppo mal di testa. — Zbyt boli mnie głowa.

Występuje także w funkcji zaimka rzeczownego nieokreślonego (*pronome indefinito*):

Troppi sono egoisti. — Zbyt wielu jest egoistami.
Quante caramelle! Sono troppe. — Ile cukierków! To za dużo.

1.10. *Poco*

Poco zachowuje się podobnie jak *molto*, *tanto* i *troppo*.

Jako przysłówek jest nieodmienny i towarzyszy czasownikom, przymiotnikom i przysłówkom:

Costa poco. — Mało kosztuje.
Siete poco simpatici. — Jesteście mało sympatyczni.
Sto poco bene. — Czuję się niezbyt dobrze.

Występuje często w skróconej formie *un po'* — „trochę (jak?)”:

Ho un po' freddo. — Jest mi trochę zimno.
Siamo un po' stanchi. — Jesteśmy trochę zmęczeni.

Uwaga:

Siamo un po' stanchi. — Jesteśmy trochę zmęczeni.
Siamo poco stanchi. — Jesteśmy mało zmęczeni.
Abbiamo un po' fretta. — Trochę się spieszymy.
Abbiamo poca fretta. — Niezbyt się spieszymy.

Un po' + zaimek nieokreślony *troppo* tłumaczymy jako „trochę za dużo”, „trochę za bardzo”:

Sei un po' troppo allegro. — Jesteś trochę zbyt wesoły.
Ho un po' troppi problemi. — Mam trochę za dużo problemów.

Jako przymiotnik zgadza się co do liczby i rodzaju z rzeczownikiem, któremu towarzyszy:

Ho poco pane. — Mam mało chleba.
Ho poca pasta. — Mam mało makaronu.
Ho pochi panini. — Mam mało bułeczek.
Ho poche borsette. — Mam mało torebek.

Troppo + poco tłumaczymy jako „za mało”:

Ho troppo poco tempo. — Mam za mało czasu.

Ho troppo pochi libri. — Mam za mało książek.

Jako rzeczownik występuje tylko w liczbie pojedynczej rodzaju męskiego:

Si contenta di poco. — Niewiele mu trzeba.

W tej funkcji może przybierać formę skróconą *un po' di* — „trochę (czego?)”. Wówczas zawsze stoi po nim rzeczownik:

Ho un po' di vino. — Mam trochę wina.

Ho un po' di ciliegie. — Mam trochę czereśni.

Uwaga:

Ho pochi soldi. — Mam mało pieniędzy.

Ho un po' di soldi. — Mam trochę pieniędzy.

Jako zaimek rzeczowny nieokreślony występuje tylko w liczbie mnogiej. Odpowiada polskiemu „mało”, „niewiele”:

Pochi sono presenti. — Niewielu jest obecnych.

Conosci molte ragazze? No, purtroppo poche. — Czy znasz wiele dziewcząt? Nie, niestety mało.

Przy *poco*, podobnie jak przy innych zaimkach nieokreślonych, opuszcza się rodzajnik.

1.11. Più

Wyraz *più* w porównaniach poprzedza przymiotnik lub przysłówek i występuje jako przysłówek:

È più bello che buono. — Jest bardziej piękny niż dobry.

Viene più presto di ieri. — Przyjdzie wcześniej niż wczoraj.

Z rodzajnikiem określonym tworzy porównanie w stopniu najwyższym względnym:

È il più bello di tutti. — Jest najpiękniejszy ze wszystkich.

Vengono il più presto possibile. — Przyjdą najwcześniej (najszybciej) jak to możliwe.

W porównaniach dwóch cech występuje ze słowem *che*:

È più stupido che buono. — Jest bardziej głupi niż dobry.

Z czasownikiem innym niż *essere* tworzy porównania innego rodzaju:

Devi leggere più di quanto hai fatto finora. — Musisz czytać więcej niż robiłeś to dotychczas.

Devi leggere più di lui. — Musisz czytać więcej niż on.

Devi leggere di più. — Musisz więcej czytać.

Jako przymiotnik odpowiada polskiemu „więcej”, „bardziej”:

Devi avere più pazienza. — Musisz być bardziej cierpliwy.

Ho bisogno di più tempo. — Potrzebuję więcej czasu.

C'è più gente del solito. — Jest więcej osób niż zwykle.

Hanno parlato per più ore. — Rozmawiali przez wiele godzin.

Wskazuje dodawanie:

Tre più tre fa sei. — Trzy plus trzy równa się sześć.

Występuje w nazwie oceny, stopnia:

Ho avuto quattro più. — Dostałem czwórkę plus.

Występuje w zdaniach przeczących. Stoi po czasowniku i wskazuje, że czegoś jest ponad miarę, więcej niż trzeba:

Non compro più niente. — Nie kupię nic więcej.

Non lo voglio più. — Nie chcę tego już (więcej).

Występuje w stałych zwrotach:

Non ne posso più. — Mam tego dość, nie mogę tego dłużej znieść.

Questo film non finisce più. — Ten film jest strasznie długi, jest bez końca.

1.12. Già

Przysłówek *già* stoi po czasowniku i wskazuje, że coś się stało lub dzieje wcześniej, niż to było przewidywane:

Sei già qui? — Już tu jesteś?

Hai già finito? — Już skończyłeś?
Ho già tutto. — Mam już wszystko.

Występuje też jako wykrzyknik:

Già! — No właśnie!

1.13. *Ecco*

Jest odpowiednikiem polskiego „oto”. Jeżeli stoi przed:

- zaimkami wskazującymi: *lo, la, li, le*,
 - zaimkami osobowymi nie akcentowanymi: *mi, ti, Le, ci, vi*,
 - partykułami zaimkowymi: *ci (vi), ne*,
- łączy się z nimi.

Ecco zachowuje przy tym zawsze swój akcent wyrazowy:

<i>Eccomi.</i>	– Oto jestem.
<i>Eccolo.</i>	– Oto on.
<i>Eccola.</i>	– Oto ona.
<i>Eccoci.</i>	– Oto jesteście.
<i>Eccoli.</i>	– Oto oni.
<i>EccoLe il conto.</i>	– Oto rachunek dla Pana (Pani).

1.14. *Perfino* odpowiada polskiemu „nawet”:

Perfino tu lo sai? — Nawet ty o tym wiesz?

1.15. *Tuttavia* — „jednak”, może być stosowany zamiennie ze spójnikami *ma* i *però*:

Lo sa, tuttavia non lo vuole dire. — Wie, jednak nie chce powiedzieć.

1.16. *Addirittura* odpowiada polskiemu „wręcz”:

Non solo ho appetito, ma ho addirittura fame. — Nie tylko mam apetyt, ale jestem wręcz głodny.

1.17. *Quindi* — „następnie”, „po czym” pełniąc funkcję przysłówka, wskazuje na następowanie jakiejś czynności po innej:

Mi ha telefonato, quindi è venuto. — Zatelefonował do mnie, po czym przyjechał.

1.18. *Forse* — „może”, „być może”, wyraża przypuszczenie:

Dove è Maria? Non lo so. Forse è uscita. — Gdzie jest Maria? Nie wiem. Być może wyszła.

1.19. *In realtà* tłumaczymy na język polski jako „w rzeczywistości”, „w istocie”:

In realtà non è successo niente. — Tak naprawdę, nic się nie zdarzyło (stało).

1.20. *Insomma* wyraża podsumowanie, konkluzję:

Non posso, non ho tempo, insomma non voglio farlo! — Nie mogę, nie mam czasu, jednym słowem nie chcę tego robić!

1.21. *Qui* i *qua* wskazują miejsce znajdujące się blisko:

Vieni qui! — Chodź tu!

1.22. *Lì* i *là* wskazują miejsce, znajdujące się w pewnym oddaleniu:

Mi siedo là. — Usiądę tam.

1.23. *Subito* jest przysłówkiem czasu. Oznacza, że czynność ma się odbyć natychmiast, od razu, zaraz:

Vengo subito! — Zaraz przyjdę (już idę)!

Subito i inne przysłówki, takie jak *sempre*, *spesso*, *mai*, *finalmente*, *ancora*, *più*, *già* stoją najczęściej po czasowniku. W czasach złożonych zajmują one miejsce po czasowniku lub między czasownikiem posiłkowym a *participio passato*:

Non lavoro mai. — Nigdy nie pracuję.

Non ho lavorato mai. — Nigdy nie pracowałem.

Non ho mai lavorato. — Nigdy nie pracowałem.

O innych słowach, występujących również w funkcji przysłówek, piszemy w rozdziałach poświęconych spójnikom, przymkom niewłaściwym i zaimkom pytającym.

2. Tworzenie przysłówków sposobu

Poza kilkoma przysłówkami, takimi jak *bene* – „dobrze”, *male* – „źle”, *meglio* – „lepiej”, *peggio* – „gorzej”, *insieme* – „razem”, *apposta* – „naumyślnie”, *invano* – „na próżno”, *così* – „w ten sposób”, *come* – „jak”, przysłówki sposobu tworzy się od przymiotników, dodając do formy rodzaju żeńskiego przymiotnika końcówkę *-mente*:

<i>certa</i> – <i>certamente</i>	pewna – pewnie, z pewnością
<i>vera</i> – <i>veramente</i>	prawdziwa – wprawdzie, naprawdę
<i>nuova</i> – <i>nuovamente</i>	nowa – ponownie
<i>ultima</i> – <i>ultimamente</i>	ostatnia – ostatnio
<i>alta</i> – <i>altamente</i>	wysoka – wysoce
<i>piena</i> – <i>pienamente</i>	pełna – w pełni
<i>sicura</i> – <i>sicuramente</i>	pewna – pewnie, z pewnością
<i>libera</i> – <i>liberamente</i>	wolna – w sposób wolny, dowolnie
<i>giusta</i> – <i>giustamente</i>	sprawiedliwa, słuszna – sprawiedliwie, słusznie
<i>chiara</i> – <i>chiaramente</i>	jasna, oczywista – jasno, w sposób oczywisty.

Przymiotniki zakończone na *-le* i na *-re*, tracą literę *-e*:

<i>probabile</i> – <i>probabilmente</i>	prawdopodobny – prawdopodobnie
<i>facile</i> – <i>facilmente</i>	łatwy – łatwo
<i>particolare</i> – <i>particolarmente</i>	szczególny – szczególnie
<i>regolare</i> – <i>regolarmente</i>	regularny – regularnie.

Czasem rolę przysłówków sposobu pełnią przymiotniki:

<i>camminare piano</i> – iść (chodzić) powoli
<i>parlare forte</i> – mówić (rozmawiać) głośno
<i>lavorare sodo</i> – pracować ciężko
<i>abitare vicino</i> – mieszkać blisko.

Kilka przysłówków tworzymy przez poprzedzenie formy przymiotnika przyimkiem (są to tzw. *locuzioni avverbiali*):

<i>a lungo</i> – długo
<i>sul serio</i> – poważnie
<i>di nuovo</i> – ponownie, znowu

in breve — pokrótce
in alto — w górze
in generale — na ogół, ogólnie
da vicino — z bliska
da lontano — z daleka
di rado — rzadko.

3. Stopniowanie przysłówków

Stopniowanie przysłówków sposobu odbywa się podobnie jak stopniowanie przymiotników:

Formy stopni np. przysłówka *facilmente* — „łatwo”, w stopniowaniu względnym są następujące:

facilmente — *più facilmente* — *il più facilmente*
facilmente — *meno facilmente* — *il meno facilmente*.

Formie stopnia najwyższego towarzyszy często przysówek *possibile*:

Fa tutto il più velocemente possibile. — Robi wszystko najprędzej, jak to jest możliwe.

Formy stopnia najwyższego w stopniowaniu bezwzględnym tworzy się:

— dodając do formy rodzaju żeńskiego stopnia najwyższego stopniowania bezwzględnego przymiotnika, od którego pochodzi przysówek, końcówkę *-mente*:

facile — *facilissima* — *facilissimamente*
veloce — *velocissima* — *velocissimamente*,

— poprzedzając stopniowane słowo przysłówkiem *molto*, *assai*, *tanto* lub innym:

molto facilmente — z wielką łatwością.

Przysłówki utworzone od przymiotników o nieregularnych formach stopniowania, również mają formy nieregularne:

		stopień	
równy	wyższy względny	najwyższy względny	najwyższy bezwzględny
<i>bene</i> dobrze	<i>meglio</i> lepiej	<i>il meglio</i> najlepiej	<i>benissimo</i> bardzo dobrze, doskonale
<i>male</i> źle	<i>peggio</i> gorzej	<i>il peggio</i> najgorzej	<i>malissimo</i> bardzo źle
<i>molto</i> bardzo, dużo	<i>più</i> bardziej, więcej	<i>il più</i> najbardziej, najwięcej	<i>moltissimo</i> bardzo, bardzo dużo, ogromnie
<i>poco</i> mało	<i>meno</i> mniej	<i>il meno</i> najmniej	<i>pochissimo, minimamente</i> bardzo mało, minimalnie

Formy analogiczne do stopniowania uzyskujemy także przez powtórzenie przysłówka:

pian piano — pomalutku
svelto svelto — szybciej.

Istnieje ponadto w języku włoskim liczna grupa form synonimicznych, równoznacznych z tymi, które podaliśmy wyżej.

Zamiast *benissimo* możemy np. powiedzieć:

perfettamente — doskonale; *ottimamente* — świetnie, doskonale;
eccezionalmente — wyjątkowo, wspaniale; *eccellentemente* — doskonale, wspaniale; *straordinariamente* — nadzwyczajnie.

Zamiast posłużyć się słowem *pochissimo*, możemy powiedzieć:

straordinariamente poco — zadziwiająco mało;
eccezionalmente poco — wyjątkowo mało.

Inne rodzaje przysłówków stopniuje się tak samo jak przysłówki sposobu, np.

		stopień	
równy	wyższy względny	najwyższy względny	najwyższy bezwzględny
<i>spesso</i> często	<i>più spesso</i> częściej	<i>il più spesso</i> najczęściej	<i>molto spesso, spessissimo</i> bardzo często
<i>tardi</i> późno	<i>più tardi</i> później	<i>il più tardi</i> najpóźniej	<i>molto tardi, tardissimo</i> bardzo późno
<i>presto</i> wczesnie, szybko	<i>più presto</i> wcześniej, szybciej	<i>il più presto</i> najwcześniej, najszybciej	<i>molto presto, prestissimo</i> bardzo wczesnie, bardzo szybko

XII. WYKRZYKNIKI — LE INTERIEZIONI

Wykrzyknik nie pełni w zdaniu żadnej określonej funkcji, lecz jako nośnik treści o zabarwieniu emocjonalnym, może występować sam, pełniąc funkcję analogiczną do zdania lub towarzyszyć zdaniu. Pod względem formy wykrzykniki to samogłoski, sylaby lub grupy sylab, którym towarzyszy zazwyczaj bezdźwięczna litera *h*:

ah, eh, oh, ahi, ehi, boh, ehm, mah, ahimè, ohimè, puah, uffa.

Jedne mają ściśle określoną wartość, np. *ahi* — wyraża ból, *ahimè* — ubolewanie, *mah* i *boh* — wątpienie, *ehi* — służy wzywaniu i zwracaniu uwagi, *puah* — wyraża niesmak, *uffa* — znudzenie, inne mogą wyrażać różne stany emocjonalne, zależnie od sytuacji. Na przykład: *oh* i *ah* mogą wyrażać zdziwienie, radość, zachwyt, ale także pragnienie, żal, cierpienie, upomnienie:

Ah, che bella giornata! — Ach, jaki piękny dzień!

Oh, povero me! — O ja biedny!

Ah, sei qui! — Aha, tu jesteś!

Oh, non fa niente! — Och, nic nie szkodzi!

Również rzeczowniki, przymiotniki, formy czasownikowe i przysłówki mogą pełnić rolę wykrzykników, występując samodzielnie lub jako słowa wtrącone, bez żadnego związku z resztą zdania. Porównaj:

Accidenti! Che macchina! — Choroba! Co za samochód!

Bene! Bravo! Continua così! — Bardzo dobrze! Rób tak dalej!

Su! Forza! Coraggio! Non avere paura! Salta! — No! Odwagi!

Nie bój się! Skacz!

Avanti! Chi è? — Naprzód (Proszę)! Kto tam?

Pronto! Chi parla? — Halo! Kto mówi?

Peccato! — Szkoda!

Ciao! Come va? — Cześć! Jak leci?

Certo! Vengo senz'altro. — Oczywiście! Przyjdę z pewnością.

XIII. FORMY NIEOSOBOWE ZASOWNIKÓW — *MODI INDEFINITI E FORME IMPERSONALI DEI VERBI*

Wobec bogactwa form, nazywanych w języku polskim nieosobowymi, konieczna jest pewna systematyzacja.

W języku włoskim zwykło się nazywać formami nieosobowymi (*modi indefiniti*):

- bezokolicznik (*infinito presente* i *infinito passato*);
- zdania podrzędne bezokolicznikowe (zob. rozdział XVI);
- imiesłowy (*gerundio presente* i *gerundio passato*, zob. rozdział XIV); *participio presente* i *participio passato* (zob. rozdział XV).

Ten ostatni występuje m.in. jako *participio passato assoluto*.

Spośród nich *infinito presente* i *passato*, *gerundio presente* i *passato* oraz *participio passato assoluto* to tzw. *forme implicite*, czyli formy nieosobowe nieodmienne (zob. rozdziały XXVIII.2, XIX i XXIX).

Składnię nieosobową tworzy ponadto z bezokolicznikami przymiślik *di*, łącząc zdanie podrzędne z nadrzędnym (zob. rozdział XXIX).

Czasownikowymi formami nieosobowymi nazywamy również:

- formy nieosobowe (*forme impersonali dei verbi*, zob. rozdział XVIII), takie jak *si dice*, *si fa*;
- oraz *espressioni impersonali* (zob. rozdział XVII), takie jak: *può darsi*, *è possibile*, *è bene*, *è ora*.

Czasownikami nieosobowymi (*verbi impersonali*, zob. rozdział XVII) nazywamy czasowniki mogące stanowić orzeczenie zdań o podmiocie nieokreślonym, takie jak: *bisognare*, *sembrare*, *accadere*, *piovere*, a często także czasowniki o podmiocie nieosobowym, takie jak: *volare*, *uhulare*, *liquefarsi*, *evaporare*.

XIV. IMIESŁOWY WSPÓŁCZESNY I UPRZEDNI — *GERUNDIO*

W zdaniach, w których dwie lub więcej czynności wykonywanych jest przez ten sam podmiot, te czynności, na które chcemy położyć nacisk, możemy podać w formie osobowej (*forma esplicita*), zaś inne, im towarzyszące, w formie nieosobowej (*forma implicita*). Jedną z form nieosobowych jest *gerundio*:

Eva studiava e ascoltava la radio. — Ewa uczyła się i słuchała radia.

Eva studiava ascoltando la radio. — Ewa uczyła się słuchając radia.

1. Formy *gerundio*

Gerundio ma dwie formy: *gerundio presente* (imiesłów współczesny) i *gerundio passato* (imiesłów uprzedni):

prendere — brać

prendendo — biorąc; *avendo preso* — wzięwszy

tornare — wracać

tornando — wracając; *essendo tornato* — wróciwszy.

Gerundio presente określa czasownik, podobnie jak czyni to przyśłówki:

È venuto di corsa. = *È venuto correndo.* — Przybył biegiem (biegnąc).

Formy *gerundio presente* tworzy się przez dodanie do tematu czasownika końcówki:

-ando dla czasowników zakończonych w bezokoliczniku na -are, np.

comprare — comprando

mangiare — mangiando

andare — andando

dare — dando,

-endo dla czasowników zakończonych w bezokoliczniku na -ere i na -ire, np.

prendere — prendendo

scendere — scendendo

partire — partendo

uscire — uscendo.

W przypadku kilku czasowników końcówkę *gerundio* dodaje się do ich dawnego tematu (zob. tworzenie czasu *imperfetto*, rozdział XXII.5):

<i>fare</i>	<i>facevo</i>	<i>facendo</i>
<i>dire</i>	<i>dicevo</i>	<i>dicendo</i>
<i>bere</i>	<i>bevevo</i>	<i>bevendo</i>
<i>rimanere</i>	<i>rimanevo</i>	<i>rimanendo</i>
<i>produrre</i>	<i>producevo</i>	<i>producendo</i>
<i>tradurre</i>	<i>traducevo</i>	<i>traducendo</i>
<i>comporre</i>	<i>componevo</i>	<i>componendo</i>
<i>ritrarre</i>	<i>ritraevo</i>	<i>ritraendo.</i>

Formy *gerundio passato* tworzy się przez zestawienie formy *gerundio presente* słowa posiłkowego (a więc *essendo* lub *avendo*) i *participio passato* wybranego czasownika, np.

avendo lodato, essendo uscito, avendo tradotto.

Participio passato czasownika odmienianego z posiłkowym *essere* zgadza się co do liczby i rodzaju z podmiotem. O mężczyźnie powiemy: *essendo arrivato*; o kobiecie: *essendo arrivata*; o mężczyznach: *essendo arrivati*; o kobietach: *essendo arrivate*.

W stronie zwrotnej zaimek zwrotny łączy się z czasownikiem będącym w *gerundio*. W *gerundio presente* będzie to czasownik odmieniany, a w *gerundio passato* — czasownik posiłkowy (*essere* lub *avere*):

lavarsi — *gerundio presente*

lavandomi

lavandoti

lavandosi

lavandoci

lavandovi

lavandosi,

lavarsi — *gerundio passato*

essendomi *lavato(a)*

essendoti *lavato(a)*

essendosi *lavato(a)*

essendoci *lavati(e)*

essendovi *lavati(e)*

essendosi *lavati(e).*

Analogicznie z czasownikiem łączą się w *gerundio* inne zaimki i partykuły:

uscendone

essendone usciti

portandoglielo

avendoglielo portato

mettendoceli

avendoceli messi

comprandosela

essendosela comprata

essendone lodato

essendone stato lodato.

Czynność, o której informujemy w *gerundio presente*, odbywa się współcześnie z czynnością wyrażoną czasownikiem w formie osobowej, która może występować w czasie teraźniejszym, przeszłym lub przyszłym:

	<i>fuma</i>	
	<i>ha fumato</i>	
<i>Ascoltando la radio</i>	<i>fumò</i>	<i>una sigaretta.</i>
	<i>fumava</i>	
	<i>fumerà</i> itd.	

Czynność będąca w *gerundio passato* poprzedza czynność wyrażoną w formie osobowej:

	<i>sa</i>	
	<i>ha saputo</i>	
<i>Avendo ascoltato la radio</i>	<i>seppe</i>	<i>le ultime notizie.</i>
	<i>sapeva</i>	
	<i>saprà</i>	<i>itd.</i>

Powstałe zdania mogą być do siebie w stosunku:

— przyczynowym:

Fumando troppo, si rovina la salute. — Paląc za dużo, niszczy zdrowie;

— czasu:

L'ho incontrato, uscendo. — Spotkałem go, kiedy wychodziłem;

— sposobu:

Provando e riprovando, ci sono riuscito. — Próbując wielokrotnie osiągnąłem cel.

Zastosowanie *gerundio*, motywowane najczęściej względami stylistycznymi, w zawiłym zdaniu złożonym pozwala uniknąć skomplikowanego następstwa czasów.

Np. zdanie:

Mentre camminava, ogni tanto canticchiava e sorrideva. — Gdy szedł podśpiewywał i uśmiechał się chwilami;

za pomocą *gerundio* możemy sformułować:

Camminava, canticchiando e sorridendo ogni tanto. — Szedł podśpiewując i uśmiechając się chwilami;

lub kładąc nacisk na inne czynności:

Camminando, ogni tanto canticchiava e sorrideva. — Idąc, chwilami podśpiewywał i uśmiechał się.

Formę przeczącą *gerundio* można utworzyć dwoma sposobami:

— poprzedzając formę *gerundio* partykułą przeczącą *non*. Tłumacząc na język polski posługujemy się wówczas najczęściej formą „nie robiąc” lub „nie robiwszy”:

Non trovandoti mai a casa, ho deciso di lasciarti un biglietto.

— Ponieważ nie zastawałem (nie zastając) cię nigdy w domu, postanowiłem zostawić wiadomość.

Non avendoti trovato a casa, ti ho lasciato un biglietto. — Ponieważ nie zastałem cię (nie zastawszy cię) w domu, zostawiłem wiadomość;

— stosując składnię *senza* + *infinito*, którą tłumaczymy na język polski najczęściej jako „bez robienia” lub „bez zrobienia”. Posługujemy się nią wówczas, gdy chodzi o wykluczenie czynności:

È uscito senza salutarmi. — Wyszedł bez pożegnania się (nie żegnając się, nie pożegnawszy się) ze mną.

Conosceva il testo senza averlo mai letto. — Znała tekst bez czytania go (choć go nigdy nie czytała, nie przeczytawszy go).

W zdaniach, które można zaprzeczyć na oba sposoby, preferuje się składnię *senza* + *infinito*:

È possibile imparare una lingua senza studiarne la grammatica?

— Czy jest możliwe nauczyć się języka bez poznania jego gramatyki?

È possibile imparare una lingua non studiandone la grammatica? — Czy jest możliwe nauczyć się języka nie poznając jego gramatyki?

2. *Stare* + *gerundio*

Składnia *stare* + *gerundio* wyraża czynność w czasie jej trwania, jako mającą miejsce równocześnie z inną czynnością, która pozostaje często w sferze domysłów. Tą składnią posługujemy się ze względów stylistycznych, o ile zachodzi potrzeba podkreślenia, że czynność dokonuje się w chwili mówienia o niej lub w chwili, o którą pytamy. Może ona mieć miejsce w teraźniejszości, przeszłości lub przyszłości. Odpowiednikiem składni *stare* + *gerundio* jest w języku angielskim czas *present continuous*:

Che cosa stai facendo? — Co robisz (w tej chwili)?

Sto studiando. — (Właśnie) Uczę się.

Che cosa stavate facendo ieri alle otto di sera? — Co robiliście wczoraj o ósmej wieczorem?

Stavamo guardando la televisione. — (Wtedy, właśnie, akurat) Oglądaliśmy telewizję.

Che cosa starete facendo domani a quest'ora? — Co będziecie robili jutro o tej porze?

Staremo aspettando l'arrivo degli ospiti. — Będziemy (właśnie) czekali na przyjście gości.

Czasownik *stare* może występować w tej składni jedynie w czasach *presente*, *futuro* i *imperfetto* trybu oznajmującego, w czasie *presente* trybu *condizionale* oraz w *presente* i w *imperfetto* trybu *coniuntivo*:

Se non ti avessi svegliata, a quest'ora staresti ancora dormendo. — Gdybym cię nie obudził, o tej porze jeszcze byś spała.

Credo che lui stia partendo per colpa mia. — Myślę, że on wyjeżdża z mojej winy.

Che cosa credevi che io stessi facendo? — Myślałeś, że co ja robię?

Za pomocą składni *pur* + *gerundio* można formułować zdania podrzędne przyzwalające (*proposizioni subordinate concessive*) (zob. rozdział XXIX.7):

Pur avendo fretta si fermò a parlare con me. — Chociaż się spieszył, zatrzymał się, żeby porozmawiać ze mną.

XV. IMIESŁOWY CZYNNY I BIERNY — *PARTICIPI*

Język włoski zna dwie formy czasownikowe zwane imiesłowami: imiesłów czynny czasu teraźniejszego (*participio presente*) i imiesłów bierny czasu przeszłego (*participio passato*).

1. *Participio presente*

Participio presente tworzy się dodając do tematu bezokolicznika końcówki: *-ante*, dla czasowników I koniugacji i *-ente*, dla czasowników II i III koniugacji, np.

<i>volare</i>	— latać, fruwać	<i>volante</i>	— latający
<i>crescere</i>	— rosnąć	<i>crescente</i>	— rosnący
<i>fiorire</i>	— kwitnąć	<i>fioriente</i>	— kwitnący.

Czasowniki o odmianie nieregularnej w większości tworzą *participio presente* w sposób regularny, np.

<i>rimanere</i>	— zostawać	<i>rimanente</i>	— pozostający
<i>attrarre</i>	— przyciągać	<i>attraente</i>	— pociągający
<i>potere</i>	— móc	<i>potente</i>	— mogący.

Niektóre przyjmują za podstawę tworzenia *participio presente* swoją dawną formę (por. tworzenie form czasu *imperfetto*, rozdział XXII.5):

<i>fare</i>	<i>facere</i>	<i>facente</i>
<i>dire</i>	<i>dicere</i>	<i>dicente</i>
<i>bere</i>	<i>bevere</i>	<i>bevente</i>
<i>tradurre</i>	<i>traducere</i>	<i>traducente</i>
<i>produrre</i>	<i>producere</i>	<i>producente</i> , itd.

Wielu imiesłówów czynnych się nie używa. Wśród nich *participio presente* czasowników *dare, parere, piacere, offendere, spendere, uccidere, nascondere, scegliere, volere*. Czasowniki *essere* i *dovere* w ogóle nie posiadają tej formy.

Participio presente, występując w zdaniu jako imiesłów, pełni rolę zastępczą wobec zdań względnych:

È un film che commuove. — To film, który wzrusza.

È un film commovente. — To wzruszający film.

Znacznie częściej pełni funkcję:

— rzeczownika:

Paolo è un insegnante di lingua della mia facoltà, — Paweł jest nauczycielem języka na moim wydziale.

Hanno vinto il concorso il cantante e la cantante italiani. — Śpiewak i śpiewaczka włoscy wygrali konkurs;

— przymiotnika:

Il suo è un progetto interessante. — Jego projekt jest interesujący.

L'inquinamento è un problema molto importante. — Zanieczyszczenie jest bardzo ważną kwestią.

Porównaj: *brillante* — *participio presente* czasownika *brillare* — błyszczyć:

— może mieć wartość imiesłowu:

la luna brillante sul mare — księżyc świecący nad morzem,

— może mieć wartość przymiotnika:

un discorso brillante — błyskotliwe przemówienie,

— może mieć wartość rzeczownika:

il brillante dell'anello — brylant pierścienia.

Jako imiesłów i jako przymiotnik *participio presente* zgadza się co do liczby z określonym przez siebie wyrazem:

Le borse contenenti i libri sono sul tavolo. — Torby zawierające książki są na stole.

Ho saputo due cose importanti. — Dowiedziałem się dwóch ważnych rzeczy.

2. *Participio passato*

Podczas gdy *participio presente* rzadko występuje w języku włoskim jako forma czasownikowa, *participio passato* używany jest bardzo często.

Występuje:

– z czasownikami posiłkowymi tworząc formy odmiany wszystkich włoskich czasów złożonych:

Sono stato invitato. – Zostałem zaproszony.

Avrei preso tutto. – Byłbym wziął wszystko.

Che sia partito? – Czyżby wyjechał?

– jako imiesłów:

L'uomo ferito durante l'incidente è all'ospedale. – Człowiek zraniony podczas wypadku jest w szpitalu;

– samodzielnie jako *participio passato assoluto* (zob. rozdział XV.4):

Persa la pazienza, se ne andò. – Straciwszy cierpliwość, poszedł sobie;

– jako podstawa tworzenia przymiotników i rzeczowników:

L'uomo ferito soffre. – Ranny człowiek cierpi.

Il ferito è all'ospedale. – Ranny jest w szpitalu.

Jedną z podstawowych funkcji *participio passato* jest tworzenie czasów złożonych.

Regularną formę *participio passato* tworzymy dodając do tematu czasownika końcówki:

-ato dla czasowników I koniugacji:

parlare – *parlato*

-uto dla czasowników II koniugacji:

vendere – *venduto*

-ito dla czasowników III koniugacji:

partire – *partito*.

Wiele czasowników tworzy formę *participio passato* w sposób nieregularny, np. *essere* – *stato*, *dire* – *detto*. Formy odmiany czasowników nieregularnych podajemy na końcu książki.

3. Uzgadnianie *participio passato*

Participio passato czasowników odmieniających się z czasownikiem *avere* (o wyborze czasownika posiłkowego piszemy w rozdziale XX) nie jest uzgadniane z podmiotem:

Lo zio ha preso un libro. — Wuj wziął książkę.

La zia ha preso un libro. — Ciocia wzięła książkę.

Gli zii hanno preso un libro. — Wujowie wzięli książkę.

Le zie hanno preso un libro. — Cioce wzięły książkę.

Participio passato czasowników odmienianych z *avere* musi się jednak zgadzać z dopełnieniem, jeżeli dopełnienie to wyrażone jest przez jeden z zaimków: *lo, la, li, le* lub partykułę *ne*, stojące przed czasownikiem:

Hai preso il pane? Sí, lo ho preso.

Hai preso la lettera? Sí, la ho presa.

Hai preso gli inviti? SÌ, li ho presi.

Hai preso le cartoline? Sì, le ho prese.

Hai preso del pane? *Sì, ne ho preso.*

Hai preso della birra? Sì, ne ho presa.

Hai preso degli inviti? SÌ, ne ho presi.

Hai preso delle cartoline? Sì, ne ho prese.

Jeżeli partykuła *ne* towarzyszy określenie ilości (*alcuni, due, molte, metà* itd.), *participio passato* uzgadnia się z określeniem ilości:

Hai bevuto la birra? — Sì, ne ho bevuto un bicchiere.

— *Sì, ne ho bevuti due bicchieri.*

— *Sì, ne ho bevuta mezza bottiglia.*

— *Sì, ne ho bevute due bottiglie.*

— *Sì, la ho bevuta tutta;*

ale:

Hai mangiato delle caramelle e hai bevuto del tè?

— *Sì, ne ho mangiate e ne ho bevuto.*

Może się zgadzać – lecz nie musi – z innymi zaimkami osobowymi w funkcji dopełnienia bliższego:

Maria, Pietro ti ha visto. — Mario, Piotr cię widział; — niezależnie od rodzaju osoby widzianej;

Maria, Pietro ti ha vista. — Mario, Piotr cię widział; — gdyż osoba widziana jest rodzaju żeńskiego;

Maria, Pietro vi ha visto. — Mario, Piotr was widział; — niezależnie od rodzaju osób widzianych;

lub:

Pietro vi ha viste. — jeżeli osoby widziane są rodzaju żeńskiego;

Pietro vi ha visti. — jeżeli osoby widziane są rodzaju męskiego.

Może się zgadzać także z pełnym dopełnieniem bliższym:

Ecco la lettera che ti ha mandato Pietro;

lub:

Ecco la lettera che ti ha mandata Pietro. — Oto list, który ci przysłał Piotr.

Eva, voglio rispondere a tutte le domande che mi hai fatto;

albo:

Eva, voglio rispondere a tutte le domande che mi hai fatte. — Ewo, chcę odpowiedzieć na wszystkie pytania, które mi zadałaś.

Pietro vi ha raccontato le nostre avventure?

albo:

Pietro vi ha raccontate le nostre avventure? — Czy Piotr opowiedział wam o naszych przygodach?

Participio passato nie zgadza się jednak nigdy z dopełnieniem dalszym:

Che cosa le hai detto? — Co jej powiedziałeś?

Ci hanno portato del vino. — Przynieśli nam wino.

Participio passato czasownika odmienianego z czasownikiem posiłkowym *essere* uzgadnia się co do liczby i rodzaju z podmiotem:

Carlo è uscito. — Karol wyszedł.

Eva è uscita. — Ewa wyszła.

Eva e Carlo sono usciti. — Ewa i Karol wyszli.

Eva e Anna sono uscite. — Ewa i Anna wyszły.

Wszystkie czasowniki zwrotne odmieniają się z czasownikiem posiłkowym *essere*. W czasach złożonych, jeżeli zaimkowi zwrotnemu towarzyszy jeden z zaimków *lo, la, li, le* lub partykuła *ne*, uzgadniamy *participio passato* z dopełnieniem wyrażonym zaimkami *lo, la, li, le* lub *ne*. Możliwe jest jednak także uzgadnianie z podmiotem.

Ostatecznie uzyskujemy:

Maria si è lavata i capelli. — Maria umyła (sobie) włosy.

Se li è lavati; lub *Se li è lavata.* — Umyła je sobie.

Mario si è lavato i capelli. — Marian umył (sobie) włosy.

Se li è lavati; lub *Se li è lavato.* — Umył je sobie.

Maria si è presa tre mele. — Maria wzięła (sobie) trzy jabłka.

Se ne è prese tre; lub *Se ne è presa tre.* — Wzięła ich sobie trzy.

Mario si è preso tre mele. — Marian wziął (sobie) trzy jabłka.

Se ne è prese tre; lub *Se ne è preso tre.* — Wziął ich sobie trzy.

O formach zaimków i partykuł towarzyszących czasownikowi piszemy w rozdziałach VIII i IX.

4. *Participio passato assoluto*

Participio passato może występować w zdaniu w formie nieosobowej (*forma implicita*), zwanej *participio passato assoluto*, będącej równoważnikiem zdania:

Persa la pazienza, il giovane uscì. — Straciwszy cierpliwość młodeńiec wyszedł.

Tą prostą formą, stojącą najczęściej na początku zdania, można zastąpić zdanie podrzędne, najczęściej okolicznikowe, którego orzeczenie występuje w czasach oraz formach *trapassato remoto*, *trapassato prossimo*, *gerundio passato*, *infinito passato* lub *futuro anteriore*.

Zamiast:

Quando ebbe visto Pietro, lo chiamò. — Jak tylko zobaczył Piotra, zawołał go.

Aveva visto Pietro e lo chiamò. — Zobaczył Piotra i zawołał go.

Avendo visto Pietro, lo chiamò. — Zobaczywszy Piotra, zawołał go.

Subito dopo aver visto Pietro, lo chiamò. — Jak tylko zobaczył Piotra, zawołał go.

Appena avrà visto Pietro, lo chiamerà. — Jak tylko zobaczy Piotra, zawoła go;

możemy powiedzieć:

Visto Pietro, lo chiamò (chiamerà). — Zobaczywszy Piotra, zawołał (zawoła) go.

Participio passato assoluto czasowników odmieniających się z czasownikiem posiłkowym *essere*, zgadza się co do liczby i rodzaju z podmiotem:

Tornati a casa, andammo subito a dormire. — Jak tylko wróciliśmy do domu, zaraz położyliśmy się spać.

Participio passato assoluto czasowników odmieniających się z czasownikiem posiłkowym *avere* zgadza się co do liczby i rodzaju z dopełnieniem bliższym:

Letta la lettera, mi chiamò. — Przeczytawszy list, zawołał mnie.

W stronie zwrotnej i biernej *participio passato assoluto* zgadza się co do liczby i rodzaju z odnoszącym się do niego podmiotem zdania:

Lavatisi, si vestirono in fretta. — Umywszy się, ubrali się prędko.
Acclamata dal pubblico, la pianista eseguì come bis un valzer di Chopin. — Przyjęta owacyjnie przez publiczność, pianistka wykonała na bis walca Chopina.

Zaimki i partykuły stoją po czasowniku pełniącym funkcję *participio passato assoluto* i pisze się je łącznie z nim, tak samo jak czyni się w przypadku bezokolicznika, *gerundio* i 2 osoby l.poj. oraz 1 i 2 osoby l.mn. trybu rozkazującego:

Vistolo, lo chiamammo. — Jak tylko go zobaczyliśmy, zawołaliśmy go.

Vistili, li chiamai. — Jak tylko ich zobaczyłem, zawołałem ich.

La madre, spaventatasi, abbracciò la figlia. — Matka, przestraszyszy się, objęła córkę.

Compratolo, tornò a casa. — Kupiwszy to, wróciła do domu.

XVI. BEZOKOLICZNIK I ZDANIA BEZOKOLICZNIKOWE — *INFINITO E PROPOSIZIONI* *INFINITIVE*

1. Bezokolicznik

Bezokolicznik, podstawowa nieodmienna forma nieosobowa czasownika, w języku włoskim ma dwa aspekty: niedokonany (*infinito presente*) i dokonany (*infinito passato*) o wartości zbliżonej do aspektu niedokonanego i dokonanego polskich czasowników:

<i>partire</i>	—	wyjeżdżać	<i>esser partito</i>	—	wyjechać
<i>cantare</i>	—	śpiewać	<i>aver cantato</i>	—	zaśpiewać
<i>lavarsi</i>	—	myć się	<i>essersi lavato</i>	—	umyć się.

Tłumaczenia tylko w przybliżeniu oddają formę dokonaną.

W stosunku do czynności wyrażonej w zdaniu głównym, czynność wyrażona w *infinito presente* jest niedokonana: równoczesna lub późniejsza, a czynność wyrażona w *infinito passato* — dokonana, uprzednia:

Avevo paura di perdere il treno. — Bałem się spóźnić na pociąg.

Sarò felice di incontrarla. — Będę szczęśliwy ze spotkania z nią.

Esco sempre dopo aver cenato. — Wychodzę zawsze po zjedzeniu kolacji.

Usciremo dopo aver cenato. — Wyjdziemy po zjedzeniu kolacji.

Siamo usciti dopo aver cenato. — Wyszliśmy po zjedzeniu kolacji.

Przed innym czasownikiem, przed rzeczownikiem lub przysłówkiem czasownik w bezokoliczniku przybiera formę skróconą (zob. rozdział I.2). Dzieje się tak również, jeśli słowo rozpoczyna samogłoską:

aver avuto — dostać

aver fretta — spieszyć się

esser partito — wyjechać

far fare — kazać zrobić

voler bene — kochać.

Bezokolicznik poprzedzony rodzajnikiem może pełnić funkcję rzeczownika. Mówimy wówczas o rzeczowniku odczasownikowym, który występuje zawsze w liczbie pojedynczej rodzaju męskiego:

<i>il parlare</i>	— mówienie	<i>l'aver letto</i>	— fakt przeczytania
<i>lo scrivere</i>	— pisanie	<i>l'esser dimagrito</i>	— fakt schudnięcia
<i>il lodarsi</i>	— chwalenie	<i>l'essersi lodato</i>	— fakt chwalenia samego siebie

Wiele takich form zatraciło swoją pierwotną wartość i funkcjonując jako zwykłe rzeczowniki uzyskało liczbę mnogą:

<i>il potere</i>	— władza	<i>i poteri (del premier)</i>	— władza, możliwości (premiera)
<i>il dovere</i>	— obowiązek	<i>i doveri</i>	— obowiązki
<i>il piacere</i>	— przyjemność	<i>i piaceri</i>	— przyjemności.

Czasownik w bezokoliczniku może pełnić w zdaniu funkcję podmiotu, dopełnienia lub okolicznika i jako taki może być poprzedzony rodzajnikiem, przymikiem lub przymiotnikiem.

Jako dopełnienie może się łączyć z formą osobową czasownika bezpośrednio (dopełnienie bliższe) lub za pomocą przyimków *di*, *a*, *da*, *per* (dopełnienie dalsze):

Non posso addormentarmi. — Nie mogę zasnąć.

Devo andare a trovare Maria. — Muszę pójść odwiedzić Marię.

Porto da bere. — Przyniosę coś do picia.

Ha intenzione di partire. — Ma zamiar wyjechać.

La forchetta serve per mangiare. — Widelec służy przy jedzeniu.

(Il) Vivere in campagna è piacevole soprattutto d'estate. — (Życie) Żyć na wsi miło jest zwłaszcza latem.

Quel libro segnò il nascere di una nuova corrente letteraria. — Ta książka oznaczała narodziny nowego kierunku literackiego.

Ieri ho avuto un gran da fare. — Wczoraj byłem bardzo zajęty.

Non vedo niente di male nel divertirsi! — Nie widzę nic złego w zabawie!

Tutti lo sfuggivano per quel suo continuo lamentarsi. — Wszyscy go unikali z powodu jego ciągłych narzekań.

Bezokolicznikowi w funkcji dopełnienia mogą towarzyszyć inne dopełnienia i okoliczniki.

Porównaj:

(zastosowano skróty: *qu* = *qualcuno*, *qc* = *qualcosa*)

aiutare qu a fare qc
avvertire qu di fare / aver fatto qc
pregare qu di fare qc
ringraziare qu per (di) aver fatto qc
riuscire a fare qc
cominciare a fare qc
provare a fare qc
continuare a fare qc
abituarsi a fare qc
mettersi a fare qc
decidersi a fare qc
finire di fare qc
cercare di fare qc
pensare di fare qc
smettere di fare qc
accorgersi di fare / aver fatto qc
permettersi di fare qc
preoccuparsi di fare qc
ricordare di fare / aver fatto qc
ricordarsi di fare / aver fatto qc
dimenticare di fare / aver fatto qc
chiedere a qu di fare qc
permettere a qu di fare qc
promettere a qu di fare qc.

Przykłady:

Hai aiutato Pietro a fare il compito d'italiano? — Czy pomogłeś Piotrowi odrobić lekcje z włoskiego?

Ti ringrazio per (di) avermi portato i libri. — Dziękuję ci za przyniesienie książek.

Insisteva senza riuscire a convincerci. — Nalegał, ale nie mógł nas przekonać.

Ha detto di cominciare a prepararci a (per) uscire. — Powiedział żebyśmy zaczęli przygotowywać się do wyjścia.

Continui a studiare il francese? — Czy nadal uczysz się francuskiego?

Mi sono messo a studiare il cinese. — Wziąłem się do nauki chińskiego.

Ti sei decisa a cambiare i mobili? — Czy zdecydowałaś się zmienić meble?

Hai deciso di cambiare i mobili? — Czy postanowiłaś zmienić meble?

La madre cerca di proteggere il bambino dai pericoli della vita. — Matka stara się chronić dziecko przed niebezpieczeństwami, jakie niesie życie.

Continui a pensare di aver avuto ragione? — Czy nadal myślisz, że miałeś rację?

Sarà meglio smettere di discutere e andarcene. — Lepiej będzie przestać dyskutować i pójść sobie.

Eva non poteva permettersi di viaggiare a proprie spese. — Ewa nie mogła pozwolić sobie na podróżowanie na koszt własny.

(Ti) Ricordi di portare i dischi? — Czy pamiętasz, żeby przynieść płyty?

(Mi) Dimentico sempre di portarti il tuo quaderno. — Zawsze zapominam, żeby przynieść ci zeszyt.

Porównaj użycie czasownika z przyimkami w rozdziale V, listy czasowników rządzących różnymi dopełnieniami w rozdziale XXVIII, przykłady zastosowania bezokolicznika z czasownikami i formami nieosobowymi w rozdziale XVII.2 i 3 oraz użycie bezokolicznika jako formy nieosobowej w rozdziałach XIII i XVII.1 i z czasownikami pomocniczymi (w tym z *sapere*) w rozdziale XXI.

Za pomocą czasownika w bezokoliczniku można sformułować rozkaz czy polecenie, podobnie jak za pomocą czasownika w trybie rozkazującym:

Tradurre in italiano! — Przetłumaczyć na język włoski!

Tirare in caso di pericolo! — Pociągnąć w razie niebezpieczeństwa!

Non parlare al conducente! — Nie rozmawiać z kierowcą!

Jeżeli czasownik występuje w bezokoliczniku, zaimki i partykuły, które się do niego odnoszą, stoją za czasownikiem i pisze się je razem.

W przypadku, gdy czasownik będący w bezokoliczniku następuje po czasowniku w funkcji czasownika pomocniczego (*potere*, *volere*, *dovere* i inne), wówczas zaimki i partykuły mogą stać zarówno przed pierwszym czasownikiem i być pisane osobno, jak i po bezokoliczniku i być pisane razem:

prenderselo — brać go sobie, wziąć go sobie
esserselo preso — wziąć go sobie, wzięwszy go sobie
Deve prenderselo. = *Se lo deve prendere.* — Musi go sobie wziąć.
Ha dovuto prenderselo. = *Se lo è dovuto prendere.* — Musiał to sobie wziąć.

2. Zdania bezokolicznikowe

2.1. Czasowniki przechodnie wymagają orzeczenia bezokolicznikowego w zdaniu podrzędnym, kiedy podmiot zdania podrzędnego jest zarazem podmiotem zdania nadrzędnego:

Pietro dice di andare in Italia. — Piotr mówi, że (Piotr) jedzie do Włoch.

Czasownik w bezokoliczniku pełni wówczas funkcję dopełnienia bliższego, możemy więc mówić zarazem o zdaniu bezokolicznikowym (*proposizione infinitiva*), jak i dopełnieniowym (*proposizione oggettiva*):

Pietro dice (co?) di andare in Italia. — Piotr mówi, że jedzie do Włoch.

Gdy jednak dopełnienie bliższe wyrażone rzeczownikiem nie jest poprzedzone przymkiem, dopełnienie wyrażone bezokolicznikiem najczęściej poprzedza przymek:

Confermano (co?) l'arrivo. — Potwierdzają przyjazd.

Confermano di arrivare. — Potwierdzają przyjazd.

Zdaniami bezokolicznikowymi rządzą, za pośrednictwem przymika *di*, czasowniki wyrażające:

— opinię, twierdzenie, postanowienie, takie jak:
dire, affermare, sostenere, dimostrare, dichiarare, ripetere, confermare, assicurare, comunicare, raccontare, pensare, negare, giurare, stabilire, decidere, sapere, riconoscere, capire, indovinare, ammettere itp., np.

Dice che ci è stata. — Mówi, że tam była.

Dice di esserci stata. — Mówi, że tam była;

— wątpliwość, niepewność, obawę, takie jak:
credere, ritenere, supporre, sospettare, dubitare, temere, aver paura itp., np.

Hanno paura che non capiranno. — Boją się, że nie rozumieją.

Hanno paura di non capire. — Boją się, że nie rozumieją;

– staranie, próbę, prośbę, takie jak:

cercare, tentare, domandare, chiedere. Niektóre z nich rządzą wyłącznie formą nieosobową, np.

Cerco di aiutarlo. — Staram się pomóc mu.

Chiede che noi lo andiamo a trovare. — Prosi, żebyśmy go odwiedzili.

Chiede di andarlo a trovare. — Prosi, żeby go odwiedzić;

– obietnicę, oczekiwanie, pragnienie, takie jak:

promettere, aspettare, desiderare, sperare, augurarsi itp., np.

Spero che riuscirò. — Mam nadzieję, że uda mi się.

Spero di riuscire. — Mam nadzieję, że uda mi się;

– spełnienie, zakończenie, takie jak:

finire, smettere, lasciare itp., np.

Lascia che riposi. — Pozwól niech odpoczne.

Lasciami riposare. — Pozwól mi odpocząć.

Uwaga:

podczas gdy spójnik może odnosić się do kilku czasowników, przykład wymaga powtórzenia przed każdym kolejnym słowem:

Spera che arriverà e ripartirà lo stesso giorno.

Spera di arrivare e di ripartire lo stesso giorno. — Ma nadzieję dojechać i odjechać tego samego dnia.

Kiedy zdanie bezokolicznikowe wprowadza czasownik *potere, dovere, volere* lub *sapere*, dopełnienie bliższe w postaci bezokolicznika nie jest poprzedzone przyimkiem, a zdanie bezokolicznikowe nie może być wyrażone w formie osobowej:

Vogliamo lavorare. — Chcemy pracować.

Puoi venire? — Czy możesz przyjść?

Devono uscire. — Muszą wyjść.

Sai guidare? — Czy umiesz prowadzić samochód?

Podczas gdy czasowniki *potere, volere* i *dovere* w czasach złożonych odmieniają się z takim czasownikiem posiłkowym, z jakim odmienia

się czasownik w bezokoliczniku, który po nich występuje, czasownik *sapere* odmienia się zawsze z czasownikiem posiłkowym *avere*, chyba że następuje po nim czasownik zwrotny (zob. rozdział XXI.1).

Niektóre czasowniki rządzą zdaniem podrzędnym celowym za pomocą przyimka *a*, który pełni wówczas taką samą funkcję jak przyimek *per*. Są to między innymi:

andare, venire, passare, pensare, provare, farcela, servire, riuscire, abituarsi, rassegnarsi i formy *essere pronto, essere disposto, essere deciso, essere abituato* (*a fare, a finire, a trovare, a prendere* itd.), np.

Come è andata a finire la partita? — Jak zakończył się mecz?

Non riesco a capirti. — Nie mogę cię zrozumieć.

Mi sono abituato a saltare il pranzo. — Przyzwyczailem się do niejedzenia obiadu.

Sono pronto a scommettere che vincerà la mia squadra. — Gotów jestem założyć się, że wygra moja drużyna.

Sei deciso a provare? — Czy jesteś zdecydowany spróbować?

ta składnia nie ma odpowiednika w formie osobowej;

— czasowniki oznaczające rozpoczęcie lub kontynuację czynności:

Comincia a capire e a parlare russo. — Zaczyna rozumieć i mówić po rosyjsku.

Continua a parlare da un'ora. — Mówi już od godziny;

— *essere* i *fare* w składniach, takich jak:

Chi è stato a rompere il vetro? — Kto stłukł szybę?

È stato il bambino di Anna. — Zrobiło to dziecko Anny.

Come hai fatto a sbagliare? — Jak mogłeś pomylić się?

Faccio bene a partire? — Czy dobrze robię wyjeżdżając?

— zwroty idiomatyczne, takie jak:

È un buono a nulla (= non è buono per fare nulla). — Jest nic nie wart.

A me non la dai a bere. — Mnie nie nabierzesz.

A vederlo, sembra una persona seria. — Sądząc z wyglądu, sprawia wrażenie osoby poważnej.

2.2. Czasowniki przechodnie wymagają orzeczenia bezokolicznikowego w zdaniu podrzędnym, kiedy podmiot zdania podrzędnego jest dopełnieniem bliższym lub dalszym zdania nadrzędnego:

Invita (kogo?) *Eva a andare da lui*. — Zaprasza Ewę, żeby poszła do niego.

Dice (komu?) *a Eva di andare da lui*. — Mówi Ewie, żeby poszła do niego.

Jeżeli orzeczeniem zdania nadrzędnego jest czasownik wyrażający prośbę, rozkaz, zakaz, życzenie, radę, taki jak: *ordinare*, *comandare*, *dire*, *impedire*, *proibire*, *permettere*, *augurare*, konstrukcją rządzi przyimek *di*:

Permetterà che tu esca? — Czy pozwoli żebyś wyszedł?

Ti permetterà di uscire. — Czy pozwoli ci wyjść?

Proibisco che voi mi accompagnate. — Zabraniam wam odprowadzać mnie.

Vi proibisco di accompagnarvi. — Zabraniam wam odprowadzać mnie.

Jeżeli orzeczeniem zdania nadrzędnego jest czasownik wyrażający zachętę, zaproszenie lub przymus, taki jak: *incoraggiare*, *invitare*, *costingere*, konstrukcją rządzi przyimek *a*:

Lo incoraggiarono ad accettare la proposta. — Zachęcili go, żeby przyjął propozycję.

Ci ha invitati ad andare da lui. — Powiedział, żebyśmy poszli do niego.

Mi obbligano a cederegli. — Zmuszają mnie do ustąpienia im.

2.3. *Senza*, *prima di*, *dopo* + bezokolicznik

Senza + *infinito presente* jest w tłumaczeniu na język polski odpowiednikiem przeczącej formy imiesłowa współczesnego (*gerundio*):

Senza dire. — Nie mówiąc.

Senza + *infinito passato*, tłumaczymy przez imiesłów uprzedni w formie przeczącej:

Senza aver detto. — Nie powiedziawszy.

Bezokolicznikowi poprzedzonemu przyimkiem *prima* odpowiada w języku polskim rzeczownik. Użycie *infinito presente* czy *infinito passato* często nie znajduje odbicia w tłumaczeniu:

Prima di uscire. — Przed wyjściem, zanim wyszłam.

Prima di essere uscita. — Przed wyjściem, zanim wyszłam.

W praktyce językowej niekiedy wartość semantyczna tych dwóch form się pokrywa, gdy jednak dla logiki zdania jest istotne, czy chodzi o czynność dokonaną, czy nie, jest możliwe użycie tylko formy dokonanej lub niedokonanej:

Non posso uscire prima di aver finito il lavoro. — Nie mogę wyjść, dopóki nie skończę pracy (dopóki praca nie będzie skończona).

Dopo + infinito passato tłumaczymy na język polski za pomocą rzeczownika odczasownikowego lub imiesłowu uprzedniego:

Dopo aver finito. — Po skończeniu, skończywszy.

Dopo aver scritto. — Po napisaniu, napisawszy.

Po *dopo* następuje zawsze czynność dokonana. Czasownik nie występuje więc nigdy w *infinito presente*.

2.4. *Sentire, lasciare* i inne czasowniki + bezokolicznik

Porównaj zdania podrzędne wykluczające (rozdział XXIX.10) i czasowe (rozdział XXIX.3) oraz rozdział XXIV.5.2.

Czasowniki, takie jak *sentire, ascoltare, vedere, guardare, osservare*, mogą rządzić zdaniami podrzędnymi bezokolicznikowymi. Powiemy:

Guardano volare gli uccelli. — Patrzą, jak lecą ptaki;

zamiast:

Guardano gli uccelli che volano. — Patrzą na ptaki, które lecą.

Ascoltano la pioggia cadere. — Słuchają, jak pada deszcz,

zamiast:

Ascoltano la pioggia che cade. — Słuchają deszczu, który pada.

Zdaniami bezokolicznikowymi rządzi również czasownik *lasciare*. Składnia *lasciare* + bezokolicznik wyraża przyzwolenie:

Mio marito mi lascia uscire con chi voglio. — Mąż pozwala mi spotykać się (wychodzić) z kim chcę.

Perché lasci giocare il bambino con le forbici? — Dlaczego pozwalasz dziecku bawić się nożyczkami?

Lasciami provare! — Pozwól mi spróbować!

Lascia fare a me! — Pozwól, że ja się tym zajmę (to zrobię, załatwię)!

W formie przeczącej wyraża jednak brak pozwolenia:

Perché non la lasci dormire ancora un po'? — Dlaczego nie pozwolisz jej jeszcze trochę pospać?

Non vi lascio uscire con questo freddo! — Nie pozwolę wam wyjść w taki mróz!

Składnia ta stała się podstawą zwrotów idiomatycznych:

Lascia stare! — Zostaw! Daj spokój!

Lasciami stare! — Zostaw mnie w spokoju!

Lascia perdere! — Daj spokój! Nie zwracaj uwagi!

Do składni tego samego typu należą konstrukcje *sentir dire* i *sentir parlare*, stosowane w zwrotach:

Ho sentito dire che Maria sta male. — Słyszałem, że Maria jest chora.

Lo so per sentito dire. — Znam to ze słyszenia.

Ho sentito parlare di lui. — Słyszałem o nim (słyszałem, jak o nim mówiono).

Podmiot logiczny stoi tu najczęściej po orzeczeniu:

Lasciano i figli giocare. — Pozwalają dzieciom bawić się.

W zdaniu podrzędnym bezokolicznikowym, którego podmiot wyrażony jest zaimkiem osobowym, podmiot ten stoi po orzeczeniu:

Crede essere lui il più bravo. — Myśli, że to on jest najlepszy.

Czasownik może występować w bezokoliczniku także w zdaniu prostym po przysłówku *ecco*:

Ecco tornare i nostri amici. — Oto nasi przyjaciele powracają.

Ecco spegnersi la luce. — Oto gaśnie światło.

W tej składni zaimków nie pisze się razem z bezokolicznikiem. Stoją one przed pierwszym czasownikiem lub łączą się z przysłówkiem *ecco*:

Eccoli tornare; ale nie * *Ecco tornarli.*

Li lascia divertire; ale nie * *Lascia divertirli.*

2.5. Fare + bezokolicznik

Składnia *fare* + bezokolicznik ma charakter sprawczy, kauzatywny. Na język polski tłumaczymy ją jako „kazać zrobić”, „sprawić, żeby ktoś coś zrobił”, „zmusić do zrobienia”, „poprosić o zrobienie”:

— *far mangiare*

Mia madre mi fa sempre mangiare troppo. — Moja mama zmusza mnie zawsze do jedzenia zbyt dużo (sprawia zawsze, że jem zbyt dużo);

— *far uscire*

Quante volte hai fatto uscire il cane oggi? — Ile razy wyprowadziłeś psa (sprawiłeś, żeby wyszedł) dzisiaj?

Czasem tworzy ona zwrot idiomatyczny:

— *far vedere*

Mi fai vedere il tuo compito, per favore? — Czy pokażesz mi (czy pozwolisz mi zobaczyć) swoją pracę domową?

Fammi vedere! — Pokaż (mi)!

Me lo faccia vedere! — Proszę (Pana, Panią) mi to pokazać!

— *far sapere*

Chi mi fa sapere la data della riunione? — Kto mnie zawiadomi o dacie zebrania?

Fammi sapere come sta Maria. — Zawiadam mnie, jak się miewa Maria.

Mi faccia sapere se tutto è andato bene. — Proszę mnie zawiadomić, czy wszystko dobrze poszło;

— *far perdere*

Se non mi permetti di uscire subito, mi fai perdere l'ultimo treno. — Jeżeli nie pozwolisz mi zaraz wyjść, sprawisz, że spóźnię się na (stracę przez ciebie) ostatni pociąg.

Czasownik *fare* może być również drugim czasownikiem tej składni:

Che cosa vi fa fare il vostro insegnante durante le lezioni? — Co każe wam robić wasz nauczyciel podczas lekcji?

Me lo hanno fatto fare i miei genitori. — Kazali mi to zrobić moi rodzice.

W formie zwrotnej, *farsi* + bezokolicznik odpowiada polskiemu „kazać sobie coś zrobić, uszyć lub kupić”:

Mi sono fatta fare questo golf da mia suocera. — Poprosiłam moją teściową o zrobienie mi tego swetra.

Gdy składnia ta następuje po jednym z czasowników pomocniczych, zaimki stają albo przed czasownikiem pomocniczym i pisze się je osobno, albo po pierwszym czasowniku, będącym w bezokoliczniku, z którym pisze się je razem:

Hai bisogno di fotocopie? Puoi fartele fare qui vicino. Te le puoi far fare qui vicino. — Potrzebujesz fotokopii? Możesz kazać je sobie zrobić niedaleko stąd.

Składnia *fare* + bezokolicznik tworzy zwroty idiomatyczne również, gdy występuje w formie przeczącej trybu rozkazującego:

Non mi far stare sulle spine! — Nie każ mi umierać z ciekawości (niepokoju, niecierpliwości)!

Non farlo aspettare troppo a lungo! — Nie pozwól mu czekać zbyt długo!

Non farmi ripetere tutto due volte! — Nie każ mi powtarzać wszystkiego dwa razy!

Non farmi perdere tempo! — Nie każ mi tracić czasu!

Non farmi arrabbiare! — Uważaj, żeby mnie nie rozzłościć! Nie złość mnie!

Non fatemi perdere la pazienza! — Uważajcie, żebym nie stracił(a) cierpliwości!

Non farmi fare tardi! — Nie doprowadzaj do tego, że się spóźnię!

2.6. *Andare a trovare* i inne zdania bezokolicznikowe

W zdaniach bezokolicznikowych, takich jak:

Vado a trovare Eva. — Idę odwiedzić Ewę.

Vengo a prenderti alle 6⁰⁰. — Przyjdę po ciebie o 6⁰⁰.

Passo a prendere Eva. — Wstąpię po Ewę.

Andiamo a comprare i biglietti. — Idziemy kupić bilety, itp.

zaimki mogą stać przed pierwszym czasownikiem i być pisane osobno lub po bezokoliczniku i być pisane razem:

La vado a trovare. = *Vado a trovarla.* — Idę ją odwiedzić.

Jeżeli zwroty te stoją po jednym z czasowników pomocniczych, zaimki mogą stać zarówno przed pierwszym czasownikiem, jak i po którymkolwiek z bezokoliczników:

La voglio andare a trovare. = *Voglio andarla a trovare.* = *Voglio andare a trovarla.* — Chcę pójść ją odwiedzić.

W czasach złożonych zwroty te odmieniają się z czasownikiem posiłkowym *essere*. Występujące z nimi zaimki mogą stać zarówno przed pierwszym czasownikiem i być pisane osobno, jak i po bezokoliczniku:

La sono andata a trovare. = *Sono andata a trovarla.* — Poszłam odwiedzić ją.

Jeżeli zwroty te następują po jednym z czasowników pomocniczych, zaimki mogą stać zarówno przed pierwszym czasownikiem, jak i po którymkolwiek z bezokoliczników:

La sono voluta andare a trovare. = *Sono voluta andarla a trovare.* = *Sono voluta andare a trovarla.* — Chciałam (Postanowiłam) pójść odwiedzić ją.

2.7. *Stare per* + bezokolicznik

Składnia *stare per* + bezokolicznik wyraża czynność, która ma się zrealizować w najbliższej przyszłości. Tłumaczymy ją na język polski jako np. „zaraz wychodzę”, „właśnie miałem zatelefonować”, „akurat będę kończył...”. Występuje tylko w czasach *futuro*, *presente* i *imperfetto* trybu *indicativo*, w *condizionale presente* oraz w *presente* i *imperfetto* trybu *congiuntivo*:

Hai finito? — *No, ma sto per finire.* — Czy skończyłaś? — Nie, ale zaraz (łada chwila) skończę (już kończę).

Stavo per telefonarti quando è venuto Andrea. — Właśnie miałem do ciebie telefonować, kiedy przyszedł Andrzej.

Domani alle 6⁰⁰ staremo per uscire di casa. — Jutro o 6⁰⁰ będziemy wychodzili (będziemy tuż przed wyjściem) z domu.

Vieni! Il film sta per cominciare! — Chodź! Film się zaczyna!

Ti ho chiamata perché pensavo che il film stesse per cominciare. — Zawolałem cię, ponieważ myślałem, że film się zaczyna.

Piszemy o składniach z bezokolicznikiem także w rozdziałach V, XIII, XVII, XXI i XXIX.

XVII. CZASOWNIKOWE FORMY NIEOSOBOWE — *VERBI E ESPRESSIONI IMPERSONALI*

Czasownikowymi formami nieosobowymi zwykle się nazywać czasowniki mogące stanowić orzeczenie zdań o podmiocie nieokreślonym. Na przykład:

Non è bene. — Nie jest dobrze.

Czasownikowe formy nieosobowe (*verbi e espressioni impersonali*) występują w zdaniu tylko w 3 osobie liczby pojedynczej wszystkich czasów, w bezokoliczniku, w *gerundio* i w *participio passato*. Możemy je podzielić na trzy grupy.

1. Czasowniki, które określają zjawiska atmosferyczne

1.1. <i>albeggiare</i> — świtać, dzień	<i>annottare</i> — zmierzchać, ściemniać się
<i>balenare</i> — błyskać się	<i>lampeggiare</i> — błyskać się
<i>piovere</i> — padać (deszcz)	<i>nevicare</i> — padać (śnieg)
<i>fioccare</i> — śnieżyć	<i>grandinare</i> — padać (grad)
<i>diluviare</i> — lać (ulewa)	<i>tonare</i> — grzmieć.

Np.

Piove. — Pada deszcz.

È piovuto. — Spadł deszcz.

Pioverà. — Będzie padać.

Ha smesso di piovere. — Przestało padać.

Piovuto, è di nuovo uscito il sole. — Gdy przestało padać, znów ukazało się słońce.

Sta piovendo. — Właśnie pada.

W czasach złożonych czasowniki wyrażające zjawiska atmosferyczne są odmieniane z *essere*:

È piovuto ed è subito tornato sereno. — Spadł deszcz i zaraz powróciła ładna pogoda.

W praktyce językowej spotyka się jednak również odmianę z *avere*:
Ha piovuto per tutta la notte. — Padało przez całą noc.

1.2. Czasownik *fare*, gdy występuje w wyrażeniach związanych z pogodą:

Fa caldo. — Jest ciepło (gorąco).

Fa bel tempo. — Jest ładna pogoda.

Czasownik *fare* odmieniamy zawsze z posiłkowym *avere*:

Ha fatto brutto tempo per tutto il mese. — Pogoda była brzydka przez cały miesiąc.

Czasowniki nieosobowe mogą być użyte w znaczeniu przenośnym. Występują wówczas także w innych osobach:

Piovono gli applausi. — Słychać deszcz (burzę) oklasków.

Mi siete piovuti dal cielo. — Spadliście mi z nieba.

I cannoni tuonano. — Armaty grzmia.

Grandinano le frecce. — Pada grad strzał.

Lampeggiano le luci della grande città. — Migocą światła wielkiego miasta.

Mi è balenata un'idea. — Zaświtał mi w głowie pewien pomysł.

2. Czasowniki nieosobowe

— *accadere*:

Ti accade spesso di dimenticare l'orologio? — Czy często zdarza ci się zapomnieć zegarka?

— *avvenire*:

Qualche volta avviene di non capire le cose più semplici. — Czasem zdarza się, że nie rozumie się najprostszych rzeczy;

— *bastare*:

Basta andare in Italia per imparare bene la lingua? — Czy wystarczy pojechać do Włoch, żeby nauczyć się dobrze języka?

- *bisognare*:
Bisogna andare da Pietro e chiedergli quando parte. — Trzeba pójść do Piotra i zapytać go, kiedy wyjeżdża;
- *convenire*:
Conviene studiare il più possibile finché si è giovani. — Warto uczyć się jak najwięcej, dopóki jest się młodym;
- *importare*:
Non importa se arriviamo in ritardo. — To nieważne, że się spóźnimy;
- *occorrere*:
Occorre chiamare un medico. — Koniecznie trzeba wezwać lekarza;
- *parere*:
Sei ingrassata? Non mi pare. — Utyłaś? Nie wydaje mi się;
- *sembrare*:
Mario sembra un uomo serio, ma non lo è. — Mario wydaje się mężczyzną poważnym, ale nim nie jest.

3. Formy nieosobowe (*espressioni impersonali*)

Formy nieosobowe złożone z postaci 3 osoby czasownika *essere* (w różnych czasach), przymiotnika o wartości przysłówka lub przysłówka i czasownika w bezokoliczniku, np.

- *è bene* + bezokolicznik
Non è bene mangiare troppo. — Nie jest dobrze jeść za dużo;
- *è male* + bezokolicznik
- *è peggio* + bezokolicznik
È male lavorare troppo, ma è ancora peggio non lavorare affatto. — Źle jest pracować za dużo, ale jeszcze gorzej jest nie pracować wcale;
- *è meglio* + bezokolicznik
È meglio avere due bambini che uno. — Lepiej mieć dwoje dzieci, niż jedno;

– *è necessario* + bezokolicznik

È stato necessario chiamare il medico. — Trzeba było koniecznie wezwać lekarza;

– *è bello* + bezokolicznik

È bello essere giovani! — Cudownie jest być młodym!

Wszystkie czasownikowe formy nieosobowe odmieniają się w czasach złożonych z posiłkowym *essere*. *Participio passato* uzgadnia się według zasad podanych w rozdziale XV.3.

XVIII. FORMA NIEOSOBOWA CZASOWNIKÓW — *FORMA IMPERSONALE DEI VERBI*

Każdy czasownik włoski będący w 3 osobie liczby pojedynczej może być użyty w formie nieosobowej, jeżeli postawimy przed nim zaimek nieokreślony *si* o wartości „ktoś”, „któryś”, „jeden”, nazywany w gramatyce włoskiej *si impersonale*:

Si parla di voi. — Mówi się o was.

Come si dice in italiano „można”? — Jak mówi się po włosku „można”?

Si mangia all'una. — Je się o pierwszej.

Si può provare. — Można spróbować, przymierzyć.

Si ha quello che si vuole. — Ma się to, czego się chce.

Si fa quel che si può. — Każdy robi co może.

W czasach złożonych, wszystkie czasowniki w formie nieosobowej odmieniają się z czasownikiem posiłkowym *essere*, lecz:

— *participio passato* czasowników, które w formie osobowej odmieniają się z *avere*, zachowuje końcówkę *-o*:

Quando si è mangiato e bevuto, si sta bene. — Kiedy się człowiek najadł i napił, czuje się dobrze.

Si è studiato e si è lavorato per tutto l'anno. — Człowiek uczył się i pracował przez cały rok;

— *participio passato* czasowników, które w formie osobowej odmieniają się z czasownikiem posiłkowym *essere*, zmienia końcówkę na *-i*:

Si è andati a ballare e si è tornati tardi. — Poszło się na tańce i wróciło się późno.

Si è stati al mare, eh? — Było się nad morzem, co?

Tworząc formę nieosobową czasowników zwrotnych i pozornie zwrotnych (zob. rozdz. XXVI), pierwsze *si* formy trzeciej osoby, *si* + *si* *lava*, zastępujemy zaimkiem *ci*:

Ci si lava due volte al giorno. — (Człowiek, jeden, ktoś, każdy)
Myje się dwa razy dziennie.

Ci si accorge subito che non sei italiana. — Od razu zauważa się,
że nie jesteś Włoszką.

Spesso ci si pente di quello che si è fatto. — Często żałuje się tego,
co się zrobiło.

La settimana scorsa ci si è visti e rivisti. — W zeszłym tygodniu
spotykaliśmy się wielokrotnie.

Czasownikom w formie nieosobowej nigdy nie towarzyszy dopełnienie. Mogą się one łączyć jedynie z okolicznikiem:

Spesso si studia a lungo. — Często (człowiek) uczy się długo.

W bardzo podobnych formach z dopełnieniem, np.

Si studia sempre la grammatica. — (Człowiek) Uczy się zawsze gramatyki;

mamy do czynienia z *si* passivante, partykułą służącą do tworzenia strony biernej, a nie z *si* tworzącym formę nieosobową, a więc z zupełnie inną formą, rządzącą się całkiem innymi regułami (zob. rozdz. XXVII.4).

1. Formy analogiczne do nieosobowych

Obok form złożonych z łącznika (*copula*) *è* i z imiesłowu biernego w funkcji orzecznika (*predicato verbale*), takich jak:

È finito. — Jest skończony (skończone).

Si è studiato. — (Człowiek) uczył się;

spotykamy formy złożone z łącznika *è* i z rzeczownika lub częściowej przymiotnika w funkcji orzeczenia imiennego (*predicato nominale*):

È stanco. — Jest zmęczony.

È innamorato. — Jest zakochany.

È felice. — Jest szczęśliwy.
È insegnante. — Jest nauczycielem.
È un'aquila. — Jest orłem.
È un genio. — Jest geniuszem.

Jeżeli drugi człon takiej formy jest rzeczownikiem lub przymiotnikiem, w formie nieosobowej przyjmuje końcówkę zależnie od rodzaju rzeczownika:

Quando uno è un'aquila, è felice!

Quando si è aquile, si è felici! — Kiedy jest się orłem, jest się szczęśliwym!

Quando uno è un genio, è solo.

Quando si è geni, si è soli. — Gdy jest się geniuszem, jest się samotnym.

Czasem trudno odróżnić czy *participio passato* pełni w zdaniu funkcję czasownika czy przymiotnika. Jeżeli *participio passato* potraktujemy jako przymiotnik, jego końcówka może zmieniać się dowolnie, zgodnie z pierwszą lub drugą zasadą:

Quando una è innamorata, non è mai stanca. — *Quando si è innamorate, non si è mai stanche.* — Kiedy jest się zakochaną, nie czuje się zmęczenia.

Quando uno è innamorato, non è mai stanco. — *Quando si è innamorati, non si è mai stanchi.* — Kiedy jest się zakochanym, nie czuje się zmęczenia.

Si lavora bene, quando si è riposati. — Gdy jest się wypoczętym, pracuje się dobrze.

Si lavora bene, quando si è riposate. — Pracuje się dobrze, kiedy jest się wypoczętą.

XIX. FORMY OSOBOWE CZASOWNIKÓW. PODZIAŁ NA KONIUGACJE — FORME DEFINITE DEI VERBI. LE CONIUGAZIONI

W formie osobowej (*forma esplicita*) czasowniki występują w różnych osobach, czasach i trybach. O sposobie ich odmiany decyduje przynależność do grupy koniugacyjnej na podstawie końcówki bezokolicznika.

Wyróżniamy trzy odrębne grupy koniugacyjne:

- I obejmuje czasowniki, których bezokoliczniki kończą się na *-are*, np. *entrare* — wchodzić;
- II obejmuje czasowniki, których bezokoliczniki kończą się na *-ere*, np. *prendere* — brać;
- III obejmuje czasowniki, których bezokoliczniki kończą się na *-ire*, np. *servire* — służyć, podawać; *finire* — kończyć (się).

W języku włoskim istnieje ponadto liczna grupa czasowników o nieregularnej odmianie. Są wśród nich czasowniki o regularnej końcówce bezokolicznika, odmieniające się w sposób nieregularny tylko w niektórych osobach. Wśród czasowników I koniugacji są to: *andare*, *dare*, *fare*, *stare*. Druga koniugacja obejmuje czasowniki z akcentowaną przedostatnią sylabą bezokolicznika (np. *cadere*, *godere*, *vedere*) i z akcentowaną trzecią sylabą od końca (np. *leggere*, *prendere*, *volgere*). Należą do niej również czasowniki o regularnej formie bezokolicznika, a nieregularnych formach odmiany niektórych osób, takie jak: *dovere*, *potere*, *sapere*, *volere*, *valere*, *piacere*, *rimanere*, *sedere*, *tenere* oraz wiele czasowników o nieregularnej formie bezokolicznika, które w odmianie posługują się swoim dawnym, łacińskim tematem. Są to głównie czasowniki zakończone na *-urre*, np. *produrre* (*producere*), *tradurre* (*traducere*) — oba pochodne od czasownika *ducere*, *-arre*

(głównie *trarre* od *trahere* i jego pochodne), *-orre* (głównie *porre* od *ponere* i jego pochodne). Trzecia koniugacja dzieli się na dwie podstawowe grupy: zawierającą i nie zawierającą infiks *-isc-* (por. rozdział XXII.1 i uwagi do odmiany czasowników na str. 348) i liczy niewiele czasowników nieregularnych. Są wśród nich: *dire*, *salire*, *uscire*, *venire*.

Na końcu książki podajemy wzory odmiany czasowników regularnych i nieregularnych.

XX. CZASOWNIKI POSIŁKOWE — *VERBI AUSILIARI*

Czasownikami posiłkowymi są w języku włoskim dwa czasowniki o nieregularnej odmianie: *essere* — *być* i *avere* — *mieć*. Są to najczęściej używane czasowniki włoskie. Poza podstawowym zastosowaniem służą tworzeniu czasów złożonych i strony biernej.

1. Wybór czasownika posiłkowego przy tworzeniu czasów złożonych

Formy odmiany czasowników w czasach złożonych wszystkich trybów składają się z form osobowych czasownika posiłkowego *essere* lub *avere* w różnych czasach oraz z *participio passato* (zob. rozdział XV.2) odmienianego czasownika.

Korzystamy z czasownika posiłkowego *avere*:

- tworząc stronę czynną czasów złożonych czasowników przechodnich:

Ho preparato il tè. — Przygotowałem herbatę.

Ha accompagnato sua madre. — Odprowadził (odwioził) swoją matkę.

Abbiamo riordinato la nostra camera. — Uporządkowaliśmy nasz pokój;

- tworząc formy czasów złożonych czasowników nieprzechodnich, wyrażających działanie:

Ho lavorato. — Pracowałem, pracowałam.

Ho pensato. — Pomyślałem, pomyślałam.

Ho pianto. — Płakałem, płakałam;

— tworząc czasy złożone czasowników nieprzechodnich, wyrażających pojęcie ruchu, nie odbywającego się w żadnym określonym kierunku:

Ho nuotato in piscina. — Pływałem na pływalni.

Ho corso per un'ora. — Biegłem (lub: biegałem) przez godzinę.

Ho salito le scale. — Weszłam po schodach.

Ho saltato dalla gioia. — Podskoczyłem z radości.

Czasownik posiłkowy *essere* wybieramy:

— tworząc stronę bierną:

Sono stato lodato. — Zostałem pochwalony;

— tworząc formy czasów złożonych czasowników zwrotnych:

Mi sono seduta. — Usiadłam.

Ti sei lavato le mani? — Czy umyłś ręce?

Ci eravamo svegliati tardi. — Obudziliśmy się późno;

— tworząc formy czasów złożonych czasowników nieprzechodnich, wyrażających rzeczywisty ruch odbywający się do określonego miejsca, z niego lub poprzez nie:

Sono salito al primo piano. — Wszedłem na pierwsze piętro.

Sono scesa dalla macchina. — Wysiadłam z samochodu.

Sarà andata da Maria. — Pewnie poszła do Marii.

Ero entrata in casa. — Weszłam do domu.

Sarebbe corso a casa. — Pobiegłby do domu.

Che sia saltato dalla finestra? — Czyżby wyskoczył przez okno?

— tworząc formy czasów złożonych czasowników nieprzechodnich wyrażających zmianę stanu, w jakim osoba lub rzecz się znajdowała:

Era invecchiato. — Zestarzał się.

Sarà nato nel 1964. — Pewnie urodził się w 1964 roku.

È morto l'anno scorso. — Zmarł w zeszłym roku.

Niektóre czasowniki mogą występować jako przechodnie i jako nieprzechodnie. Jako przechodnie odmieniają się z *avere*, a jako nieprzechodnie — z *essere*:

Il professore ha finito la lezione. — Nauczyciel zakończył lekcję.

La lezione è finita alle dieci. — Lekcja skończyła się o 10⁰⁰.

L'insegnante ha cominciato la lezione. — Nauczyciel rozpoczął lekcję.

La lezione è cominciata. — Lekcja zaczęła się.

Il medico ha guarito il malato. — Lekarz wyleczył chorego.

Il malato è guarito. — Chory wyzdrowiał.

Mario ha cambiato programma. — Mario zmienił plany.

Il tempo è cambiato. — Pogoda zmieniła się.

Czasowniki oznaczające zjawiska atmosferyczne odmieniają się z *essere*:

Improvvisamente è piovuto (nevicato). — Nagle spadł deszcz (śnieg).

Wśród czasowników odmieniających się z posiłkowym *essere*, jest kilkanaście takich, które trudno zaliczyć do jednej z podanych grup. Wyliczamy je niżej. Z *essere* odmieniają się również synonimy tych czasowników:

<i>essere</i>	— być
<i>stare</i>	— znajdować się, czuć się, być
<i>bastare</i>	— wystarczać
<i>costare</i>	— kosztować
<i>accadere</i>	— wydarzać się
<i>succedere</i>	— wydarzać się
<i>convenire</i>	— opłacać się
<i>apparire</i>	— pojawiać się
<i>scompare</i>	— znikać
<i>sembrare</i>	— wydawać się
<i>scadere</i>	— mijać (odnosi się do terminów)
<i>mancare</i>	— brakować
<i>rimanere</i>	— pozostawać
<i>piacere</i>	— podobać się, lubić
<i>dispiacere</i>	— sprawiać przykrość.

O wyborze czasownika posiłkowego czasowników zwrotnych i pomocniczych piszemy w oddzielnych działach.

XXI. CZASOWNIKI POMOCNICZE — *VERBI SERVILI O MODALI*

Czasowniki o nieregularnej odmianie (zob. na końcu książki) *dovere*, *potere*, *volere*, a niekiedy także czasowniki *desiderare* — pragnąć, *sapere* — wiedzieć, umieć, potrafić i *lasciare* — zostawić, rzadko występują w zdaniu same. Zwykle następuje po nich bezokolicznik innego czasownika, wobec którego pełnią funkcję czasowników pomocniczych:

Devo andare da Maria. — Muszę pójść do Marii.

Ti posso dire tutto. — Mogę ci wszystko powiedzieć.

Voglio telefonare a Marco. — Chcę zatelefonować do Marka.

Desidero parlare con Maria. — Pragnę (po)rozmawiać z Marią.

Andrea sa fare tutto. — Andrzej potrafi wszystko zrobić.

Sai guidare la macchina? — Czy umiesz (potrafisz) prowadzić samochód?

Zdarza się, że użyte w zdaniu samodzielnie czasowniki te zmieniają znaczenie:

Vi devo molto. — Wiele wam zawdzięczam.

Ti devo mille lire. — Jestem ci winien tysiąc lirów.

Sai tutto su Pietro? — Czy wiesz wszystko o Piotrze?

Sa di essere bello. — Wie, że jest piękny.

Sai già 20 verbi irregolari? — Znasz już 20 czasowników nieregularnych?

lub też, że czasownik, który po nich następuje, pozostaje w sferze domysłów:

Può (fare) molto. — Wiele może (zrobić).

Vuoi (avere) il mio libro? — Chcesz (dostać) moją książkę?

Czasownik w bezokoliczniku następujący po czasowniku *volere* zawsze występuje w formie *infinito presente*:

Voglio essere il più bravo. — Chcę być najlepszy.

Volevo essere il più bravo. — Chciałem być najlepszy (wybór czasu *imperfetto* wskazuje, że zamiar prawdopodobnie nie został zrealizowany).

Ho voluto essere il più bravo. — Chciałem być najlepszy (zamiar udało się zrealizować).

Po czasownikach *potere* i *dovere*, czasownik w bezokoliczniku może mieć formę *infinito passato* wtedy, gdy występują one w czasie teraźniejszym (*presente indicativo*), w *imperfetto* trybu oznajmującego lub w *condizionale presente*:

Può farlo. — Może to zrobić.

Poteva farlo. — Mógł to zrobić.

Potrebbe farlo. — Mógłby to zrobić.

Devono averlo fatto. — Musieli to zrobić; widocznie to zrobili.

Potrebbero averlo fatto. — Mogli to zrobić; jest możliwe, że to zrobili.

Czasownik *sapere* rządzi *infinito presente* lub *passato* za pośrednictwem przyimka *di*:

Sapeva di aver fatto male. — Wiedział, że źle postąpił.

1. Czasownik posiłkowy czasowników pomocniczych

Jeżeli czasowniki, takie jak *potere*, *dovere*, *volere*, występują samodzielnie, w czasach złożonych odmieniają się z czasownikiem posiłkowym *avere*:

Non ha voluto niente. — Niczego nie chciał.

Jeśli jednak pełnią rolę pomocniczą wobec innych czasowników, odmieniają się z tym czasownikiem posiłkowym, z którym odmienia się czasownik w bezokoliczniku, który po nich następuje:

Ho voluto rispondere. — Chciałem odpowiedzieć;
ponieważ: *Ho risposto.*

Ha potuto spedire la lettera. — Mogła wysłać list;
ponieważ: *Ha spedito.*

Sei potuto uscire. — Mogłeś wyjść;
ponieważ: *Sei uscito.*
È dovuta partire. — Musiała wyjechać;
ponieważ: *È partita.*

W przypadku odmiany z *essere* zaimki stoją przed pierwszym czasownikiem; w przypadku odmiany z *avere* — po bezokoliczniku:

Ci sono voluta andare. — Chciałam tam pójść.
Ho voluto prenderlo. — Chciałem to wziąć.

Czasownik *sapere* odmienia się z posiłkowym *avere* niezależnie od tego, jaki czasownik po nim stoi:

Non ha saputo piacere. — Nie potrafiła podobać się.

Gdy jednak czasownik stojący w bezokoliczniku po czasowniku *potere, dovere, volere* lub *sapere* jest czasownikiem zwrotnym, w czasie złożonym posłużymy się posiłkowym *essere*:

Eva si è dovuta lavare. — Ewa musiała się umyć.
Eva non si è saputa trattenere. — Ewa nie potrafiła się powstrzymać.

Można jednak spotkać także odmianę z *avere*. Podkreśla się wówczas wolę, konieczność wykonania czynności:

Eva ha dovuto lavarsi. — Ewa musiała się umyć.
Eva non ha saputo trattenersi. — Ewa nie potrafiła się powstrzymać.

Przy odmianie z *essere*, zaimek (lub zaimki) stawiamy przed pierwszym czasownikiem i uzgadniamy *participio passato* z dopełnieniem bliższym lub z podmiotem:

Eva se le è volute (lub: *voluta*) *prendere.* — Ewa zechciała je sobie wziąć.

Przy odmianie z *avere* zaimek (lub zaimki) stawiamy po bezokoliczniku i nie uzgadniamy *participio passato*:

Eva ha voluto prendersela. — Ewa zechciała je sobie wziąć.

O uzgadnianiu *participio passato* piszemy szerzej w rozdziale XV.3.

XXII. TRYB OZNAJMUJĄCY – *INDICATIVO*

Czasowniki włoskie mogą występować w trybach: oznajmującym – *indicativo*, kiedy czynność jest rzeczywistą; przypuszczającym – *condizionale*, kiedy czynność poddana jest warunkowi; przypuszczającym – *congiuntivo*, kiedy czynność istnieje tylko w sferze domysłów, marzeń, życzeń oraz po pewnych spójnikach i formach nieosobowych; rozkazującym – *imperativo*.

W ramach trybu oznajmującego czasowniki występują w różnych czasach dokonanych i niedokonanych, teraźniejszym, dwóch przyszłych, trzech przeszłych i dwóch zaprzeczonych. Są to:

czas teraźniejszy	– <i>presente</i>
czas przyszły niedokonany	– <i>futuro semplice</i>
czas przyszły dokonany	– <i>futuro anteriore</i>
czas przeszły dokonany	– <i>passato prossimo</i>
czas przeszły dokonany	– <i>passato remoto</i>
czas przeszły niedokonany	– <i>imperfetto</i>
czas zaprzeczony	– <i>trapassato prossimo</i>
czas zaprzeczony	– <i>trapassato remoto</i> .

Tryb *condizionale* również ma formę niedokonaną – *condizionale presente* i formę dokonaną – *condizionale passato*.

Tryb *congiuntivo* ma cztery czasy:

teraźniejszy	– <i>presente</i>
przeszły dokonany	– <i>passato</i>
przeszły niedokonany	– <i>imperfetto</i>
zaprzeczony dokonany	– <i>trapassato</i> .

Tryb rozkazujący ma formy tylko pięciu osób, ponieważ nie występuje w pierwszej osobie liczby pojedynczej.

1. Czas teraźniejszy — *Presente indicativo*

Stosowanie czasu teraźniejszego w języku włoskim nie różni się od zasad jego stosowania w języku polskim poza jednym aspektem. Włoski czas *presente* może wyrażać także czynność, która ma się zrealizować w niedalekiej przyszłości. Stąd w tłumaczeniu zdań na polski będziemy się niekiedy posługiwać czasem przyszłym:

A luglio vado in Italia. — W lipcu pojadę do Włoch.

Ti telefono appena finisco gli esercizi. — Zatelefonuję do ciebie, jak tylko skończę ćwiczenia.

1.1. Czasowniki I koniugacji

Czasowniki I koniugacji tworzą czas teraźniejszy trybu oznajmującego przez dodanie do tematu bezokolicznika końcówek:

-o -iamo
-i -ate
-a -ano.

Wśród czasowników I koniugacji czasowniki zakończone na: *-care* i *-gare*, dla zachowania jednakowego brzmienia samogłoski *-c-* i *-g-*, przyjmują w koniugacji niemą literę *-h-* w drugiej osobie liczby pojedynczej i w pierwszej osobie liczby mnogiej:

<i>giocare</i>	— grać, bawić się	<i>spiegare</i>	— wyjaśniać
<i>gioco</i>	<i>giochiamo</i>	<i>spiego</i>	<i>spieghiamo</i>
<i>giochi</i>	<i>giocate</i>	<i>spieghi</i>	<i>spiegate</i>
<i>gioca</i>	<i>giocano</i>	<i>spiega</i>	<i>spiegano</i> ,

-ciare i *-giare* w całej koniugacji zachowują brzmienie *-ci-* i *-gi-*:

<i>cominciare</i>	— zaczynać (się)	<i>mangiare</i>	— jeść
<i>comincio</i>	<i>cominciamo</i>	<i>mangio</i>	<i>mangiamo</i>
<i>cominci</i>	<i>cominciate</i>	<i>mangi</i>	<i>mangiate</i>
<i>comincia</i>	<i>cominciano</i>	<i>mangia</i>	<i>mangiano</i>

-iare z *-i-* nie akcentowanym, gubią jedno *-i-* przed końcówkami osobowymi zaczynającymi się od *-i-*:

studiare — uczyć się

studio *studiamo*

studi *studiate*

studia *studiano,*

-iare z *-i-* akcentowanym, w drugiej osobie liczby pojedynczej przyjmują końcówkę *-ii-*:

sciare — jeździć na nartach

scio *sciāmo*

scii *sciāte*

scia *sciāno,*

-gnare, zachowują samogłoskę *-i-* w pierwszej osobie liczby mnogiej:

disegnare — rysować

disegno *disegniamo*

disegni *disegnate*

disegna *disegnano.*

1.2. Czasowniki II koniugacji

Czas teraźniejszy trybu oznajmującego czasowników II koniugacji tworzymy przez dodanie do tematu bezokolicznika następujących końcówek:

-o *-iamo*

-i *-ete*

-e *-ono.*

Wśród czasowników II koniugacji czasowniki zakończone na *-cere* i *-gere* zachowują palatalne brzmienie przed końcówkami osobowymi zaczynającymi się od *-e-* oraz od *-i-*, ale tracą je przed innymi samogłoskami:

leggere — czytać

leggo *leggiamo*

leggi *leggete*

legge *leggono.*

1.3. Czasowniki III koniugacji

Czasowniki III koniugacji dzielą się na dwie grupy, z których pierwszą tworzymy przez dodanie do tematu bezokolicznika końcówek:

-o	-iamo
-i	-ite
-e	-ono,

na przykład:

<i>servire</i>	— służyć
<i>servo</i>	<i>serviamo</i>
<i>servi</i>	<i>servite</i>
<i>serve</i>	<i>servono.</i>

Grupa druga, obejmująca większość czasowników III koniugacji, przyjmuje w odmianie czasu teraźniejszego infiks *-isc-*. Występuje on między tematem a końcówką w 1, 2 i 3 osobie liczby pojedynczej oraz w trzeciej osobie liczby mnogiej:

-isco	-iamo
-isci	-ite
-isce	-iscono,

na przykład:

<i>finire</i>	— kończyć, kończyć się
<i>finisco</i>	<i>finiamo</i>
<i>finisci</i>	<i>finite</i>
<i>finisce</i>	<i>finiscono.</i>

Na końcu książki, w rozdziale: *Zestawienie odmiany czasowników* zamieszczono listę czasowników, które odmieniają się tak jak *servire* oraz listę czasowników, które mogą być odmieniane jak *servire*, a także jak *finire*. Czytelnik znajdzie tam również wskazówki dotyczące odmiany czasowników bezosobowych i ułomnych oraz uwagi o innych nieregularnościach odmiany.

Akcent form osobowych czasowników wszystkich trzech koniugacji w czasie teraźniejszym jest ruchomy. W liczbie pojedynczej 1, 2 i 3 osoba mają akcentowaną tę samą sylabę — drugą lub trzecią od końca. W liczbie mnogiej 1 i 2 osoba ma zawsze akcentowaną sylabę

przedostatnią, natomiast osoba 3 ma akcentowaną sylabę trzecią od końca (jeżeli w liczbie pojedynczej akcent padał na sylabę przedostatnią) lub czwartą od końca (jeżeli w liczbie pojedynczej akcent padał na trzecią sylabę od końca):

<i>dormire</i>	— spać	<i>abitare</i>	— mieszkać
<i>dormo</i>	<i>dormiamo</i>	<i>abito</i>	<i>abitiamo</i>
<i>dormi</i>	<i>dormite</i>	<i>abiti</i>	<i>abitare</i>
<i>dorme</i>	<i>dormono</i>	<i>abita</i>	<i>abitano.</i>

1.4. Czas teraźniejszy historyczny — *Il presente storico*

Jeżeli w opowiadaniu podamy w czasie teraźniejszym — *presente indicativo* — czynności, które zgodnie z zasadami stosowania czasów powinny występować w czasie *passato remoto*, czytelnik będzie odbierał akcję tak, jak gdyby działa się na jego oczach, a nie w odległej przeszłości. Takie zastosowanie czasu teraźniejszego, dokonane ze względów stylistycznych, jest możliwe zarówno w piśmie, jak i w mowie:

Si voltò e mi vide. Stava per urlare, ma si trattenne. Poi scoppiò in una risata. — Odwrócił się i zobaczył mnie. Chciał krzyknąć, ale powstrzymał się. Potem wybuchnął śmiechem.

Si volta e mi vede. Sta per urlare, ma si trattiene. Poi scoppia in una risata. — Odwraca się i widzi mnie. Chce krzyknąć, ale powstrzymuje się. Potem wybucha śmiechem.

W czasie teraźniejszym podajemy również czynności przeszłe o charakterze ponadczasowym, zawsze aktualne:

Maria stava per chiedere perché l'uomo si chiamava Felice, ma si ricordò in tempo che i bambini non devono chiedere sempre il perché. — Marysia miała właśnie zapytać dlaczego mężczyzna nazywał się Felice, ale przypomniała sobie w porę, że dzieciom nie wolno pytać zawsze „dlaczego”.

2. Czasy przyszłe

2.1. Czas przyszły prosty — *Futuro semplice*

Futuro semplice jest czasem przyszłym prostym. Wyraża czynność lub stan, który będzie miał miejsce w przyszłości. Tworzy się przez dodanie do tematu czasownika następujących końcówek:

I i II koniugacja

III koniugacja

-erò	-irò
-erai	-irai
-erà	-irà
-eremo	-iremo
-erete	-irete
-erano	-iranno.

Przykłady:

I koniugacja	II koniugacja	III koniugacja	Czasownik zwrotny
<i>parlare</i>	<i>ripetere</i>	<i>finire</i>	<i>laversi</i>
<i>parlerò</i>	<i>ripeterò</i>	<i>finirò</i>	<i>mi laverò</i>
<i>parlerai</i>	<i>ripeterai</i>	<i>finirai</i>	<i>ti laverai</i>
<i>parlerà</i>	<i>ripeterà</i>	<i>finirà</i>	<i>si laverà</i>
<i>parleremo</i>	<i>ripeteremo</i>	<i>finiremo</i>	<i>ci laveremo</i>
<i>parlerete</i>	<i>ripeterete</i>	<i>finirete</i>	<i>vi laverete</i>
<i>parleranno</i>	<i>ripeteranno</i>	<i>finiranno</i>	<i>si laveranno.</i>

Kilkanaście czasowników tworzy formy *futuro* w sposób nieregularny. Są to między innymi:

<i>essere</i>	: <i>sarò, sarai, sarà, saremo, sarete, saranno</i>
<i>avere</i>	: <i>avrò, avrai, avrà, avremo, avrete, avranno</i>
<i>volere</i>	: <i>vorro, vorrai, vorrà, vorremo, vorrete, vorranno</i>
<i>potere</i>	: <i>potrò, potrai, potrà, potremo, potrete, potranno</i>
<i>sapere</i>	: <i>saprò, saprai, saprà, sapremo, saprete, sapranno</i>
<i>dovere</i>	: <i>dovrò, dovrai, dovrà, dovremo, dovrete, dovranno</i>
<i>vedere</i>	: <i>vedrò, vedrai, vedrà, vedremo, vedrete, vedranno</i>
<i>andare</i>	: <i>andrò, andrai, andrà, andremo, andrete, andranno</i>
<i>dare</i>	: <i>darò, darai, darà, daremo, darete, daranno</i>
<i>rimanere</i>	: <i>rimarrò, rimarrai, rimarrà, rimarremo, rimarrete, rimarranno</i>
<i>venire</i>	: <i>verrò, verrai, verrà, verremo, verrete, verranno</i>
<i>bere</i>	: <i>berrò, berrai, berrà, berremo, berrete, berranno.</i>

Czasowniki kończące się w bezokoliczniku na *-ciare* i *-giare* zachowują w odmianie brzmienie podniebienne tracąc tematyczną samogłoskę *-i-* przed końcówką rozpoczynającą się samogłoską *-e-*:

<i>baciare</i>	— <i>io bacerò</i> itd.
<i>cominciare</i>	— <i>io comincerò</i> itd.
<i>lasciare</i>	— <i>io lascerò</i> itd.
<i>passaggiare</i>	— <i>io passerò</i> itd.
<i>festeggiare</i>	— <i>io festeggerò</i> itd.
<i>mangiare</i>	— <i>io mangerò</i> itd.

Czasowniki zakończone w bezokoliczniku na *-care*, *-gare*, zachowują natomiast swoje brzmienie gardłowe przez przyjęcie w pisowni litery *-h-* przed końcówką zaczynającą się od samogłoski *-e-*:

<i>dimenticare</i>	— <i>io dimenticherò</i> itd.
<i>giocare</i>	— <i>io giocherò</i> itd.
<i>cercare</i>	— <i>io cercherò</i> itd.
<i>pagare</i>	— <i>io pagherò</i> itd.
<i>litigare</i>	— <i>io litigherò</i> itd.
<i>spiegare</i>	— <i>io spiegherò</i> itd.

Akcent wyrazowy pada w 2 osobie liczby pojedynczej na ostatnią, a w liczbie mnogiej na przedostatnią sylabę.

W języku włoskim, podobnie jak w polskim, w mowie potocznej można wyrazić czynność przyszłą za pomocą czasu teraźniejszego. Zwykle na przyszły aspekt czynności wskazuje obecny w zdaniu okolicznik czasu, wyrażony np. przysłówkiem. Aspekt przyszły nadają czynności także czasowniki, takie jak *andare* i *venire*:

Domani vado al cinema. — Jutro idę do kina.

Se vuoi, vengo da te. — Jeśli chcesz (zechcesz) przyjdę do ciebie.

2.2. Czas przyszły uprzedni — *Futuro anteriore*

Czas *futuro anteriore* jest czasem złożonym. Składa się z formy czasu *futuro semplice* czasownika posiłkowego *essere* lub *avere* (o zasadach wyboru mówimy w rozdziale: *Czasowniki posiłkowe*) oraz z *participio passato* czasownika odmienianego:

<i>essere</i>	<i>avere</i>
<i>sarò stato(a)</i>	<i>avrò avuto</i>
<i>sarai stato(a)</i>	<i>avrà avuto</i>
<i>sarà stato(a)</i>	<i>avrà avuto</i>
<i>saremo stati(e)</i>	<i>avremo avuto</i>

<i>sarete statì(e)</i>	<i>avrete avuto</i>
<i>saranno statì(e)</i>	<i>avranno avuto</i>

<i>vedere</i>	<i>partire</i>
<i>avrò visto</i>	<i>sarò partito(a)</i>
<i>avrai visto</i>	<i>sarai partito(a)</i>
<i>avrà visto</i>	<i>sarà partito(a)</i>
<i>avremo visto</i>	<i>saremo partiti(e)</i>
<i>avrete visto</i>	<i>sarete partiti(e)</i>
<i>avranno visto</i>	<i>saranno partiti(e)</i>

Czas *futuro anteriore* występuje jedynie w zdaniach podrzędnych. Wyraża on czynność przyszłą dokonaną, która ma się odbyć bezpośrednio przed inną czynnością przyszłą, wyrażoną w zdaniu głównym w *futuro semplice* lub *imperativo*. Spełnienie czynności w *futuro anteriore* jest warunkiem, aby zaraz po niej mogła się zrealizować czynność w *futuro semplice* lub w *imperativo*:

Appena sarò arrivato, ti telefonerò. — Jak tylko dojadę na miejsce, zatelefonuję do ciebie.

Appena sarai arrivato, telefonami! — Jak tylko dojedziesz, zadzwoń do mnie!

Czasownik występuje w *futuro anteriore* po spójnikach: *appena* — „jak tylko”, *non appena* — „jak tylko”, *dopo che* — „po tym jak” oraz *quando* — „kiedy”, gdy nadajemy mu znaczenie: „jak tylko”, „zaraz po tym, jak”, a więc w zdaniach typu:

Appena avrò finito di studiare, telefonerò a Marco. — Jak tylko skończę naukę (przestanę się uczyć), zatelefonuję do Marka.

Non appena avrò dato l'ultimo esame, partirò per l'Italia. — Jak tylko zdam (będę po zdaniu, będę miała zdany) ostatni egzamin, pojadę do Włoch.

Dopo che avrò mangiato il dolce, mangerò il gelato. — Po zjedzeniu (po tym jak zjem) ciasta, zjem lody.

Ripareremo del tuo viaggio quando sarai stata dal medico. — Porozmawiamy ponownie o twojej podróży, kiedy (jak tylko) będziesz po wizycie u lekarza.

Telefonami appena sarai tornata a casa. — Zatelefonuj do mnie, jak tylko wrócisz do domu (będziesz z powrotem w domu).

Fate quegli esercizi dopo che avrete fatto questi. — Zróbcie tamte ćwiczenia, jak tylko zrobicie te.

Czasownik może występować w *futuro anteriore* również po spójniku *finché* — dopóki:

Non uscirò finché non sarò guarito. — Nie wyjdę, dopóki nie wyzdrowieję.

Lavorerò finché avrò finito. — Będę pracował, aż skończę;

ale:

Dormirò finché vorrò. — Będę spał, jak długo będę chciał.

Formy czasów przyszłych czasowników przybierać mogą również wartości nie związane z czynnościami przyszłymi. Np.

Maria avrà vent'anni; znaczy, z jednej strony, że Maria skończy niedługo dwadzieścia lat, a w innym kontekście to samo zdanie będzie wyrażało domysł, przypuszczenie: Pewnie ma, powinna mieć około 20 lat.

Tak więc powiemy:

Che ore sono? (lub: jeżeli zadowala nas godzina w przybliżeniu: *Che ore saranno?*)

Non ho l'orologio, ma saranno le dieci. — Nie mam zegarka, ale jest chyba około 10⁰⁰.

Dove è Andrea? Sarà al bar. — Gdzie jest Andrzej? Pewnie jest w barze.

Quanto può costare una macchina di questo tipo? — Ile może kosztować samochód tej marki?

Costerà sui cinquanta milioni. — Powinien kosztować około 50 milionów.

Il bambino ha la febbre. Che cosa avrà? — Dziecko ma gorączkę. Co mu może być?

Non preoccuparti. Non sarà niente, un po' di raffreddore. — Nie martw się, to pewnie r.ć poważnego, lekkie przeziębienie.

Perché Mario è triste? Avrà dei problemi. — Dlaczego Mario jest smutny? Pewnie ma jakieś problemy.

Za pomocą form *futuro semplice* wyrażamy przypuszczalne czynności niedokonane i stany nam współczesne. Posługując się formami

futuro anteriore, możemy wyrazić przypuszczalne czynności dokonane w teraźniejszości lub przeszłości:

Che ora sarà stata quando è uscito? — Która mogła być godzina kiedy wyszedł?

Andrea non è al bar. Sarà andato a casa. — Andrzeja nie ma w barze. Pewnie poszedł do domu.

La macchina nuova di Andrea sarà costata una trentina di milioni. — Nowy samochód Andrzeja kosztował pewnie około (ze) 30 milionów.

Ieri sera il bambino aveva la febbre alta. Che cosa avrà avuto? — Wczoraj wieczorem dziecko miało wysoką gorączkę. Co mu mogło być?

Se tu avevi allora 10 anni, Anna quanti anni avrà avuto? — Skoro ty miałeś wtedy 10 lat, to ile Anna mogła mieć wtedy lat?

3. Czasy przeszłe dokonane

Chcąc nadać czynności charakter przeszły dokonany, możemy posłużyć się dwoma różnymi czasami: *passato prossimo* lub *passato remoto*.

Czasem *passato prossimo* wyrażamy czynności przeszłe dokonane, jeżeli:

— wydarzyły się niedawno lub dawno, lecz odczuwamy jeszcze ich skutki, jesteśmy w nie zaangażowani uczuciowo:

Ho scritto ad Anna, ma lei non mi ha risposto. — Napisałem do Anny, ale ona mi nie odpowiedziała (nadal czekam jednak na wiadomość od niej).

Ho studiato il francese per cinque anni. — Uczyłem się francuskiego przez pięć lat (i dosyć dobrze się nim posługuję).

Avevo 10 anni quando è morto mio nonno. — Miałem 10 lat, kiedy umarł mój dziadek (i dobrze go pamiętam, a także jego śmierć);

— obecne w zdaniu określenie czasu wskazuje, że okres, w którym miało miejsce wydarzenie, jeszcze trwa:

Quest'anno non sono ancora stato al cinema. — W tym roku nie byłem jeszcze w kinie.

Questa settimana non ti è venuto a trovare nessuno? — W tym tygodniu nikt cię nie odwiedził?

Oggi non ho studiato. — Dziś nie uczyłem się.

Czasem *passato remoto* wyrażamy czynności przeszłe dokonane, które wydarzyły się niedawno lub dawno, lecz:

— nie mają wpływu na nasze dzisiejsze życie; są od niego oderwane, a nam uczuciowo obojętne:

Scrissi ad Anna, ma lei non mi rispose. — Napisałam do Anny, lecz ona nie odpowiedziała mi (i nie spodziewam się już od niej wiadomości).

Quel giorno decisi di lasciare Andrea per sempre. — Tego dnia postanowiłam porzucić Andrzeja na zawsze.

Andai da lui, ma non lo trovai a casa. — Poszedłem do niego, ale nie zastałem go w domu;

— obecne w zdaniu określenie czasu wskazuje, że okres, w którym miało miejsce wydarzenie, należy już do przeszłości:

Studiai il tedesco per due mesi, tanti anni fa. — Uczyłem się niemieckiego przez dwa miesiące, wiele lat temu (i nic już nie pamiętam).

Il signor Rossi partì per gli Stati Uniti nel 1985. — Pan Rossi wyjechał do Stanów Zjednoczonych w roku 1985.

L'anno scorso Anna non poté andare in Italia. — W zeszłym roku Anna nie mogła pojechać do Włoch;

— wypowiedź ma mieć charakter literacki, historyczny lub też charakter rozprawy naukowej:

Lasciarono in Roma un'impronta indelebile tutte le civiltà, tutte le arti, ogni moto dell'ingegno umano. — Niezatarty ślad odcisnęły na Rzymie wszystkie epoki kultury, wszystkie rodzaje sztuki, każde drgnienie ludzkiego geniuszu.

Romolo, fratello di Remo, fondò Roma nel 753 a.C. — Romulus, brat Remusa, założył Rzym w roku 753 przed Chrystusem.

La moda stilistica instaurata dagli scrittori barocchi trovò seguaci e ammiratori, ma non durò molto a lungo. — Moda stylistyczna wprowadzona przez pisarzy baroku znalazła naśladowców i wielbicieli, nie trwała jednak długo. ³¹

Miedzy zdarzeniem wyrażonym w *passato prossimo* a zdarzeniem w *passato remoto* nie istnieje żadna zależność czasowa. W tej samej wypowiedzi ustnej lub w tekście pisanym, dla określenia czynności dokonanej

nych, posługujemy się konsekwentnie tylko jednym z tych dwóch czasów, dokonując wcześniej wyboru charakteru, jaki chcemy nadać wypowiedzi.

3.1. *Passato prossimo*

Passato prossimo jest czasem złożonym. Składa się z form czasu teraźniejszego czasownika posiłkowego *avere* lub *essere* (o zasadach tego wyboru piszemy w rozdziale: *Czasowniki posiłkowe*) i z *participio passato* czasownika odmienianego (zob. rozdział: *Imiesłowy czynny i bierny*):

<i>avere</i>	<i>essere</i>
<i>ho avuto</i>	<i>sono stato (stata)</i>
<i>hai avuto</i>	<i>sei stato (stata)</i>
<i>ha avuto</i>	<i>è stato (stata)</i>
<i>abbiamo avuto</i>	<i>siamo stati (state)</i>
<i>avete avuto</i>	<i>siete stati (state)</i>
<i>hanno avuto</i>	<i>sono stati (state),</i>
 <i>parlare</i>	 <i>partire</i>
<i>ho parlato</i>	<i>sono partito (partita)</i>
<i>hai parlato</i>	<i>sei partito (partita)</i>
<i>ha parlato</i>	<i>è partito (partita)</i>
<i>abbiamo parlato</i>	<i>siamo partiti (partite)</i>
<i>avete parlato</i>	<i>siete partiti (partite)</i>
<i>hanno parlato</i>	<i>sono partiti (partite).</i>

Participio passato czasownika odmienianego z czasownikiem posiłkowym *avere* nie uzgadnia się z podmiotem. *Participio passato* czasownika odmienianego z czasownikiem posiłkowym *essere* uzgadnia się z podmiotem co do liczby i rodzaju:

Il padre è uscito e non ha telefonato. — Ojciec wyszedł i nie zatelefonował.

La madre è uscita e non ha telefonato. — Mama wyszła i nie zatelefonowała.

Gli zii sono usciti e non hanno telefonato. — Wujostwo wyszli i nie zatelefonowali.

Le zie sono uscite e non hanno telefonato. — Ciocie wyszły i nie zatelefonowały.

3.2. *Passato remoto*

Czas *passato remoto* jest czasem prostym. Tworzy się go przez dodanie do tematu bezokolicznika następujących końcówek:

I koniugacja	II koniugacja	III koniugacja
-ai	-ei	-ii
-asti	-esti	-isti
-ò	-é	-í
-ammo	-emmo	-immo
-aste	-este	-iste
-arono	-erono	-irono.

Wiele czasowników włoskich odmienia się w 1 i 3 osobie l.poj. i w 3 osobie l.mn. *passato remoto* w sposób nieregularny. Pełną odmianę czasowników o nieregularnych formach *passato remoto* znajdzie Czytelnik w końcowej części książki. Podajemy, jako przykład, odmianę czasowników *fare*, *rimanere* i *venire*:

<i>fare</i>	<i>rimanere</i>	<i>venire</i>
<i>feci</i>	<i>rimasi</i>	<i>venni</i>
<i>facesti</i>	<i>rimanesti</i>	<i>venisti</i>
<i>fece</i>	<i>rimase</i>	<i>venne</i>
<i>facemmo</i>	<i>rimanemmo</i>	<i>venimmo</i>
<i>faceste</i>	<i>rimaneste</i>	<i>veniste</i>
<i>fecero</i>	<i>rimasero</i>	<i>vennero.</i>

Liczna grupa czasowników II koniugacji w 1 i 3 osobie l.poj. oraz w 3 osobie l.mn. posiada formy oboczne. W 1 osobie l.poj., obok formy zakończonej na *-ei*, występuje często forma zakończona na *-etti*. W 3 osobie l.poj. tych czasowników, obok końcówki *-e*, występuje *-ette*. W 3 osobie l.mn., obok końcówki *-erono*, występuje końcówka *-ettero*. Podajemy, jako przykład, odmianę czasownika *vendere*:

	<i>vendere</i>	
<i>vendei</i>	lub	<i>vendetti</i>
<i>vendesti</i>		<i>vendesti</i>
<i>vendé</i>		<i>vendette</i>
<i>vendemmo</i>		<i>vendemmo</i>
<i>vendeste</i>		<i>vendeste</i>
<i>venderono</i>		<i>vendettero.</i>

Czasowniki posiłkowe *avere* i *essere* w czasie *passato remoto* przyjmują następujące formy:

<i>avere</i>	<i>essere</i>
<i>ebbi</i>	<i>fui</i>
<i>avesti</i>	<i>fosti</i>
<i>ebbe</i>	<i>fu</i>
<i>avemmo</i>	<i>fummo</i>
<i>aveste</i>	<i>foste</i>
<i>ebbero</i>	<i>furono.</i>

Akcent wyrazowy czasowników o regularnej odmianie pada w 1 i 2 osobie l.poj. i mnogiej na przedostatnią sylabę:

parlai ripetesti finimmo capiste.

W 3 osobie l.poj. akcent pada na ostatnią sylabę:

parlò ripeté finì capì.

Wyjątek stanowią czasowniki II koniugacji, które w formie zakończonej na *-ette* mają akcentowaną przedostatnią sylabę:

credette perdette.

W 3 osobie l.mn. akcent wyrazowy pada zawsze na 3 sylabę od końca:

parlarono ripeterono finirono credettero.

Akcent wyrazowy czasowników tworzących *passato remoto* w sposób nieregularny pada zawsze na przedostatnią sylabę, z wyjątkiem 3 osoby l.mn., kiedy pada na trzecią sylabę od końca, np.:

rimasi rimasero.

3.3. *Passato remoto* a *passato prossimo*

Zasady wyboru między *passato prossimo* a *passato remoto* dla oznaczenia czynności przeszłej dokonanej nie są jednoznaczne i ściśle określone, lecz subiektywne, zależne od naszego stosunku do omawianych zdarzeń. Również w stosowaniu tych czasów przez Włochów zachodzą znaczne rozbieżności, które wynikają z powodów nie tylko

subiektywnych, ale także historycznych i kulturowych. Na przykład Włosi, którzy wychowali się na północy kraju, mają tendencję do ograniczania użycia *passato remoto* do wydarzeń historycznych i tekstów naukowych. Z kolei Włosi pochodzący z południa odrzucają czas *passato prossimo* i posługują się czasem *passato remoto* również mówiąc o czynnościach życia codziennego, które dokonały się przed chwilą. Częściej też *passato remoto* posługują się osoby wykształcone niż niewykształcone. Powszechnie jednak panuje zasada, że poza trzema ścisłymi wyjątkami, *passato prossimo* i *passato remoto* nigdy nie mogą występować w tym samym tekście.

Czasowniki w *passato remoto* i czasowniki w *passato prossimo* mogą wystąpić w tym samym zdaniu lub tekście tylko:

– jeżeli zależy nam na podkreśleniu odległości w czasie i różnego stosunku uczuciowego do różnych czynności, np.:

Conobbi Andrea Kowalski quando ero bambino, stamattina invece ho conosciuto suo fratello. – (Po)znałem Andrzeja Kowalskiego, kiedy byłem dzieckiem, a dziś rano poznałem jego brata.

W dalszym ciągu opowiadania będzie mowa o bracie Andrzeja, a nie o Andrzeju. Znajomość z Andrzejem należy do zamkniętego okresu przeszłości.

– kiedy jest to konieczne dla przejrzystości tekstu, np.:

Il professor Rossi ha sostenuto nel suo libro che gli Etruschi furono un popolo laborioso e organizzato, ma io penso diversamente. – Profesor Rossi twierdził w swojej książce, że Etruskowie byli narodem pracowitym i dobrze zorganizowanym, lecz ja widzę to inaczej;

obie wyżej wspomniane sytuacje są wyjątkowe i rzadkie;

– w dziełach literackich, gdzie innym językiem, językiem autora i przy użyciu *passato remoto* przedstawia się opis, komentarz, a innym, z użyciem *passato prossimo*, pisze się dialogi między postaciami, np.:

„*Mario la guardò a lungo. Poi disse:*

– *Ma non hai ancora finito?!*” – Mario patrzył na nią długo. Potem powiedział: – Jeszcze nie skończyłaś?!

4. Czynności dokonane a niedokonane

Zdarza się, że czynność przeszłą, którą w języku polskim wyrażamy czasem lub formą dokonaną, Włosi odczuwają jako niedokonaną i na odwrót. W przypadku np. czasownika być — *essere*, polskiemu „byłem” odpowiadają w języku włoskim: *sono stato, ero, ero stato i fui*.

Nie mogąc przedstawić ścisłych zasad określających, kiedy w języku włoskim czynność należy traktować jako dokonaną, a kiedy jako niedokonaną, ograniczymy się do podania kilku wskazówek dotyczących użycia czasów przeszłych dokonanych i czasu *imperfetto*, określanego jako niedokonany.

Zdanie sformułujemy w *imperfetto*, jeżeli chcemy ukazać czynność w jej trwaniu, jako opis pewnej sytuacji, a w czasie dokonanym, jeżeli chcemy tylko poinformować o jej zaistnieniu:

La lezione cominciava alle 6⁰⁰. — Lekcja zaczynała się zwykle o 6⁰⁰ lub: Lekcja miała się zacząć o 6⁰⁰.

La lezione è cominciata (era cominciata, cominciò) alle 6⁰⁰. — Lekcja rozpoczęła się o 6⁰⁰.

Ho cominciato a scrivere. — Zacząłem pisać.

Cominciavo a scrivere. — Zaczynałem (właśnie) pisać.

Zdanie sformułujemy w *imperfetto*, jeżeli nie wiemy lub nie chcemy precyzować czy czynność ostatecznie dokonała się czy też nie, a w *passato prossimo*, jeżeli chcemy zaznaczyć, że chodzi o czynność dokonaną, krótką, jednorazową. Taka sytuacja występuje najwyraźniej przy użyciu czasowników pomocniczych, nieosobowych i form nieosobowych:

Ieri dovevo andare in segreteria. — Wczoraj miałam pójść do sekretariatu.

Ieri sono dovuta andare in segreteria. — Wczoraj musiałam pójść do sekretariatu.

Maria non ha voluto dirmi niente. — Maria nie (ze)chciała mi nic powiedzieć (i nie powiedziała).

Maria non voleva dirmi niente (ma alla fine ha ceduto). — Maria nie chciała mi nic powiedzieć (ale w końcu ustąpiła).

Non c'era bisogno di andarci, bastava telefonare. — Nie było potrzeby iść tam, wystarczyło zatelefonować.

Non c'è stato bisogno di andarci, è bastato telefonare. — Nie potrzebowaliśmy tam iść, wystarczyło, że zatelefonowaliśmy.

Czynności niedokonanej towarzyszy często przyimek *da*, czynności dokonanej przyimek *per*:

Lo aspettavo da una settimana. — Czekałem na niego od tygodnia.

Lo ho aspettato per una settimana. — Czekałem na niego przez tydzień.

Występowanie w zdaniu przysłówków czasu, takich jak *spesso, molte volte, subito, finalmente* może, lecz nie musi, wskazywać na to, czy czynność jest dokonana, gdyż czas, w którym miała się spełnić, minął, czy niedokonana, powtarzająca się regularnie:

La settimana scorsa Mario ha chiesto molte volte di te. — W zeszłym tygodniu Mario pytał wielokrotnie o ciebie.

Ho pensato spesso a te mentre eri in campagna. — Wiele razy myślałem o tobie, kiedy byłaś na wsi.

Finalmente avevo una macchina tutta per me! — Nareszcie miałem samochód tylko dla siebie!

ale:

Siccome l'autobus non arrivava (ancora, più) sono andato a casa a piedi. — Ponieważ autobus nie nadjeżdżał, poszedłem do domu pieszo.

Siccome l'autobus non è arrivato (in tempo, subito, entro 10 minuti), sono andato a casa a piedi. — Ponieważ autobus nie przyjechał, poszedłem do domu pieszo.

Ważnym, ale nie zawsze skutecznym wyróżnikiem czynności dokonanej jest obecność w zdaniu okolicznika czasu lub innej czynności ograniczającej czas, w którym miała spełnić się dana czynność:

Ieri non ho avuto il tempo di telefonarti. — Wczoraj nie miałam czasu, żeby do ciebie zatelefonować.

Stamattina ho dormito fino a tardi. — Dziś rano spałem do późna.

Questo mese sono andato tutti i giorni al cinema. — W tym miesiącu (podsumowuję tę jego część, która już minęła) każdego dnia chodziłem (szedłem) do kina.

È uscito spesso senza cappello finché ha preso il raffreddore. — Wychodził często bez czapki, aż się przeziębził.

Skutek, przeziębienie, zamyka czas trwania czynności.

5. Czas przeszły niedokonany — *Imperfetto*

Czas *imperfetto* jest czasem przeszłym prostym. Powstaje przez dodanie do tematu bezokolicznika następujących końcówek:

I koniugacja II koniugacja III koniugacja

-avo	-evo	-ivo
-avi	-evi	-ivi
-ava	-eva	-iva
-avamo	-evamo	-ivamo
-avate	-evate	-ivate
-avano	-evano	-ivano.

Przykłady:

<i>parlare</i>	<i>vedere</i>	<i>finire</i>	<i>alzarsi</i>
<i>parlavo</i>	<i>vedevo</i>	<i>finivo</i>	<i>mi alzavo</i>
<i>parlavi</i>	<i>vedevi</i>	<i>finivi</i>	<i>ti alzavi</i>
<i>parlava</i>	<i>vedeva</i>	<i>finiva</i>	<i>si alzava</i>
<i>parlavamo</i>	<i>vedevamo</i>	<i>finivamo</i>	<i>ci alzavamo</i>
<i>parlavate</i>	<i>vedevate</i>	<i>finivate</i>	<i>vi alzavate</i>
<i>parlavano</i>	<i>vedevano</i>	<i>finivano</i>	<i>si alzavano.</i>

Podczas gdy czasownik *avere* tworzy formy *imperfetto* w sposób regularny, formy czasownika *essere* są nieregularne:

<i>avere</i>	<i>essere</i>
<i>avevo</i>	<i>ero</i>
<i>avevi</i>	<i>eri</i>
<i>aveva</i>	<i>era</i>
<i>avevamo</i>	<i>eravamo</i>
<i>avevate</i>	<i>eravate</i>
<i>avevano</i>	<i>erano.</i>

Czasowniki nieregularne, w przeważającej większości, tworzą *imperfetto* w sposób regularny, np.

andare : *andavo, andavi* itd.

venire : *venivo, venivi* itd.

potere : *potevo, potevi* itd.

volere : *volevo, volevi* itd.

dovere : *dovevo, dovevi* itd.

sapere : *sapevo, sapevi* itd.

dare : *davo, davi* itd.

Niektóre czasowniki nieregularne tworzą *imperfetto* od tematu swej dawnej, nie używanej już dziś formy bezokolicznika. Są to m.in.:

dire dawniej *dicere*; *imperfetto*: *dicevo, dicevi* itd.

fare dawniej *facere*; *imperfetto*: *facevo, facevi* itd.

bere dawniej *bevere*; *imperfetto*: *bevevo, bevevi* itd.

tradurre dawniej *traducere*; *imperfetto*: *traducevo, traducevi* itd.

(Por. rozdział XIV.1).

W *imperfetto* akcent wyrazowy pada zawsze na przedostatnią sylabę z wyjątkiem 3 osoby l.mn., która ma akcentowaną trzecią sylabę od końca:

parlavano, avevano, finivano, si alzavano, erano.

Za pomocą *imperfetto* przedstawiamy stan, zdarzenie lub czynność, która miała miejsce w przeszłości, widzianą opisowo w jej trwaniu. Może to być opis czynności wprowadzonej przez spójnik *mentre* – podczas, podczas gdy:

Mentre ballava, sorrideva. – Tańcząc (podczas tańca) uśmiechał się.

Mentre tornavo, ho incontrato Eva. – Podczas gdy wracałem (wracając), spotkałem Ewę.

Może to być stan lub czynność, o której bądź nie wiemy, czy ostatecznie dokonała się, bądź w wypowiedzi nie zamierzamy podać informacji o jej zakończeniu, a więc:

– stan lub czynność, która trwała już od jakiegoś czasu:

Aspettavo la notizia da tre giorni. – Czekałem na wiadomość od trzech dni;

– stan lub czynność długo trwająca w przeszłości:

Quando ero giovane volevo vivere in riva al mare. Il sole mi faceva bene. – Kiedy byłem młody, chciałem mieszkać nad brzegiem morza. Słońce mi służyło. (Nie jest istotne, że ten czas w oczywisty sposób należy do przeszłości. Mówiący przedstawia opis pewnej sytuacji);

- stan lub czynność, która powtarzała się regularnie w przeszłości:

In Italia tutte le mattine bevevo il caffè. — We Włoszech codziennie rano piliem kawę;

- stan przyrody, pogody, naszej psychiki:

Era notte, pioveva e io stavo male. Mi sentivo molto sola. — Była noc, padał deszcz i było mi źle. Czułam się bardzo samotna.

Stany fizyczne możemy ujmować opisowo lub stwierdzać jedynie ich zaistnienie. W tym drugim przypadku trzeba wskazać czas, w którym miały miejsce:

Ieri stavo male. Mi sentivo vecchia e stanca. — Wczoraj było mi źle. Czułam się stara i zmęczona.

Ieri, verso le 6⁰⁰, mi sono sentita male e, tutto ad un tratto, mi sono sentita vecchia e stanca. — Wczoraj, około 6⁰⁰, zrobiło mi się słabo i nagle poczułam się stara i zmęczona.

Charakterystyczne jest zastosowanie *imperfetto* w pytaniu o opis i w odpowiedzi na nie:

Come era lo spettacolo di ieri? — *Era molto interessante.* — Jakie było wczorajsze przedstawienie? — Było bardzo interesujące.

Za pomocą *imperfetto* odnosimy zdarzenia obecne do wcześniejszych lub przenosimy je w przeszłość:

Sono le 9⁰⁰. Ieri, a quest'ora, dormivo. — Jest 9⁰⁰. Wczoraj o tej porze spałem.

Eva ha detto: „I gatti sono la mia passione”. — Ewa powiedziała: „Koty są moją pasją”.

Eva ha detto che i gatti erano la sua passione. — Ewa powiedziała, że koty były jej pasją (dawno, w czasie, kiedy o tym mówiła).

Eva ha detto che i gatti sono la sua passione. — Ewa powiedziała, że koty są jej pasją (niedawno, raczej nie zmieniła jeszcze upodobań).

Czas *imperfetto* występuje zwykle w zdaniach złożonych współrzędnie. W zdaniach tych inne czynności mogą być:

- w *imperfetto*, jeżeli czynności są równoczesne, równoległe i niezależne od siebie:

Mentre leggeva, fumava. — Podczas gdy czytał, palił;

– w czasie przeszłym dokonanym, gdy czynności odbywają się równocześnie, ale czynność w *imperfetto* rozpoczęła się wcześniej i pełni w zdaniu rolę tła:

Mentre mangiavo è venuto Carlo. — Podczas gdy jadłem, przyszedł Karol;

– w *trapassato prossimo*, jeżeli czynność w *imperfetto* rozpoczęła się później niż inna czynność w czasie przeszłym lub jest jej skutkiem:

Era andata a letto tardi e aveva ancora sonno. — Poszła późno spać (poprzedniego wieczoru) i była jeszcze senna.

6. Czasy zaprzeszłe

Dwa włoskie czasy zaprzeszłe trybu oznajmującego, *trapassato prossimo* i *trapassato remoto*, są czasami złożonymi.

6.1. *Trapassato prossimo*

Trapassato prossimo określa czynność (lub stan), która miała miejsce przed inną czynnością przeszłą dokonaną lub niedokonaną. Tworzy się go za pomocą formy *imperfetto* czasownika posiłkowego *avere* lub *essere* (wyboru dokonujemy według zasad, o których mowa w rozdziale: *Czasowniki posiłkowe*) i imiesłowu czasu przeszłego (*participio passato*) odmienianego czasownika. Oto formy *trapassato prossimo* czasowników posiłkowych *avere* i *essere*:

<i>avere</i>	<i>essere</i>
<i>avevo avuto</i>	<i>ero stato(a)</i>
<i>avevi avuto</i>	<i>eri stato(a)</i>
<i>aveva avuto</i>	<i>era stato(a)</i>
<i>avevamo avuto</i>	<i>eravamo stati(e)</i>
<i>avevate avuto</i>	<i>eravate stati(e)</i>
<i>avevano avuto</i>	<i>erano stati(e).</i>

W jego stosowaniu odwołujemy się do staropolskiego czasu zaprzeszłego:

In tre giorni avevamo imparato tutto ed eravamo felici. — W ciągu trzech dni nauczyliśmy się (byli) wszystkiego i byliśmy szczęśliwi.
Mi ha telefonato Eva. Mi aveva già cercato stamattina, ma non mi aveva trovata a casa. — Zatelefonowała do mnie Ewa. Szukała mnie już (była) dziś rano, ale mnie nie (była) zastała.

Trapassato prossimo może wyrażać stan albo czynność jednorazową lub wielokrotną, krótko- lub długotrwałą. W języku włoskim, podobnie jak w staropolskim, jeżeli czynności miały miejsce w różnym czasie, zaznaczenie uprzedniości jednych w stosunku do drugich jest istotne. Gdy jednak czynności były niezależne od siebie, miały miejsce w jednym czasie lub różniły się wykonawcą, użycie czasu zaprzeszczonego nie jest konieczne. Nie użyjemy go w zdaniach typu:

Stamattina mi sono alzata presto, ho fatto il bucato, ho lavato i piatti, ho fatto colazione e sono uscita. — Dziś rano wstałam wcześniej, zrobiłam pranie, zmyłam naczynia, zjadłam śniadanie i wyszłam.
Paolo partì e io rimasi sola. — Paweł odjechał i zostałam sama.

Możemy go nie użyć także wówczas, gdy obecne w zdaniu przysłówki określają czasowy stosunek czynności, ich uprzedniość lub następstwo:

Prima ho finito di leggere il tuo libro e soltanto dopo ho cominciato a leggere il mio. — Najpierw skończyłem czytanie twojej książki, a dopiero potem zacząłem czytać moją.

Niekiedy jedno z wydarzeń pozostaje w sferze domysłów:

Non ero mai stato in quella città. — Nigdy (przedtem) nie byłem w tym mieście.

Non avevi mai visto questo mio orologio? — Czy nigdy (dotąd) nie widziałeś tego mojego zegarka?

6.2. *Trapassato remoto*

Trapassato remoto powstaje przez zestawienie form *passato remoto* jednego z czasowników posiłkowych, *avere* lub *essere* (wyboru dokonujemy według zasad podanych w rozdziale: *Czasowniki posiłkowe*), z imiesłowem czasu przeszłego (*participio passato*) odmienianego czasownika. Formami *trapassato remoto* czasowników *avere* i *essere* są:

<i>avere</i>	<i>essere</i>
<i>ebbi avuto</i>	<i>fui stato(a)</i>
<i>avesti avuto</i>	<i>fosti stato(a)</i>
<i>ebbe avuto</i>	<i>fu stato(a)</i>
<i>avemmo avuto</i>	<i>fummo stati(e)</i>
<i>aveste avuto</i>	<i>foste stati(e)</i>
<i>ebbero avuto</i>	<i>furono stati(e).</i>

Czas *trapassato remoto* jest najrzadziej używanym z włoskich czasów. Tylko w określonych sytuacjach wyrażamy nim czynność przeszłą, która miała miejsce przed inną czynnością przeszłą występującą w *passato remoto*.

Podobnie jak przy użyciu *futuro anteriore*, zastosowanie w zdaniu dla jednej czynności czasu *trapassato remoto*, a dla innej czasu *passato remoto* sprawia, że słuchacz odbiera te czynności jako:

- krótkie i jednorazowe,
- mające miejsce jedna po drugiej, przy czym czynność w *trapassato remoto* wyraża warunek, bez którego czynność w *passato remoto* nie może mieć miejsca:

Appena fu arrivato, mi telefonò. — Jak tylko dojechał na miejsce, zatelefonował do mnie.

Tak samo jak przy *futuro anteriore* (zob. rozdział XXII.2.2), zależność tego rodzaju występuje jedynie po spójnikach, takich jak: *appena* — jak tylko; *non appena* — jak tylko, po tym jak; *dopo che* — skoro; *quando* — jak tylko (ta zależność czasów narzuca spójnikowi *quando* wartość semantyczną identyczną ze spójnikiem *appena*); *finché* — dopóki:

Appena ebbe finito di mangiare, uscì. — Jak tylko skończył jeść, wyszedł.

Non appena si fu svegliato, si chiuse in bagno. — Jak tylko obudził się, zamknął się w łazience.

Tornò dopo che si fu calmato. — Wrócił po tym, jak się uspokoił.

Quando lo ebbe saputo, si mise a piangere. — Jak tylko dowiedział się o tym, rozplakał się.

Non si fermò, finché non ebbe finito. — Nie przestał, dopóki nie skończył.

Wszystkie czynności zaprzeszłe, w których nie zachodzą takie zależności, wyrażamy za pomocą czasu *trapassato prossimo*:

Non mi piacque la risposta che Pietro mi aveva dato. — Nie spodobała mi się odpowiedź, której udzielił mi Piotr.

Ricordò a lungo quello che gli avevano detto. — Pamiętał długo to, co mu powiedzieli.

Również kiedy czynności można uznać za równoczesne lub niezależne od siebie (np. dotyczą różnych podmiotów), użycie *trapassato remoto* nie jest konieczne:

Eva uscì di corsa non appena la macchina si fermò. — Ewa wybiegła, jak tylko samochód zatrzymał się.

Appena il cerchio era sparito, Maria si alzò. — Jak tylko krąg zniknął, Marysia wstała.

Quando compì sei anni, andò in America. — Kiedy ukończył sześć lat, pojechał do Ameryki.

7. Zgodność czasów w trybie oznajmującym

Budując jakiegokolwiek zdanie złożone, trzeba pamiętać, że czynność formułowana w zdaniu podrzędnym pozostaje zawsze w stosunku czasowym wobec czynności sformułowanej w zdaniu nadrzędnym: jest wobec niej równoczesna, uprzednia lub późniejsza. Podany niżej schemat prezentuje zasady zgodności czasów w trybie oznajmującym. Zasady te muszą być rygorystycznie przestrzegane.

czynność wcześniejsza	czynność główna i równoczesna z nią	czynność późniejsza
<i>passato prossimo</i> <i>imperfetto</i>	<i>presente</i>	<i>futuro semplice</i> <i>futuro anteriore*</i>
<i>passato prossimo</i>	<i>futuro semplice</i>	<i>futuro semplice</i>
<i>trapassato prossimo</i>	<i>passato prossimo</i> <i>imperfetto</i>	<i>futuro semplice</i> <i>futuro anteriore*</i>
<i>trapassato prossimo</i> <i>trapassato remoto*</i>	<i>passato remoto</i> <i>imperfetto</i>	<i>condizionale passato**</i>

czynność wcześniejsza	czynność główna i równoczesna z nią	czynność późniejsza
<i>trapassato prossimo</i>	<i>imperfetto</i> <i>passato prossimo</i> <i>passato remoto</i>	<i>condizionale passato**</i>
<i>trapassato prossimo</i>	<i>trapassato prossimo</i>	<i>condizionale passato**</i>

* Tylko w pewnych sytuacjach — por. rozdziały dotyczące tych czasów.

** Dla kompletności obrazu zaznaczamy możliwość posługiwania się formą dokonaną trybu *condizionale* (*condizionale passato*) dla oznaczenia czynności przyszłej wobec innej czynności przeszłej, ale przeszłej wobec chwili obecnej. Trybowi *condizionale* jest poświęcony rozdział XXIII.

Przykłady:

Sai che stamattina, mentre andavo in ufficio, ho comprato quel libro di Moravia che cercavo da tempo? Ora lo leggo e, se vuoi, quando lo avrò letto, te lo presterò. — Czy wiesz, że dziś rano, kiedy szedłem do biura, kupiłem tę książkę Moravii, której szukałem od dawna? Teraz przeczytam ją i, jeżeli chcesz (zechcesz), kiedy ją przeczytam, pożyczę ci.

Domani, mentre andrò in ufficio, comprerò quel libro di Moravia di cui ti ho parlato tanto tempo fa. Se vorrai, quando lo avrò letto, te lo presterò. — Jutro, gdy będę szedł do biura, kupię tę książkę Moravii, o której mówiłem ci kiedyś. Jeżeli będziesz chciał, kiedy ją przeczytam, pożyczę ci.

Ti ho già detto che stamattina, mentre andavo in ufficio, ho comprato quel libro di Moravia di cui ti avevo parlato tanto tempo fa? Se vorrai, quando lo avrò letto, te lo presterò. — Czy mówiłem ci, że dziś rano, kiedy szedłem do biura, kupiłem tę książkę Moravii, o której mówiłem ci kiedyś? Jeżeli będziesz chciał, kiedy ją przeczytam, pożyczę ci.

*Seppe (Sapeva; Aveva saputo) che il libro che voleva comprare era stato messo in vendita e che, uscendo subito, lo avrebbe potuto comprare** nella libreria che era di fronte a casa sua, prima di andare dal dentista.* — Dowiedział się (Wiedział; Dowiedział się), że książ-

żka, którą chciał kupić, pojawiła się już na rynku i że, wychodząc od razu, mógł ją kupić w księgarni, która znajdowała się naprzeciw jego domu, przed pójściem do dentysty.

*Non appena ebbe saputo che il libro che voleva comprare era già in vendita, uscì pensando che lo avrebbe potuto comprare** prima di andare dal dentista.* — Jak tylko dowiedział się, że książka, którą chciał kupić, była w sprzedaży, wyszedł myśląc, że mógłby ją kupić przed pójściem do dentysty.

XXIII. TRYB PRZYPUSZCZAJĄCY — *CONDIZIONALE*

Tryb *condizionale* i tryb *congiuntivo* odpowiadają różnym zastosowaniom polskiego trybu przypuszczającego. W przeciwieństwie do *congiuntivo*, w którym mówimy o czynnościach istniejących jedynie w naszej wyobraźni, pragnieniach lub życzeniach, w *condizionale* mówimy o czynnościach rzeczywistych, których realizacja podlega warunkowi.

Condizionale ma dwie formy: niedokonaną (*condizionale presente*) i dokonaną (*condizionale passato*):

Verrei al cinema con voi (ora, stasera), ma non posso. — Poszedłbym z wami do kina, ale nie mogę.

Sarei venuto al cinema con voi (ieri), ma non potevo. — Byłbym poszedł z wami do kina, ale nie mogłem.

Verrei al cinema con voi (ora, stasera), se potessi. — Poszedłbym z wami do kina, gdybym mógł.

Sarei venuto al cinema con voi (ieri), se avessi potuto. — Byłbym poszedł z wami do kina, gdybym (był) mógł.

Jak wynika z powyższych przykładów, czynność wyrażona w *condizionale presente* odnosi się do chwili obecnej lub do przyszłości. Jej realizacja, o ile zostanie spełniony warunek, jest możliwa. Z kolei czynność sformułowana w *condizionale passato* została zamierzona i miała być zrealizowana w przeszłości. Warunek realizacji tej czynności może być sformułowany w *congiuntivo*, *indicativo* (trybie oznajmującym) lub *condizionale*. Spełnienie warunku nie jest już możliwe, a więc i zamierzona czynność nie może już zostać zrealizowana.

1. Formy *condizionale presente*

Condizionale presente jest czasem prostym. Jego formy tworzymy przez dodanie do tematu czasownika końcówek:

I i II koniugacja III koniugacja

-erei	-irei
-eresti	-iresti
-erebbe	-irebbe
-eremmo	-iremmo
-ereste	-ireste
-erebbero	-irebbero.

Przykłady:

<i>parlare</i>	<i>credere</i>	<i>finire</i>
<i>parlerei</i>	<i>crederei</i>	<i>finirei</i>
<i>parleresti</i>	<i>credereesti</i>	<i>finiresti</i>
<i>parlerebbe</i>	<i>crederebbe</i>	<i>finirebbe</i>
<i>parleremmo</i>	<i>crederemmo</i>	<i>finiremmo</i>
<i>parlereste</i>	<i>credereste</i>	<i>finireste</i>
<i>parlerebbero</i>	<i>crederebbero</i>	<i>finirebbero.</i>

Czasowniki, które tworzą formy *futuro* w sposób nieregularny (zob. rozdział XXII.2), mają także nieregularne formy *condizionale presente*, np.:

<i>essere</i>	— <i>sarò</i>	— <i>sarei</i>
<i>avere</i>	— <i>avrò</i>	— <i>avrei</i>
<i>potere</i>	— <i>potrò</i>	— <i>potrei</i>
<i>volere</i>	— <i>vorrò</i>	— <i>vorrei</i>
<i>rimanere</i>	— <i>rimarrò</i>	— <i>rimarrei</i> itd.

Czasowniki w stronie zwrotnej i biernej odmieniają się w następujący sposób:

<i>laversi</i>	<i>essere lavato</i>
<i>mi laverei</i>	<i>sarei lavato(a)</i>
<i>ti laveresti</i>	<i>saresti lavato(a)</i>
<i>si laverebbe</i>	<i>sarebbe lavato(a)</i>

<i>ci laveremmo</i>	<i>saremmo lavati(e)</i>
<i>vi lavereste</i>	<i>sareste lavati(e)</i>
<i>si laverebbero</i>	<i>sarebbero lavati(e).</i>

2. Formy *condizionale passato*

Condizionale passato jest czasem złożonym. Powstaje przez zestawienie formy czasownika posiłkowego w *condizionale presente* z *participio passato* (zob. *Imiesłowy współczesny i uprzedni*) odmienianego czasownika. Oto formy *condizionale passato* czasowników *avere* i *essere*:

<i>avere</i>	<i>essere</i>
<i>avrei avuto</i>	<i>sarei stato(a)</i>
<i>avresti avuto</i>	<i>saresti stato(a)</i>
<i>avrebbe avuto</i>	<i>sarebbe stato(a)</i>
<i>avremmo avuto</i>	<i>saremmo stati(e)</i>
<i>avreste avuto</i>	<i>sareste stati(e)</i>
<i>avrebbero avuto</i>	<i>sarebbero stati(e)</i>

Czasowniki zwrotne odmieniają się z czasownikiem posiłkowym *essere*:

Mi sarei lavato. — Byłbym się umył.

Vi sareste divertite. — Byłybyście dobrze się bawiły.

Stronę bierną *condizionale passato* tworzymy przez zestawienie *condizionale passato* czasownika *essere* z *participio passato* danego czasownika:

Sarei stata invitata. — Zostałabym (była) zaproszona.

Saremmo stati lodati. — Zostalibyśmy (byli) pochwaleni.

3. Użycie trybu *condizionale*

Pisaliśmy już, że czynność wyrażamy w trybie *condizionale*, jeżeli jej realizacja poddana jest jakiemuś warunkowi. Może nim być np. decyzja naszego rozmówcy, brak pewności z naszej strony, niepełne

zaufanie do źródła informacji. Warunek ten nie zawsze musi pojawić się w kontekście:

Vorrei andare al cinema. — Chciałbym pójść do kina.

Vorrei venire con te (se permetti). — Chciałbym pójść z tobą (jeśli pozwolisz).

Come sarei venuto volentieri con te! — Jak chętnie byłbym poszedł z tobą!

Pragnienia, propozycje i pytania sformułowane w *condizionale* mają charakter grzecznościowy lub brzmią jak hipoteza:

Avresti un po' di tempo? — Czy miałbyś trochę czasu?

Stasera potremmo andare al cinema. — Dziś wieczorem moglibyśmy pójść do kina.

Non so se ho fatto bene. Tu che cosa avresti fatto al posto mio? — *Sarei tornata subito a casa.* — Nie wiem czy dobrze zrobiłam. Co ty zrobiłabyś na moim miejscu? — Wróciłabym od razu do domu.

Condizionale posługujemy się, kiedy chcemy zaznaczyć, że podajemy opinię własną, nie sprawdzoną wiadomość lub, że nie potrafimy odpowiedzieć na postawione pytanie:

Secondo me sarebbe stato meglio restare a casa. — Moim zdaniem lepiej było zostać w domu.

Da quanto riporta l'agenzia TASS risulta che i due presidenti si incontrerebbero stasera. — Z wiadomości podanej przez agencję TASS wynika, że dwaj prezydenci spotkają się dziś wieczorem.

Secondo la PAP i due presidenti si sarebbero incontrati ieri sera. — Zdaniem agencji PAP dwaj prezydenci spotkali się wczoraj wieczorem.

Che cosa hai intenzione di fare? — *Non saprei.* — Co masz zamiar zrobić? — Trudno mi powiedzieć.

Polecenia sformułowane w *condizionale* nie zawierają bezwzględnego rozkazu, lecz są propozycją z odcieniem niepewności, czy czynność zostanie wykonana:

Mi daresti un caffè? — Czy poczęstowałbyś mnie kawą?

Mi farebbe vedere quel libro? — Czy mógłby mi Pan pokazać tę książkę?

To samo można wyrazić w trybie rozkazującym:

Dammi un caffè, per favore! — (Daj mi) Poczęstuj mnie kawą!
Mi faccia vedere quel libro! — Proszę pokazać mi tę książkę!

4. *Condizionale passato.*

Czynności przyszłe w przeszłości (*futuro nel passato*)

Pisaliśmy już, że za pomocą *condizionale passato* określamy czynności zamierzone, których czas realizacji już minął, a więc czynności nie zrealizowane:

Avrei preso il treno delle 6⁰⁰, ma non ho fatto in tempo. — Byłbym przyjechał pociągiem, który odjeżdża o 6⁰⁰, ale nie zdążyłem.

Wśród tych czynności są takie, które miały nastąpić później niż inna czynność przeszła, sformułowana w *passato remoto*, *imperfetto* lub *trapassato prossimo*, lecz przed chwilą obecną (jest to sytuacja zwana *futuro nel passato*), np.

Anna promise che sarebbe venuta al mare con noi. — Anna obiecała, że pojedzie z nami nad morze.

Anna prometteva che sarebbe venuta al mare con noi. — Anna obiecywała, że pojedzie z nami nad morze.

Anna aveva promesso che sarebbe venuta al mare con noi. — Anna obiecała, że pojedzie z nami nad morze.

Jeżeli czynność przeszłą sformułowano w czasie *passato prossimo*, wówczas inna czynność, wobec niej późniejsza

— jeżeli jest wyrażona w *condizionale passato*, nie ma wartości czynności przyszłej, lecz jest równoznaczna z nie zrealizowaną czynnością warunkową:

Anna ha promesso che sarebbe venuta al mare con noi. — Anna obiecała, że pojechałaby (byłaby pojechała) z nami nad morze (ale nie pojechała);

— jeżeli jest wyrażona w *condizionale presente*, jest równoznaczna z czynnością przyszłą realną, lecz podlegającą warunkowi:

Anna ha promesso che verrebbe al mare con noi. — Anna obiecała, że pojedzie (pojechałaby, jest gotowa pojechać) z nami nad morze (jeśli tylko zostanie spełniony warunek tego wyjazdu);

— jeżeli jest wyrażona w *futuro semplice*, jest równoznaczna z realną czynnością przyszłą:

Anna ha promesso che verrà al mare con noi. — Anna obiecała, że pojedzie z nami nad morze.

Formą *condizionale passato* jako *futuro nel passato* możemy posłużyć się również w zdaniach podrzędnych zależnych od czasownika rządzącego *coniuntivo* (należącego do grupy *pensare, credere* itp.), jeżeli nie zadowala nas ogólnikowe określenie czasu realizacji czynności w *coniuntivo imperfetto*:

Dubitava che fossimo contenti. — Wątpiła, czy jesteśmy (będziemy) zadowoleni.

Dubitava che saremmo stati contenti. — Wątpiła, czy będziemy zadowoleni.

Jeżeli zdania nadrzędne i podrzędne mają wspólny podmiot lub jeżeli podmiot zdania podrzędnego stanowi zarazem dopełnienie zdania nadrzędnego, możemy łączyć te dwa zdania za pomocą składowi *di* + bezokolicznik:

Credeva che sarebbe andata a Roma. — Myślała, że pojedzie do Rzymu.

Credeva di andare a Roma. — Myślała, że pojedzie do Rzymu.

Ci consigliò che noi andassimo dal direttore. — Poradził nam, żebyśmy poszli do dyrektora.

Ci consigliò di andare dal direttore. — Poradził nam, żebyśmy poszli do dyrektora.

5. *Condizionale* w zdaniu nadrzędnym

Zdarza się, że orzeczenie zdania nadrzędnego, rządzące w zdaniu podrzędnym trybem *coniuntivo*, występuje w trybie *condizionale*. Człon podrzędny zdania łączy się wówczas z członem nadrzędnym za pomocą spójnika *che* lub *se*. Tu zajmujemy się zdaniami, które łączy spójnik *che*. O zdaniach, które łączy spójnik *se* piszemy w rozdziale poświęconym zdaniom podrzędnym warunkowym.

5.1. Jeżeli orzeczenie zdania nadrzędnego występuje w *condizionale presente*, orzeczenie zdania podrzędnego jest w *congiuntivo imperfetto*. Czynność zdania podrzędnego jest wtedy równoczesna lub przyszła w stosunku do czynności zdania nadrzędnego:

Al posto tuo preferirei che lui non ci andasse. — Na twoim miejscu wolałbym, żeby tam nie szedł.

Jeżeli jednak orzeczenie zdania nadrzędnego ma postać takich zwrotów jak *direi che, non direi che, non si direbbe che, non sarei sicuro che, non saprei dire se* itp., które mają formę *condizionale presente*, lecz odnoszą się do teraźniejszości, możemy zastosować w zdaniu taką zgodność czasów, jak gdyby orzeczenie zdania nadrzędnego było w czasie teraźniejszym, np.:

Al posto tuo non sarei sicura che lui venga. — Na twoim miejscu nie byłabym pewna, że on przyjdzie.

Non saprei dire se tu abbia fatto bene. — Nie potrafię powiedzieć czy dobrze zrobiłeś.

Non direi che tu sia gentile. — Nie można (mogę) powiedzieć, żebyś był uprzejmy (w tej chwili, zawsze, w ogóle).

Non direi che tu sia stato gentile. — Nie można (mogę) powiedzieć, żebyś był uprzejmy (wczoraj, wówczas, czynność jednorazowa).

W tym przypadku można powiedzieć również:

Non direi che tu fossi gentile. — Nie można (mogę) powiedzieć, żebyś był uprzejmy (wówczas, w przeszłości).

Non direi che tu fossi stato gentile. — Nie można (mogę) powiedzieć, żebyś był uprzejmy (wówczas, czynność jednorazowa).

5.2. Jeżeli orzeczenie zdania nadrzędnego występuje w *condizionale passato*, to orzeczenie zdania podrzędnego jest w:

— *congiuntivo imperfetto*, jeżeli czynność zdania podrzędnego jest równoczesna lub przyszła w stosunku do czynności zdania nadrzędnego:

Avrei preferito che lui non ci andasse. — Byłbym wolał, żeby on tam nie szedł.

Non avrei mai immaginato che Eva mi mentisse. — Nigdy bym nie pomyślał, że Ewa okłamuje mnie;

— *congiuntivo trapassato*, jeżeli czynność zdania podrzędnego poprzedza czynność zdania nadrzędnego:

Avrei preferito che lui non ci fosse andato. — Byłbym wolał, żeby on tam nie (był) poszedł.

Non avrei mai pensato che Eva mi avesse mentito. — Nigdy bym nie pomyślał, że Ewa okłamała mnie.

XXIV. TRYB PRZYPUSZCZAJĄCY — *CONGIUNTIVO*

Za pomocą trybu oznajmującego orzekamy o wykonywanych czynnościach, o zdarzeniach i zjawiskach otaczającego nas świata. Kiedy natomiast chcemy opisać sytuację, która istnieje jedynie w naszych pragnieniach, życzeniach, przypuszczeniach, myślach, odczuciach, posługujemy się w języku włoskim trybem *congiuntivo*. Tryb ten, odpowiadający pewnym zastosowaniom polskich trybów przypuszczającego i życzącego, występuje najczęściej w różnego rodzaju zdaniach podrzędnych. Zdania te rozpoczyna przeważnie spójnik *che*:

Eva viene prima delle due. — Ewa przyjdzie przed drugą.

Voglio che Eva venga prima delle due. — Chcę, żeby Ewa przyszła przed drugą.

Spero che Eva venga prima delle due. — Mam nadzieję, że Ewa przyjdzie przed drugą.

Bisogna che Eva venga prima delle due. — Trzeba, żeby Ewa przyszła przed drugą.

Penso che Eva venga prima delle due. — Myślę, że Ewa przyjdzie przed drugą.

È probabile che Eva venga prima delle due. — Jest możliwe, że Ewa przyjdzie przed drugą.

Jak wynika z przykładów, w tłumaczeniu na język polski czasownikom w tym trybie odpowiadają niekiedy formy trybu oznajmującego, a niekiedy trybu przypuszczającego. Czasami *congiuntivo* występuje w zdaniach prostych (zob. rozdział XXIV.5.3). Tłumaczymy wówczas jego formy za pomocą trybu przypuszczającego, życzącego lub rozkazującego.

Tryb *congiuntivo* ma cztery czasy: *presente*, *passato*, *imperfetto* i *trapassato*. *Congiuntivo presente* i *congiuntivo imperfetto* są czasami prostymi, a *congiuntivo passato* i *congiuntivo trapassato* — czasami złożonymi.

1. Formy *congiuntivo presente*

Czas teraźniejszy trybu *congiuntivo* (*congiuntivo presente*) tworzymy przez dodanie do tematu bezokolicznika końcówki:

I koniugacja	II koniugacja	III koniugacja	
-i	-a	-a	-isca
-i	-a	-a	-isca
-i	-a	-a	-isca
-iamo	-iamo	-iamo	-iamo
-iate	-iate	-iate	-iate
-ino	-ano	-ano	-iscano.

Dla czasowników zakończonych na *-care*, *-gare*, *-gnare*, *-iare* itp. mają zastosowanie te same zasady, które omówiono w rozdziale XXII.1.

Czasowniki *avere* i *essere* odmieniają się w sposób następujący:

<i>avere</i>	<i>essere</i>
<i>che io abbia</i>	<i>che io sia</i>
<i>che tu abbia</i>	<i>che tu sia</i>
<i>che lui (lei) abbia</i>	<i>che lui (lei) sia</i>
<i>che noi abbiamo</i>	<i>che noi siamo</i>
<i>che voi abbiate</i>	<i>che voi siate</i>
<i>che loro abbiano</i>	<i>che loro siano.</i>

Czasowniki zwrotne tworzą formy *congiuntivo presente* podobnie jak czasowniki czynne, odmieniając się zawsze z zaimkami zwrotnymi, np.:

<i>lavarsi</i>
<i>che io mi lavi</i>
<i>che tu ti lavi</i>
<i>che lui (lei) si lavi</i>
<i>che noi ci laviamo</i>
<i>che voi vi laviate</i>
<i>che loro si lavino.</i>

Tryb *congiuntivo* w stronie biernej czasowników tworzymy w czasie teraźniejszym przez użycie *congiuntivo presente* czasownika *essere* w połączeniu z imiesłowem czasu przeszłego (*participio passato*) odmienianego czasownika, np.:

essere lavato(a)
che io sia lavato(a)
che tu sia lavato(a)
che lui (lei) sia lavato(a)
che noi siamo lavati(e)
che voi siate lavati(e)
che loro siano lavati(e).

Ze względu na identyczność niektórych form *congiuntivo* z innymi, przed czasownikami w *congiuntivo* nie pomijamy zaimka osobowego pełniącego funkcję podmiotu, co ma miejsce w innych trybach. W przykładach odmiany poprzedzamy je ponadto spójnikiem *che*, z którym najczęściej występują:

Vogliono che tu (io, lui, lei) vada da loro. — Chcą, żebyś poszedł do nich.

Czasowniki, które w odmianie czasu teraźniejszego trybu oznajmującego mają formy nieregularne, mają nieregularne również formy czasu teraźniejszego trybu *congiuntivo*, np.:

<i>andare</i>	— <i>io vado</i>	— <i>che io vada</i>
<i>dare</i>	— <i>io do</i>	— <i>che io dia</i>
<i>stare</i>	— <i>io sto</i>	— <i>che io stia</i>
<i>rimanere</i>	— <i>io rimango</i>	— <i>che io rimanga</i>
<i>potere</i>	— <i>io posso</i>	— <i>che io possa</i>
<i>dovere</i>	— <i>io devo,</i>	<i>che io deva,</i>
	<i>lub io debbo</i>	— <i>che io debba</i>
<i>volere</i>	— <i>io voglio</i>	— <i>che io voglia</i>
<i>bere</i>	— <i>io bevo</i>	— <i>che io beva</i>
<i>tradurre</i>	— <i>io traduco</i>	— <i>che io traduca</i>
<i>uscire</i>	— <i>io esco</i>	— <i>che io esca</i>
<i>venire</i>	— <i>io vengo</i>	— <i>che io venga</i> itd.

2. Formy *congiuntivo passato*

Czas przeszły trybu *congiuntivo* (*congiuntivo passato*) tworzymy przez połączenie *congiuntivo presente* czasowników *avere* lub *essere* (zgodnie z zasadami, o których w rozdziale: *Czasowniki posilkowe*) z imiesłowem czasu przeszłego (*participio passato*) odmienianego czasownika (zob. w rozdziale: *Imiesłowy czynny i bierny*):

avere

che io abbia avuto
che tu abbia avuto
che lui (lei) abbia avuto
che noi abbiamo avuto
che voi abbiate avuto
che loro abbiano avuto

essere

che io sia stato(a)
che tu sia stato(a)
che lui (lei) sia stato(a)
che noi siamo stati(e)
che voi siate stati(e)
che loro siano stati(e)

lavare

che io abbia lavato
che tu abbia lavato
che lui (lei) abbia lavato
che noi abbiamo lavato
che voi abbiate lavato
che loro abbiano lavato

andare

che io sia andato(a)
che tu sia andato(a)
che lui (lei) sia andato(a)
che noi siamo andati(e)
che voi siate andati(e)
che loro siano andati(e)

Czasowniki zwrotne tworzą formy *congiuntivo passato* podobnie jak czasowniki czynne, odmieniając się zawsze z zaimkami zwrotnymi, np.:

lavarsi

che io mi sia lavato(a)
che tu ti sia lavato(a)
che lui (lei) si sia lavato(a)
che noi ci siamo lavati(e)
che voi vi siate lavati(e)
che loro si siano lavati(e)

Congiuntivo passato w stronie biernej czasowników tworzymy przez zestawienie *congiuntivo passato* czasownika *essere* z *participio passato* danego czasownika:

essere lavato

che io sia stato(a) lavato(a)

che tu sia stato(a) lavato(a)

che lui (lei) sia stato(a) lavato(a)

che noi siamo stati(e) lavati(e)

che voi siate stati(e) lavati(e)

che loro siano stati(e) lavati(e).

3. Formy *congiuntivo imperfetto*

Czas *imperfetto* trybu *congiuntivo* tworzymy przez dodanie do tematu bezokolicznika końcówek:

I koniugacja	II koniugacja	III koniugacja
-assi	-essi	-issi
-assi	-essi	-issi
-asse	-esse	-isse
-assimo	-essimo	-issimo
-aste	-este	-iste
-assero	-essero	-issero.

Czasowniki *avere* i *essere* odmieniają się w sposób następujący:

avere

essere

che io avessi

che io fossi

che tu avessi

che tu fossi

che lui (lei) avesse

che lui (lei) fosse

che noi avessimo

che noi fossimo

che voi aveste

che voi foste

che loro avessero

che loro fossero.

Czasowniki zwrotne tworzą formy *congiuntivo imperfetto* podobnie jak *congiuntivo presente* i *passato*:

lavarsi

che io mi lavassi

che tu ti lavassi

che lui (lei) si lavasse

che noi ci lavassimo
che voi vi lavaste
che loro si lavassero.

Congiuntivo imperfetto w stronie biernej czasowników tworzymy przez zestawienie *congiuntivo imperfetto* czasownika *essere* z *participio passato* odmienianego czasownika, np.:

essere lavato
che io fossi lavato(a)
che tu fossi lavato(a)
che lui (lei) fosse lavato(a)
che noi fossimo lavati(e)
che voi foste lavati(e)
che loro fossero lavati(e).

4. Formy congiuntivo trapassato

Congiuntivo trapassato tworzy się przez połączenie *congiuntivo imperfetto* czasownika posiłkowego *avere* lub *essere* z imiesłowem czasu przeszłego (*participio passato*) odmienianego czasownika:

<i>avere</i>	<i>essere</i>
<i>che io avessi avuto</i>	<i>che io fossi stato(a)</i>
<i>che tu avessi avuto</i>	<i>che tu fossi stato(a)</i>
<i>che lui (lei) avesse avuto</i>	<i>che lui (lei) fosse stato(a)</i>
<i>che noi avessimo avuto</i>	<i>che noi fossimo stati(e)</i>
<i>che voi aveste avuto</i>	<i>che voi foste stati(e)</i>
<i>che loro avessero avuto</i>	<i>che loro fossero stati(e)</i>
 <i>lavare</i>	 <i>andare</i>
<i>che io avessi lavato</i>	<i>che io fossi andato(a)</i>
<i>che tu avessi lavato</i>	<i>che tu fossi andato(a)</i>
<i>che lui (lei) avesse lavato</i>	<i>che lui (lei) fosse andato(a)</i>
<i>che noi avessimo lavato</i>	<i>che noi fossimo andati(e)</i>
<i>che voi aveste lavato</i>	<i>che voi foste andati(e)</i>
<i>che loro avessero lavato</i>	<i>che loro fossero andati(e).</i>

Czasowniki zwrotne tworzą formy *congiuntivo trapassato* podobnie jak czasowniki czynne, odmieniając się zawsze z zaimkami zwrotnymi:

lavarsi

che io mi fossi lavato(a)

che tu ti fossi lavato(a)

che lui (lei) si fosse lavato(a)

che noi ci fossimo lavati(e)

che voi vi foste lavati(e)

che loro si fossero lavati(e).

Congiuntivo trapassato w stronie biernej tworzymy przez zestawienie form *congiuntivo imperfetto* czasownika *essere* z *participio passato* danego czasownika:

essere lavato(a)

che io fossi stato(a) lavato(a)

che tu fossi stato(a) lavato(a)

che lui (lei) fosse stato(a) lavato(a)

che noi fossimo stati(e) lavati(e)

che voi foste stati(e) lavati(e)

che loro fossero stati(e) lavati(e).

5. Użycie trybu *congiuntivo*

Przeważnie występuje w trybie *congiuntivo* orzeczenie zdań podrzędnych.

5.1. Orzeczenie zdania podrzędnego występuje w trybie *congiuntivo*, jeżeli funkcję orzeczenia zdania nadrzędnego pełni czasownik wyrażający:

– wolę, rozkaz, zakaz, pozwolenie, życzenie, prośbę, nadzieję lub oczekiwanie, taki jak:

volere, ordinare, chiedere, esigere, proibire, impedire, permettere, consentire, lasciar fare, desiderare, pregare, supplicare, augurarsi, aspettarsi, sperare, non vedere l'ora itp.:

Chiedo che mi diciate tutto. — Żądam, żebyście powiedzieli mi wszystko.

Maria esige che io le telefoni ogni sera. — Maria wymaga, abym telefonował do niej każdego wieczoru.

Lei permette che io torni domani? — Czy pozwoli Pan, że wrócę (żebym wrócił) jutro?

Tutti sperano che l'esame sia facile. — Wszyscy mają nadzieję, że egzamin będzie łatwy.

Non vedo l'ora che cominci il film. — Nie mogę doczekać się, żeby film się zaczął;

— opinię, przekonanie, przypuszczenie, wątpienie, wrażenie, podejrzenie, taki jak:

pensare, credere, ritenere, dichiarare, assicurare, ammettere, immaginare, supporre, dubitare, sospettare, aver paura, avere l'impressione, essere spiacente lub forma *mi sembra che, mi pare che, trovo che, dico che* itp.:

Sospetta che lui abbia la febbre. — Podejrzuwa, że on ma gorączkę.

Ho l'impressione che qualcuno sia entrato. — Mam wrażenie, że ktoś wszedł.

Ho paura che siano venuti e che non ci abbiano trovati. — Obawiam się, że przyszli i nie zastali nas.

Jeżeli czasownik należący do grupy drugiej występuje w formie przeczącej, użycie *congiuntivo* w zdaniu podrzędnym jest obowiązkowe:

Non credo che Dio esista. — Nie sądzę, żeby Bóg istniał.

Jeżeli czasownik należący do tej grupy występuje w formie twierdzącej lub pytającej, stosowanie *congiuntivo* w zdaniu podrzędnym jest fakultatywne i zależy od intencji mówiącego, jego subiektywnej opinii:

Credo che Dio esista. — Myślę (Przypuszczam, Zakładam), że Bóg istnieje.

Credo che Dio esiste. — Myślę (Uważam), że Bóg istnieje.

Jeżeli podmiot zdania podrzędnego jest zarazem podmiotem zdania nadrzędnego lub jeżeli podmiot zdania podrzędnego pełni funkcję dopełnienia zdania nadrzędnego, wówczas łączymy te dwa zdania za pomocą składni *di* + bezokolicznik:

Spero che andrò in Italia. = *Spero di andare in Italia.* — Mam nadzieję, że pojadę do Włoch.

Ho chiesto a Eva che torni domani. = *Ho chiesto a Eva di tornare domani.* — Poprosiłem Ewę, żeby wróciła jutro.

5.2. Ponadto, orzeczenie występuje w trybie *congiuntivo*;

— w zdaniach podrzędnych zależnych od form nieosobowych (*espressioni impersonali*) złożonych z czasownika *essere* i z przymiotnika, przysłówka lub rzeczownika, np.:

è possibile, è probabile, è falso, è naturale, è necessario, è giusto, è incredibile, è superfluo, è utile, è inutile, è importante, è facile, è difficile, è vero, è chiaro, è ovvio, è evidente;

è bene, è male, è meglio;

è ora, è tempo, è peccato, è una vergogna:

È probabile che oggi piova. — Jest prawdopodobne, że dziś spadnie deszcz.

È meglio che io ci vada da solo. — Lepiej, żebym tam poszedł sam.

È ora che tu ti metta a studiare. — Już czas, żebyś wziął się za naukę;

— w zdaniach zależnych od czasowników nieosobowych (*verbi impersonali*), takich jak np.:

bisogna che — „trzeba, żeby”, *occorre che* — „jest konieczne, żeby”,

basta che — „wystarczy, żeby”, *accade che* — „zdarza się, że”, *succede che* — „zdarza się, że”,

capita che — „zdarza się, że”, *sembra che* — „zdaje się, że”,

può darsi che — „być może, że”, *conviene che* — „opłaca się, żeby”:

Bisogna che lavoriate di più. — Trzeba, żebyście więcej pracowali.

Sembra che il tempo stia migliorando. — Zdaje się, że pogoda się poprawia;

— w zdaniach podrzędnych przyzwalających (*proposizioni concessive*) po spójnikach:

benché, sebbene, malgrado, ammesso che, quantunque, comunque, qualunque, anche se (jeżeli rozpoczyna zdanie stanowiące hipotezę), *per quanto, nonostante (che)*;

po zaimkach rzeczownych (*pronomi indefiniti*):

chiunque, qualunque, qualsiasi, dovunque.

W zdaniach nadrzędnych występuje często element łączący w postaci jednego ze słów: *tuttavia, pure, nondimeno, ugualmente, sempre, lo stesso* itp., np.

Benché piova, uscirò lo stesso. — Mimo że pada deszcz, to i tak wyjdę.

Chiunque loro siano, li aiuterò ugualmente. — Kimkolwiek są, to i tak im pomogę;

— w zdaniach celowych (*proposizioni subordinate finali*) po spójnikach *affinché, perché, acciocché, ché*, np.

Ti dirò tutto perché tu capisca la situazione. — Powiem ci wszystko, żebyś zrozumiał sytuację;

— w zdaniach porównawczych stopnia równego (*proposizioni subordinate comparative di uguaglianza*) po *come se* rozpoczynającym zdanie będące hipotezą:

Lo amavo come se fosse mio padre. — Kochałem go, jak gdyby był moim ojcem.

Fa' come se io non ci fossi. — Zachowuj się tak, jak gdyby mnie nie było.

Orzeczenie zdania rozpoczynającego się od *come se* występuje wyłącznie w czasach *imperfetto* i *trapassato* trybu *congiuntivo*;

— w zdaniach porównawczych stopnia wyższego i niższego rozpoczynających się od słów: *più (meno, meglio, peggio, migliore, peggiore* itp.) *...di quanto, più (meno, meglio, peggio* itd.) *...di come, più (meno, meglio, peggio* itd.) *...di quello che*. W zdaniu podrzędnym może występować cząstka przecząca *non*, nie wpływając na zmianę znaczenia zdania:

È più ricco di quel che tu (non) creda. — Jest bogatszy niż sądzisz.

Ora è meno brutto di come fosse qualche anno fa. — Teraz jest mniej brzydki niż kilka lat temu;

— w zdaniach zależnych od rzeczownika lub przymiotnika w stopniu najwyższym względnym albo podkreślającego jedyność, wyjątkowość podmiotu zdania. W zdaniu nadrzędnym występuje wówczas element łączący w postaci takich słów jak *più, meno, migliore, maggiore, minore, peggio, primo, ultimo, unico, solo*, np.

Questo quadro è il più brutto che lui abbia dipinto. — To najbrzydszy obraz jaki namalował.

Paolo è l'unico italiano che io conosca. — Paweł jest jedynym Włochem jakiego znam;

— w tych zdaniach podrzędnych czasowych (*proposizioni subordinate temporali*), które rozpoczynają spójniki: *prima che, in attesa che*, np.

Me ne vado prima che tuo padre mi cacci. — Pójdę sobie zanim twój ojciec mnie wypędzi.

In attesa che lui venga, leggerò. — W oczekiwaniu na jego nadejście, będę czytał;

— w zdaniach podrzędnych sposobu (*proposizioni subordinate modali*) po spójnikach: *in (di) modo che, così che, senza che, comunque, come se* (po tym ostatnim czasownik występuje jedynie w *congiuntivo imperfetto* lub *congiuntivo trapassato*):

Comunque si comporti è sempre simpatico. — Jakkolwiek by się nie zachowywał, jest zawsze sympatyczny.

Andrea esce spesso senza che Maria se ne accorga. — Andrzej wychodzi często tak, że Maria tego nie zauważa.

Parlavamo come se ci conoscessimo da anni. — Rozmawialiśmy, jak gdybyśmy znali się od lat;

— w zdaniach podrzędnych wykluczających (*proposizioni subordinate eccettuate*) po spójnikach: *tranne che, salvo che, a meno che, fuorché*:

Gli darò tutto, salvo che voglia soldi. — Dam mu wszystko, chyba że chce pieniędzy;

— w zdaniu podrzędnym względnym (*proposizione subordinata relativa*) pełniącym rolę zdania podrzędnego celowego, skutkowego, warunkowego lub porównawczego (w typowych zdaniach względnych orzeczenie występuje zawsze w trybie oznajmującym). Zdania podrzędne względne rozpoczyna zaimek względny (*chi, che, cui* lub *il quale*) albo przysłówek względny (*dove, dovunque*):

Non ho nessuno che mi aiuti. — Nie mam nikogo, kto by mi pomógł.

Cerco una casa che abbia due bagni. — Szukam domu, który by miał dwie łazienki.

Chi avesse tempo, può venire con noi. — Ten, kto miałby czas, może pojechać z nami.

È felice come un cane che abbia ricevuto un osso. — Jest szczęśliwy jak pies, który dostał kość.

O użyciu trybu *congiuntivo* w zdaniach podrzędnych czytaj również w rozdziale XXIX: *Zdania złożone*.

5.3. Tryb *congiuntivo* występuje, poza zdaniami podrzędnie złożonymi: — w zdaniach niezależnych o charakterze życzeń, złorzeczeń, wykrzykników, takich jak:

Sia pure! — Niech i tak będzie!

Che ti prenda un accidenti! — Niech cię лихо porwie!

Che Dio ti benedica! — Niech cię Bóg błogosławi!

Fosse vero! — Ach, gdyby (żeby) to była prawda!

Magari fossi ricco! — Ach, gdybym (żebym) był bogaty!

Potessi farlo! — Ach, gdybym (żebym) mógł to zrobić!

Se tu sapessi! — Gdybyś (Żebyś) wiedział!

Almeno dicesse la verità! — Gdyby (Żeby) chociaż mówił prawdę!

Fossi io al posto tuo! — Gdybym (Żebym) to ja był na twoim miejscu!

Avessi io la sua fortuna! — Gdybym (Żebym) to ja miał jego szczęście!

— w zdaniach o charakterze pytającym, np.

Non risponde. Che sia fuori casa? — Nie odpowiada (na telefon). Czyżby nie było go w domu?

Che non mi abbia capito? — Czyżby mnie nie zrozumiał?

Che abbiano perso la strada? — Czyżby zgubili się?

Che siano stanchi? — Czyżby byli zmęczeni?

Che sia troppo tardi? — Czyżby było za późno?

— w zdaniach wtrąconych (*proposizioni incidentali*), takich jak:

Che io sappia. — O ile mi wiadomo.

Come (se) nulla fosse. — Jak gdyby nigdy nic.

Che tu lo creda o no. — Czy wierzysz, czy też nie.

Che lui venga o no. — Czy on przyjdzie, czy nie.

6. Zgodność czasów w trybie *congiuntivo*

Czas, w jakim występuje orzeczenie zdania podrzędnego, zależy od czasu orzeczenia zdania nadrzędnego.

6.1. Jeżeli orzeczenie zdania nadrzędnego jest w *presente*, *futuro indicativo* albo *futuro anteriore*, w *presente* lub w *passato* trybu *congiuntivo*, orzeczenie zdania podrzędnego będzie w:

— *congiuntivo presente* — jeżeli czynność zdania podrzędnego jest równoczesna lub przyszła w stosunku do czynności zdania nadrzędnego:

Pensa che tu vada da Eva. — Myśli, że idziesz (pójdziesz) do Ewy.

Vorrà che tu vada da Eva. — Zechce, żebyś poszła do Ewy.

Io penso che lui creda che io parta con te. — Myślę, że on sądzi, że wyjeżdżam z tobą.

Viene da noi benché sia tardi. — Przyjdzie do nas, mimo że jest późno.

— *congiuntivo passato* — jeżeli czynność zdania podrzędnego poprzedza czynność zdania nadrzędnego:

Pensa che tu sia andato da Eva. — Myśli, że poszedłeś do Ewy.

Penserà che tu sia andato da Eva. — Pomyśli, że poszedłeś do Ewy.

Avrà pensato che tu sia andato da Eva. — Pewnie pomyślał, że poszedłeś do Ewy.

Io penso che lui creda che io sia partita con te. — Myślę, że on sądzi, że wyjechałam z tobą.

Viene da noi benché sia stato offeso. — Przyjdzie do nas, mimo że został obrażony.

Po czasownikach wyrażających wolę, rozkaz, zakaz itp. nie może następować czynność uprzednia.

6.2. Jeżeli orzeczenie zdania nadrzędnego jest w trybie rozkazującym, orzeczenie zdania podrzędnego występuje w *congiuntivo presente*:

Digli che venga domani. — Powiedz mu, żeby przyszedł jutro.

6.3. Jeżeli orzeczenie zdania nadrzędnego jest w *passato remoto*, *imperfetto* lub *trapassato prossimo*, orzeczenie zdania podrzędnego będzie:

— w *congiuntivo imperfetto* — jeżeli czynność zdania podrzędnego jest równoczesna lub przyszła w stosunku do czynności zdania nadrzędnego, np.

Pensò che tu andassi da Eva. — Pomyślał, że idziesz do Ewy.
Voleva che tu andassi da Eva. — Chciał, żebyś poszła do Ewy.
Aveva pensato che tu andassi da Eva. — Pomyślał (wcześniej), że idziesz (zamierzasz pójść) do Ewy;

— w *congiuntivo trapassato* — jeżeli czynność zdania podrzędnego poprzedza czynność zdania nadrzędnego, np.

Pensò che tu fossi andato da Eva. — Pomyślał, że poszedłeś do Ewy.
Pensava che tu fossi andato da Eva. — Myślał, że poszedłeś do Ewy.
Aveva pensato che tu fossi andato da Eva. — Pomyślał, że (wcześniej) poszedłeś do Ewy.

6.4. Jeżeli orzeczenie zdania nadrzędnego jest w *passato prossimo*, wówczas:

— jeżeli czynność zdania głównego miała miejsce niedawno i jej skutki dotyczą chwili obecnej lub przyszłości, potraktujemy tę czynność jako teraźniejszą (zob. 6.1.):

Non ha voluto credere che loro siano in Africa. — Nie uwierzył, że oni są w Afryce.
Non ha voluto credere che loro siano stati in Africa. — Nie uwierzył, że oni byli w Afryce;

— jeżeli czynność zdania głównego miała miejsce w przeszłości i jej skutki już wygasły, potraktujemy tę czynność jako przeszłą:

Non ha voluto credere che loro fossero in Africa. — Nie uwierzył, że są (byli w tym czasie) w Afryce.
Non ha voluto credere che fossero stati in Africa. — Nie uwierzył, że byli (wcześniej) w Afryce.

6.5. Jeżeli orzeczenie zdania nadrzędnego jest w czasie teraźniejszym

lub w *passato prossimo*, orzeczenie zdania podrzędnego występuje w *congiuntivo imperfetto* lub *trapassato*, kiedy chodzi o zaznaczenie odległości w czasie między akcją zdania nadrzędnego i podrzędnego:

Sembra che i primi rapporti fra la penisola appenninica e le odierne terre polacche avessero carattere commerciale. — Zdaje się, że pierwsze kontakty między półwyspem apenińskim a dzisiejszymi ziemiami polskimi, miały charakter handlowy.

Gli studiosi non sono riusciti a spiegare quali fossero state le origini della cultura etrusca. — Badacze nie zdołali dotąd wyjaśnić, jakie były źródła kultury etruskiej.

Zgodność czasów w trybie *congiuntivo*

Zdanie nadrzędne		Zdanie podrzędne	
Tryb	Czas	Tryb	Czas
<i>indicativo</i>	<i>presente</i>	<i>congiuntivo</i>	<i>presente</i> <i>passato</i>
	<i>futuro</i>	<i>congiuntivo</i>	<i>presente</i> <i>passato</i>
<i>imperativo</i>		<i>congiuntivo</i>	<i>presente</i>
<i>indicativo</i>	<i>passato</i> <i>prossimo</i>	<i>congiuntivo</i>	<i>presente</i> <i>passato</i> <i>imperfetto</i> <i>trapassato</i>
	<i>imperfetto</i>	<i>condizionale</i> <i>congiuntivo</i>	<i>passato*</i> <i>imperfetto</i> <i>trapassato</i>
	<i>passato</i> <i>remoto</i>	<i>condizionale</i> <i>congiuntivo</i>	<i>passato*</i> <i>imperfetto</i> <i>trapassato</i>
	<i>trapassato</i> <i>prossimo</i>	<i>condizionale</i> <i>congiuntivo</i>	<i>passato*</i> <i>imperfetto</i> <i>trapassato</i>
<i>condizionale</i>	<i>presente</i>	<i>congiuntivo</i>	<i>imperfetto</i>
	<i>passato</i>	<i>congiuntivo</i>	<i>imperfetto</i> <i>trapassato</i>

Przykłady	
<i>Teme che tu venga.</i> <i>Teme che tu sia venuto.</i>	Boi się, że przyjdiesz. Boi się, że przyszedłeś.
<i>Temerà che tu venga.</i> <i>Temerà che tu sia venuto.</i>	Będzie się bał, że przyjdiesz. Będzie się bał, że przyszedłeś.
<i>Non temere che lui venga!</i>	Nie bój się, że on przyjdzie!
<i>Ha temuto che tu venissi (venga).</i> <i>Ha temuto che tu fossi (sia) venuto.</i>	Bał się, że przyjdiesz. Bał się, że przyszedłeś.
<i>Temeva che saresti venuto.*</i> <i>Temeva che tu venissi.</i> <i>Temeva che tu fossi venuto.</i>	Bał się, że przyjdiesz. Bał się, że przyjdiesz. Bał się, że przyszedłeś.
<i>Temette che saresti venuto.*</i> <i>Temette che tu venissi.</i> <i>Temette che tu fossi venuto.</i>	Bał się, że przyjdiesz. Bał się, że przyjdiesz. Bał się, że przyszedłeś.
<i>Aveva temuto che saresti venuto.*</i> <i>Aveva temuto che tu venissi.</i> <i>Aveva temuto che tu fossi venuto.</i>	Bał się, że przyjdiesz. Bał się, że przyjdiesz. Bał się, że przyszedłeś.
<i>Temerei che tu venissi.</i>	Bałbym się, że przyjdiesz.
<i>Avrei temuto che tu venissi.</i> <i>Avrei temuto che tu fossi venuto.</i>	Bałbym się, że przyjdiesz. Bałbym się, że przyszedłeś.

* Dla kompletności obrazu zaznaczamy możliwość zastosowania *condizionale passato* dla oznaczenia czynności przyszłej w stosunku do innej czynności przeszłej, lecz przeszłej wobec chwili obecnej (*futuro nel passato*).

O zasadach rządzących zgodnością czasów w okresie warunkowym (*periodo ipotetico*) zob. w rozdziale XXIX.12: *Zdania podrzędne warunkowe*.

XXV. TRYB ROZKAZUJĄCY — *IMPERATIVO*

W języku włoskim tryb rozkazujący, oprócz rozkazu i polecenia, wyraża radę, życzenie lub prośbę:

Scusi! — Przepraszam Pana (Panią)! Proszę mi wybaczyć!

Scusi, ha una penna? — Przepraszam (Proszę) Pana (Panią), czy ma Pan (Pani) pióro?

Se stai male, va' dal medico! — Skoro źle się czujesz, idź do lekarza!

Siate felici! — Bądźcie szczęśliwi!

Venga domani! — Proszę przyjść jutro!

Mi dica, da quanto tempo studia l'italiano? — Proszę mi powiedzieć, od jak dawna uczy się Pan (Pani) włoskiego?

Si accomodi! — Proszę usiąść, rozgościć się!

Przed czasownikiem w trybie rozkazującym opuszcza się zaimek osobowy w funkcji podmiotu, a polecenia łagodzi się np. dodaniem formy *per favore* lub *per piacere*:

Dammi quel libro, per favore! — Daj mi, proszę, tamtą książkę.

1. Formy trybu rozkazującego

Formy trybu rozkazującego tworzy się przez dodanie do tematu bezokolicznika końcówek:

I koniugacja	II koniugacja	III koniugacja
-	-	-
-a	-i	-(isc)i
-i	-a	-(isc)a
-iamo	-iamo	-iamo
-ate	-ete	-ite
-ino	-ano	-(isc)ano

Przykłady:

I koniugacja	II koniugacja	III koniugacja	
<i>scusare</i>	<i>prendere</i>	<i>aprire</i>	<i>finire</i>
-	-	-	-
<i>scusa</i>	<i>prendi</i>	<i>apri</i>	<i>finisci</i>
<i>scusi</i>	<i>prenda</i>	<i>apra</i>	<i>finisca</i>
<i>scusiamo</i>	<i>prendiamo</i>	<i>apriamo</i>	<i>finiamo</i>
<i>scusate</i>	<i>prendete</i>	<i>aprite</i>	<i>finite</i>
<i>scusino</i>	<i>prendano</i>	<i>aprano</i>	<i>finiscano.</i>

Tryb rozkazujący nie ma form pierwszej osoby liczby pojedynczej, a formy pierwszej i drugiej osoby liczby mnogiej są prawie zawsze identyczne z formami czasu teraźniejszego (*presente indicativo*).

Niektóre czasowniki tworzą formy trybu rozkazującego w sposób nieregularny. Są to m.in.:

<i>essere</i>	: —, <i>sii, sia, siamo, siate, siano</i>
<i>avere</i>	: —, <i>abbi, abbia, abbiamo, abbiate, abbiano</i>
<i>andare</i>	: —, <i>va' (vai), vada, andiamo, andate, vadano</i>
<i>bere</i>	: —, <i>bevi, beva, beviamo, bevete, bevano</i>
<i>dare</i>	: —, <i>da' (dai), dia, diamo, date, diano</i>
<i>dire</i>	: —, <i>di', dica, diciamo, dite, dicano</i>
<i>fare</i>	: —, <i>fa' (fai), faccia, facciamo, fate, facciano</i>
<i>rimanere</i>	: —, <i>rimani, rimanga, rimaniamo, rimanete, rimangano</i>
<i>salire</i>	: —, <i>sali, salga, saliamo, salite, salgano</i>
<i>sedere</i>	: —, <i>siedi, sieda, sediamo, sedete, sedano</i>
<i>stare</i>	: —, <i>sta' (stai), stia, stiamo, state, stiano</i>
<i>tenere</i>	: —, <i>tieni, tenga, teniamo, tenete, tengano</i>
<i>tradurre</i>	: —, <i>traduci, traduca, traduciamo, traducete, traducano</i>
<i>uscire</i>	: —, <i>esci, esca, usciamo, uscite, escano</i>
<i>venire</i>	: —, <i>vieni, venga, veniamo, venite, vengano.</i>

Analogicznie jak w czasie teraźniejszym czasowniki zakończone w bezokoliczniku na *-care*, *-gare* przyjmują literę *-h-* przed końcówkami zaczynającymi się od *-i* lub *-e*. Natomiast czasowniki zakończone na *-ciare*, *-giare* tracą *-i-* przed końcówkami zaczynającymi się od *-i* oraz *-e*. Czasowniki zakończone na *-gnare* przyjmują *-i-* przed końcówką pierwszej osoby liczby mnogiej (np. *accompagnare*; *accompagniamo*). Czasowniki zakończone na *-iare* tracą literę *-i-* przed końcówkami 3 osoby l.poj., 1 i 3 osoby l.mn. W przypadku czasownika *studiare* mamy więc:

studia, studi, studiamo, studiate, studino.

Akcent pada tak jak w czasie teraźniejszym. 1, 2 i 3 osoba liczby pojedynczej ma zawsze akcentowaną tę samą sylabę. Może to być sylaba druga lub trzecia od końca. W 1 i 2 osobie l.mn. wszystkie czasowniki mają akcentowaną przedostatnią sylabę. 3 osoba l.mn. ma akcentowaną sylabę trzecią od końca, jeżeli w liczbie pojedynczej akcentowana była sylaba przedostatnia, lub czwartą od końca, jeżeli akcentowana była trzecia sylaba:

tenere : *tiēni, tēnga, teniāmo, tenēte, tēngano*

abitare : *ābita, ābiti, abitiāmo, abitāte, ābitino.*

Formę przeczącą trybu rozkazującego tworzy się podobnie jak w innych trybach i czasach. Wyjątkiem jest druga osoba liczby pojedynczej, której formę przeczącą stanowi bezokolicznik danego czasownika, poprzedzony przeczeniem *non*:

Non guardare! — Nie patrz!

ale:

Non guardi! — Niech Pan (Pani) nie patrzy!

Non guardiamo! — Nie patrzmy!

Non guardate! — Nie patrzcie!

Non guardino! — Niech oni (one, Panowie, Panie, Państwo) nie patrzą!

2. Formy trybu rozkazującego a zaimki

Zaimki, zarówno zwrotne, jak i osobowe, w funkcji dopełnienia bliższego i dalszego, a także partykuły *ci (vi)* i *ne* stoją po czasowniku

w *imperativo* i pisze się je łącznie z nim. Wyjątek stanowią 3 osoba l.poj. i 3 osoba l.mn. , w których zaimki stoją przed czasownikiem i pisze się je rozłącznie. Z czasownikiem będącym w bezokoliczniku, a więc z formą przeczącą 2 osoby l.poj., zaimki można pisać dowolnie: przed czasownikiem – rozłącznie lub po czasowniku – razem:

<i>Compralo!</i>	<i>Non lo comprare!</i>	<i>Non comprarlo!</i>
<i>Lo compri!</i>	<i>Non lo compri!</i>	
<i>Compriamolo!</i>	<i>Non compriamolo!</i>	
<i>Compratelo!</i>	<i>Non compratelo!</i>	
<i>Lo comprino!</i>	<i>Non lo comprino!</i>	

Zwróćmy uwagę, że w pierwszej i drugiej osobie liczby mnogiej tylko miejsce zaimka przy czasowniku odróżnia formę trybu rozkazującego od formy czasu teraźniejszego trybu oznajmującego.

Jeżeli forma czasownika w 2 osobie l.poj. *imperativo* jest jednosylabowa, to zaimki, łącząc się z nią, podwajają w niektórych osobach swoją pierwszą literę:

<i>Vacci!</i>	— Idź tam!		
<i>Dimmi!</i>	— Powiedz mi!	<i>Diccelo!</i>	— Powiedz nam to!
<i>Dammi!</i>	— Daj mi!	<i>Dammela!</i>	— Daj mi ją!
<i>Fammi!</i>	— Zrób mi!	<i>Fammelo!</i>	— Zrób mi to!
<i>Stammi bene!</i>	— Miej się dobrze!		

Również jeżeli czasownikowi towarzyszą dwa lub trzy zaimki, łączą się one w jedną całość. Pamiętajmy przy tym, że zaimki osobowe *mi, ti, si, gli, le, ci, vi*, poprzedzają zaimki *lo, la, li, le* i partykułę *ne*, a partykuła *ci* staje między nimi:

<i>Diglielo!</i>	— Powiedz mu to!
<i>Dagliene due!</i>	— Daj mu ich dwa!
<i>Fammeli!</i>	— Zrób mi je!
<i>Mettimecene tre!</i>	— Połóż mi ich tam trzy!
<i>Me ce ne metta tre!</i>	— Niech Pan (Pani) położy mi ich tam trzy!
<i>Gliecene metta tre!</i>	— Niech Pan (Pani) położy mu (jej, im) ich tam trzy!

Przypominamy, że zaimki nie mają własnego akcentu wyrazowego i nie powodują przesunięcia akcentu w słowie, z którym łączą się w jedną całość:

<i>Prendi!</i>	— Weź!
<i>Prenditelo!</i>	— Weź to sobie!

XXVI. STRONA ZWROTNA — *FORMA RIFLESSIVA*

Stronę zwrotną tworzymy dodając do formy strony czynnej odpowiedni zaimek. W języku włoskim, inaczej niż w polskim, każdej osobie towarzyszy inny zaimek zwrotny:

1 osobie l.poj.	mi	Mi lavo.	— Myję się.
2 osobie l.poj.	ti	Ti lavi.	— Myjesz się.
3 osobie l.poj.	si	Si lava.	— Myje się.
1 osobie l.mn.	ci	Ci laviamo.	— Myjemy się.
2 osobie l.mn.	vi	Vi lavate.	— Myjecie się.
3 osobie l.mn.	si	Si lavano.	— Myją się.

W języku włoskim w stronie zwrotnej mogą występować wszystkie czasowniki przechodnie (*verbi transitivi*). Te, które tworzą związek rzędu z dopełnieniem bliższym będącym w bierniku, nazywamy czasownikami zwrotnymi właściwymi (*verbi riflessivi propri*):

Io mi lavo. — (Ja) Myję (kogo? co?) się (siebie).

Inną grupę stanowią czasowniki zwrotne występujące wyłącznie w liczbie mnogiej, wyrażające czynność, która przechodzi z jednych na drugih, np.

Ci bacciamo. — Całujemy się.

Vi salutate. — Pozdrawiacie (witacie, żegnacie) się.

Si abbracciano. — Obejmują (ściskają) się.

Nazywamy je czasownikami zwrotnymi niewłaściwymi (*forma reciproca*).

Znaczna grupa czasowników, które występują z zaimkiem zwrotnym, tworzy tzw. formę pozornie zwrotną (*forma riflessiva apparente*). Zaimek odnosi się tu do dopełnienia dalszego celownikowego:

Mi lavo le mani. — Myję (komu?) sobie (co?) ręce.

Ti fumi una sigaretta? — Wypalisz (komu?) sobie (co?) papierosa?

Nie każda forma czasownikowa z zaimkiem zwrotnym jest stroną zwrotną czasownika; pewne czasowniki występują zawsze z tym zaimkiem, chociaż są czasownikami nieprzechodnimi. W terminologii włoskiej noszą one nazwę *verbi pronominali*. Należą do nich m.in.

vergognarsi — wstydzić się

lamentarsi — narzekać

accorgersi — zauważać

pentirsi — żałować.

Czasowniki te wchodzą w składnię rzędu z dopełnieniem za pośrednictwem przyimka *di*:

Mi vergogno di te. — Wstydzę się ciebie.

Non ti accorgi mai di niente. — Nigdy niczego nie zauważasz.

Wszystkie omówione formy zachowują się w różnych składniach, czasach i trybach, tak jak czasowniki zwrotne właściwe.

W formie osobowej zaimki zwrotne stoją przed czasownikiem. Jeżeli jednak czasownik jest w bezokoliczniku, to stoją za nim i pisze się je łącznie z nim. Bezokolicznik traci wówczas ostatnią literę:

svegliare — *svegliarsi* — budzić się,

ale:

Mi sveglio. — Budzę się;

vestire — *vestirsi* — ubierać się,

ale:

Mi vesto. — Ubieram się.

To samo ma miejsce kiedy czasownik występuje w *gerundio* (patrz rozdział: *Imiesłowy*), *participio passato assoluto* i trybie rozkazującym, poza 3 osobą l.poj. i l.mn.

Należy pamiętać, że nie wszystkie czasowniki, które w języku polskim występują w stronie zwrotnej, są zwrotne także w języku włoskim i na odwrót. Porównaj np.

<i>ridere</i>	— śmiać się
<i>piacere</i>	— podobać się
<i>studiare</i>	— uczyć się
<i>cominciare</i>	— zaczynać lub zaczynać się
<i>finire</i>	— kończyć lub kończyć się
<i>cambiare</i>	— zmieniać lub zmieniać się (cambiarsi — przebierać się)
<i>accorgersi</i>	— zauważać, spostrzegać
<i>pentirsi</i>	— żałować
<i>lamentarsi</i>	— narzekać.

1. Czasownik posiłkowy czasowników zwrotnych

Wszystkie czasowniki zwrotne odmieniają się w czasach złożonych z czasownikiem posiłkowym *essere*. *Participio passato* uzgadnia się zawsze co do liczby i rodzaju z podmiotem:

lavarsi — myć się

mi sono lavato(a)

ti sei lavato(a)

si è lavato(a)

ci siamo lavati(e)

vi siete lavati(e)

si sono lavati(e).

Zdarza się, że dla wzmocnienia wartości czasownika lub wzbudzenia większego zainteresowania czynnością czasownikom nadaje się postać pozornie zwrotną, np.

zamiast:

Mangio una mela. — Jem jabłko;

możemy powiedzieć:

Mi mangio una mela. — Jem (sobie) jabłko;

zamiast:

Bevo un caffè. — Piję kawę;
możemy powiedzieć:

Mi bevo un caffè. — Piję sobie kawę.

W czasach złożonych ten sam czasownik w stronie czynnej będzie się wówczas odmieniał z czasownikiem posiłkowym *avere*, zaś w stronie zwrotnej z *essere*:

Ho mangiato due mele. Mi sono mangiato(a) due mele.
Abbiamo bevuto un caffè. Ci siamo bevuti(e) un caffè.

XXVII. STRONA BIERNA — *FORMA PASSIVA*

1. Tworzenie strony biernej

W języku włoskim mogą występować w stronie biernej wszystkie czasowniki przechodnie pod warunkiem, że towarzyszy im dopełnienie bliższe. Strona bierna jest formą złożoną. Składa się z form osobowych czasownika *essere* oraz z imiesłowu biernego (*participio passato*) danego czasownika. Na końcu książki zamieszczamy odmianę czasownika *lodare* — chwalić w podstawowych czasach i formach strony biernej.

W zdaniu wyrażonym w stronie czynnej, podmiot wykonuje czynność, która przechodzi na jej odbiorcę, np.

Gli studenti hanno visto il film. — Studenci obejrzeli film.

W zdaniu tym *gli studenti* jest podmiotem, a *il film* dopełnieniem bliższym. W stronie biernej *il film* — dotychczasowe dopełnienie bliższe — będzie pełniło funkcję podmiotu, zaś *gli studenti* — dotychczasowy podmiot — będzie występował jako dopełnienie dalsze poprzedzone przyimkiem *da*. Należy przy tym pamiętać, że podmiot jest zawsze poprzedzony rodzajnikiem lub innym elementem określającym, a orzeczenie zgadza się zawsze co do liczby i rodzaju z podmiotem:

Il film è stato visto dagli studenti. — Film został obejrzany przez studentów.

2. Uwagi na temat użycia strony biernej

Nie każde zdanie z czasownikiem przechodnim można sformułować zarówno w stronie czynnej, jak i w stronie biernej.

Jeżeli w zdaniu w stronie czynnej nie podano dopełnienia bliższego, nie można tego zdania wyrazić w stronie biernej:

Maria studia. — Maria uczy się (studiuje).

Zdania w stronie biernej, w którym brak jest podmiotu, nie można wyrazić w stronie czynnej, chyba, że podmiot pozostaje w sferze domysłów lub wynika z kontekstu. Wówczas należy podmiot wprowadzić do zdania:

Sono stati proiettati molti film. — Wyświetlono wiele filmów.

Il professore di storia della cinematografia ha proiettato molti film. — Wykładowca historii kina wyświetlił wiele filmów.

Gli organizzatori del corso hanno proiettato molti film. — Organizatorzy kursu wyświetlili wiele filmów.

W stronie biernej rzadko występują zdania, których podmiot lub dopełnienie stanowi konkretna osoba, zwłaszcza 2 osoba liczby pojedynczej lub mnogiej. Kiedy ma to miejsce, w zdaniu sformułowanym w stronie czynnej pomija się zwykle zaimek osobowy pełniący funkcję podmiotu, a w stronie biernej, ponieważ chodzi o podkreślenie, kto jest wykonawcą czynności, pojawia się zaimek osobowy akcentowany:

Pagate tutti quei conti! — Zapłaćcie wszystkie te rachunki!

Tutti quei conti siano pagati (da voi)! — Niech wszystkie te rachunki zostaną zapłacone (przez was)!

Jeżeli w zdaniu w stronie czynnej dopełnienie bliższe jest wyrażone za pomocą zaimka osobowego lub zaimka *lo, la, li* albo *le* (zob. rozdział XVIII.4.2), w stronie biernej zaimek opuszczamy, nie zapominając jednak o uzgodnieniu imiesłowu z podmiotem:

Vi ha costretti a venire? — Zmusił was do przyjsia?

Siete stati costretti (da lui) a venire? — Zostaliście zmuszeni (przez niego) do przyjsia?

Me lo ha promesso Eva. — Obiecała mi to Ewa.

(Ciò) Mi è stato promesso da Eva. — Zostało mi to obiecanie przez Ewę.

Zdanie pytające o podmiot, w stronie biernej sformułujemy za pomocą przyminka *da*:

Chi ti ha invitato? — Kto cię zaprosił?

Da chi sei stato(a) invitato(a)? — Przez kogo zostałeś (zostałaś) zaproszony(a)?

Quale medico ti curerà? — Który lekarz będzie cię leczył?

Da quale medico sarai curato(a)? — Przez którego lekarza będziesz leczony(a)?

Qualcuno ve lo aveva promesso? — Czy ktoś wam to obiecał?

Vi era stato promesso da qualcuno? — Czy zostało wam to przez kogoś obiecane?

Podobnie ma się rzecz w przypadku czasowników zwrotnych: *riflettersi* — odbijać się:

La sua immagine si riflette nello specchio. — Jego obraz odbija się w lustrze.

La sua immagine è riflessa dallo specchio. — Lustro odbija jego obraz.

Kiedy w orzeczeniu występuje jeden z czasowników pomocniczych (*verbi servili*) w stronie biernej czasownik ten zachowuje wartość czynną, a formę strony biernej przyjmuje jedynie czasownik w bezokoliczniku, który po nim następuje:

Voi dovete firmare subito questi documenti. — Musicie zaraz podpisać te dokumenty.

Questi documenti devono essere firmati subito da voi. — Te dokumenty muszą zaraz zostać podpisane przez was.

Lui poteva avverti visto alla stazione. — Mógł widzieć cię na dworcu.

Potevi essere stato visto da lui alla stazione. — Mogłeś być widziany przez niego na dworcu.

Po włosku w stronie biernej formułujemy wiele zdań, które w języku polskim rozpoczynają się od dopełnienia bliższego:

Szkołę, którą zwiedziliśmy, zbudowali Amerykanie polskiego pochodzenia, mieszkający w Chicago.

La scuola che abbiamo visitato è stata costruita da americani di origine polacca che abitano a Chicago.

Chcąc to zdanie wyrazić w stronie czynnej, trzeba zmienić jego szyk:

Americani di origine polacca che abitano a Chicago hanno costruito la scuola che abbiamo visitato.

Zmiana szyku zmienia również perspektywę funkcjonalną zdania.

3. Tworzenie strony biernej za pomocą czasownika *venire*

Ze względów stylistycznych, formułując zdanie w stronie biernej, czasownik *essere* możemy niekiedy zastąpić czasownikiem *venire*. Czynimy tak, jeżeli czynność wymaga aktywności i powtarza się wielokrotnie:

Tu eri lodato da tutti. — Byłeś chwalony przez wszystkich.

lub:

Tu venivi lodato da tutti. — Byłeś (często) chwalony przez wszystkich.

Nie możemy jednak posłużyć się czasownikiem *venire* w zdaniu:

Sono amata da mio marito. — Jestem kochana przez mojego męża,

gdyż odbieranie uczucia jest aktem biernym.

Forma z czasownikiem *venire* może występować jedynie w czasach prostych:

Questi esercizi vengono fatti da tutti. — Te ćwiczenia robią wszyscy (studenci każdego rocznika).

Questi esercizi verranno fatti da tutti. — Te ćwiczenia będą robili wszyscy.

Questi esercizi venivano fatti da tutti. — Te ćwiczenia robili wszyscy itd.

4. Tworzenie strony biernej za pomocą *si passivante*

Stronę bierną tworzy się również za pomocą zaimka nieokreślonego *si*, nazywanego w gramatyce włoskiej *si passivante*, stawianego przed formą osobową czasownika. Czasownik poprzedzony *si passivante* może mieć postać trzeciej osoby liczby pojedynczej lub mnogiej, w zależności od liczby dopełnienia bliższego (które w stronie czynnej było podmiotem):

La carne polacca è (viene) esportata in Grecia. — Polskie mięso jest eksportowane do Grecji.

La carne polacca si esporta in Grecia. — Polskie mięso eksportuje się do Grecji.

I cavalli polacchi sono (vengono) esportati in Italia. — Polskie konie są eksportowane do Włoch.

I cavalli polacchi si esportano in Italia. — Polskie konie eksportuje się do Włoch.

W czasach złożonych konstrukcja z *si passivante* odmienia się z czasownikiem posiłkowym *essere*, a *participio passato* uzgadnia się z tym członem zdania, który w stronie czynnej był jego podmiotem:

Per costruire il Centro si sono spesi molti milioni. — Aby zbudować Ośrodek wydano dużo milionów.

W wyborze sposobu wyrażenia strony biernej Włosi kierują się względami stylistycznymi. Dla uniknięcia jednostajności, w tym samym tekście, jedne czynności wyraża się w stronie biernej stosując czasownik *essere*, inne używając czasownika *venire*, jeszcze inne za pomocą *si passivante*. Tę ostatnią formę wybiera się zwłaszcza wtedy, kiedy chodzi o czynność dokonaną i kiedy nie podaje się wykonawcy czynności:

Sono stati spesi molti soldi. — Wydano dużo pieniędzy.

Si sono spesi molti soldi. — Wydano dużo pieniędzy.

W większości sytuacji poznane trzy formy mogą być używane zamiennie:

Gli esercizi sono fatti a casa. — Ćwiczenia robi się w domu.

Gli esercizi vengono fatti a casa. — Ćwiczenia robi się w domu.

Gli esercizi si fanno a casa. — Ćwiczenia robi się w domu.

Jak łatwo zauważyć forma czasownika w stronie biernej utworzonej za pomocą *si passivante* może pokrywać się z formą tego czasownika w stronie zwrotnej. Wartość semantyczna jest jednak różna:

Alle undici si spegne la luce. — O jedenastej gasi się światło (czasownik *spegnere* w stronie biernej).

Alle undici si spegne la luce. — O jedenastej gaśnie światło (czasownik zwrotny *spegnersi*).

W przypadku wątpliwości, zdanie utworzone za pomocą *si passivante* można wyrazić w stronie biernej inaczej, np.

Alle undici viene spenta la luce. — O jedenastej gasi się (gaszone jest, gaszą) światło.

Przypominamy, że stronę bierną tworzą jedynie te czasowniki, które w danym zdaniu w stronie czynnej występują jako przechodnie i tylko jeżeli towarzyszy im dopełnienie bliższe. Zbliżone pod pewnymi względami formy nieosobowe można utworzyć wyłącznie od czasowników nieprzechodnich.

O zaimku *si* tworzącym formę nieosobową — *si impersonale* — piszemy w rozdziale IX.3.10 i w rozdziale XVIII.

XXVIII. ZDANIA POJEDYNCZE — *PROPOSIZIONI*

Zdaniem pojedynczym nazywamy zdanie zawierające jedno orzeczenie:

Maria canta. — Maria śpiewa.

Oprócz podmiotu i orzeczenia zdanie pojedyncze może mieć jeszcze drugorzędne części zdania, takie jak dopełnienia, przydawki, okoliczniki, dopowiedzenia:

La mia amica Maria, sorella di Carlo, canta in italiano una bella canzone antica. — Moja koleżanka Marysia, siostra Karola, śpiewa po włosku piękną, starą pieśń.

Wchodzą one w związki zgody, rzędu lub przynależności z podmiotem albo z orzeczeniem, przy czym podmiot mogą określać tylko przydawki i dopowiedzenia (o dopowiedzeniach zob. w rozdziale IV.13).

Przydawki mogą być w zdaniu dodane do każdego rzeczownika zarówno w grupie podmiotu, jak i orzeczenia. Oznacza to, że każdy rzeczownik w zdaniu może mieć podrzędną względem siebie przydawkę. Przydawki odpowiadają na pytania: jaki? który? czyj? ile? Są nimi najczęściej przymiotniki, zaimki przymiotne, liczebniki i rzeczowniki. Przydawka przymiotna w gramatyce włoskiej nosi nazwę *attributo*:

i regali natalizi — prezenty bożonarodzeniowe

le ferie estive — wakacje letnie.

Przydawkami rzeczownikowymi mogą być rzeczowniki same lub poprzedzone przymikiem. Przydawkę wyrażoną przez rzeczownik w znaczeniu odpowiadającym dopełniaczowi nazywamy przydawką dopełniaczową:

l'amico del fratello — przyjaciel brata
il libro d'italiano — książka do włoskiego.

O przydawce rzeczownikowej piszemy w rozdziałach IV.10 i IV.15. Tę samą postać ma również dopełnienie o nazwie *complemento di specificazione*, o którym piszemy na stronie 294.

Zasadniczymi określeniami orzeczeń są dopełnienia i okoliczniki. W klasyfikacji włoskiej nie ma ostrego podziału na dopełnienia i okoliczniki, a jedynie podział na określenia niezbędne dla kompletności i logiki zdania, których wymaga rekcja czasownika — *complementi essenziali al senso della frase* — oraz określenia wskazujące jedynie okoliczności, w jakich odbywa się czynność — *complementi circostanziali*.

Dopełnienia dzielimy na bezprzyimkowe (dopełnienie bliższe — *complemento oggetto diretto*) i tworzone za pomocą przyimków (dopełnienia dalsze — *complementi indiretti*).

Dopełnieniami mogą być również czasowniki w bezokoliczniku. Najczęściej dopełniają one czasowniki tzw. modalne, zawierające polecenie, rozkaz, zakaz, zamiar, możliwość, konieczność:

Devo partire. — Muszę wyjechać.

Bisogna telefonare a Pietro. — Trzeba zatelefonować do Piotra.

Pewnych trudności przysparzają Polakom dopełnienia z czasownikiem w bezokoliczniku poprzedzonym przyimkiem. Czasownikowi temu mogą towarzyszyć inne elementy określające. O tych dopełnieniach piszemy w rozdziale XVI poświęconym bezokolicznikowi. Porównaj też listy czasowników w rozdziale V poświęconym przyimkom.

Przyjrzyjmy się budowie pojedynczego zdania twierdzącego w języku włoskim.

Przykład:

Ieri Maria ha dato un regalo costoso a Marco, il suo amico. — Wczoraj Maria dała drogi prezent Markowi, swojemu przyjacielowi.

Okolicznik może stać na początku zdania lub na jego końcu. Piszemy o tym szerzej na końcu rozdziału.

Funkcję podmiotu pełni tu imię własne Maria. Podmiot mogą określać przydawki i dopowiedzenia, np.:

La mia amica Maria, detta la dolce strega, ... — Moja koleżanka Maria, nazywana słodką wiedźmą, ...

Funkcję orzeczenia prostego pełni czasownik *dare* w czasie przeszłym — *ha dato*. Orzeczenie może być proste lub złożone:

Maria era pronta a dare ... — Maria była gotowa dać ...

Orzeczenie złożone składa się z łącznika (*copula*) i orzecznika. W tym przykładzie łącznikiem jest czasownik *essere* w czasie przeszłym — *era*, a orzecznikiem — *pronta a dare*.

Dopełnieniem bliższym jest *un regalo*. Towarzyszy mu przydawka dopełnienia bliższego — *costoso*. Jest to przydawka przymiotna. Przydawka mogłaby określać również dopełnienie dalsze celownikowe: ... *al suo amico Marco*. — ... swojemu przyjacielowi Markowi. W przykładzie dopełnieniu towarzyszy dopowiedzenie: ... *a Marco, il suo amico*. — ... Markowi, swojemu przyjacielowi.

1. Podmiot

Funkcję podmiotu może pełnić:

— rzeczownik, imię własne lub zaimek osobowy:

Tu, Maria e il cane, uscite! — Ty, Maria i pies, wyjdźcie!

— każda inna część mowy (w tym bezokolicznik) poprzedzona rodzajnikiem:

Ho fatto il mio dovere. — Wykonałem swój obowiązek.

Il perché del suo comportamento è evidente. — Przyczyna jego zachowania jest oczywista;

— zdanie podrzędne podmiotowe (*proposizione soggettiva*):

Si sa che hai ragione. — Wiadomo, że masz rację.

W zdaniu twierdzącym podmiot stoi przeważnie przed orzeczeniem:

Maria ha un libro. — Maria ma książkę.

Il libro è interessante. — Książka jest ciekawa.

Kiedy jednak chodzi o opis, podmiot stoi po orzeczeniu i poprzedza go rodzajnik nieokreślony:

È un libro interessante. — To ciekawa książka.

Podmiot stoi po orzeczeniu, jeżeli funkcję orzeczenia pełni taki czasownik jak np. *mancare*, *bastare* czy *piacere* (kiedy odpowiada polskiemu „podać się”):

Mi piace la Polonia. — Podoba mi się Polska.

Ti basta un foglio di carta? — Czy wystarczy ci kartka papieru?

Podmiot stoi po orzeczeniu również, jeżeli akcent logiczny sygnalizuje, że w zdaniu najważniejsze jest, kto jest sprawcą czynności. Imię sprawcy lub zaimek osobowy, pełniący funkcję podmiotu, stawiamy wówczas w pozycji akcentowanej:

Chi viene stasera? Viene Andrea. — Kto przyjdzie dziś wieczorem? Przyjdzie Andrzej.

Viene Andrea? Sì, viene lui. — Czy przyjdzie Andrzej? Tak, przyjdzie on.

Andate tutti dal suo amico? No, ci vanno soltanto loro. — Czy idziecie wszyscy do jego kolegi? Nie, idą tam tylko oni.

Zaimki osobowe akcentowane pełniące funkcję podmiotu są identyczne z zaimkami osobowymi nie akcentowanymi w funkcji podmiotu, które jednak nigdy nie stoją po czasowniku:

Tu sei l'amico di Andrea. — Ty jesteś przyjacielem Andrzeja.

Sei tu l'amico di Andrea? — Czy to ty jesteś przyjacielem Andrzeja?

L'amico di Andrea sono io. — To ja jestem przyjacielem Andrzeja.

Zaimek osobowy akcentowany pełniący funkcję podmiotu stawiamy również po spójnikach *anche* i *neanche*:

Anche voi siete stanchi? — Wy też (także i wy) jesteście zmęczeni?

Neanch'io sono stanca. — Ja też (także i ja) nie jestem zmęczona.

Po innych spójnikach i przyimkach stawiamy zaimek osobowy akcentowany o formach: *me*, *te*, *se*, *lui*, *lei*, *noi*, *voi*, *loro* (zob. szerzej w rozdziale VIII.8.2):

Questo regalo è per noi e non per te! — Ten prezent jest dla nas, a nie dla ciebie!

2. Orzeczenie

Orzeczenie nazywa czynność wykonywaną przez podmiot lub stan, w którym znajduje się podmiot. Może występować w formie osobowej odmiennej (*forma esplicita*) albo nieosobowej nieodmiennej (*forma implicita*) (por. rozdziały XIII i XIX).

Orzeczenie zgadza się zawsze z podmiotem co do liczby i rodzaju:

Mi piacciono gli spaghetti. — Lubię spaghetti.

La gente si lamenta. — Ludzie narzekają.

W zdaniu pytającym orzeczenie stawiamy przed podmiotem:

È un libro interessante? — Czy to ciekawa książka?

È interessante il libro? — Czy ta książka jest ciekawa?

albo też formę pytającą zaznaczamy wznoszącą się intonacją głosu:

Il libro è interessante? — Czy ta książka jest ciekawa?

Zdania przeczące zachowują szyk zdania twierdzącego, przyjmując tylko przed orzeczeniem przeczenie *non*:

Il libro non è interessante. — Książka nie jest ciekawa.

Jeżeli zdanie przeczące stanowi odpowiedź, wówczas forma przecząca *non* + czasownik jest poprzedzona samodzielnym przeczeniem *no*, stanowiącym krótką odpowiedź na pytanie:

È un quaderno? — *No.* — Czy to jest zeszyt? — Nie.

Hai il libro? — *No, non ho il libro.* — Czy masz książkę? — Nie, nie mam książki.

3. Dopełnienie bliższe

Dopełnieniem bliższym (*complemento oggetto diretto*) rządzą tylko czasowniki przechodnie (zob. formy odmiany czasowników na końcu książki). Zajmuje ono w zdaniu miejsce zaraz po orzeczeniu, które rządzi nim bez pośrednictwa żadnego przyimka. Podobnie jak rzeczownik w bierniku odpowiada na pytanie: kogo? co?:

Eva legge un libro. — Ewa czyta książkę.

Dopełnieniem bliższym są najczęściej proste rzeczowniki albo zaimki osobowe lub wskazujące:

Io compro il pane. Tu non lo compri? — Ja kupię chleb. Ty go nie kupisz?

Funkcję tę pełnią również zdania podrzędne dopełnieniowe (*proposizioni oggettive*, zob. rozdział XXIX.1).

Dopełnienie bliższe poprzedzone jest samym tylko rodzajnikiem, ma więc taką samą formę, jak podmiot:

Il libro è di Maria. — Książka należy do Marii.

Ho il libro di Maria. — Mam książkę Marii.

Istotne jest więc, aby ze względu na logiczny sens zdania dopełnienie bliższe następowało po podmiocie:

L'insegnante loda lo studente. — Nauczyciel chwali ucznia;
to nie to samo co:

Lo studente loda l'insegnante. — Uczeń chwali nauczyciela.

Przestawienie kolejności może prowadzić do nonsensów:

La Polonia esporta il burro. — Polska eksportuje masło.

Il burro esporta la Polonia. — Masło eksportuje Polskę.

Jeżeli zdarzy się jednak zacząć zdanie od dopełnienia bliższego, trzeba to dopełnienie powtórzyć w postaci zaimka:

Un caffè, lo prendo volentieri. — Kawy napiję się (jej) chętnie.

La birra non l'ho bevuta io. — Piwa nie wypilem (go) ja.

Quei libri, li voglio comprare. — Te książki chcę (je) kupić.

Le riviste, le ho già buttate. — Czasopisma wyrzuciłem (je) już.

Taka składnia występuje także:

— z partykułą zaimkową *ne*, pełniącą funkcję dopełnienia częściowego:

Di caramelle, non ne voglio più. — Cukierków więcej już (ich) nie chcę.

Di lavoro, ne ho troppo! — Pracy mam (jej) za dużo;

— z partykułą zaimkową *ci (vi)* w funkcji przysłówka miejsca (*avverbio di luogo*):

In Italia ci vado a luglio. — Do Włoch pojadę (tam) w lipcu.

All'Università ci devo essere per le nove. — Na Uniwersytecie muszę (tam) być na godzinę dziewiątą.

Al cinema ci vengono anche loro. — Do kina pójda także i oni.

Dopełnienie bliższe może stać przed podmiotem, po którym następuje zdanie podrzędne wprowadzone przez zaimek względny *che*:

Il libro che Eva legge è in italiano. — Książka, którą czyta Ewa, jest po włosku.

Dopełnienie bliższe stoi przed orzeczeniem kiedy występuje pod postacią zaimka:

Invito Eva. — Zapraszam Ewę.

La invito. — Zapraszam ją.

Przytaczamy tu listę podstawowych czasowników, które rządzą tym dopełnieniem.

(*qualcuno* = *qu*, *qualcosa* = *qc*).

dimenticare qc

frequentare qc, qu

guardare qc, qu

ricordare qc, qu

seguire qc, qu

studiare qc

suonare qc

aspettare qc, qu

Przykłady:

Ho dimenticato i soldi a casa. — Zostawiłem pieniądze w domu.

Frequenti lezioni d'italiano? — Czy uczęszczasz na lekcje włoskiego?

Frequenti spesso Pietro? — Czy często spotykasz się z Piotrem?

Ho guardato il quadro, ho guardato il pittore e mi sono messa a ridere. — Spojrzałam na obraz, spojrzałam na malarza i zaczęłam się śmiać.

Ricordi Eva? Ricordi le sue avventure? — Pamiętasz Ewę? Pamiętasz jej przygody?

L'investigatore inseguiva il ladro seguendo le sue orme. — Detektyw szedł za złodziejem trzymając się jego śladów.

Studio l'italiano, l'inglese e il tedesco. — Uczę się włoskiego, angielskiego i niemieckiego.

Anna suona perfettamente il pianoforte. — Anna doskonale gra na fortepianie.

Aspetto Paolo o una sua telefonata da un'ora. — Od godziny czekam na Pawła albo na telefon od niego.

4. dopełnienia dalsze i okoliczniki

4.1. *Complemento di termine* — dopełnienie dalsze celownikowe — wskazuje na przeznaczenie czynności. Wprowadzane jest przez przyimek *a* i odpowiada na pytanie celownika: komu? czemu? Zajmuje ono w zdaniu miejsce po dopełnieniu bliższym:

Pietro dà una nuova grammatica a Eva. — Piotr daje nową gramatykę Ewie.

Jeżeli jednak akcent logiczny pada na dopełnienie osobowe, dopełnienie to może stać przed czasownikiem:

A Eva serve una nuova grammatica. — Ewie potrzebna jest nowa gramatyka.

A loro non piace il vino? — Im nie smakuje wino?

Oto lista podstawowych czasowników rządzących tym dopełnieniem.

(*qualcuno* = *qu*, *qualcosa* = *qc*).

piacere a qu

dispiacere a qu

importare a qu

interessare a qu

interessarsi a (di) qc

pensare a qc, qu

servire a qc, qu

rivolgersi a qu

scrivere a qu

telefonare a qu

parlare a qu di qc

Przykłady:

Eva piace molto a Pietro. — Ewa bardzo podoba się Piotrowi.

Mi dispiace, ma non posso aiutarti. — Przykro mi, ale nie mogę ci pomóc.

I tuoi problemi non importano a nessuno! — Twoje problemy niko-
go nie obchodzą!

I vecchi film interessano a molti. — Stare filmy interesują wielu.

Mi interesso al cinema, ma non mi interesso di cinema polacco. —

Interesuję się kinematografią, ale nie interesują mnie filmy polskie.

Maria pensa al bambino, alla casa, a tutto. — Maria myśli (za-
jmuje się) o dziecku, o domu, o wszystkim.

Ti serve questo quaderno? — Czy ten zeszyt jest ci potrzebny?

A chi devo rivolgermi? — Do kogo mam się zwrócić?

Scrivi spesso ai tuoi nonni? — Czy często piszysz do dziadków?

A chi telefoni? — Do kogo telefonujesz?

Hai parlato al medico dei tuoi mal di testa? — Mówiłeś lekarzowi
o twoich bólach głowy?

Complemento di termine zależy najczęściej od czasownika przecho-
dniego. Kilka często używanych czasowników rządzi równocześnie
dwoma dopełnieniami, bliższym i dalszym celownikowym:

chiedere qc a qu

domandare qc a qu

insegnare qc a qu

offrire qc a qu

permettere qc a qu

promettere qc a qu

Przykłady:

Chiedi i soldi a tua madre? — Poprosisz o pieniądze mamę?

Domando un'informazione all'impiegata delle poste. — Proszę o in-
formację urzędniczkę poczty.

Insegno l'italiano al mio amico Paolo. — Uczę włoskiego mojego
kolegę Pawła.

Che cosa offriamo agli ospiti? — Czym poczęstujemy gości?

Permetti troppe cose ai bambini. — Pozwalasz dzieciom na zbyt
wiele.

Ho promesso un bel regalo a mio figlio. — Obiecałem synowi pięk-
ny prezent.

Powyższe listy obejmują tylko te czasowniki, które rządzą innymi
dopełnieniami w języku włoskim, a innymi w polskim.

Complemento di termine może zależeć od czasownika nieprzechodniego, takiego jak np. *appartenere*:

Questo libro appartiene a Pietro. — Ta książka należy do Piotra.

Może zależeć również od przymiotnika takiego jak: *caro, fedele, contrario, favorevole, pronto, utile, dannoso, abituato, conforme, uguale, simile* np.

Siamo pronti a tutto. — Jesteśmy gotowi na wszystko.

Porównaj także użycie czasownika z przyimkami w rozdziale V, listy czasowników rządzących różnymi dopełnieniami w rozdziale XXVIII i przykłady zastosowania bezokolicznika z czasownikami i formami nieosobowymi w rozdziale XVII.2 i 3 oraz użycie bezokolicznika jako formy nieosobowej w rozdziałach XIII i XVII.1.

4.2. *Complemento di specificazione*, jako rzeczownik precyzujący znaczenie innego rzeczownika, może towarzyszyć każdej części zdania będącej rzeczownikiem. Odpowiada na pytanie kogo? czego? czyje? Rządzi nim przyimek *di*:

l'insegnante d'italiano — nauczyciel włoskiego.

Może wyrażać stosunek przynależności:

il libro di Pietro — książka Piotra.

Może wskazywać na autora:

un film di Fellini — film Felliniego.

Może pełnić tę samą funkcję co przydawka przymiotna (*attributo*):

i programmi della televisione (= televisivi) — programy telewizji (telewizyjne).

4.3. *Complemento di denominazione* to nazwy własne, imiona własne, nazwiska, przezwiska, tytuły, nazwy miesięcy i dni tygodnia, nazwy geograficzne. Rządzi nim przyimek *di*:

la città di Roma — miasto Rzym

il mese di febbraio — miesiąc luty.

Może występować również bez przyimka:

il dottor Rossi — doktor (magister) Rossi.

4.4. *Complemento di materia* określa tworzywo, z którego zrobiony jest przedmiot. Rządzi nim przyimek *di* bez rodzajnika. Odpowiada na pytanie: z czego?

un vaso di cristallo — wazon kryształowy

una scultura di marmo — rzeźba z marmuru.

Możemy powiedzieć również:

una scultura in marmo

Podkreślamy wtedy fakt jej wykonania z marmuru, a nie cechę materiału.

4.5. *Complemento partitivo* wskazuje na całość, której część wydzielono. Rządzą nim przyimki *di* i *tra*:

Uno di noi deve uscire. — Jeden z nas musi wyjść.

Paolo è il più alto tra i tuoi figli. — Paweł jest najwyższym z twoich synów.

Czasowniki przechodnie wprowadzają to dopełnienie za pomocą rodzajnika częstkowego (*articolo partitivo*, zob. rozdział IV.5). Porównaj:

Vuoi l'aranciata? — Chcesz oranżadę?

Vuoi dell'aranciata? — Chcesz oranżady?

4.6. *Complemento di origine* informuje o miejscu, z którego ktoś przybywa albo o miejscu lub stanie, z którego pochodzi. Rządzą nim przyimki *di* i *da*. Odpowiada na pytanie: skąd?

Pietro viene da Łódź, da una famiglia operaia di Łódź. — Piotr pochodzi z Łodzi, z łódzkiej rodziny robotniczej.

4.7. *Complemento di argomento* wyjaśnia temat rozmowy, książki, filmu. Czasownik *parlare* rządzi nim za pomocą przyimka *di*, inne czasowniki za pomocą przyimków *di* lub *su*:

Il film tratta dei problemi dei giovani. — Film traktuje o problemach ludzi młodych.

Ieri abbiamo discusso sull'economia nazionale. — Wczoraj dyskutowaliśmy o gospodarce narodowej.

Rzeczowniki takie jak *conversazione, discussione* i inne rządzą tym dopełnieniem za pomocą przyimka *su*:

una discussione sull'economia — dyskusja o gospodarce

un libro sui problemi dei giovani — książka o problemach młodzieży.

Por. rozdział IV.10.

4.8. *Complemento di agente* wskazuje na sprawcę czynności wyrażonej w stronie biernej. Rządzą nim przyimek *da*. Odpowiada na pytania: przez kogo? przez co?

Questo dolce è stato fatto da noi. — To ciasto zostało upieczone przez nas.

Por. rozdział XXVII.

4.9. *Complemento di compagnia* lub *di unione* wskazuje na istotę żywą, z którą znajdujemy się w danej sytuacji:

Esco con il cane. — Wychodzę z psem;

albo na rzecz, z którą człowiek, zwierzę lub inna rzecz znajduje się w danej sytuacji:

l'uomo con gli occhiali — człowiek w okularach (dosł.: z okularami).

Odpowiada na pytania: z kim? z czym?

Rządzą nim przyimek *con* i zwrot *insieme a*:

Vuoi uscire insieme a me? — Czy chcesz wyjść (razem) ze mną?

Por. użycie przyimka *con* w rozdziale V.1.5.

4.10. *Complemento di causa* informuje o przyczynie czynności, stanu. Rządzą nim przyimki *per, di, da, a* i zwrot *a causa di*. Odpowiada na pytania: dlaczego? z jakiego powodu?

È in permesso per malattia. — Jest na zwolnieniu z powodu choroby.

È morto di fame. — Umarł z głodu.

Il treno ritarda a causa del maltempo. — Pociąg spóźnia się z powodu złej pogody.

4.11. *Complemento di fine o scopo* wyjaśnia cel czynności. Rządzi nim najczęściej przyimek *per*. Odpowiada na pytania: dlaczego? w jakim celu?

Studia molto per sapere molto! — Ucz się dużo, żeby dużo umieć!

4.12. *Complemento di maniera* informuje o sposobie, w jaki odbywa się czynność. Rządzą nim przyimki *con, a, in, di, da, su*. Odpowiada na pytanie: jak?

Impara con fatica. — Ucz się z trudnością.

Esce in fretta. — Wychodzi w pośpiechu.

4.13. *Complemento di mezzo o strumento* informuje o środku, poprzez który czy dzięki któremu dokonuje się czynność. Rządzą nim najczęściej przyimki *per i con*. Odpowiada na pytanie: jak?

Te lo spedisco per via aerea. — Prześlę ci to pocztą lotniczą.

Si mangia con la forchetta. — Je się widelcem.

4.14. *Complemento di luogo* Włosi dzielą na cztery typy:

— *complemento di stato in luogo* odpowiada na pytanie: gdzie? i jest wprowadzane przez przyimki *a, in, da*:

Sono da mia madre, a Varsavia, in Polonia. — Jestem u mojej mamy, w Warszawie, w Polsce.

— *complemento di moto a luogo* odpowiada na pytania: dokąd? do kogo? Podobnie jak w pierwszym typie czasownik *andare* rządzi nim za pomocą przyimka *in*, kiedy chodzi o nazwę państwa, za pomocą *a*, kiedy chodzi o miasto, za pomocą *da*, kiedy chodzi o osobę. Czasownik *partire* rządzi nim poprzez przyimek *per* (por. rozdział V.1.7):

Vado da mia zia, a Roma, in Italia. — Jadę do mojej cioci, do Rzymu, do Włoch.

Parto per Parigi. — Wyjeżdżam do Paryża.

— *complemento di moto da luogo* odpowiada na pytanie: skąd? i wprowadza je przyimek *da*:

Torno da mia zia, dalla Francia, da Parigi. — Wracam od mojej cioci, z Francji, z Paryża.

Parto dalla Stazione Centrale. — Wyjeżdżam z Dworca Centralnego.

— *complemento di moto per luogo* informuje o miejscu, w którym odbywa się ruch. Odpowiada na pytanie gdzie? ale rządzą nim przyimki *per, da i attraverso*:

Passeggiavo per la strada. — Spacerowałem po ulicy.

Devi passare per i campi. — Musisz przejść przez pola.

4.15. *Complemento di tempo* określa czas akcji. Rządzą nim przyimki *a, di, da, fra, in, per, da i* inne:

Vengo alle sei. — Przyjdę o szóstej.

Sono tornato nel 1990. — Wróciłem w 1990 roku.

Esco fra mezz'ora. — Wychodzę za pół godziny.

Ti aspetto dalle tre. — Czekam na ciebie od trzeciej.

Funkcję tworzenia okoliczników pełnią najczęściej przysłówki, wyrażenia przysłówkowe, wyrażenia przyimkowe lub całe zdania.

Wraz ze swoimi dopełnieniami, okoliczniki mogą stać na początku zdania lub na jego końcu:

Essendo stanca, la sera, mi addormento subito.

La sera, essendo stanca, mi addormento subito.

Mi addormento subito, essendo stanca, la sera.

Mi addormento subito la sera, essendo stanca. — Wieczorem, będąc zmęczona, usypiam od razu.

La borsa è sul banco di Eva e di Anna. — Torba znajduje się na ławce Ewy i Anny.

Sopra il banco di Eva c'è una borsa. — Na ławce Ewy znajduje się torba.

Ho una lezione d'italiano questo pomeriggio. — Mam lekcję włoskiego dzisiaj po południu.

Questa mattina ho una lezione d'italiano. — Dzisiaj rano mam lekcję włoskiego.

Przysłówki czasu takie jak *già, più, ancora, subito* oraz spójnik *anche* stoją bezpośrednio po orzeczeniu, a jeżeli orzeczenie jest w czasie złożonym mogą stać między czasownikiem posiłkowym a *participio passato*:

Gli dico subito tutto. — Powiem (Mówię) mu zaraz wszystko.

Gli ho subito detto tutto. — Powiedziałem mu zaraz wszystko.

O okolicznikach wprowadzanych przez przyimki piszemy również w rozdziale V.

XXIX. ZDANIA ZŁOŻONE — FRASI

Zdaniami złożonymi nazywamy zdania mające więcej niż jedno orzeczenie.

Najprostszym typem zdań złożonych są zdania złożone współrzędnie. Są to zdania powstałe z połączenia zdań mających jakiś wspólny składnik treściowy, np. wspólny podmiot, wspólne miejsce lub wspólny czas wielu czynności. W zdaniach złożonych współrzędnie poszczególne zdania składowe są od siebie niezależne i możemy je od siebie oddzielić. Łączą je najczęściej spójniki *e* i *ma*:

Maria canta e balla. — Maria śpiewa i tańczy.

Orzeczenia zdań złożonych współrzędnie wyrażone w formie osobowej odmiennej (*forma esplicita*, zob. rozdział XIII), mogą występować we wszystkich czasach trybów *indicativo* i *condizionale*:

Pietro suona e Maria canta. — Piotr gra, a Maria śpiewa.

Verrei, ma non posso. — Przyszedłbym, ale nie mogę.

W zdaniach złożonych podrzędnie zdania składowe są ze sobą tak zespolone, że w oderwaniu nie można ich właściwie zrozumieć:

Dovunque vada, Carlo trova amici. — Gdzie by nie poszedł, Karol znajduje przyjaciół.

Zdanie nadrzędne, a także typ zdania podrzędnego, rozpoznajemy na podstawie pytań na jakie odpowiadają: czy na pytanie podmiotu czy orzeczenia, dopełnienia, przydawki czy inne, gdyż zdania podrzędne są w istocie rozbudowanymi częściami zdania. Zdania podrzędne rozpoznajemy również po spójnikach, które je łączą ze zdaniami nadrzędnymi. Spójniki te zostaną omówione przy opisie różnych rodzajów zdań.

Zdanie może być nadrzędne wobec jednego lub kilku zdań, które

mogą być wobec siebie niezależne (czyli współrzędnie złożone) lub zależne (czyli jedno mogą być zdaniem nadrzędnym w stosunku do innych). Porównaj:

Carlo vuole che tu compri il pane e glielo porti. — Karol chce żebyś kupiła pieczywo i zaniósła mu je.

Carlo vuole che io ti dica che tu vada da lui e che gli porti il pane. — Karol chce, żebym ci powiedziała żebyś poszła do niego i zaniósła mu pieczywo.

Orzeczenie zdania podrzędnego w formie osobowej może być w trybie *indicativo*, *condizionale* lub *congiuntivo*:

Penso che Carlo sia buono. — Myślę, że Karol jest dobry.

Orzeczenie zdania nadrzędnego nigdy nie jest w *congiuntivo*.

Jeśli podmiot zdania nadrzędnego jest zarazem podmiotem zdania podrzędnego lub jeżeli dopełnienie zdania nadrzędnego jest zarazem podmiotem zdania podrzędnego, łączymy te dwa zdania za pomocą składni nieosobowej *di* + bezokolicznik:

Penso di essere buono. — Myślę, że jestem dobry.

Chiedo a Carlo di essere buono. — Proszę Karola, żeby był dobry.

Zdanie proste, współrzędne lub podrzędne, może występować również w formie nieosobowej nieodmiennej (*forma implicita*), czyli w bezokoliczniku (zob. rozdział XVI), w formie *gerundio* (zob. rozdział XIV) lub w formie *participio passato assoluto* (zob. rozdział XV).

W zależności od postaci orzeczenia zdania podrzędne dzieli się na osobowe (*proposizioni esplicite*) i nieosobowe (*proposizioni implicite*).

Niektóre rodzaje zdań podrzędnych występują tylko w postaci osobowej (np. typowe zdania względne):

Il ragazzo che viene è straniero. — Chłopiec, który przyjdzie, jest cudzoziemcem.

Inne mogą występować zarówno w formie osobowej, jak i w jednej lub różnych formach nieosobowych:

Quando sarai arrivato, telefonami! — Kiedy dojedziesz, zadzwoń do mnie!

Essendo arrivato, telefonami! — Dojechawszy, zadzwoń do mnie!

Appena arrivato, telefonami! — Jak tylko dojedziesz, zadzwoń do mnie!

Przedstawiając pokrótce różne rodzaje zdań podrzędnych skupimy uwagę na formach, w jakich występują i na trybie, w jakim najczęściej jest orzeczenie formy osobowej.

W języku włoskim wyróżnia się następujące, podstawowe rodzaje zdań podrzędnych:

<i>proposizione soggettiva</i>	— zdanie podrzędne podmiotowe
<i>proposizione oggettiva</i>	— zdanie podrzędne dopełnieniowe
<i>proposizione relativa</i>	— zdanie podrzędne względne
<i>proposizione temporale</i>	— zdanie podrzędne czasowe
<i>proposizione causale</i>	— zdanie podrzędne przyczynowe
<i>proposizione finale</i>	— zdanie podrzędne celowe
<i>proposizione consecutiva</i>	— zdanie podrzędne skutkowe
<i>proposizione concessiva</i>	— zdanie podrzędne przyzwalające
<i>proposizione comparativa</i>	— zdanie podrzędne porównawcze
<i>proposizione modale</i>	— zdanie podrzędne sposobu
<i>proposizione eccettuativa</i>	— zdanie podrzędne wykluczające
<i>proposizione interrogativa indiretta</i>	— zdanie podrzędne pytające
<i>proposizione condizionale</i>	— zdanie podrzędne warunkowe.

1. Zdania podrzędne podmiotowe i dopełnieniowe — *Proposizioni soggettive e oggettive*

Zdanie podrzędne podmiotowe pełni w zdaniu złożonym taką samą funkcję, jaką w zdaniu prostym pełni podmiot:

È sicuro (kto? co?) il suo ritorno? — Czy jego powrót jest pewny?

È sicuro (kto? co?) che lui torni? — Czy jest pewne, że wróci?

Ze zdaniem podrzędnym podmiotowym mamy do czynienia najczęściej wówczas, gdy orzeczeniem zdania nadrzędnego jest czasownik, taki jak:

conviene, bisogna, occorre, serve, sembra, accade, succede, piace, basta, si dice, si pensa, è tempo, è necessario, è facile, è giusto, è bene, è meglio itp.

Zdanie podrzędne dopełnieniowe pełni w zdaniu złożonym taką samą funkcję, jaką w zdaniu prostym pełni dopełnienie bliższe:

Amo (kogo? co?) gli alberi in fiore. — Uwielbiam kwitnące drzewa.

Amo (kogo? co?) il fiorire degli alberi. — Uwielbiam kwitnienie drzew.

Ponieważ zgodność trybów i czasów jest taka sama zarówno dla zdań podmiotowych, jak i dopełnieniowych, piszemy o nich razem.

Orzeczenie tych zdań występuje:

w trybie *indicativo*

— jeżeli mówimy o czynnościach rzeczywistych, pewnych:

Si sa che sono partiti. — Wiadomo, że wyjechali;

w trybie *congiuntivo*

— jeżeli czasownik zdania nadrzędnego wyraża wolę, rozkaz, życzenie, pragnienie, oczekiwanie, konieczność, przypuszczenie, niepewność, wątplenie, nadzieję, obawę, możliwość, prawdopodobieństwo itp.

Dubitavo che venissero. — Wątpiłem czy przyjdą;

— po formach nieosobowych, takich jak: *è difficile, è possibile, è probabile, è bene, è male, bisogna che, basta che, peccato che, si dice, si pensa, non si sa* itp.

Non si sa se siano tornati. — Nie wiadomo, czy wrócili;

— *imperfetto* lub *trapassato*, kiedy orzeczenie zdania nadrzędnego jest w *condizionale* (z kilkoma wyjątkami):

Vorrei tanto che veniste! — Tak bardzo chciałbym żebyście przyszli!

— w zdaniach pytających zależnych (*proposizioni interrogative indirette*):

Gli domandò dove fosse andata Anna. — Zapytał go dokąd poszła Anna;

w trybie *condizionale*

— jeżeli czynność jest późniejsza w stosunku do innej czynności przeszłej, lecz przeszła w stosunku do chwili obecnej, posługujemy się *condizionale passato*:

Temevo che non sarebbero venuti. — Obawiałem się, że nie przyjdą;

— kiedy realizacja czynności obecnie nie jest możliwa, lecz może stać się możliwa w przeszłości:

Lo comprerei, ma ora non posso. — Kupiłbym to, ale teraz nie mogę;

- żeby wyrazić osobistą opinię:

Ritengo che lui potrebbe farlo. — Uważam, że on mógłby to zrobić;

- żeby nadać wypowiedzi charakter wątpliwości:

Non penso che sarebbe contento di vederci. — Sądzę, że mógłby nie być zadowolony ze spotkania nas.

Zdania podrzędne podmiotowe i dopełnieniowe w formie nieosobowej (*forma implicita*) rozpoczyna przyimek *di* lub *a*:

Sei sicuro di avere ragione? (ten sam podmiot). — Czy jesteś pewien, że masz rację?

Mi dissero di andarmene (różny podmiot). — Powiedzieli mi, że-
bym sobie poszedł.

Continuò a leggere finché non ebbe finito il libro. — Czytał, dopóki
nie skończył książki.

Rinunciammo subito ad invitarli. — Zaraz zrezygnowaliśmy z za-
proszania ich.

Po czasownikach *dovere*, *potere*, *volere*, zdanie podrzędne łączy się
z nadrzędnym bez pomocy przyimka:

Voleva farci una sorpresa. — Chciał nam zrobić niespodziankę.

Dovresti tornare a casa. — Powinieneś wrócić do domu.

Porównaj rozdziały XXI i XXIV.5.

2. Zdania podrzędne względne — *Proposizioni relative*

Zdania podrzędne względne jako takie występują zawsze w postaci
osobowej, w trybie oznajmującym. Mogą być sformułowane w trybie
congiuntivo jeżeli pełnią rolę zdania podrzędnego innego typu, np.
zdania podrzędnego celowego, skutkowego, warunkowego lub porów-
nawczego. Zdania podrzędne względne w funkcji podstawowej i za-
stępczej rozpoczyna zaimek względny (*chi*, *che*, *cui*, *il quale*) albo przy-
słówek względny (*dove*, *dovunque*):

Non ho nessuno che mi aiuti. — Nie mam nikogo, kto by mi pomógł.

Cerco una casa che abbia un giardino. — Szukam domu, który by
miał ogród.

Chi avesse tempo, può venire con noi. — Ten, kto miałby czas, może pójść z nami.

È disperato come un uomo che abbia perso tutto. — Jest zrozpaczony jak człowiek, który stracił wszystko.

Zdania podrzędne względne pełnią często w zdaniu inne funkcje, dlatego piszemy o nich również w rozdziale XXIV.5.

3. Zdania podrzędne czasowe — *Proposizioni temporali*

Zdania podrzędne czasowe rozpoczynają spójniki, takie jak: *mentre, quando, come, nel momento in cui, ogni volta che, tutte le volte che, dopo che, prima che, in attesa che, finché, appena, non appena*.

Po każdym spójniku poza *prima che* i *in attesa che* orzeczenie występuje w jednym z czasów *indicativo*:

Dopo che ebbe finito di studiare, andò a dormire. — Kiedy już skończył uczyć się, poszedł spać.

Lo saluto da parte tua ogni volta che lo incontro. — Przekazuję mu twoje pozdrowienia za każdym razem, kiedy go spotykam.

Starò con te finché non ti sarai addormentata. — Zostanę z tobą dopóki nie zaśniesz.

Czasownik następujący po spójnikach *finché, dopo che, appena* lub *non appena* jest zwykle w *futuro anteriore* lub w *trapassato remoto*. Czasownik następujący po *dopo che* jest zawsze w trybie *indicativo*, po *prima che, in attesa che* — zawsze w *congiuntivo* (por. rozdział XXIV.5):

Chiesi che venissero, appena avessero potuto. — Poprosiłem, żeby przyszli jak tylko będą mogli.

Sono sicuro che ci vedremo, prima che tu parta. — Jestem pewien, że spotkamy się zanim wyjedziesz.

Porównaj rozdział XXIV.5.

4. Zdania podrzędne przyczynowe — *Proposizioni causali*.

W formie osobowej (*forma esplicita*) zdania podrzędne przyczynowe zaczynają się od spójnika *perché, poiché, siccome, che, visto che, dato che, dal momento che*.

Ich orzeczenie może występować:

– w jednym z czasów *indicativo*, kiedy przyczyna jest rzeczywista:

Non posso aspettarti perché sono già in ritardo. — Nie mogę czekać na ciebie, ponieważ już jestem spóźniony;

Va' a letto che hai sonno! — Idź do łóżka, przecież jesteś śpiący!

– w trybie *condizionale*, kiedy przyczyną jest życzenie:

Mandami l'indirizzo di Eva poiché vorrei scriverle. — Przyślij mi adres Ewy, ponieważ chciałbym napisać do niej;

– w trybie *coniuntivo*, w zdaniach, w których przyczyna zostaje zaprzeczona:

Vado a letto non perché sia stanco, ma perché domani devo alzarmi presto. — Idę się położyć nie dlatego, że jestem zmęczony (nie, żebym był zmęczony), ale dlatego, że jutro muszę wcześniej wstać.
Non venne non perché non fosse stato invitato, ma perché si ammalò. — Nie przyszedł nie dlatego, że (żeby) nie został zaproszony, ale dlatego, że zachorował.

W formie nieosobowej (*forma implicita*) można je wyrazić za pomocą:

składni *per* + *infinito passato*

gerundio passato

participio passato assoluto np.:

Per essere uscito troppo tardi da casa, perse il treno. — Przez to, że wyszedł za późno z domu, spóźnił się na pociąg.

Essendo uscito troppo tardi da casa, perse il treno. — Ponieważ wyszedł za późno z domu, spóźnił się na pociąg.

Uscito troppo tardi da casa, perse il treno. — Wyszedszy za późno z domu, spóźnił się na pociąg.

5. Zdania podrzędne celowe — *Proposizioni finali*

Zdania podrzędne celowe występują w formie nieosobowej w składniach:

per + *infinito presente*

al fine di + *infinito presente*

con l'intenzione di + infinito presente
con la speranza di + infinito presente
allo scopo di + infinito presente np.

Studio per imparare. — Uczę się, żeby się nauczyć.

Studio con l'intenzione di imparare. — Uczę się z zamiarem nauczania się.

Studio con la speranza di imparare. — Uczę się w nadziei, że się nauczę.

W formie osobowej orzeczenie występuje w trybie *congiuntivo* po spójnikach *affinché, perché*:

Diglielo, affinché sappia! — Powiedz mu, żeby wiedział!

Porównaj rozdział XXIV.5.

6. Zdania podrzędne skutkowe — *Proposizioni consecutive*

Zdania podrzędne skutkowe wprowadza spójnik *che*, któremu odpowiada w zdaniu nadrzędnym element łączący w postaci przysłówka *così, tanto, talmente* itp. lub przymiotnika *tale, simile* itd. Może je wprowadzać również spójnik, taki jak *si che* (lub *sicché*), *così che* (lub *cosicché*), *di modo che* (lub *dimodoché*), *a tal punto che* np.

Era tanto stanco che si addormentò. — Był taki zmęczony, że zasnął.

Ho imparato molto, cosicché sono soddisfatto. — Dużo się nauczyłem, tak więc jestem zadowolony.

Orzeczenie występuje:

— najczęściej w *indicativo*:

Era così gentile che tutti lo amavano. — Był taki uprzejmy, że wszyscy go lubili;

— w *condizionale*, jeżeli czynność poddana jest warunkowi:

Sono tanto felice che ti darei un bacio. — Jestem tak szczęśliwy, że dałbym ci całusa.

7. Zdania podrzędne przyzwalające — *Proposizioni concessive*

Zdania podrzędne przyzwalające w formie osobowej rozpoczynają takie spójniki, jak: *sebbene, benché, malgrado, per quanto, nonostante, anche se* i zaimki rzeczowne, takie jak: *chiunque, dovunque, qualsiasi*. Po spójniku *anche se* orzeczenie zdania przyzwalającego może występować:

— w jednym z czasów *indicativo*:

Anche se sono stanco, continuerò a leggere. — Chociaż jestem zmęczony, będę czytał dalej;

— w *congiuntivo imperfetto* lub w *congiuntivo trapassato*:

Andrò in Italia anche se dovessi indebitarmi. — Pojadę do Włoch nawet gdybym miał się zadłużyć.

Poza tym przypadkiem, orzeczenie zdania przyzwalającego występuje zawsze w trybie *congiuntivo* (zob. w rozdziale XXIV.5):

Ti troverò dovunque tu sia. — Znajdę cię, gdziekolwiek byś był.

Zdania podrzędne przyzwalające można sformułować również za pomocą składni nieosobowej *pur* + czasownik w *gerundio presente* lub *passato* (zob. w rozdziale XIV). Np.

Pur lavorando (anche se lavorava) tanto, non si sentiva stanca. — Mimo że tak dużo pracowała, nie czuła się zmęczona.

Pur avendo lavorato (anche se abbiamo lavorato) tanto, non ci sentiamo stanchi. — Mimo że tak dużo pracowaliśmy, nie czujemy się zmęczeni.

8. Zdania podrzędne porównawcze — *Proposizioni comparative*

Wyróżniamy zdania podrzędne porównawcze stopnia równego, wyższego i niższego (*proposizioni comparative di uguaglianza, di maggioranza e di minoranza*).

Zdania porównawcze stopnia równego wprowadzają takie słowa, jak *così...come* czy *tanto...quanto*, przy czym pierwszy człon formy bywa opuszczany. Orzeczenie:

— występuje zwykle w trybie *indicativo*:

La casa non era affatto (così) bella come avevi detto. — Dom nie był wcale tak piękny, jak mówiłeś;

— może być w *condizionale*, np. jeżeli stawiamy się w sytuacji innej osoby:

Hai fatto (così) come io non avrei fatto. — Postąpiłeś tak, jak ja bym nie postąpił;

— jest w *coniuntivo* jeżeli formułujemy hipotezę. Zdania hipotetyczne rozpoczyna forma *come se*, a ich orzeczenie jest w *coniuntivo imperfetto* lub częściej w *coniuntivo trapassato* (w tym przypadku różnica między użyciem jednego lub drugiego z tych czasów może być niezauważalna):

Si comportava come se fosse (stato) il padrone. — Zachowywał się jak gdyby był u siebie.

Zdania porównawcze stopnia wyższego i niższego rozpoczynają słowa: *più (meglio, migliore)...di quanto, più (meglio, migliore)...di come, più (meglio, migliore)...di quello che*, a stopnia niższego słowa: *meno (peggio, peggiore)...di quanto, meno (peggio, peggiore)...di come, meno (peggio, peggiore)...di quello che*. Występująca w nich często cząstka przecząca *non* nie wpływa na znaczenie. Orzeczenie:

— jest najczęściej w *coniuntivo*:

È più giovane di quanto (non) sembri. — Jest młodszy niż się wydaje;

— może być w *indicativo*, jeżeli czynność jest traktowana jako rzeczywistość:

Ogni altra soluzione sarà migliore di quella che proponi. — Każde inne wyjście będzie lepsze od tego, które proponujesz.

Zdanie porównawcze może rozpoczynać również spójnik *piuttosto che* lub *anziché* — raczej...niż:

Preferisco che egli torni piuttosto che (anziché) continui a lamentarsi. — Wolę raczej, żeby wrócił, niż żeby dalej narzekał.

Porównaj rozdział XXIV.5.

9. Zdania podrzędne sposobu — *Proposizioni modali*

Orzeczenie zdań podrzędnych sposobu występuje często w postaci nieosobowej (*forma implicita*) w *gerundio*:

Usci bestemmiando. — Wyszedł przeklinając.

W postaci osobowej najczęściej rozpoczyna takie zdanie słowo *come*:

Faremo (così) come vuoi. — Zrobimy (tak) jak chcesz.

Po spójnikach *in (di) modo che, così che, senza che, comunque, come se* orzeczenie jest zawsze w *congiuntivo* (por. rozdział XXIV.5). Po *come se* jest to zawsze *congiuntivo imperfetto* lub *congiuntivo trapassato*:

Comunque si comporti, mi è antipatico. — Jakkolwiek by się zachowywał, nie lubię go.

Era come se non fosse successo niente. — Było tak, jak gdyby nic się nie stało.

Lo amavano come se fosse (stato) il loro padre. — Kochali go tak, jak gdyby był ich ojcem.

Zdanie zaczynające się od spójnika *come se*, stanowi hipotezę i może być rozpatrywane również jako zdanie podrzędne porównawcze stopnia równego (*proposizione subordinata comparativa di uguaglianza*).

10. Zdania podrzędne wykluczające — *Proposizioni eccettive*

Zdania podrzędne wykluczające w formie nieosobowej występują w składniach:

senza + infinito presente lub passato

tranne che + infinito presente

fuorché + infinito presente:

Sono pronto a fare tutto fuorché (tranne che) studiare! — Jestem gotowy robić wszystko, tylko nie uczyć się!

W formie osobowej orzeczenie zdań wykluczających może być w trybie oznajmującym lub w trybie *congiuntivo*:

Volevo dargli la sua parte, ma senza che venisse. — Chciałem dać mu jego część, ale tak, żeby nie musiał po nią przychodzić.

11. Zdania podrzędne pytające — *Proposizioni interrogative indirette*

Zdania podrzędne, zwane w gramatyce włoskiej *proposizioni interrogative indirette*, stanowią jedną z form mowy zależnej. Orzeczeniem zdania nadrzędnego, od którego są zależne, może być:

— czasownik, taki jak *domandare, chiedere, interrogare, ignorare, non essere sicuro, volere, sapere, (non) sapere* itp. Spójnikiem łączącym zdanie nadrzędne z podrzędnym może być *se, come, quando* lub *perché*:

È vero che parti? — Czy to prawda, że wyjeżdżasz?

Voglio sapere se è vero che parti. — Chcę wiedzieć, czy to prawda, że wyjeżdżasz.

So che (come, quando, perché) vanno in Italia. — Wiem, że (jak, kiedy, dlaczego) jadą do Włoch.

Non so se (come, quando, perché) vadano in Italia. — Nie wiem, czy (jak, kiedy, dlaczego) jadą do Włoch;

— czasownik, taki jak *dire, raccontare, narrare* w trybie oznajmującym lub rozkazującym:

Che cosa hai fatto ieri? — Co robiłeś wczoraj?

Raccontami che cosa hai fatto ieri. — Opowiedz mi co robiłeś wczoraj.

Non vuole dirmi che cosa ha fatto ieri. — Nie chce nam powiedzieć co robił wczoraj.

Orzeczenie zdania podrzędnego występuje:

— w *indicativo* lub *condizionale*:

Verranno con noi. — Pojadą z nami.

Non so se verranno con noi. — Nie wiem czy pojadą z nami.

Non so se verrebbero con noi. — Nie wiem czy pojechaliby z nami;

— rzadziej w *congiuntivo*:

Non so se vengano con noi. — Nie wiem czy pojadą z nami.

Mi domando che cosa intendano fare. — Zastanawiam się co zamierzają zrobić.

Zastosowanie *condizionale passato* nadaje czynności charakter czynności przyszłej wobec innej, przeszłej (*futuro nel passato*):

Non so se sarebbero venuti con noi. — Nie wiem, czy byliby pojechali z nami.

Mi chiedo che cosa avrebbero fatto. — Zastanawiam się, co byliby zrobili.

12. Zdania podrzędne warunkowe — *Proposizioni condizionali*

Zdania podrzędne warunkowe występują najczęściej w formie osobowej (*forma esplicita*). Kiedy rozpoczynają je spójniki *qualora*, *purché*, *posto che*, *nel caso che*, *a patto che*, *a condizione che*, *nell'eventualità che*, orzeczenie jest zawsze w *coniuntivo*:

Potete prendere la mia macchina purché me la rendiate domani. — Możecie wziąć mój samochód, pod warunkiem, że oddacie mi go jutro.

Te lo dirò a patto che tu non lo ripeta a nessuno. — Powiem ci, pod warunkiem, że nikomu nie powtórzysz.

Kiedy zdanie warunkowe rozpoczyna spójnik *se*, mamy do czynienia z okresem warunkowym (*periodo ipotetico*).

Orzeczenie zdań podrzędnych warunkowych w formie nieosobowej (*forma implicita*) występuje w *gerundio*, w *participio passato assoluto* lub w *infinito*, podczas gdy orzeczenie zdania nadrzędnego jest w *condizionale*. Kiedy zdanie warunkowe jest sformułowane w *infinito*, konstrukcją rządzi przyimek *a*:

A saperlo prima, avrei fatto diversamente. — Gdybym wcześniej o tym wiedział, postąpiłbym inaczej.

Vistici insieme, capirebbe. — Gdyby zobaczył nas razem, zrozumiałby.

Potendo, verremmo. — Gdybyśmy mogli, przyslibyśmy.

13. Okres warunkowy — *Periodo ipotetico*

Okres warunkowy składa się z dwóch zdań tworzących logiczną całość:

— nadrzędnego — tzw. *apodosi*, które występuje w trybie oznajmującym, rozkazującym lub w *condizionale*;

— podrzędnego — tzw. *protasi*, które wskazuje okoliczność sformułowaną jako hipoteza, warunkującą czynność zdania nadrzędnego. *Protasi*, czyli zdanie podrzędne warunkowe, rozpoczyna zwykle spójnik *se*, a jego orzeczenie jest w trybie *congiuntivo*.

Wyróżniamy trzy typy okresów warunkowych:

- w pierwszym (*periodo ipotetico della realtà*) mówimy o czynnościach realnych;
- w drugim (*periodo ipotetico della possibilità*) mówimy o czynnościach możliwych lecz podlegających jakiemuś warunkowi;
- w trzecim (*periodo ipotetico dell'irrealtà*) mówimy o czynnościach nierealnych.

13.1. W typie pierwszym, zarówno w *protasi*, jak i w *apodosi*, orzeczenie występuje w *presente* lub *futuro indicativo*, w składniach:
se + presente indicativo + presente indicativo:

Se vuoi, puoi venire. — Jeżeli chcesz, możesz przyjść;

se + futuro + futuro:

Se dirai la verità, sarai premiato. — Jeżeli powiesz prawdę, dostaniesz nagrodę.

Może jednak występować również w składniach:
se + presente indicativo + futuro:

Se ti sbrighi, arriverai in tempo. — Jeżeli pospieszysz się, dojedziesz na czas;

se + presente indicativo + imperativo:

Se hai mal di testa, non uscire! — Jeżeli boli cię głowa, nie wychodź!

se + futuro + imperativo:

Se potrai, vieni! — Jeżeli będziesz mógł, przyjdź!

13.2. W drugim typie mówiącym o czynnościach, które spełniłyby się, gdyby usunięto warunek stojący na drodze ich realizacji, orzeczenie zdania nadrzędnego występuje w *condizionale presente*, a orzeczenie zdania podrzędnego w *congiuntivo imperfetto*:
se + congiuntivo imperfetto + condizionale presente:

Se tu volessi, potresti venire. — Gdybyś chciał, mógłbyś przyjść.
Se loro dicessero la verità, sarebbero premiati. — Gdyby powiedzieli prawdę, zostaliby nagrodzeni.

Wybór, czy zdanie sformułować w pierwszym czy w drugim typie okresu warunkowego, zależy od intencji mówiącego:

Se vuoi, vieni! — Jeżeli chcesz, przyjdź!
Se tu volessi, verresti. — Gdybyś chciał, przyszedłbyś.
Se potrò, ci andrò. — Jeżeli będę mógł, pójdę tam.
Se potessi, ci andrei. — Gdybym mógł, poszedłbym tam.

Drugi typ obejmuje również sytuacje, w których czynność zdania podrzędnego wydaje się niemożliwa do zrealizowania. Posłużymy się tu składnią:

se + congiuntivo imperfetto + condizionale presente:

Se fossi ricco, mi comprerei una Mercedes. — Gdybym był bogaty, kupiłbym sobie Mercedesa.

13.3. W trzecim typie okresu warunkowego, mówimy o sytuacjach lub czynnościach nierzeczywistych, nierealnych, gdyż zarówno czynność zdania nadrzędnego, jak ograniczający ją warunek miały spełnić się w przeszłości i nie mogą już zostać zrealizowane. Posługujemy się składnią:

se + congiuntivo trapassato + condizionale passato:

Se avessi studiato di più, saresti stato promosso. — Gdybyś więcej się uczył (w przeszłości), zdałbyś.

Zaliczamy tu sytuacje, w których:

— czynność zdania nadrzędnego spełniłaby się obecnie, gdyby w przeszłości usunięto warunek jej realizacji:

se + congiuntivo trapassato + condizionale presente:

Se tu avessi studiato di più, ora sapresti molte più cose. — Gdybyś w przeszłości uczył się więcej, teraz o wiele więcej byś wiedział.

— czynność zdania nadrzędnego została by już spełniona, gdyby usunięto warunek, który uniemożliwiał i nadal uniemożliwia jej realizację:

se + congiuntivo imperfetto + condizionale passato:

Se tu stessi un po' zitta, ora avrei già finito. — Gdybyś była cicho, już bym skończyła.

Dla wyrażenia życzeń, żalu czy w charakterze wykrzykników, można posłużyć się jednym z członów okresu warunkowego, pozostawiając drugi w sferze domysłów:

Andrei volentieri in Italia! — Chętnie pojechałbym do Włoch!

Quasi quasi lo farei. — Niewiele brakuje, a zrobię to.

E se glielo dicessi? — A gdybym mu to powiedział?

So lo avessi saputo prima! — Gdybym się (był) wcześniej dowiedział!

Okres warunkowy trzeciego typu, w którym mówimy o czynnościach nierealnych, można utworzyć również za pomocą składni:

se + imperfetto indicativo + condizionale presente

se + imperfetto indicativo + condizionale passato:

Se non lo compravo, avrei ancora molti soldi. — Gdybym tego nie kupił, miałbym nadal dużo pieniędzy.

Se non glielo dicevo, non avrei avuto pace. — Gdybym mu tego nie powiedział, nie zaznałbym spokoju.

W języku potocznym w obu tych sytuacjach posługujemy się składnią:

se + imperfetto indicativo + imperfetto indicativo:

Se non lo compravo, avevo ancora molti soldi. — Gdybym tego nie kupił, miałbym nadal dużo pieniędzy.

Se non glielo dicevo, non avevo pace. — Gdybym mu tego nie powiedział, nie zaznałbym spokoju.

XXX. MOWA NIEZALEŻNA I ZALEŻNA – *DISCORSO DIRETTO E INDIRETTO*

Przekształcając wypowiedź sformułowaną w mowie niezależnej na mowę zależną i odwrotnie stosuje się reguły zgodności trybów i czasów oraz pewne przekształcenia wynikające z wymagań logicznego formułowania myśli.

Dokonując przekształcenia mowy niezależnej na zależną trzeba pamiętać o:

- zmianie zaimków osobowych, dzierżawczych i wskazujących:

Eva dice a Pietro: „Tu non telefoni mai a tua madre”.

Eva dice a Pietro che lui non telefona mai a sua madre.

Eva disse: „Queste cose le so già”.

Eva disse che quelle cose le sapeva già;

- zmianie przysłówków miejsca i czasu, np.

<i>qui, qua</i>	na	<i>lì, là</i>
<i>æffiffij</i>	na	<i>quel giorno</i>
<i>ieri</i>	na	<i>il giorno prima (precedente)</i>
<i>ieri mattina</i>	na	<i>la mattina del giorno prima</i>
<i>stasera</i>	na	<i>quella sera</i>
<i>domani</i>	na	<i>il giorno dopo (seguinte), l'indomani</i>
<i>ora, adesso</i>	na	<i>allora</i>
<i>poco fa</i>	na	<i>poco prima</i>
<i>fra poco</i>	na	<i>poco dopo</i> itd.

Przykład:

Disse: „Domani andrò dal medico”.

Disse che l'indomani (il giorno dopo) sarebbe andata dal medico.

Ponadto jeżeli orzeczenie zdania, które w mowie zależnej stanowi zdanie nadrzędne, występuje w czasie *presente indicativo*, *futuro*, *condizionale presente* lub w *passato prossimo*, w mowie zależnej, w zdaniu podrzędnym:

— opis akcji wyrażonej w *presente indicativo*, *futuro*, *condizionale presente*, *congiuntivo* lub w *passato prossimo*, zachowuje te same czasy:

Pietro dice (dirà, avrà detto, direbbe, ha detto): „Stasera vado a teatro”.

Pietro dice (dirà, avrà detto, direbbe, ha detto) che stasera va a teatro.

Certamente mi dirà (direbbe): „Sono stato da Maria”.

Certamente mi dirà (direbbe) che è stato da Maria.

Certamente mi dirà: „Spero che tu glielo abbia dato”.

Certamente mi dirà che spera che io glielo abbia dato.

Pietro mi ha detto (direbbe): „Stasera andrò (andrei) da Anna”.

Pietro mi ha detto (direbbe) che stasera andrà (andrebbe) da Anna;

— akcję opisaną w trybie rozkazującym można wyrazić za pomocą składni:

di + infinito

di + congiuntivo presente:

Mi dice (dirà, direbbe, ha detto): „Va da Eva!”

Mi dice (dirà, direbbe, ha detto) di andare da Eva.

Mi dice (dirà, direbbe, ha detto) che io vada da Eva.

Jeżeli orzeczenie zdania, które w mowie zależnej stanowi zdanie nadrzędne, występuje w czasie *passato remoto*, *imperfetto* lub *trapassato prossimo*, w mowie zależnej, w zdaniu podrzędnym:

— akcję opisaną w trybie rozkazującym można wyrazić za pomocą składni:

di + infinito

che + congiuntivo imperfetto:

Le disse (diceva, aveva detto): „Va’ da Pietro!”

Le disse (diceva, aveva detto) di andare da Pietro.

Le disse (diceva, aveva detto) che andasse da Pietro;

— akcję opisaną w *presente indicativo* wyrazimy w *imperfetto indicativo*:

Dissero (dicevano, avevano detto): „Andiamo al mercato”.

Dissero (dicevano, avevano detto) che andavano al mercato;

— akcję opisaną w czasie *passato prossimo* lub w *passato remoto* wyrazimy w czasie *trapassato prossimo*:

Mi rispose (rispondeva, aveva risposto): „Ti scrissi (ho scritto) due cartoline”.

Mi rispose (rispondeva, aveva risposto) che mi aveva scritto due cartoline;

— akcję opisaną w czasie *imperfetto* wyrazimy w *imperfetto*, *trapassato prossimo* lub *condizionale passato*, zależnie od sytuacji, np.

Disse: „Non sono venuto perché avevo un guasto alla macchina”.

Disse che non era venuto perché aveva (aveva avuto) un guasto alla macchina.

Disse: „Anche se non avevo la macchina, potevamo andare al cinema lo stesso, prendendo l'autobus”.

Disse che, anche se non aveva la macchina, potevamo (saremmo potuti) andare al cinema lo stesso, prendendo l'autobus;

— akcja opisana w *trapassato prossimo* lub *trapassato remoto* zachowuje te same czasy:

Disse (diceva, aveva detto): „Appena lo ebbi visto, lo riconobbi”.

Disse (diceva, aveva detto) che appena lo ebbe visto, lo aveva riconosciuto.

Disse (diceva, aveva detto): „Non ti avevo riconosciuto”.

Disse (diceva, aveva detto) che non mi aveva riconosciuto;

— akcję opisaną w *futuro semplice*, *futuro anteriore* lub *condizionale presente* wyrazimy w *condizionale passato*. Akcja opisana w *condizionale passato* pozostanie bez zmian:

Ci disse (diceva, aveva detto): „Andremo in Italia quando avremo visitato la Francia”.

Ci disse (diceva, aveva detto) che sarebbero andati in Italia quando avrebbero visitato la Francia.

Disse (diceva, aveva detto): „Io non perderei la testa”.

Disse (diceva, aveva detto) che lui non avrebbe perso la testa.

Mi assicuro (assicurava, aveva assicurato): „In tal caso avrei agito diversamente”.

Mi assicuro (assicurava, aveva assicurato) che in tal caso avrebbe agito diversamente;

— akcję opisaną w *congiuntivo* przekształcimy według zasad zgodności czasów i trybów, a więc w zależności od czasu i trybu orzeczenia zdania nadrzędnego, np.

Chiese (chiedeva, aveva chiesto): „Vuoi che me ne vada?”

Chiese (chiedeva, aveva chiesto) se volevo che se ne andasse.

Disse (diceva, aveva detto): „Spero che abbiate finito”.

Disse (diceva, aveva detto) che sperava che avessimo finito.

Disse (diceva, aveva detto): „Gli chiesi che se ne andasse”.

Disse (diceva, aveva detto) che gli aveva chiesto che se ne andasse;

— akcję opisaną w postaci *periodo ipotetico* przekształcimy według zasad zgodności trybów i czasów w okresie warunkowym (zob. rozdział XXIX.13):

Disse: „Sarei felice se te ne andassi”.

Disse che sarebbe stato felice se me ne fossi andato.

Przekształcając wielozdaniowy tekst trzeba też pamiętać o łączy zdan w logiczny ciąg i o różnicowaniu używanych słów i form.

ZESTAWIENIE ODMIANY CZASOWNIKÓW

Czasowniki włoskie, których odmianę podajemy, zostały podzielone na cztery podstawowe działy:

Dział pierwszy to czasowniki posiłkowe (*verbi ausiliari*) *avere* i *essere*, odmienione we wszystkich czasach prostych i złożonych.

Dział drugi to czasowniki regularne, w tym czasowniki:

- I koniugacji (odmiana na przykładzie czasownika *entrare*),
- II koniugacji (odmiana na przykładzie czasownika *temere*),
- III koniugacji (odmiana na przykładzie czasownika *servire* służy tu jako przykład odmiany czasowników tzw. I grupy, które nie przyjmują infiksu *-isc-*, a odmiana czasownika *finire* – tzw. II grupy, przyjmującej infiks *-isc-*);
- czasowniki przechodnie (na przykładzie czasownika *lavare*, który podajemy we wszystkich czasach formy czynnej, zwrotnej i biernej);
- czasowniki kończące się w bezokoliczniku na *-care* (*giocare*), *-gare* (*spiegare*), *-ciare* (*cominciare*), *-giare* (*mangiare*), *-iare* (*studiare* i *sciare*), których odmianę podajemy we wszystkich czasach.

Dział trzeci to czasowniki, które:

- kończą się na *-ire* i odmieniają się jak czasownik regularny *servire*;
- kończą się na *-ire* i mogą być odmieniane jak *servire*, a także jak *finire*;
- wskazują na zjawiska atmosferyczne i występują jedynie w formach nieosobowych i w trzeciej osobie liczby pojedynczej wszystkich czasów;

- nie mają podmiotu osobowego i występują tylko w trzeciej osobie liczby pojedynczej wszystkich czasów;
- nie mają *participio passato*;
- są ułomne (*verbi difettivi*). W użyciu są jedynie niektóre ich formy tu podane.

Dział czwarty to ważniejsze czasowniki nieregularne, odmienione jedynie w czasach prostych. Nie zostały przytoczone czasowniki, które w sposób oczywisty pochodzą od innych czasowników, jak np. *scucire*, który należy odmieniać jak czasownik *cucire*. Na końcu zamieszczamy listę czasowników nieregularnych i podajemy wzory ich odmiany.

1. Czasowniki posiłkowe

Avere		przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Passato Prossimo Indicativo</i>	
ho	ho	} avuto
hai	hai	
ha	ha	
abbiamo	abbiamo	
avete	avete	
hanno	hanno	
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Trapassato Prossimo Indicativo</i>	
avevo	avevo	} avuto
avevi	avevi	
aveva	aveva	
avevamo	avevamo	
avevate	avevate	
avevano	avevano	
<i>Passato Remoto Indicativo</i>	<i>Trapassato Remoto Indicativo</i>	
ebbi	ebbi	} avuto
avesti	avesti	
ebbe	ebbe	
avemmo	avemmo	
aveste	aveste	
ebbero	ebbero	

Avere					
Futuro Semplice Indicativo		Futuro Anteriore Indicativo			
avrò avrà avrà avremo avrete avranno		avrò avrà avrà avremo avrete avranno	} avuto		
Presente Condizionale		Passato Condizionale			
avrei avresti avrebbe avremmo avreste avrebbero		avrei avresti avrebbe avremmo avreste avrebbero		} avuto	
Presente Congiuntivo		Passato Congiuntivo			
abbia abbia abbia abbiamo abbiate abbiano		abbia abbia abbia abbiamo abbiate abbiano			} avuto
Imperfetto Congiuntivo		Trapassato Congiuntivo			
avessi avessi avesse avessimo aveste avessero		avessi avessi avesse avessimo aveste avessero	} avuto		
Imperativo	Participio Presente	Participio Passato			
abbi abbia abbiamo abbiate abbiano	avente	avuto			
	Gerundio Presente	Gerundio Passato			
	avendo	avendo avuto			

Essere		nieprzechodni	
Presente Indicativo	Passato Prossimo Indicativo		
sono	sono	}	stato(a)
sei	sei		
è	è		
siamo	siamo	}	stati(e)
siete	siete		
sono	sono		
Imperfetto Indicativo	Trapassato Prossimo Indicativo		
ero	ero	}	stato(a)
eri	eri		
era	era		
eravamo	eravamo	}	stati(e)
eravate	eravate		
erano	erano		
Passato Remoto Indicativo	Trapassato Remoto Indicativo		
fui	fui	}	stato(a)
fosti	fosti		
fu	fu		
fummo	fummo	}	stati(e)
foste	foste		
furono	furono		
Futuro Semplice Indicativo	Futuro Anteriore Indicativo		
sarò	sarò	}	stato(a)
sarai	sarai		
sarà	sarà		
saremo	saremo	}	stati(e)
sarete	sarete		
saranno	saranno		

Essere		
<i>Presente Condizionale</i>		<i>Passato Condizionale</i>
sarei	sarei	} stato(a)
saresti	saresti	
sarebbe	sarebbe	
saremmo	saremmo	
sareste	sareste	} stati(e)
sarebbero	sarebbero	
<i>Presente Congiuntivo</i>		<i>Passato Congiuntivo</i>
sia	sia	} stato(a)
sia	sia	
sia	sia	
siamo	siamo	} stati(e)
siate	siate	
siano	siano	
<i>Imperfetto Congiuntivo</i>		<i>Trapassato Congiuntivo</i>
fossi	fossi	} stato(a)
fossi	fossi	
fosse	fosse	
fossimo	fossimo	} stati(e)
foste	foste	
fossero	fossero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
sii	—	stato
sia		
siamo	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Gerundio Passato</i>
siate		
siano	essendo	essendo stato

2. Czasowniki regularne

Pierwsza koniugacja

Entrare		nieprzechodni	
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Passato Prossimo Indicativo</i>		
entro	sono	}	entrato(a)
entri	sei		
entra	è		
entriamo	siamo	}	entrati(e)
entrate	siete		
entrano	sono		
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Trapassato Prossimo Indicativo</i>		
entravo	ero	}	entrato(a')
entravi	eri		
entrava	era		
entravamo	eravamo	}	entrati(e)
entravate	eravate		
entravano	erano		
<i>Passato Remoto Indicativo</i>	<i>Trapassato Remoto Indicativo</i>		
entrai	fui	}	entrato(a)
entrasti	fosti		
entrò	fu		
entrammo	fummo	}	entrati(e)
entraste	foste		
entrarono	furono		
<i>Futuro Semplice Indicativo</i>	<i>Futuro Anteriore Indicativo</i>		
entrerò	sarò	}	entrato(a)
entrerai	sarai		
entrerà	sarà		
entreremo	saremo	}	entrati(e)
entrerete	sarete		
entreranno	saranno		

Entrare		
Presente Condizionale Passato Condizionale		
entrerei entreresti entrerebbe entreremmo entrereste entrerebbero	sarei saresti sarebbe saremmo sareste sarebbero	} entrato(a) } entrati(e)
Presente Congiuntivo Passato Congiuntivo		
entri entri entri entriamo entriate entrino	sia sia sia siamo siate siano	} entrato(a) } entrati(e)
Imperfetto Congiuntivo Trapassato Congiuntivo		
entrassi entrassi entrasse entrassimo entraste entrassero	fossi fossi fosse fossimo foste fossero	} entrato(a) } entrati(e)
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
entra entri entriamo entrate entrino	entrante	entrato
	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Gerundio Passato</i>
	entrando	essendo entrato

Druga koniugacja

Temere		przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Passato Prossimo Indicativo</i>	
temo	ho	} temuto
temi	hai	
teme	ha	
temiamo	abbiamo	
temete	avete	
temono	hanno	
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Trapassato Prossimo Indicativo</i>	
temevo	avevo	} temuto'
temevi	avevi	
temeva	aveva	
temevamo	avevamo	
temevate	avevate	
temevano	avevano	
<i>Passato Remoto Indicativo</i>	<i>Trapassato Remoto Indicativo</i>	
temei(-etti)	ebbi	} temuto
temesti	avesti	
temé(-ette)	ebbe	
tememmo	avemmo	
temeste	aveste	
temerono(-ettero)	ebbero	
<i>Futuro Semplice Indicativo</i>	<i>Futuro Anteriore Indicativo</i>	
temerò	avrò	} temuto
temerai	avrà	
temerà	avrà	
temeremo	avremo	
temerete	avrete	
temeranno	avranno	

Temere		
<i>Presente Condizionale</i> <i>Passato Condizionale</i>		
temerei temeresti temerebbe temeremmo temereste temerebbero	avrei avresti avrebbe avremmo avreste avrebbero	} temuto
<i>Presente Congiuntivo</i> <i>Passato Congiuntivo</i>		
tema tema tema temiamo temiate temano	abbia abbia abbia abbiamo abbiate abbiano	} temuto
<i>Imperfetto Congiuntivo</i> <i>Trapassato Congiuntivo</i>		
temessi temessi temesse temessimo temeste temessero	avessi avessi avesse avessimo aveste avessero	} temuto
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
temi tema temiamo temete temano	temente	temuto
	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Gerundio Passato</i>
	temendo	avendo temuto

Trzecia koniugacja — pierwsza grupa

Servire		przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Passato Prossimo Indicativo</i>	
servo servi serve serviamo servite servono	ho hai ha abbiamo avete hanno	} servito
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Trapassato Prossimo Indicativo</i>	
servivo servivi serviva servivamo servivate servivano	avevo avevi aveva avevamo avevate avevano	} servito
<i>Passato Remoto Indicativo</i>	<i>Trapassato Remoto Indicativo</i>	
servii servisti servì servimmo serviste servirono	ebbi avesti ebbe avemmo aveste ebbero	} servito
<i>Futuro Semplice Indicativo</i>	<i>Futuro Anteriore Indicativo</i>	
servirò servirai servirà serviremo servirete serviranno	avrò avrà avrà avremo avrete avranno	} servito

Servire		przechodni
<i>Presente Condizionale</i>		<i>Passato Condizionale</i>
servirei serviresti servirebbe serviremmo servireste servirebbero		avrei avresti avrebbe avremmo avreste avrebbero
		} servito
<i>Presente Congiuntivo</i>		<i>Passato Congiuntivo</i>
serva serva serva serviamo serviate servano		abbia abbia abbia abbiamo abbiate abbiano
		} servito
<i>Imperfetto Congiuntivo</i>		<i>Trapassato Congiuntivo</i>
servissi servissi servisse servissimo serviste servissero		avessi avessi avesse avessimo aveste avessero
		} servito
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
servi serva serviamo servite servano	servente	servito
	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Gerundio Passato</i>
	servendo	avendo servito

Trzecia koniugacja — druga grupa

Finire		przechodni i nieprzechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Passato Prossimo Indicativo</i>	
finisco finisci finisce finiamo finite finiscono	ho hai ha abbiamo avete hanno	} finito
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Trapassato Prossimo Indicativo</i>	
finivo finivi finiva finivamo finivate finivano	avevo avevi aveva avevamo avevate avevano	} finito
<i>Passato Remoto Indicativo</i>	<i>Trapassato Remoto Indicativo</i>	
finii finisti finì finimmo finiste finirono	ebbi avesti ebbe avemmo aveste ebbero	} finito
<i>Futuro Semplice Indicativo</i>	<i>Futuro Anteriore Indicativo</i>	
finirò finirai finirà finiremo finirete finiranno	avrò avrà avrà avremo avrete avranno	} finito

Finire		
<i>Presente Condizionale</i>		<i>Passato Condizionale</i>
finirei finiresti finirebbe finiremmo finireste finirebbero		avrei avresti avrebbe avremmo avreste avrebbero
		} finito
<i>Presente Congiuntivo</i>		<i>Passato Congiuntivo</i>
finisca finisca finisca finiamo finiate finiscano		abbia abbia abbia abbiamo abbiate abbiano
		} finito
<i>Imperfetto Congiuntivo</i>		<i>Trapassato Congiuntivo</i>
finissi finissi finisse finissimo finiste finissero		avessi avessi avesse avessimo aveste avessero
		} finito
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
finisci finisca finiamo finite finiscano	—	finito
	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Gerundio Passato</i>
	finendo	avendo finito

Odmiana czasownika przechodniego *lavare* w stronie czynnej, zwrotnej (*lavarsi*) i biernej (*essere lavato*)

Lavare		przechodni	
attivo	riflessivo	passivo	
<i>Presente Indicativo</i>			
lavo	mi lavo	sono	lavato(a)
lavi	ti lavi	sei	lavato(a)
lava	si lava	è	lavato(a)
laviamo	ci laviamo	siamo	lavati(e)
lavate	vi lavate	siete	lavati(e)
lavano	si lavano	sono	lavati(e)
<i>Passato Prossimo Indicativo</i>			
ho	mi sono	sono	stato(a)
hai	ti sei	sei	stato(a)
ha	si è	è	stato(a)
abbiamo	ci siamo	siamo	stati(e)
avete	vi siete	siete	stati(e)
hanno	si sono	sono	stati(e)
} lavato		} lavato(a)	
} lavati(e)		} lavati(e)	
<i>Imperfetto Indicativo</i>			
lavavo	mi lavavo	ero	lavato(a)
lavavi	ti lavavi	eri	lavato(a)
lavava	si lavava	era	lavato(a)
lavavamo	ci lavavamo	eravamo	lavati(e)
lavavate	vi lavavate	eravate	lavati(e)
lavavano	si lavavano	erano	lavati(e)
<i>Trapassato Prossimo Indicativo</i>			
avevo	mi ero	ero	stato(a)
avevi	ti eri	eri	stato(a)
aveva	si era	era	stato(a)
avevamo	ci eravamo	eravamo	stati(e)
avevate	vi eravate	eravate	stati(e)
avevano	si erano	erano	stati(e)
} lavato		} lavato(a)	
} lavati(e)		} lavati(e)	

Lavare					
attivo		riflessivo		passivo	
Passato Remoto Indicativo					
lavai	mi	lavai	fui	lavato(a)	
lavasti	ti	lavasti	fosti	lavato(a)	
lavò	si	lavò	fu	lavato(a)	
lavammo	ci	lavammo	fummo	lavati(e)	
lavaste	vi	lavaste	foste	lavati(e)	
lavarono	si	lavarono	furono	lavati(e)	
Trapassato Remoto Indicativo					
ebbi	} lavato	mi fui	fui	stato(a)	} lavato(a)
avesti		ti fosti	fosti	stato(a)	
ebbe		si fu	fu	stato(a)	
avemmo		ci fummo	fummo	stati(e)	} lavati(e)
aveste		vi foste	foste	stati(e)	
ebbero		si furono	furono	stati(e)	
Futuro Semplice Indicativo					
laverò	mi	laverò	sarò	lavato(a)	
laverai	ti	laverai	sarai	lavato(a)	
laverà	si	laverà	sarà	lavato(a)	
laveremo	ci	laveremo	saremo	lavati(e)	
laverete	vi	laverete	sarete	lavati(e)	
laveranno	si	laveranno	saranno	lavati(e)	
Futuro Anteriore Indicativo					
avrò	} lavato	mi sarò	sarò	stato(a)	} lavato(a)
avrà		ti sarai	sarai	stato(a)	
avrà		si sarà	sarà	stato(a)	
avremo		ci saremo	saremo	stati(e)	} lavati(e)
avrete		vi sarete	sarete	stati(e)	
avranno		si saranno	saranno	stati(e)	

Lavare						
attivo		riflessivo		passivo		
<i>Presente</i>						
<i>Condizionale</i>						
laverei	mi	laverei	sarei	lavato(a)		
laveresti	ti	laveresti	saresti	lavato(a)		
laverebbe	si	laverebbe	sarebbe	lavato(a)		
laveremmo	ci	laveremmo	saremmo	lavati(e)		
lavereste	vi	lavereste	sareste	lavati(e)		
laverebbero	si	laverebbero	sarebbero	lavati(e)		
<i>Passato</i>						
<i>Condizionale</i>						
avrei	} lavato	mi sarei	} lavato(a)	sarei	stato(a)	} lavato(a)
avresti		ti saresti		saresti	stato(a)	
avrebbe		si sarebbe		sarebbe	stato(a)	
avremmo		ci saremmo	} lavati(e)	saremmo	stati(e)	} lavati(e)
avreste		vi sareste		sareste	stati(e)	
avrebbero		si sarebbero		sarebbero	stati(e)	
<i>Presente</i>						
<i>Congiuntivo</i>						
lavi	mi	lavi	sia	lavato(a)		
lavi	ti	lavi	sia	lavato(a)		
lavi	si	lavi	sia	lavato(a)		
laviamo	ci	laviamo	siamo	lavati(e)		
laviate	vi	laviate	siate	lavati(e)		
lavino	si	lavino	siano	lavati(e)		
<i>Passato</i>						
<i>Congiuntivo</i>						
abbia	} lavato	mi sia	} lavato(a)	sia	stato(a)	} lavato(a)
abbia		ti sia		sia	stato(a)	
abbia		si sia		sia	stato(a)	
abbiamo		ci siamo	} lavati(e)	siamo	stati(e)	} lavati(e)
abbiate		vi siate		siate	stati(e)	
abbiano		si siano		siano	stati(e)	

Lavare						
attivo		riflessivo		passivo		
Imperfetto Congiuntivo						
lavassi	mi	lavassi	fossi	lavato(a)		
lavassi	ti	lavassi	fossi	lavato(a)		
lavasse	si	lavasse	fosse	lavato(a)		
lavassimo	ci	lavassimo	foßsimo	lavati(e)		
lavaste	vi	lavaste	foste	lavati(e)		
lavassero	si	lavassero	foßsero	lavati(e)		
Trapassato Congiuntivo						
avessi	} lavato	mi fossi	} lavato(a)	fossi	stato(a)	} lavato(a)
avessi		ti fossi		fossi	stato(a)	
avessc		si fossc		fossc	stato(a)	
avessimo		ci foßsimo	} lavati(e)	foßsimo	stati(e)	} lavati(e)
aveste		vi foste		foste	stati(e)	
avessero		si foßsero		foßsero	stati(e)	
Imperativo						
lava		lavati	sii	lavato(a)		
lavi		si lavi	sia	lavato(a)		
laviamo		laviamoci	siamo	} lavati(e)		
lavate		lavatevi	siate			
lavino		si lavino	siano			
Participio Presente						
lavante		lavantesi	—			
Participio Passato						
lavato		lavatosi	stato(a)	lavato(a)		
Gerundio Presente						
lavando		lavandosi	essendo	lavato(a)		
Gerundio Passato						
avendo lavato		essendosi lavato(a)	essendo stato(a)	lavato(a)		

Czasowniki zakończone na *-care*

Giocare		nieprzechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Passato Prossimo Indicativo</i>	
gioco giochi gioca giochiamo giocate giocano	ho hai ha abbiamo avete hanno	} giocato
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Trapassato Prossimo Indicativo</i>	
giocavo giocavi giocava giocavamo giocavate giocavano	avevo avevi aveva avevamo avevate avevano	} giocato
<i>Passato Remoto Indicativo</i>	<i>Trapassato Remoto Indicativo</i>	
giocai giocasti giocò giocammo giocaste giocarono	ebbi avesti ebbe avemmo aveste ebbero	} giocato
<i>Futuro Semplice Indicativo</i>	<i>Futuro Anteriore Indicativo</i>	
giocherò giocherai giocherà giocheremo giocherete giocheranno	avrò avrà avrà avremo avrete avranno	} giocato

Giocare		
<i>Presente Condizionale</i> <i>Passato Condizionale</i>		
giocherei giocheresti giocherebbe giocheremmo giochereste giocherebbero	avrei avresti avrebbe avremmo avreste avrebbero	} giocato
<i>Presente Congiuntivo</i> <i>Passato Congiuntivo</i>		
giochi giochi giochi giochiamo giochiate giòchino	abbia abbia abbia abbiamo abbiate abbiano	} giocato
<i>Imperfetto Congiuntivo</i> <i>Trapassato Congiuntivo</i>		
giocassi giocassi giocasse giocassimo giocaste giocassero	avessi avessi avesse avessimo aveste avessero	} giocato
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
gioca	giocante	giocato
giochi giochiamo giocate giòchino	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Gerundio Passato</i>
	giocando	avendo giocato

Czasowniki zakończone na *-gare*

Spiegare		przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Passato Prossimo Indicativo</i>	
spiego spiegghi spiega spieghiamo spiegate spiegano	ho hai ha abbiamo avete hanno	} spiegato
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Trapassato Prossimo Indicativo</i>	
spiegavo spiegavi spiegava spiegavamo spiegavate spiegavano	avevo avevi aveva avevamo avevate avevano	} spiegato
<i>Passato Remoto Indicativo</i>	<i>Trapassato Remoto Indicativo</i>	
spiegai spiegasti spiegò spiegammo spiegaste spiegarono	ebbi avesti ebbe avemmo aveste ebbero	} spiegato
<i>Futuro Semplice Indicativo</i>	<i>Futuro Anteriore Indicativo</i>	
spiegherò spiegherai spiegherà spiegheremo spiegherete spiegheranno	avrò avrà avrà avremo avrete avranno	} spiegato

Spiegare		
Presente Condizionale Passato Condizionale		
spiegherei spiegheresti spiegherebbe spiegheremmo spieghereste spiegherebbero	avrei avresti avrebbe avremmo avreste avrebbero	} spiegato
Presente Congiuntivo Passato Congiuntivo		
spieghi spieghi spieghi spieghiamo spieghiate spieghino	abbia abbia abbia abbiamo abbiate abbiano	} spiegato
Imperfetto Congiuntivo Trapassato Congiuntivo		
spiegassi spiegassi spiegasse spiegassimo spiegaste spiegassero	avessi avessi avesse avessimo aveste avessero	} spiegato
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
spiega spieghi spieghiamo spiegate spieghino	spiegante	spiegato
	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Gerundio Passato</i>
	spiegando	avendo spiegato

Czasowniki zakończone na *-ciare*

Cominciare		przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Passato Prossimo Indicativo</i>	
comincio	ho	} cominciato
cominci	hai	
comincia	ha	
cominciamo	abbiamo	
cominciate	avete	
cominciano	hanno	
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Trapassato Prossimo Indicativo</i>	
cominciavo	avevo	} cominciato
cominciavi	avevi	
cominciava	aveva	
cominciavamo	avevamo	
cominciavate	avevate	
cominciavano	avevano	
<i>Passato Remoto Indicativo</i>	<i>Trapassato Remoto Indicativo</i>	
cominciai	ebbi	} cominciato
cominciasti	avesti	
cominciò	ebbe	
cominciammo	avemmo	
cominciaste	aveste	
cominciarono	ebbero	
<i>Futuro Semplice Indicativo</i>	<i>Futuro Anteriore Indicativo</i>	
comincerò	avrò	} cominciato
comincerai	avrà	
comincerà	avrà	
cominceremo	avremo	
comincerete	avrete	
cominceranno	avranno	

Cominciare		
<i>Presente Condizionale</i> <i>Passato Condizionale</i>		
comincerei cominceresti comincerebbe cominceremmo comincereste comincerebbero	avrei avresti avrebbe avremmo avreste avrebbero	} cominciato
<i>Presente Congiuntivo</i> <i>Passato Congiuntivo</i>		
cominci cominci cominci cominciamo cominciate comincino	abbia abbia abbia abbiamo abbiate abbiano	} cominciato
<i>Imperfetto Congiuntivo</i> <i>Trapassato Congiuntivo</i>		
cominciassi cominciassi cominciaste cominciassimo cominciaste cominciassero	avessi avessi aveste avessimo aveste avessero	} cominciato
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
comincia cominci cominciamo cominciate comincino	cominciante	cominciato
	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Gerundio Passato</i>
	cominciando	avendo cominciato

Czasowniki zakończone na *-giare*

Mangiare		przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Passato Prossimo Indicativo</i>	
mangio mangi mangia mangiamo mangiate mangiano	ho hai ha abbiamo avete hanno	} mangiato
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Trapassato Prossimo Indicativo</i>	
mangiavo mangiavi mangiava mangiavamo mangiavate mangiavano	avevo avevi aveva avevamo avevate avevano	} mangiato
<i>Passato Remoto Indicativo</i>	<i>Trapassato Remoto Indicativo</i>	
mangiai mangiasti mangiò mangiammo mangiaste mangiarono	ebbi avesti ebbe avemmo aveste ebbero	} mangiato
<i>Futuro Semplice Indicativo</i>	<i>Futuro Anteriore Indicativo</i>	
mangerò mangerai mangerà mangeremo mangerete mangeranno	avrò avrai avrà avremo avrete avranno	} mangiato

Mangiare		
<i>Presente Condizionale</i>		<i>Passato Condizionale</i>
mangerei mangeresti mangerebbe mangeremmo mangereste mangerebbero		avrei avresti avrebbe avremmo avreste avrebbero
		} mangiato
<i>Presente Congiuntivo</i>		<i>Passato Congiuntivo</i>
mangi mangi mangi mangiamo mangiate mangino		abbia abbia abbia abbiamo abbiate abbiano
		} mangiato
<i>Imperfetto Congiuntivo</i>		<i>Trapassato Congiuntivo</i>
mangiassi mangiassi mangiasse mangiassimo mangiaste mangiassero		avessi avessi avesse avessimo aveste avessero
		} mangiato
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
mangia mangi mangiamo mangiate mangino	mangiante	mangiato
	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Gerundio Passato</i>
	mangiando	avendo mangiato

Czasowniki zakończone na *-iare*

Studiare		przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Passato Prossimo Indicativo</i>	
studio studi studia studiamo studiate studiano	ho hai ha abbiamo avete hanno	} studiato
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Trapassato Prossimo Indicativo</i>	
studiavo studiavi studiava studiavamo studiavate studiavano	avevo avevi aveva avevamo avevate avevano	} studiato
<i>Passato Remoto Indicativo</i>	<i>Trapassato Remoto Indicativo</i>	
studiai studiasti studiò studiammo studiaste studiarono	ebbi avesti ebbe avemmo aveste ebbero	} studiato
<i>Futuro Semplice Indicativo</i>	<i>Futuro Anteriore Indicativo</i>	
studierò studierai studierà studieremo studierete studieranno	avrò avrai avrà avremo avrete avranno	} studiato

Studiare				
<i>Presente</i> <i>Condizionale</i>		<i>Passato</i> <i>Condizionale</i>		
studierei studieresti studierebbe studieremmo studiereste studierebbero	avrei avresti avrebbe avremmo avreste avrebbero	} studiato		
<i>Presente</i> <i>Congiuntivo</i>			<i>Passato</i> <i>Congiuntivo</i>	
studi studi studi studiamo studiate studino	abbia abbia abbia abbiamo abbiate abbiano		} studiato	
<i>Imperfetto</i> <i>Congiuntivo</i>				<i>Trapassato</i> <i>Congiuntivo</i>
studiassi studiassi studiasse studiassimo studiaste studiassero	avessi avessi avesse avessimo aveste avessero			} studiato
<i>Imperativo</i>	<i>Participio</i> <i>Presente</i>			
studia studi studiamo studiate studino	studiante	studiato		
	<i>Gerundio</i> <i>Presente</i>	<i>Gerundio</i> <i>Passato</i>		
	studiando	avendo studiato		

Sciare		nieprzechodni	
<i>Presente Indicativo</i>		<i>Passato Prossimo Indicativo</i>	
scio	ho	}	sciato
scii	hai		
scia	ha		
sciamo	abbiamo		
sciate	avete		
sciano	hanno		
<i>Imperfetto Indicativo</i>		<i>Trapassato Prossimo Indicativo</i>	
sciavo	avevo	}	sciato
sciavi	avevi		
sciava	aveva		
sciavamo	avevamo		
sciavate	avevate		
sciavano	avevano		
<i>Passato Remoto Indicativo</i>		<i>Trapassato Remoto Indicativo</i>	
sciai	ebbi	}	sciato
sciaisti	avesti		
sciò	ebbe		
sciammo	avemmo		
sciaiste	aveste		
sciarono	ebbero		
<i>Futuro Semplice Indicativo</i>		<i>Futuro Anteriore Indicativo</i>	
scierò	avrò	}	sciato
scierai	avrai		
scierà	avrà		
scieremo	avremo		
scierete	avrete		
scieranno	avranno		

Sciare		
<i>Presente Condizionale</i>		<i>Passato Condizionale</i>
scierei scieresti scierebbe scieremmo sciereste scierebbero		avrei avresti avrebbe avremmo avreste avrebbero
		} sciato
<i>Presente Congiuntivo</i>		<i>Passato Congiuntivo</i>
scii scii scii sciamo sciate sciino		abbia abbia abbia abbiamo abbiate abbiano
		} sciato
<i>Imperfetto Congiuntivo</i>		<i>Trapassato Congiuntivo</i>
sciassi sciassi sciasse sciassimo sciate sciassero		avessi avessi avesse avessimo aveste avessero
		} sciato
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
scia scii sciamo sciate sciino	sciante	sciato
	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Gerundio Passato</i>
	sciando	avendo sciato

3. Czasowniki o dwóch wzorach odmiany i ułomne

Czasowniki należące do pierwszej grupy III koniugacji, odmieniające się tak, jak *servire* (czasownik regularny pierwszej grupy III koniugacji):

<i>acconsentire</i>	<i>invertire</i>
<i>aprire</i>	<i>investire</i>
<i>avvertire</i>	<i>nutrire</i>
<i>bollire</i>	<i>offrire</i>
<i>conseguire</i>	<i>partire</i>
<i>consentire</i>	<i>pentirsi</i>
<i>convertire</i>	<i>seguire</i>
<i>coprire</i>	<i>sentire</i>
<i>cucire</i>	<i>servire</i>
<i>divertire</i>	<i>soffrire</i>
<i>dormire</i>	<i>vestire.</i>
<i>fuggire</i>	

Czasowniki przyjmujące końcówki obu grup III koniugacji, odmieniające się tak, jak *servire* (czasownik regularny pierwszej grupy III koniugacji), a także jak *finire* (czasownik regularny drugiej grupy III koniugacji):

<i>apparire</i>	<i>ruggire</i>
<i>applaudire</i>	<i>scomparire</i>
<i>assorbire</i>	<i>sorbire</i>
<i>comparire</i>	<i>sortire</i>
<i>inghiottire</i>	<i>starnutire</i>
<i>mentire</i>	<i>tossire</i>
<i>muggire</i>	<i>trasparire.</i>
<i>nutrire</i>	

Czasowniki występujące jedynie w bezokoliczniku, *gerundio* i *participio passato assoluto* oraz w trzeciej osobie liczby pojedynczej wszystkich czasów. W czasach złożonych ich czasownikiem posiłkowym jest zazwyczaj *essere*:

<i>alberggiare</i>	odmienia się jak	<i>mangiare</i>	} czasowniki regularne I koniugacji
<i>annottare</i>	odmienia się jak	<i>entrare</i>	
<i>balenare</i>	odmienia się jak	<i>entrare</i>	
<i>diluvare</i>	odmienia się jak	<i>studiare</i>	

<i>grandinare</i>	odmienia się jak	<i>entrare</i>	}	czasowniki regularne I koniugacji
<i>lampeggiare</i>	odmienia się jak	<i>mangiare</i>		
<i>nevicare</i>	odmienia się jak	<i>giocare</i>		
<i>piovere</i>	odmienia się jak	<i>bere</i>		czas. nieregularny (w <i>indicativo presente</i> : <i>pioverà</i> , w <i>condizionale presente</i> : <i>pioverebbe</i>)
<i>spiovere</i>	odmienia się jak	<i>bere</i>		czas. nieregularny
<i>tonare</i>	odmienia się jak	<i>entrare</i>		czas. regularny I koniugacji

Czasowniki występujące tylko w bezokoliczniku, w formie *gerundio* i w trzeciej osobie liczby pojedynczej. W czasach złożonych ich czasownikiem posiłkowym jest *essere*:

<i>accadere</i>	odmienia się jak	<i>cadere</i>	}	czasowniki nieregularne
<i>avvenire</i>	odmienia się jak	<i>venire</i>		
<i>bastare</i>	odmienia się jak	<i>entrare</i>	}	czas. regularny I koniugacji
<i>bisognare</i>	odmienia się jak	<i>entrare</i>		
<i>convenire</i>	odmienia się jak	<i>venire</i>		czas. nieregularny
<i>importare</i>	odmienia się jak	<i>entrare</i>		czas. regularny
<i>occorrere</i>	odmienia się jak	<i>correre</i>	}	czasowniki nieregularne
<i>parere</i>	odmienia się jak	<i>parere</i>		
<i>piacere</i>	odmienia się jak	<i>piacere</i>		
<i>rincrescere</i>	odmienia się jak	<i>crescere</i>		
<i>sembrare</i>	odmienia się jak	<i>entrare</i>	}	czasownik regularny
<i>spettare</i>	odmienia się jak	<i>entrare</i>		
<i>succedere</i>	odmienia się jak	<i>succedere</i>		czas. nieregularny

Czasowniki nie mające *participio passato*. W czasach prostych odmieniają się jak czasownik podany obok:

<i>competere</i>	odmienia się jak	<i>temere</i>	czasownik regularny II koniugacji (nie ma form <i>passato remoto</i>)
<i>concernere</i>	odmienia się jak	<i>temere</i>	
<i>convergere</i>	odmienia się jak	<i>emergere</i>	czasowniki nieregularne
<i>divergere</i>	odmienia się jak	<i>emergere</i>	
<i>espandere</i>	odmienia się jak	<i>temere</i>	
<i>fungere</i>	odmienia się jak	<i>pungere</i>	
<i>indulgere</i>	odmienia się jak	<i>pungere</i>	
<i>spandere</i>	odmienia się jak	<i>temere</i>	
<i>stridere</i>	odmienia się jak	<i>temere</i>	

Czasowniki ułomne (*verbi difettivi*) nie mające pełnej koniugacji. Używane są jedynie niektóre ich formy. Podajemy je niżej:

(czasownik)	(w znaczeniu)	(używane formy)
<i>addirsi</i>	<i>convenire</i>	<i>si addice, si addiceva, si addica, addirsi;</i>
<i>aggradare</i>	<i>gradire</i>	<i>aggrada;</i>
<i>aulire</i>	<i>mandare odore</i>	<i>aulisce, auliva, aulivano, aulente,</i>
<i>capire</i>	<i>entrare</i>	<i>cape, capiente;</i>
<i>constare</i>	<i>risultare</i>	<i>consta;</i>
<i>fervere</i>	<i>ardere</i>	<i>ferve, fervono, ferveva, fervevano, fervesse, fervente, fervendo;</i>
<i>incombere</i>	<i>spettare</i>	<i>incombe, incombono, incombeva, incombevano, incomberà, incomberanno, incomba, incombano, incomberebbe, incomberebbero, incombente, incombendo;</i>
<i>ire</i>	<i>andare</i>	<i>ite, iva, ivano, ito;</i>
<i>licere</i>	<i>essere permesso</i>	<i>lice, liceva, lecito;</i>
<i>lucere</i>	<i>splendere</i>	<i>luceva, lucevano, lucente;</i>
<i>prudere</i>	<i>pizzicare</i>	<i>prude, prudono, prudeva, prudevano, pruderà, pruderanno, pruda, prudano, prudesse, prudessero, pruderebbe, pruderebbero, prudendo;</i>

<i>rilucere</i> <i>solere</i>	<i>risplendere</i> <i>essere solito</i>	<i>riluceva, rilucevano, rilucente;</i> <i>soglio, suoli, suole, sogliamo,</i> <i>solete, sogliono, solevo, solevi,</i> <i>soleva, sollevamo, sollevate, so-</i> <i>levano, soglia, sogliamo, so-</i> <i>gliate, sogliano;</i> <i>tange, tangente;</i> <i>urge, urgono, urgeva, urgeva-</i> <i>no, urgerà, urgeranno, urges-</i> <i>se, urgessero, urgente, urgen-</i> <i>do;</i> <i>verte, vertono, verteva, verte-</i> <i>vano, vertè, verterono, verte-</i> <i>rà, verteranno, verta, vertano,</i> <i>vertesse, vertessero, vertereb-</i> <i>be, verterebbero, vertente, ve-</i> <i>rtendo;</i> <i>vige, vigono, vigeva, vigeva-</i> <i>no, vigerà, vigeranno, viges-</i> <i>se, vigessero, vigente, vi-</i> <i>gendo.</i>
<i>tangere</i> <i>urgere</i>	<i>toccare</i> <i>premere</i>	
<i>vertere</i>	<i>volgere</i>	
<i>vigere</i>	<i>essere in vigore</i>	

4. Czasowniki nieregularne

Affiggere		przechodni	
<i>Presente</i> <i>Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente</i> <i>Condizionale</i>	<i>Presente</i> <i>Congiuntivo</i>
affiggo	affiggerò	affiggerei	affigga
affiggi	affiggerai	affiggeresti	affigga
affigge	affiggerà	affiggerebbe	affigga
affiggiamo	affiggeremo	affiggeremmo	affiggiamo
affiggete	affiggerete	affiggereste	affiggiate
affiggono	affiggeranno	affiggerebbero	affiggano

Affiggere		przechodni
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
affiggevo affiggevi affiggeva affiggevamo affiggeвате affiggevano	affissi affiggesti affisse affiggemmo affiggeste affissero	affiggeessi affiggeessi affiggesse affiggeissimo affiggeste affiggeessero
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
affiggi affigga affiggiamo affiggete affiggano	affiggente <i>Gerundio Presente</i> affiggendo	affisso <i>Czasownik posilkowy</i> avere

Jak *affiggere* odmienia się :
Crocifiggere

Affliggere		przechodni	
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
affliggo affliggi affligge affliggiamo affliggete affliggono	affliggerò affliggerai affliggerà affliggeremo affliggerete affliggeranno	affliggerei affliggeresti affliggerebbe affliggeremmo affliggereste affliggerebbero	affligga affligga affligga affliggiamo affliggiate affliggano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
affliggevo affliggevi affliggeva affliggevamo affliggeвате affliggevano	afflissi affliggesti afflisse affliggemmo affliggeste afflissero	affliggeessi affliggeessi affliggesse affliggeissimo affliggeste affliggeessero	

Affliggere		przechodni
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
affliggi	affliggente	afflitto
affligga affliggiamo affliggete affliggano	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>
	affliggendo	avere

Jak *affliggere* odmieniają się:

Friggere

Sconfiggere

Traffiggere

Andare				nieprzechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>	
vado vai va andiamo andate vanno	andrò andrai andrà andremo andrete andranno	andrei andresti andrebbe andremmo andreste andrebbero	vada vada vada andiamo andiate vadano	
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
andavo andavi andava andavamo andavate andavano	andai andasti andò andammo andaste andarono		andassi andassi andasse andassimo andaste andassero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>		<i>Participio Passato</i>	
va' (vai) vada andiamo andate vadano	andante		andato	
	<i>Gerundio Presente</i>		<i>Czasownik posilkowy</i>	
	andando		essere	

Apparire			nieprzechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
appaio (-risco)	apparirò	apparirei	appaia (-risca)
appari (-risci)	apparirai	appariresti	appaia (-risca)
appare (-risce)	apparirà	apparirebbe	appaia (-risca)
appariamo	appariremo	appariremmo	appariamo
apparite	apparirete	apparireste	appariate
appaiono (-riscano)	appariranno	apparirebbero	appaiano (-riscano)
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
apparivo	apparìi (-arsi, -arvi)		apparissi
apparivi	apparisti		apparissi
appariva	apparì (-arse, -arve)		apparisse
apparivamo	apparimmo		apparissimo
apparivate	appariste		appariste
apparivano	apparirono (-arsero, -arvero)		apparissero
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>		<i>Participio Passato</i>
appari (-risci)	apparente		apparso (apparito)
appaia (-risca)			
appariamo	<i>Gerundio Presente</i>		<i>Czasownik posilkowy</i>
apparite			
appaiano (-riscano)	apparendo		essere

Jak *apparire* odmieniają się:

Comparire

Scompare

Trasparire (występuje jedynie w 3 osobie l.poj. i l.mn. wszystkich czasów).

Aprire			przechodni i nieprzechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
apro	aprirò	aprirei	apra
apri	aprirai	apriresti	apra
apre	aprirà	aprirebbe	apra
apriamo	apriremo	apriremmo	apriamo
aprite	aprirete	aprireste	apriate
aprono	apriranno	aprirebbero	aprono

Aprire		przechodni i nieprzechodni
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
aprivo	aprii (-ersi)	apriissi
aprivi	apristi	apriissi
apriva	apri (-erse)	aprisse
aprivamo	aprimmo	apriissimo
aprivaste	apriste	apriste
aprivano	apriirono (-ersero)	apriissero
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
apri	—	aperto
apra	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posiłkowy</i>
apriamo		
aprite		
aprano	aprendo	avere

Jak *aprire* odmieniają się:

Coprire Scoprire

Offrire Soffrire

Ardere			przechodni i nieprzechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
ardo	arderò	arderei	arda
ardi	arderai	arderești	arda
arde	arderà	arderebbe	arda
ardiamo	arderemo	arderemmo	ardiamo
ardete	arderete	ardereste	ardiate
ardono	arderanno	arderebbero	ardano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
ardevo	arsi		ardessi
ardevi	ardesti		ardessi
ardeva	arse		ardesse
ardevamo	ardemmo		ardessimo
ardevate	ardeste		ardeste
ardevano	arsero		ardessero

Ardere		przechodni i nieprzechodni
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
ardi arda ardiamo ardete ardano	ardente	arso
	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasowniki posilkowe</i>
	ardendo	avere i essere

Assumere				przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>	
assumo assumi assume assumiamo assumete assumono	assumerò assumerai assumerà assumeremo assumerete assumeranno	assumerei assumeresti assumerebbe assumeremmo assumereste assumerebbero	assuma assuma assuma assumiamo assumiate assumano	
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
assumevo assumevi assumeva assumevamo assumevate assumevano	assunsi assumesti assunse assumemmo assumeste assunsero		assumessi assumessi assumesse assumessimo assumeste assumessero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>		<i>Participio Passato</i>	
assumi assuma assumiamo assumete assumano	assumente		assunto	
	<i>Gerundio Presente</i>		<i>Czasownik posilkowy</i>	
	assumendo		avere	

Jak *assumere* odmieniają się:

Presumere

Riassumere

Bere			przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
bevo bevi beve beviamo bevete bevono	berrò berrai berrà berremo berrete berranno	berrei berresti berrebbe berremmo berreste berrebbero	beva beva beva beviamo beviat bevano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
bevevo bevevi beveva bevevamo bevevate bevevano	bevvi bevesti beveve bevevamo beveste bevvero	bevesti bevesti beveste bevestimo beveste bevestero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>	
bevi beva beviamo bevete bevano	bevente	bevuto	
	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>	
	bevendo	avere	

Cadere			nieprzechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
cado cadi cade cadiamo cadete cadono	cadrò cadrai cadrà cadremo cadrete cadranno	cadrei cadresti cadrebbe cadremmo cadreste cadrebbero	cada cada cada cadiamo cadiate cadano

Cadere		nieprzechodni
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
cadevo cadevi cadeva cadevamo cadevate cadevano	caddi cadesti cadde cademmo cadeste caddero	cadessi cadessi cadesse cadessimo cadeste cadessero
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
cadi cada cadiamo cadete cadano	cadente	caduto
	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>
	cadendo	essere

Jak *cadere* odmieniają się:

Accadere (występuje jedynie w 3 osobie l.poj. i l.mn. wszystkich czasów)

Decadere

Scadere (występuje jedynie w 3 osobie l.poj. i l.mn. wszystkich czasów)

Chiedere			przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
chiedo chiedi chiede chiediamo chiedete chiedono	chiederò chiederai chiederà chiederemo chiederete chiederanno	chiederei chiederesti chiederebbe chiederemmo chiedereste chiederebbero	chieda chieda chieda chiediamo chiediate chiedano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
chiedevo chiedevi chiedeva chiedevamo chiedevate chiedevano	chiesi chiedesti chiese chiedemmo chiedeste chiesero		chiedessi chiedessi chiedesse chiedessimo chiedeste chiedessero

Chiedere		przechodni
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
chiedi	chiedente	chiesto
chieda	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>
chiediamo		
chiedete	chiedendo	avere
chiedano		

Chiudere				przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>	
chiudo	chiuderò	chiuderei	chiuda	
chiudi	chiuderai	chiuderesti	chiuda	
chiude	chiuderà	chiuderebbe	chiuda	
chiudiamo	chiuderemo	chiuderemmo	chiudiamo	
chiudete	chiuderete	chiudereste	chiudiate	
chiudono	chiuderanno	chiuderebbero	chiudano	
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
chiudevo	chiusi		chiudessi	
chiudevi	chiudesti		chiudessi	
chiudeva	chiuse		chiudesse	
chiudevamo	chiudemmo		chiudessimo	
chiudevate	chiudeste		chiudeste	
chiudevano	chiusero		chiudessero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>		<i>Participio Passato</i>	
chiudi	chiudente		chiuso	
chiuda	<i>Gerundio Presente</i>		<i>Czasownik posilkowy</i>	
chiudiamo				
chiudete	chiudendo		avere	
chiudano				

Jak *chiudere* odmieniają się:

Alludere	Deludere	Illudere
Concludere	Escludere	Scludere

Cingere			przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
cingo cingi cinge cingiamo cingete cingono	cingerò cingerai cingerà cingeremo cingerete cingeranno	cingerei cingeresti cingerebbe cingeremmo cingereste cingerebbero	cinga cinga cinga cingiamo cingiate cingano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
cingevo cingevi cingeva cingevamo cingevate cingevano	cinsi cingesti cinse cingemmo cingeste cingessero	cingessi cingessi cingesse cingessimo cingeste cingessero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>	
cingi cinga cingiamo cingete cingano	cingente	cinto	
	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>	
	cingendo	avere	

Jak *cingere* odmieniają się:

Accingersi (ess.) Spingere

Dipingere Tingere

Fingere

Cogliere			przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
colgo cogli coglie cogliamo cogliete colgono	coglierò coglierai coglierà coglieremo coglierete coglieranno	coglierei coglieresti coglierebbe coglieremmo cogliereste coglierebbero	colga colga colga cogliamo cogliate colgano

Cogliere		przechodni
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
coglievo coglievi coglieva coglievamo coglievate coglievano	colsi cogliesti colse cogliemmo coglieste colsero	cogliessi cogliessi cogliesse cogliessimo coglieste cogliessero
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
cogli colga cogliamo cogliete coglano	cogliente <i>Gerundio Presente</i> cogliendo	colto <i>Czasownik posiłkowy</i> avere

Jak *cogliere* odmieniają się:

Accogliere Sciogliere

Raccogliere Togliere

Compiere			przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
compio compi compie compiamo compite compiono	compirò compirai compirà compiremo compirete compiranno	compirei compiresti compirebbe compiremmo compireste compirebbero	compia compia compia compiamo compiate compiano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
compivo compivi compiva compivamo compivate compivano	compìi compisti compì compimmo compiste compirono		compissi compissi compisse compissimo compiste compissero

Compiere	przechodni	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
compi	compiente	compiuto
compia	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>
compiamo		
compite		
compiano	compiendo	avere

Jak *compiere* odmienia się:

Riempire (*participio passato*: riempito)

Condurre			przechodni i nieprzechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
conduco	condurrò	condurrei	conduca
conduci	condurrai	condurresti	conduca
conduce	condurrà	condurrebbe	conduca
conduciamo	condurremo	condurremmo	conduciamo
conducete	condurrete	condurreste	conduciate
conducano	condurranno	condurrebbero	conducano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
conducevo	condussi		conducessi
conducevi	conducesti		conducessi
conduceva	condusse		conducesse
conducevamo	conducemmo		conducessimo
conducevate	conduceste		conducesse
conducevano	condussero		conducessero
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>		<i>Participio Passato</i>
conduci	conducente		condotto
conduca	<i>Gerundio Presente</i>		<i>Czasownik posilkowy</i>
conduciamo			
conducete			
conducano	conducendo		avere

Jak *condurre* odmieniają się:

Dedurre Produrre Riprodurre Tradurre
 Introdurre Ridurre Sedurre

Conoscere			przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
conosco conosci conosce conosciamo conoscete conoscono	conoscerò conoscerai conoscerà conosceremo conoscerete conosceranno	conoscerei conosceresti conoscerebbe conosceremmo conoscereste conoscerebbero	conosca conosca conosca conosciamo conosciate conoscano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
conoscevo conoscevi conosceva conoscevamo conosceвате conoscevano	conobbi conoscesti conobbe conoscemmo conosceste conobbero		conoscessi conoscessi conoscesse conoscessimo conosceste conoscessero
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>		<i>Participio Passato</i>
conosci conosca conosciamo conoscete conoscano	conoscente		conosciuto
	<i>Gerundio Presente</i>		<i>Czasownik posilkowy</i>
	conoscendo		avere

Jak *conoscere* odmienia się:

Riconoscere

Correre			przechodni i nieprzechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
corro corri corre corriamo correte corrono	correrò correrai correrà correremo correrete correranno	correrei correresti correrebbe correremmo correreste correrebbero	corra corra corra corriamo corriate corrano

Correre		przechodni i nieprzechodni
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
corvevo correvi correva correvamo correvate correvano	corsi corresti corse corremmo correste corsero	corressi corressi corresse corressimo correste corressero
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
corri corra corriamo correte corrano	corrente <i>Gerundio Presente</i> correndo	corso <i>Czasowniki posilkowe</i> avere i essere

Jak *correre* odmieniają się:

Concorrere (av.)

Percorrere (av.)

Rincorrere (av.)

Trascorrere

Occorrere (ess.)

Ricorrere

Soccorrere (av.)

Creocere			nieprzechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
cresco cresci cresce cresciamo crescete crescono	crescerò crescerai crescerà cresceremo crescerete cresceranno	crescerei cresceresti crescerebbe cresceremmo crescereste crescerebbero	cresca cresca cresca cresciamo cresciate crescano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
crescevo crescevi cresceva crescevamo cresceвате crescevano	crebbi crescesti crebbe crescemmo cresceste crebbero		crescessi crescessi crescesse crescessimo cresceste crescessero

Crescere		nieprzechodni
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
cresci cresca cresciamo crescete crescano	crescente	cresciuto
	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>
	crescendo	essere

Cucire				przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>	
cucio cuci cuce cuciamo cucite cuciono	cucirò cucirai cucirà cuciremo cucirete cuciranno	cucirei cuciresti cucirebbe cuciremmo cucireste cucirebbero	cucia cucia cucia cuciamo cuciate cuciano	
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
cucivo cucivi cuciva cucivamo cucivate cucivano	cucii cucisti cucì cucimmo cuciste cucirono		cucissi cucissi cucisse cucissimo cuciste cucissero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>		<i>Participio Passato</i>	
cuci cucia cuciamo cucite cuciano	cucente		cucito	
	<i>Gerundio Presente</i>		<i>Czasownik posilkowy</i>	
	cucendo		avere	

Cuocere			przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
cuocio	cocerò	cocerei	cuocia
cuoci	cocerai	coceresti	cuocia
cuoce	cocerà	cocerrebbe	cuocia
cociamo	coceremo	coceremmo	cociamo
cocete	cocerete	cocereste	cociate
cuociono	coceranno	cocerèbbero	cuociano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
cocevo	cossi	cocessi	
cocevi	cocesti	cocessi	
coceva	cosse	cocesse	
cocevamo	cocemmo	cocessimo	
cocevate	coceste	coceste	
cocevano	coessero	cocessero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>	
cuoci	cocente	cotto	
cuocia	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posiłkowy</i>	
cociamo			
cocete			
cuociano			
	cocendo	avere	

Dare			przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
do	darò	darei	dia
dai	darai	daresti	dia
dà	darà	darebbe	dia
diamo	daremo	daremmo	diamo
date	darete	dareste	diate
danno	daranno	darebbero	diano

Dare		przechodni
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
davo	diedi (detti)	dessi
davi	desti	dessi
dava	diede (dette)	desse
davamo	demmo	deßsimo
davate	deste	deste
davano	dièdero (dèttero)	deßsero
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
da' (dai)	dante	dato
dia	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>
diamo		
date		
diano	dando	avere

Dire				przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>	
dico	dirò	direi	dica	
dici	dirai	diresti	dica	
dice	dirà	direbbe	dica	
diciamo	diremo	diremmo	diciamo	
dite	direte	direste	diciate	
dicono	diranno	direbbero	dicano	
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
dicevo	dissi		dicessi	
dicevi	dicesti		dicessi	
diceva	disse		dicesse	
dicevamo	dicemmo		diceßsimo	
dicevate	diceste		diceste	
dicevano	dißsero		diceßsero	

Dire		przechodni
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
di' dica diciamo dite dicano	dicente <i>Gerundio Presente</i> dicendo	detto <i>Czasownik posilkowy</i> avere

Jak *dire* odmieniają się:

Benedire (w 2 os. imperativo: benedici)

Disdire

Maledire

Dirigere				przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>	
dirigo dirigi dirige dirigiamo dirigete dirigono	dirigerò dirigerai dirigerà dirigeremo dirigerete dirigeranno	dirigerei dirigeresti dirigerebbe dirigeremmo dirigereste dirigerebbero	diriga diriga diriga dirigiamo dirigiate dirigano	
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
dirigevo dirigevi dirigeva dirigevamo dirigevate dirigevano	diressi dirigesti diresse dirigemmo dirigeste diressero		dirigessi dirigessi dirigesse dirigessimo dirigeste dirigessero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>		<i>Participio Passato</i>	
dirigi diriga dirigiamo dirigete dirigano	dirigente <i>Gerundio Presente</i> dirigendo		diretto <i>Czasownik posilkowy</i> avere	

Jak *dirigere* odmienia się:

Erigere

Discutere			przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
discuto discuti discute discutiamo discutete discutono	discuterò discuterai discuterà discuteremo discuterete discuteranno	discuterei discuteresti discuterebbe discuteremmo discutereste discuterebbero	discuta discuta discuta discutiamo discutiate discutano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
discutevo discutevi discuteva discutevamo discutevate discutevano	discussi discutesti discusse discutemmo discuteste discussero	discutessi discutessi discutesse discutessimo discuteste discutessero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>	
discuti discuta discutiamo discutete discutano	discutente	discusso	
	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>	
	discutendo	avere	

Distinguere			przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
distinguo distingui distingue distinguiamo distinguite distinguono	distinguerò distinguerai distinguerà distingueremo distinguerete distinguerranno	distinguerei distingueresti distinguerebbe distingueremmo distinguereste distinguerebbero	distingua distingua distingua distinguiamo distinguiate distinguano

Distinguere		przechodni
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
distinguevo distinguevi distingueva distinguevamo distinguevate distinguevano	distinsi distinguesti distinse distinguemmo distingueste distinsero	distinguessi distinguessi distinguesse distingueßimo distingueste distinguessero
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
distingui distingua distinguiamo distinguite distinguano	distinguente	distinto
	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posiłkowy</i>
	distinguendo	avere

Jak *distinguere* odmienia się:

Distinguere

Distruggere				przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>	
distruggo distruggi distrugge distruggiamo distruggete distruggono	distruggerò distruggerai distruggerà distruggeremo distruggerete distruggeranno	distruggerei distruggeresti distruggerebbe distruggeremmo distruggereste distruggerebbero	distrugga distrugga distrugga distruggiamo distruggiate distruggano	
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
distruggevo distruggevi distruggeva distruggevamo distruggevate distruggevano	distrussi distruggesti distrusse distruggemmo distruggeste distrussero		distruggessi distruggessi distruggesse distruggessimo distruggeste distruggessero	

Distuggere		przechodni
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
distruggi	distruggente	distrutto
distrugga	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>
distruggiamo		
distruggete		
distruggano	distruggendo	avere

Dolere				nieprzechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>	
dolgo	dorrò	dorrei	dolga	
duoli	dorrai	dorresti	dolga	
duole	dorrà	dorrebbe	dolga	
doliamo	dorremo	dorremmo	doliamo	
dolete	dorrete	dorreste	doliate	
dolgono	dorranno	dorrebbero	dolgano	
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
dolevo	dolsi		dolessi	
dolevi	dolesti		dolessi	
doleva	dolse		dolesse	
dolevamo	dolemmo		dolessimo	
dolevate	doleste		doleste	
dolevano	dolsero		dolessero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>		<i>Participio Passato</i>	
duoli	dolente		doluto	
dolga	<i>Gerundio Presente</i>		<i>Czasownik posilkowy</i>	
dolgiamo				
dolete				
dolgano	dolendo		essere	

Dovere			przechodni i nieprzechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
devo (debbo) devi deve dobbiamo dovete devono (dębbono)	dovrò dovrai dovrà dovremo dovrete dovranno	dovrei dovresti dovrebbe dovremmo dovreste dovrebbero	deva (debba) deva (debba) deva (debba) dobbiamo dobbiatę dęvano (dębbano)
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
dovevo dovevi doveva dovevamo dovevate dovevano	dovei (-etti) dovesti dové (-ette) dovemmo doveste doverono (-ęttero)		dovessi dovessi dovesse dovęssimo doveste dovęssero
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>		<i>Participio Passato</i>
— — — — —	— <i>Gerundio Presente</i> dovendo		dovuto <i>Czasowniki posilkowe</i> avere i essere

Emergere			nieprzechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
emerge emergono	emergerò emergerai emergerà emergeremo emergerete emergeranno	emergeręi emergeresti emergerębbe emergeręmmo emergeręste emergerębbero	emerge emerge emerge emerghiamo emerghiate emerghano

Emergere		nieprzechodni
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
emergevo emergevi emergeva emergevamo emergevate emergevano	emersi emergesti emerse emergemmo emergeste emersero	emergessi emergessi emergesse emergessimo emergeste emergessero
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
emergì emergea emergiamo emergete emergano	emergente	emerso
	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>
	emergendo	essere

Ergere			przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
ergo ergi erge ergiamo ergete ergono	ergerò ergerai ergerà ergeremo ergerete ergeranno	ergerei ergeresti ergerebbe ergeremmo ergereste ergerebbero	erga erga erga ergiamo ergiate ergano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
ergevo ergevi ergeva ergevamo ergevate ergevano	ersi ergesti erse ergemmo ergeste ersero		ergessi ergessi ergesse ergessimo ergeste ergessero

Ergere		przechodni
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
ergi	ergente	erto
erga	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>
ergiamo		
ergete	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>
ergano		
	ergendo	avere

Esigere				przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>	
esigo	esigerò	esigerei	esiga	
esigi	esigerai	esigeresti	esiga	
esige	esigerà	esigerrebbe	esiga	
esigiamo	esigeremo	esigeremmo	esigiamo	
esigete	esigerete	esigereste	esigiate	
esigono	esigeranno	esigerèbbero	esigano	
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
esigevo	esigei (-etti)		esigessi	
esigevi	esigesti		esigessi	
esigeva	esigé (-ette)		esigesse	
esigevamo	esigemmo		esigèssimo	
esigevate	esigeste		esigeste	
esigevano	esigerono (-ettero)		esigessero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>		<i>Participio Passato</i>	
esigi	esigente		esatto	
esiga	<i>Gerundio Presente</i>		<i>Czasownik posilkowy</i>	
esigiamo				
esigete	<i>Gerundio Presente</i>		<i>Czasownik posilkowy</i>	
esigano				
	esigendo		avere	

Esistere			nieprzechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
esiste	esisterò	esistereì	esista
esisti	esisterai	esisteresti	esista
esiste	esisterà	esisterebbe	esista
esistiamo	esisteremo	esisteremmo	esistiamo
esistete	esisterete	esistereste	esistiate
esistono	esisteranno	esisterebbero	esistano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
esistevo	esistei (-etti)	esistessi	
esistevi	esistesti	esistessi	
esisteva	esistè (-ette)	esistesse	
esistevamo	esistemmo	esistessimo	
esistevate	esisteste	esisteste	
esistevano	esisterono (-ettero)	esistessero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>	
esisti	esistente	esistito	
esista	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>	
esistiamo			
esistete			
esistano			
	esistendo	essere	

Jak *esistere* odmieniają się:

Assistere (av.)

Insistere (av.)

Resistere (av.)

Esplodere			przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
esplode	esploderò	esploderei	esploda
esplodi	esploderai	esploderesti	esploda
esplode	esploderà	esploderrebbe	esploda
esplodiamo	esploderemo	esploderemmo	esplodiamo
esplodete	esploderete	esplodereste	esplodiate
esplodono	esploderanno	esploderrebbero	esplodano

Esplodere		przechodni
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
esplodevo esplodevi esplodeva esplodevamo esplodevate esplodevano	esplosi esplodesti esplose esplodemmo esplodeste espløsero	esplodessi esplodessi esplodesse esplodessimo esplodeste esplodessero
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
esplodi esploda esplodiamo esplodete esplødano	esplodente <i>Gerundio Presente</i> esplodendo	esploso <i>Czasownik posilkowy*</i>

* Esplodere - jeśli odnosi się do broni, czasownikiem posiłkowym jest *avere*; jeśli do materiału wybuchowego - *essere*.

Jak *esplodere* odmienia się:

Rødere (av.)

Esprimere				przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>	
esprimo esprimi esprime esprimiamo esprimete esprimono	esprimerò esprimerai esprimerà esprimeremo esprimerete esprimeranno	esprimerei esprimeresti esprimerebbe esprimeremmo esprimereste esprimerebbero	esprima esprima esprima esprimiamo esprimiate esprimano	
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
esprimevo esprimevi esprimeva esprimevamo esprimevate esprimevano	espressi esprimesti esprese esprimemmo esprimeste esprøssero		esprimessi esprimessi esprimesse esprimessimo esprimeste esprimessero	

Esprimere		przechodni
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
esprimi	esprime	espresso
esprima	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posiłkowy</i>
esprimiamo		
esprimete		
esprimano	esprimendo	avere

Fare				przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>	
faccio	farò	farei	faccia	
fai	farai	faresti	faccia	
fa	farà	farebbe	faccia	
facciamo	faremo	faremmo	facciamo	
fate	farete	fareste	facciate	
fanno	faranno	farebbero	facciano	
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
facevo	feci		facessi	
facevi	facesti		facessi	
faceva	fece		facesse	
facevamo	facemmo		faceßsimo	
facevate	faceste		faceste	
facevano	fecero		faceßsero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>		<i>Participio Passato</i>	
fa' (fai)	facente		fatto	
faccia	<i>Gerundio Presente</i>		<i>Czasownik posiłkowy</i>	
facciamo				
fate				
facciano	facendo		avere	

Jak *fare* odmienia się:

Soddisfare (w *presente indicativo* i *congiuntivo* odmienia się również: *soddisfo* i *soddisfi*)

Fondere			przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
fondo	fonderò	fonderei	fonda
fondi	fonderai	fonderesti	fonda
fonde	fonderà	fonderebbe	fonda
fondiamo	fonderemo	fonderemmo	fondiamo
fondete	fonderete	fondereste	fondiate
fondono	fonderanno	fonderebbero	fondano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
fondevo	fusi	fondessi	
fondevi	fondesti	fondessi	
fondeva	fuse	fondesse	
fondevamo	fondemmo	fondessimo	
fondevate	fondeste	fondeste	
fondevano	fusero	fondessero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>	
fondi	fondente	fuso	
fonda	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>	
fondiamo			
fondete			
fondano			
	fondendo	avere	

Jak *fondere* odmieniają się:

Confondere

Diffondere

Godere			przechodni i nieprzechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
godo	godrò	godrei (goderei)	goda
godi	godrai	godresti (goderesti)	goda
gode	godrà	godrebbe (goderebbe)	goda
godiamo	godremo	godremmo (goderemmo)	godiamo
godete	godrete	godreste (godereste)	godiate
godono	godranno	godrebbero (goderebbero)	godano

Godere		przechodni i nieprzechodni
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
godevo godevi godeva godevamo godevate godevano	godei (-etti) godesti godé (-ette) godemmo godeste godarono (-ettero)	godessi godessi godesse godessimo godeste godessero
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
godì goda godiamo godete godano	godente	goduto
	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>
	godendo	avere

Leggere			przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
leggo leggi legge leggiamo leggete leggono	leggerò leggerai leggerà leggeremo leggerete leggeranno	leggerei leggeresti leggerebbe leggeremmo leggereste leggerebbero	legga legga legga leggiamo leggiate leggano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
leggevo leggevi leggeva leggevamo leggevate leggevano	lessi leggesti lesse leggemmo leggeste lessero		leggessi leggessi leggesse leggessimo leggeste leggessero

Leggere		przechodni
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
leggi	leggente	letto
legga	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>
leggiamo		
leggete	leggendo	avere
leggano		

Jak *leggere* odmieniają się:

Correggere Reggere
Eleggere Sorreggere
Proteggere

Mettere				przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>	
metto	metterò	metterei	metta	
metti	metterai	metteresti	metta	
mette	metterà	metterebbe	metta	
mettiamo	metteremo	metteremmo	mettiamo	
mettete	metterete	mettereste	mettiate	
mettono	metteranno	metterebbero	mettano	
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
mettevo	misi		mettessi	
mettevi	mettesti		mettessi	
metteva	mise		mettesse	
mettevamo	mettemmo		mettessimo	
mettevate	metteste		metteste	
mettevano	misero		mettessero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>		<i>Participio Passato</i>	
metti	mettente		metto	
metta	<i>Gerundio Presente</i>		<i>Czasownik posilkowy</i>	
mettiamo				
mettete	mettendo		avere	
mettano				

Jak *mettere* odmieniają się:

Ammettere Dimettere Omettere Scommettere
Commettere Emettere Permettere Smettere
Compromettere Intromettere Promettere Trasmettere

Mordere			przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
mordo mordi morde mordiamo mordete mordono	morderò morderai morderà morderemo morderete morderanno	morderei morderesti morderebbe morderemmo mordereste morderebbero	morda morda morda mordiamo mordiate mordano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
mordevo mordevi mordeva mordevamo mordevate mordevano	morsi mordesti morse mordemmo mordeste morsero	mordessi mordessi mordesse mordessimo mordeste mordessero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>	
mordi morda mordiamo mordete mordano	mordente	morso	
	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>	
	mordendo	avere	

Morire			nieprzechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
muoio muori muore moriame morite muoiono	morirò (morrò) morirai (morrà) morirà (morrà) moriremo (morremo) morirete (morrete) moriranno (morranno)	morirei (morrei) moriresti (morresti) morirebbe (morrebbe) moriremmo (morremmo) morireste (morreste) morirebbero (morrebbero)	muoia muoia muoia moriame moriare muoiano

Morire		nieprzechodni
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
morivo morivi moriva morivamo morivate morivano	morii moristi morì morimmo moriste morirono	morissi morissi morisse morissimo moriste morissero
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
muori	morente	morto
muoia moriama morite muoiano	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>
	morendo	essere

Muovere			przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
muovo muovi muove moviamo movete muovono	moverò (muoverò) moverai moverà moveremo moverete moveranno	moverei (muoverei) moveresti moverebbe moveremmo movereste moverebbero	muova muova muova moviamo moviate muovano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
movevo (muovevo) movevi moveva movevamo movevate movevano	mossi movesti mosse movemmo moveste mossero		movessi (muovessi) movessi movesse movessimo moveste movessero

Muovere		przechodni
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
muovi	movente	mosso
muova	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>
moviamo		
movete		
muovano	movendo (muovendo)	avere

Jak *muovere* odmieniają się:

Commuovere

Promuovere

Nascere		nieprzechodni	
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
nasco	nascero	nascerei	nasca
nasci	nasceraì	nasceresti	nasca
nasce	nascerà	nascerebbe	nasca
nasciamo	nascereмо	nasceremmo	nasciamo
nascete	nascereτε	nascereste	nasciate
nasciono	nasciranno	nascerebbero	nascano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
nascevo	nacqui	nascessi	
nascevi	nascesti	nascessi	
nasceva	nacque	nacesse	
nascevamo	nascemmo	nascessimmo	
nasceвате	nascete	nascete	
nascevano	nacquero	nacessero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>	
nasci	nascente	nato	
nasca	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>	
nasciamo			
nascete			
nascano	nascendo	essere	

Nuocere			nieprzechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
nuoccio (noccio) nuoci nuoce nociamo nocete nuocciono (nocciono)	nocerò (nuocerò) nocerai nocerà noceremo nocerete noceranno	nocerei (nuocerei) noceresti nocerebbe noceremmo nocereste nocerebbero	nuoccia (noccia) noccia noccia nociamo nociate nocciano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
nocevo nocevi noceva nocevamo noceвате nocevano	nocqui nocesti (nuocesti) nocque nocemmo noceste noçquero	nocessi (nuocessi) nocessi nocesse noçessimmo noceste noçessero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>	
nuoci noccia nociamo nocete nocciano	nocente (nuocente)	nociuto (nuociuto)	
	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>	
	nocendo (nuocendo)	avere	

Parere			nieprzechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
paio pari pare paiamo parete paiono	parrò parrai parrà parremo parrete parranno	parrei parresti parrebbe parremmo parreste parrebbero	paia paia paia paiamo paiate paiano

Parere		nieprzechodni
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
parevo parevi pareva parevamo parevate parevano	parvi paresti parve paremmo pareste parvero	paressi paressi paresse paressimo pareste paressero
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
—	parvente	parso
—	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>
—		
—		
—	parendo	essere

Perdere				przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>	
perdo perdi perde perdiamo perdete perdono	perderò perderai perderà perderemo perderete perderanno	perderei perderesti perderebbe perderemmo perdereste perderebbero	perda perda perda perdiamo perdiate perdano	
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
perdevo perdevi perdeva perdevamo perdevate perdevano	persi (-dei, -detti) perdesti perse (-dè, -dette) perdemmo perdeste persero (-dèrono, -dèttero)		perdessi perdessi perdesse perdessimo perdeste perdessero	

Perdere		przechodni
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
perdi perda perdiamo perdete perdano	perdente	perso (perduto)
	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>
	perdendo	avere

Piacere				nieprzechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>	
piaccio piaci piace piacciamo piacete piacciono	piacerò piacerai piacerà piaceremo piacerete piaceranno	piacerei piaceresti piacerebbe piaceremmo piacereste piacerebbero	piaccia piaccia piaccia piacciamo piacciate piacciano	
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
piacevo piacevi piaceva piacevamo piacevate piacevano	piacqui piacesti piacque piacemmo piaceste piacquero		piacessi piacessi piacesse piacessimo piaceste piacessero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>		<i>Participio Passato</i>	
piaci piaccia piacciamo piacete piacciano	piacente		piaciuto	
	<i>Gerundio Presente</i>		<i>Czasownik posilkowy</i>	
	piacendo		essere	

Jak *piacere* odmieniają się:

Dispiacere

Tacere (av.)

Piangere			nieprzechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
piango piangi piange piangiamo piangete piangono	piangerò piangerai piangerà piangeremo piangerete piangeranno	piangerei piangeresti piangerebbe piangeremmo piangereste piangerebbero	pianga pianga pianga piangiamo piangiate piangano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
piangevo piangevi piangeva piangevamo piangevate piangevano	piansi piangesti pianse piangemmo piangeste piansero		piangessi piangessi piangesse piangessimo piangeste piangessero
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>		<i>Participio Passato</i>
piangi pianga piangiamo piangete piangano	piangente		pianto
	<i>Gerundio Presente</i>		<i>Czasownik posiłkowy</i>
	piangendo		avere

Porgere			przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
porgo porgi porge porgiamo porgete porgono	porgerò porgerai porgerà porgeremo porgerete porgeranno	porgerai porgeresti porgerebbe porgeremmo porgereste porgerrebbero	porga porga porga porgiamo porgiate porgano

Porgere		przechodni
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
porgevo porgevi porgeva porgevamo porgevate porgevano	porsi porgesti porse porgemmo porgeste porsero	porgessi porgessi porgesse porgessimo porgeste porgessero
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
porgi porga porgiamo porgete porgano	porgente <i>Gerundio Presente</i> porgendo	porto <i>Czasownik posilkowy</i> avere

Jak *porgere* odmieniają się:

Accorgersi (ess.) Sorgere (ess.)
 Insorgere (ess.) Sporgere (ess.)

Porre			przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
pongo poni pone poniamo ponete pongono	porrò porrai porrà porremo porrete porranno	porrei porresti porrebbe porremmo porreste porrebbero	ponga ponga ponga poniamo poniate pongano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
ponevo ponevi poneva ponevamo ponevate ponevano	posi ponesti pose ponemmo poneste posero		ponessi ponessi ponesse ponessimo poneste ponessero

Porre		przechodni
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
poni	ponente	posto
ponga	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>
poniamo		
ponete		
pongano	ponendo	avere

Jak *porre* odmieniają się:

Comporre	Esporre	Predisporre	Sottoporre
Deporre	Imporre	Presupporre	Supporre
Disporre	Opporre	Proporre	

Potere				nieprzechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>	
posso	potrò	potrei	possa	
puoi	potrai	potresti	possa	
può	potrà	potrebbe	possa	
possiamo	potremo	potremmo	possiamo	
potete	potrete	potreste	possiate	
possono	potranno	potrebbero	possano	
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
potevo	potei (-etti)		potessi	
potevi	potesti		potessi	
poteva	poté (-ette)		potesse	
potevamo	potemmo		potessimo	
potevate	poteste		poteste	
potevano	poterono (-ettero)		potessero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>		<i>Participio Passato</i>	
—	potente		potuto	
—	<i>Gerundio Presente</i>		<i>Czasowniki posilkowe</i>	
—				
—	potendo		avere i essere	

Prendere			przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
prendo prendi prende prendiamo prendete prendono	prenderò prenderai prenderà prenderemo prenderete prenderanno	prenderei prenderesti prenderebbe prenderemmo prendereste prenderebbero	prenda prenda prenda prendiamo prendiate prendano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
prendevo prendevo prendevo prendevo prendevo prendevo	presi prendesti prese prendemmo prendeste presero	prendessi prendessi prendesse prendessimo prendeste prendessero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>	
prendi prenda prendiamo prendete prendano	prendente	preso	
	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>	
	prendendo	avere	

Jak *prendere* odmieniają się:

Accendere	Comprendere	Pretendere	Sospendere
Appendere	Difendere	Rendere	Spendere
Arrendersi (ess.)	Intendere	Scendere (av.-ess.)	Stendere
Attendere	Offendere	Sorprendere	Tendere

Pungere			przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
pungo pungi punge pungiamo pungete pungono	pungerò pungerai pungerà pungeremo pungete pungeranno	pungerei pungeresti pungerebbe pungeremmo pungereste pungerebbero	punga punga punga pungiamo pungiate pungano

Pungere		przechodni
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
pungevo pungevi pungeva pungevamo pungevate pungevano	punsi pungesti punse pungemmo pungeste punsero	pungessi pungessi pungesse pungessimo pungeste pungessero
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
pungi punga pungiamo pungete pungano	pungente <i>Gerundio Presente</i> pungendo	punto <i>Czasownik posilkowy</i> avere

Jak *pungere* odmieniają się:

Aggiungere Mungere Ungere

Giungere (ess.) Raggiungere

Radere			przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
rado radi rade radiamo radete radono	raderò raderai raderà raderemo raderete raderanno	raderei raderesti raderebbe raderemmo radereste raderebbero	rada rada rada radiamo radiate radano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
radevo radevi radeva radevamo radevate radevano	rasi radesti rase rademmo radeste rasero		radessi radessi radesse radessimo radeste radessero

Radere		przechodni
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
radi	radente	raso
rada	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>
radiamo		
radete	radendo	avere
radano		

Jak *radere* odmieniają się:

Evadere (ess.)

Invadere

Persuadere

Redigere				przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>	
redigo	redigerò	redigerei	rediga	
redigi	redigerai	redigresti	rediga	
redige	redigerà	redigerebbe	rediga	
redigiamo	redigeremo	redigeremmo	redigiamo	
redigete	redigerete	redigereste	redigiate	
redigono	redigeranno	redigerebbero	redigano	
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
redigevo	redassi		redigessi	
redigevi	redigesti		redigessi	
redigeva	redasse		redigesse	
redigevamo	redigemmo		redigessimo	
redigevate	redigeste		redigeste	
redigevano	redassero		redigessero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>		<i>Participio Passato</i>	
redigi	redigente		redatto	
rediga	<i>Gerundio Presente</i>		<i>Czasownik posilkowy</i>	
redigiamo				
redigete	redigendo		avere	
redigano				

Ridere			nieprzechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
rido ridi ride ridiamo ridete ridono	riderò riderai riderà rideremo riderete rideranno	riderei rideresti riderebbe rideremmo ridereste riderebbero	rida rida rida ridiamo ridiate ridano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
ridevo ridevi rideva ridevamo ridevate ridevano	risi ridesti rise ridemmo rideste rìsero	ridessi ridessi ridesse ridessimo rideste ridessero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>	
ridi rida ridiamo ridete ridano	ridente	riso	
	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>	
	ridendo	avere	

Jak *ridere* odmieniają się:

Coincidere Decidere Dividere Incidere Sorridere Uccidere

Riflettere			przechodni i nieprzechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
rifletto rifletti riflette riflettiamo riflettete riflettono	rifletterò rifletterai rifletterà rifletteremo rifletterete rifletteranno	rifletterei rifletteresti rifletterebbe rifletteremmo riflettereste rifletterebbero	rifletta rifletta rifletta riflettiamo riflettiate riflettano

Riflettere		przechodni i nieprzechodni
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
riflettevo riflettevi rifletteva riflettevamo riflettevate riflettevano	riflessi (-ettei) riflettesti riflesse (-etté) riflettemmo rifletteste riflessero (-etterono)	riflettessi riflettessi riflettessi riflettessimo rifletteste riflettessero
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato*</i>
rifletti rifletta riflettiamo riflettete riflettano	riflettente <i>Gerundio Presente</i> riflettendo	 <i>Czasownik posiłkowy</i> avere

* Riflettere (*participio passato* w znaczeniu „zastanawiać się”: *riflettuto*; w znaczeniu „odbijać”: *riflesso*).

Rimanere			nieprzechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
rimango rimani rimane rimaniamo rimanete rimangono	rimarrò rimarra rimarrà rimarremo rimarrete rimarranno	rimarrei rimarresti rimarrebbe rimarremmo rimarreste rimarrebbero	rimanga rimanga rimanga rimaniamo rimaniate rimangano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
rimanevo rimanevi rimaneva rimanevamo rimanevate rimanevano	rimasi rimanesti rimase rimanemmo rimaneste rimasero		rimanessi rimanessi rimanesse rimanessimo rimaneste rimanessero

Rimanere		nieprzechodni
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
rimani	rimanente	rimasto
rimanga	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>
rimaniamo		
rimanete	rimanendo	essere
rimangano		

Risolvere				przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>	
risolvo	risolverò	risolverei	risolva	
risolvi	risolverai	risolveresti	risolva	
risolve	risolverà	risolverebbe	risolva	
risolviamo	risolveremo	risolveremmo	risolviamo	
risolvete	risolverete	risolvereste	risolviate	
risolvono	risolveranno	risolverebbero	risolvano	
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
risolvevo	risolsi		risolvessi	
risolvevi	risolvesti		risolvessi	
risolveva	risolse		risolvesse	
risolvevamo	risolvemmo		risolveßimo	
risolvevate	risolveste		risolveste	
risolvevano	risolsero		risolveßero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>		<i>Participio Passato</i>	
risolvi	risolvente		risolto (risoluto)	
risolva	<i>Gerundio Presente</i>		<i>Czasownik posilkowy</i>	
risolviamo				
risolvete	risolvendo		avere	
risolvano				

Jak *risolvere* odmienia się:
 Evolveresi (ess.) (part. pass.: evoluto).

Rispondere		nieprzechodni	
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
rispondo rispondi risponde rispondiamo rispondete rispondono	risponderò risponderai risponderà risponderemo risponderete risponderanno	risponderei risponderesti risponderebbe risponderemmo rispondereste risponderebbero	risponda risponda risponda rispondiamo rispondiate rispondano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
rispondevo rispondevi rispondeva rispondevamo rispondevate rispondevano	risposi rispondesti rispose rispondemmo rispondeste risposero	rispondessi rispondessi rispondesse rispondessimo rispondeste rispondessero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>	
rispondi risponda rispondiamo rispondete rispondano	rispondente	risposto	
	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posłkowy</i>	
	rispondendo	avere	

Jak *rispondere* odmieniają się:

Corrispondere

Nascondere

Rompere		przechodni	
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
rompo rompi rompe rompiamo rompete rompono	romperò romperai romperà romperemo romperete romperanno	rompereì romperesti romperebbe romperemmo rompereste romperebbero	rompa rompa rompa rompiamo rompiate rompano

Rompere		przechodni
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
rompevo	ruppi	rompessi
rompevi	rompesti	rompesti
rompeva	ruppe	rompesse
rompevamo	rompemmo	rompessimo
rompevate	rompeste	rompeste
rompevano	ruppero	rompessero
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
rompi	rompente	rotto
rompa	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>
rompiamo		
rompete		
rompano	rompendo	avere

Jak *rompere* odmieniają się:

Corrompere

Interrompere

Salire			przechodni i nieprzechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
salgo	salirò	salirei	salga
sali	salirai	saliresti	salga
sale	salirà	salirebbe	salga
saliamo	saliremo	saliremmo	saliamo
salite	salirete	salireste	saliate
salgono	saliranno	salirebbero	salgano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
salivo	salii		salissi
salivi	salisti		salissi
saliva	salì		salisse
salivamo	salimmo		salissimo
salivate	saliste		saliste
salivano	salirono		salissero

Salire		przechodni i nieprzechodni
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
sali	saliente	salito
salga	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasowniki posilkowe</i>
saliamo		
salite	salendo	avere i essere
salgano		

Jak *salire* odmieniają się:

Assalire (av.)

Risalire

Sapere			przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
so	saprò	saprei	sappia
sai	saprai	sapresti	sappia
sa	saprà	saprebbe	sappia
sappiamo	sapremo	sapremmo	sappiamo
sapete	saprete	sapreste	sappiate
sanno	sapranno	saprebbero	sappiano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
sapevo	seppi		sapessi
sapevi	sapesti		sapessi
sapeva	seppe		sapesse
sapevamo	sapemmo		sapessimo
sapevate	sapeste		sapeste
sapevano	seppero		sapessero
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>		<i>Participio Passato</i>
sappi	sapiente		saputo
sappia	<i>Gerundio Presente</i>		<i>Czasownik posilkowy</i>
sappiamo			
sappiate	sapendo		avere
sappiano			

Scegliere			przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
scelgo	sceglirò	sceglierei	scelga
scegli	sceglirai	scegliresti	scelga
sceglie	sceglirà	sceglierebbe	scelga
scegliamo	scegliremo	scegliremmo	scegliamo
scegliete	sceglirete	sceglireste	scegliate
scelgono	scegliranno	sceglierebbero	scelgano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
sceglievo	scelsi		scegliessi
sceglievi	scegliesti		scegliessi
sceglieva	scelse		scegliesse
sceglievamo	scegliemmo		scegliessimo
sceglievate	sceglieste		sceglieste
sceglievano	scelesero		scegliessero
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>		<i>Participio Passato</i>
scegli	scegliente		scelto
scelga			
scegliamo	<i>Gerundio Presente</i>		<i>Czasownik posilkowy</i>
scegliete			
scelgano	scegliendo		avere

Scrivere			przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
scrivo	scriverò	scriverei	scriva
scrivi	scriverai	scriveresti	scriva
scrive	scriverà	scriverebbe	scriva
scriviamo	scriveremo	scriveremmo	scriviamo
scrivete	scriverete	scrivereste	scrivate
scrivono	scriviranno	scriverebbero	scrivano

Scrivere		przechodni
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
scrivevo	scrissi	scrivessi
scrivevi	scrivesti	scrivessi
scriveva	scrisse	scrivesse
scrivevamo	scrivemmo	scrivessimo
scrivevate	scriveste	scriveste
scrivevano	scrivessero	scrivessero
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
scrivi	scrivente	scritto
scriva	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>
scriviamo		
scrivete		
scrivano	scrivendo	avere

Jak *scrivere* odmienia się:

Descrivere

Scuotere				przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>	
scuoto	scoterò (scuoterò)	scoterei (scuoterei)	scuota	
scuoti	scoterai	scoteresti	scuota	
scuote	scoterà	scoterebbe	scuota	
scotiamo	scoteremo	scoteremmo	scotiamo	
scotete	scoterete	scotereste	scotiate	
scuotono	scoteranno	scoterebbero	scuotano	
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
scotevo (scuotevo)	scossi		scotessi (scuotessi)	
scotevi	scotesti		scotessi	
scoteva	scosse		scotesse	
scotevamo	scotemmo		scotessimo	
scotevate	scoteste		scoteste	
scotevano	scossero		scotessero	

Scuotere		przechodni
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
scuoti scuota scotiamo scotete scuotano	scotente (scuotente)	scosso
	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>
	scotendo (scuotendo)	avere

Jak *scuotere* odmienia się:

Riscuotere

Sedere				nieprzechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>	
siedo (seggo)	sederò	sederei	sieda (segga)	
siedi	sederai	sederesti	sieda (segga)	
siede	sederà	sederebbe	sieda (segga)	
sediamo	sederemo	sederemmo	sediamo	
sedete	sederete	sedereste	sediate	
sièdono (seggono)	sederanno	sederebbero	sièdano (seggano)	
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
sedevo	sedei (-etti)		sedessi	
sedevi	sedesti		sedessi	
sedeva	sedé (-ette)		sedesse	
sedevamo	sedemmo		sedessimo	
sedevate	sedeste		sedeste	
sedevano	sederono (-ettero)		sedessero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>		<i>Participio Passato</i>	
siedi	sedente		seduto	
sieda (segga)	<i>Gerundio Presente</i>		<i>Czasowniki posilkowe</i>	
sediamo				
sedete				
sièdano (seggano)	sedendo		avere i essere	

Jak *sedere* odmienia się:

Possedere (av.)

Spargere			przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
spargo spargi sparge spargiamo spargete spargono	spargerò spargerai spargerà spargeremo spargetete spargeranno	spargerei spargeresti spargerebbe spargeremmo spargereste spargerebbero	sparga sparga sparga spargiamo spargiate spargano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
spargevo spargevi spargeva spargevamo spargevate spargevano	sparsi spargesti sparse spargemmo spargeste sparsero	spargessi spargessi spargesse spargessimo spargeste spargessero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>	
spargi sparga spargiamo spargete spargano	spargente	sparso	
	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>	
	spargendo	avere	

Jak *spargere* odmienia się:

Cospargere

Spegnere			przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
spengo spegni spegne spegniamo spegnete spengono	spegnerò spegnerai spegnerà spegneremo spegnerete spegneranno	spegnerei spegneresti spegnerebbe spegneremmo spegnereste spegnerebbero	spenga spenga spenga spegniamo spegniate spengano

Spegnere		przechodni
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
spegnevo spegnevi spegneva spegnevamo spegnevate spegnevano	spensi spegnesti spense spegnemmo spegneste spensero	spegnessi spegnessi spegnesse spegnessimo spegneste spegnessero
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
spegni spenga spegniamo spegnete spengano	spegnente <i>Gerundio Presente</i> spegnendo	spento <i>Czasownik posilkowy</i> avere

Stare			nieprzechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
sto stai sta stiamo state stanno	starò starai starà staremo starete staranno	starei staresti starebbe staremmo stareste starebbero	stia stia stia stiamo stiate stiano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
stavo stavi stava stavamo stavate stavano	stetti stesti stette stemmo steste stettero		stessi stessi stesse stessimo steste stessero

Stare		nieprzechodni
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
sta' (stai) stia stiamo state stjano	stante	stato
	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>
	stando	essere

Stringere				przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>	
stringo	stringerò	stringerei	stringa	
stringi	stringerai	stringeresti	stringa	
stringe	stringerà	stringerebbe	stringa	
stringiamo	stringeremo	stringeremmo	stringiamo	
stringete	stringerete	stringereste	stringiate	
stringono	stringeranno	stringerebbero	stringano	
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
stringevo	strinsi		stringessi	
stringevi	stringesti		stringessi	
stringeva	strinse		stringesse	
stringevamo	stringemmo		stringessimo	
stringevate	stringeste		stringeste	
stringevano	stringessero		stringessero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>		<i>Participio Passato</i>	
stringi stringa stringiamo stringete stringano	stringente		stretto	
	<i>Gerundio Presente</i>		<i>Czasownik posilkowy</i>	
	stringendo		avere	

Jak *stringere* odmienia się:
Costringere

Succedere			przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
succedo	succederò	succederei	succeda
succedi	succederai	succederesti	succeda
succede	succederà	succederebbe	succeda
succediamo	succederemo	succederemmo	succediamo
succedete	succederete	succedereste	succediate
succedono	succederanno	succederrebbero	succedano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
succedevo	succedei	succedessi	
succedevi	succedesti	succedessi	
succedeva	succedé (successe)	succedesse	
succedevamo	succedemmo	succedessimo	
succedevate	succedeste	succedeste	
succedevano	succedevano (successero)	succedessero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato*</i>	
succedi	succedente		
succeda			
succediamo	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy*</i>	
succedete			
succedano	succedendo		

* Succedere w znaczeniu „zdarzać się” odmienia się z posiłkowym *essere*, występuje tylko w 3 osobie l.poj. i l.mn. wszystkich czasów i trybów (formy *passato remoto* podano w nawiasach), *participio passato* brzmi *successo*; w znaczeniu „następować po” odmienia się z posiłkowym *avere*, *participio passato* brzmi *succeduto*.

Jak *succedere* w znaczeniu „następować po” odmienia się:

Concedere

Tenere			przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
tengo	terrò	terrei	tenga
tieni	terrai	terresti	tenga
tiene	terrà	terrebbe	tenga
teniamo	terremo	terremmo	teniamo
tenete	terrete	terreste	teniate
tenono	terranno	terrebbero	tenano

Tenere		przechodni
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
tenevo	tenni	tenessi
tenevi	tenesti	tenessi
teneva	tenne	tenesse
tenevamo	tenemmo	tenessimo
tenevate	teneste	teneste
tenevano	tennero	tenessero
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
tieni	tenente	tenuto
tenga	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>
teniamo		
tenete		
tenzano	tenendo	avere

Jak *tenere* odmieniają się:

Appartenere	Mantenere	Sostenere
Contenere	Ottenere	Trattenere

Torcere			przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
torco	torcerò	torcerai	torca
torci	torcerai	torceresti	torca
torce	torcerà	torcerebbe	torca
torciamo	torceremo	torceremmo	torciamo
torcete	torcerete	torcereste	torciate
torcono	torceranno	torcerebbero	torcano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
torcevo	torsi		torcessi
torcevi	torcesti		torcessi
torceva	torse		torcesse
torcevamo	torcemmo		torcessimo
torceвате	torceste		torceste
torcevano	torsero		torcessero

Torcere		przechodni
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
torci	torcente	torto
torca	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posiłkowy</i>
torciamo		
torcete		
torcano	torcendo	avere

Trarre				przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>	
traggo	trarrò	trarrei	tragga	
trai	trarrai	trarresti	tragga	
trac	trarrà	trarrebbe	tragga	
traiamo	trarremo	trarremmo	traiamo	
traete	trarrete	trarreste	traiate	
traggono	trarranno	trarrebbero	traggano	
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
traevo	trassi		traessi	
traevi	traesti		traessi	
traeva	trasse		traesse	
traevamo	traemmo		traessimo	
traevate	traeste		traeste	
traevano	traessero		traessero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>		<i>Participio Passato</i>	
trai	traente		tratto	
tragga	<i>Gerundio Presente</i>		<i>Czasownik posiłkowy</i>	
traiamo				
traete				
traggano	traendo		avere	

Jak *trarre* odmieniają się:

Attrarre	Distrarre	Ritrarre
Contrarre	Estrarre	Sottrarre

Udire			przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
odo odi ode udiamo udite odono	udirò (udrò) udirai (udrai) udirà (udrà) udiremo (udremo) udirete (udrete) udiranno (udranno)	udirei (udrei) udiresti (udresti) udirebbe (udrebbe) udiremmo (udremmo) udireste (udreste) udirebbero (udrebbero)	oda oda oda udiamo udiate odano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
udivo udivi udiva udivamo udivate udivano	udii udisti udi udimmo udiste udirono	udissi udissi udisse udissimo udiste udissero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>	
odi oda udiamo udite odano	udiente (udente)	udito	
	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>	
	udendo	avere	

Uscire			nieprzechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
esco esci esce usciamo uscite escono	uscirò uscirai uscirà usciremo uscirete usciranno	uscirei usciresti uscirebbe usciremmo uscireste uscirebbero	esca esca esca usciamo usciate escano

Uscire		nieprzechodni
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
uscivo	uscii	uscissi
uscivi	uscisti	uscissi
usciva	uscì	uscisse
uscivamo	uscimmo	uscissimo
uscivate	usciste	usciste
uscivano	uscirono	uscissero
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
esci	uscente	uscito
esca	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>
usciamo		
uscite		
escano	uscendo	essere

Jak *uscire* odmienia się:

Riuscire

Valere				nieprzechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>	
valgo	varrò	varrei	valga	
vali	varrai	varresti	valga	
vale	varrà	varrebbe	valga	
valiamo	varremo	varremmo	valiamo	
valete	varrete	varreste	valiate	
valgono	varranno	varrebbero	valgano	
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
valevo	valsi		valessi	
valevi	valesti		valessi	
valeva	valse		valesse	
valevamo	valemmo		valessimo	
valevate	valeste		valeste	
valevano	valsero		valessero	

Valere		nieprzechodni
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
—	valente	valso
—	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>
—	valendo	essere

Jak *valere* odmieniają się:

Equivalere (av.)

Prevalere (av.-ess.)

Vedere				przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>	
vedo (veggo)	vedrò	vedrei	veda (vegga)	
vedi	vedrai	vedresti	veda (vegga)	
vede	vedrà	vedrebbe	veda (vegga)	
vediamo	vedremo	vedremmo	vediamo	
vedete	vedrete	vedreste	vediate	
vedono (veggono)	vedranno	vedrebbero	vedano (veggano)	
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
vedevo	vidi		vedessi	
vedevi	vedesti		vedessi	
vedeva	vide		vedesse	
vedevamo	vedemmo		vedessimo	
vedevate	vedeste		vedeste	
vedevano	videro		vedessero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>		<i>Participio Passato</i>	
vedi	vedente		visto (veduto)	
veda				
vediamo	<i>Gerundio Presente</i>		<i>Czasownik posilkowy</i>	
vedete				
vedano	vedendo		avere	

Jak *vedere* odmieniają się:

Intravedere Provvedere

Prevedere Rivedere

Venire		nieprzechodni	
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
vengo	verrò	verrei	venga
vieni	verrai	verresti	venga
viene	verrà	verrebbe	venga
veniamo	verremo	verremmo	veniamo
venite	verrete	verreste	veniate
vengono	verranno	verrebbero	venivano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
venivo	venni	venissi	
venivi	venisti	venissi	
veniva	venne	venisse	
venivamo	venimmo	venissimo	
venivate	veniste	veniste	
venivano	vennero	venissero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>	
vieni	veniente	venuto	
venga	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasownik posilkowy</i>	
veniamo			
venite			
venivano	venendo	essere	

Jak *venire* odmieniają się:

Avvenire (występuje tylko w 3 osobie l.poj. i l.mn. wszystkich czasów)

Convenire (av.-ess.) *Prevenire* (av.)

Divenire *Provenire*

Intervenire *Svenire* (w *futuro* i *condizionale presente*: *svenirò* i *svenirei*)

Vincere			przechodni i nieprzechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
vinco	vincerò	vincerei	vinca
vinci	vincerai	vinceresti	vinca
vince	vincerà	vincerebbe	vinca
vinciamo	vinceremo	vinceremmo	vinciamo
vincete	vincerete	vincereste	vinciate
vincono	vinceranno	vincerebbero	vincano

Vincere		przechodni i nieprzechodni
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>	<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
vincevo vincevi vinceva vincevamo vincevate vincevano	vinși vincesti vinse vincemmo vincesti vinsero	vincessi vincessi vincesse vincessimmo vincesti vincessero
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
vinci vinca vinciamo vincete vincano	vincente <i>Gerundio Presente</i> vincendo	vinto <i>Czasownik posilkowy</i> avere

Jak *vincere* odmienia się:

Convincere

Vivere			przechodni i nieprzechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
vivo vivi vive viviamo vivete vivono	vivrò vivrai vivrà vivremo vivrete vivranno	vivrei vivresti vivrebbe vivremmo vivreste vivrebbero	viva viva viva viviamo vivate vivano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
vivevo vivevi viveva vivevamo vivevate vivevano	vissi vivesti visse vivemmo viveste vissero		vivessi vivessi vivesse vivessimmo viveste vivessero

Vivere		przechodni i nieprzechodni
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>	<i>Participio Passato</i>
vivi	vivente	vissuto
viva	<i>Gerundio Presente</i>	<i>Czasowniki posiłkowe</i>
viviamo		
vivete		
vivano	vivendo	avere i essere

Jak *vivere* odmienia się:

Sopravvivere (ess.)

Volere				przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>	
voglio	vorrò	vorrei	voglia	
vuoi	vorrai	vorresti	voglia	
vuole	vorrà	vorrebbe	voglia	
vogliamo	vorremo	vorremmo	vogliamo	
volete	vorrete	vorreste	vogliate	
vogliono	vorranno	vorrebbero	vogliano	
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>	
volevo	volli		volessi	
volevi	volesti		volessi	
voleva	volle		volesse	
volevamo	volemmo		volessimo	
volevate	voleste		voleste	
volevano	vollero		volessero	
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>		<i>Participio Passato</i>	
vogli	volente		voluto	
voglia	<i>Gerundio Presente</i>		<i>Czasowniki posiłkowe</i>	
vogliamo				
vogliate				
vogliono	volendo		avere i essere	

Volgere			przechodni
<i>Presente Indicativo</i>	<i>Futuro</i>	<i>Presente Condizionale</i>	<i>Presente Congiuntivo</i>
volgo volgi volge volgiamo volgete volgono	volgerò volgerai volgerà volgeremo volgerete volgeranno	volgerei volgeresti volgerebbe volgeremmo volgereste volgerebbero	volga volga volga volgiamo volgiate volgano
<i>Imperfetto Indicativo</i>	<i>Passato Remoto</i>		<i>Imperfetto Congiuntivo</i>
olgevo olgevi olgeva olgevamo olgevate olgevano	olgesi olgesti olse olgemmo olgeste olsero		olgessi olgessi olgesse olgessimo olgeste olgessero
<i>Imperativo</i>	<i>Participio Presente</i>		<i>Participio Passato</i>
olgi olga olgiamo olgete olgano	olgente		olto
	<i>Gerundio Presente</i>		<i>Czasownik posilkowy</i>
	olgendo		avere

Jak *volgere* odmieniają się:

Avvolgere	Rivolgere	Svolgere
Coinvolgere	Sconvolgere	Travolgere

SPIS CZASOWNIKÓW NIEREGULARNYCH I WZORY ICH ODMIANY

A

Accadere	odmienia się jak:	Cadere
Accendere		Prendere
Accingersi		Cingere
Accogliere		Cogliere
Accorgersi		Porgere
Affiggere*		—
Affliggere		—
Aggiungere		Pungere
Alludere		Chiudere
Ammettere		Mettere
Andare		—
Apparire		—
Appartenere		Tenere
Appendere		Prendere
Aprire		—
Ardere		—
Arrendersi		Prendere
Assalire		Salire
Assistere		Esistere
Assumere		—
Attendere		Prendere
Attrarre		Trarre
Avvenire		Venire
Avvolgere		Volgere

* Myślnik postawiono obok czasowników, które nie odmieniają się według żadnego wzoru.

B

Benedire

odmienia się jak:

Dire

Bere

—

C

Cadere

—

Chiedere

—

Chiudere

—

Cingere

—

Cogliere

—

Coincidere

Ridere

Coinvolgere

Volgere

Commettere

Mettere

Commuovere

Muovere

Comparire

Apparire

Compiere

—

Comporre

Porre

Comprendere

Prendere

Compromettere

Mettere

Concedere

Succedere

Concludere

Chiudere

Concorrere

Correre

Condurre

—

Confondere

Fondere

Conoscere

—

Contenere

Tenere

Contrarre

Trarre

Convenire

Venire

Convincere

Vincere

Coprire

Aprire

Correggere

Leggere

Correre

—

Corrispondere

Rispondere

Corrompere

Rompere

Cospargere

Spargere

Costringere

Stringere

Crescere

—

Crocifiggere

Affiggere

Cucire	odmienia się jak:	—
Cuocere		—
D		
Dare		—
Decadere		Cadere
Decidere		Ridere
Dedurre		Condurre
Deludere		Chiudere
Deporre		Porre
Descrivere		Scrivere
Difendere		Prendere
Diffondere		Fondere
Dimettere		Mettere
Dipingere		Cingere
Dire		—
Dirigere		—
Discutere		—
Disdire		Dire
Dispiacere		Piacere
Disporre		Porre
Distinguere		—
Distrarre		Trarre
Distruggere		—
Divenire		Venire
Dividere		Ridere
Dolere		—
Dovere		—
E		
Eleggere		Leggere
Emergere		—
Emettere		Mettere
Equivalere		Valere
Ergere		—
Erigere		Dirigere
Escludere		Chiudere
Esigere		—

Esistere	odmienia się jak: —
Esplodere	—
Esporre	Porre
Esprimere	—
Estinguere	Distinguere
Estrarre	Trarre
Evadere	Radere
Evolversi	Risolvere
F	
Fare	—
Fingere	Cingere
Fondere	—
Friggere	Affliggere
G	
Godere	—
Giungere	Pungere
I	
Illudere	Chiudere
Imporre	Porre
Incidere	Ridere
Insistere	Esistere
Insorgere	Porgere
Intendere	Prendere
Interrompere	Rompere
Intervenire	Venire
Intravedere	Vedere
Introdurre	Condurre
Intromettere	Mettere
Invadere	Radere
L	
Leggere	—
M	
Maledire	Dire
Mantenere	Tenere

Mettere	odmienia się jak:	—
Mordere		—
Morire		—
Mungere		Pungere
Muovere		—
N		
Nascere		—
Nascondere		Rispondere
Nuocere		—
O		
Occorrere		Correre
Offendere		Prendere
Offrire		Aprire
Omettere		Mettere
Opporre		Porre
Ottenere		Tenere
P		
Parere		—
Percorrere		Correre
Perdere		—
Permettere		Mettere
Persuadere		Radere
Piacere		—
Piangere		—
Porgere		—
Porre		—
Possedere		Sedere
Potere		—
Predisporre		Porre
Prendere		—
Presumere		Assumere
Presupporre		Porre
Pretendere		Prendere
Prevalere		Valere
Prevedere		Vedere

Prevenire	odmienia się jak:	Venire
Produrre		Condurre
Promettere		Mettere
Promuovere		Muovere
Proporre		Porre
Proteggere		Leggere
Provenire		Venire
Provvedere		Vedere
Pungere		—
R		
Raccogliere		Cogliere
Radere		—
Raggiungere		Pungere
Redigere		—
Reggere		Leggere
Rendere		Prendere
Resistere		Esistere
Riassumere		Assumere
Riconoscere		Conoscere
Ricorrere		Correre
Ridere		—
Ridurre		Condurre
Riempire		Compiere
Riflettere		—
Rimanere		—
Rincorrere		Correre
Riprodurre		Condurre
Risalire		Salire
Riscuotere		Scuotere
Risolvere		—
Rispondere		—
Ritrarre		Trarre
Riuscire		Uscire
Rivedere		Vedere
Rivolgere		Volgere
Rodere		Esplodere
Rompere		—

S

Salire	odmienia się jak:	—
Sapere		—
Scadere		Cadere
Scegliere		—
Scendere		Prendere
Schiudere		Chiudere
Sciogliere		Cogliere
Scommettere		Mettere
Scomparire		Apparire
Sconfiggere		Affliggere
Sconvolgere		Volgere
Scoprire		Aprire
Scrivere		—
Scuotere		—
Sedere		—
Sedurre		Condurre
Smettere		Mettere
Soccorrere		Correre
Soddisfare		Fare
Soffrire		Aprire
Sopravvivere		Vivere
Sorgere		Porgere
Sorprendere		Prendere
Sorreggere		Leggere
Sorridere		Ridere
Sospendere		Prendere
Sostenere		Tenere
Sottoporre		Porre
Sottrarre		Trarre
Spargere		—
Spegnere		—
Spendere		Prendere
Spingere		Cingere
Sporgere		Porgere
Stare		—
Stendere		Prendere
Stringere		—

Succedere	odmienia się jak	—
Supporre		Porre
Svenire		Venire
Svolgere		Volgere

T

Tacere	Piacere
Tendere	Prendere
Tenere	—
Tingere	Cingere
Togliere	Cogliere
Torcere	—
Tradurre	Condurre
Traffiggere	Affliggere
Trarre	—
Trascorrere	Correre
Trasmettere	Mettere
Trasparire	Apparire
Trattenere	Tenere
Travolgere	Volgere

U

Uccidere	Ridere
Udire	—
Ungere	Pungere
Uscire	—

V

Valere	—
Vedere	—
Venire	—
Vincere	—
Vivere	—
Volere	—
Volgere	—

Wydawnictwo Naukowe PWN
Wydanie I.
Arkuszy drukarskich 26,5.
Druk ukończono we wrześniu 1993 r.
Wrocławska Drukarnia Naukowa

Księgarnie promocyjne PWN, w których można kupić i zamówić wszystkie publikacje naszego wydawnictwa:

BIAŁYSTOK

Księgarnia, ul. Lipowa 43
15-424 Białystok
Księgarnia ORPAN
ul. Świętojańska 13
15-082 Białystok

BIELSKO-BIAŁA

Księgarnia „Oświata”
ul. 11 Listopada 33
43-300 Bielsko-Biała

BYDGOSZCZ

Księgarnia „Współczesna”
ul. Gdańska 5
85-005 Bydgoszcz

CZĘSTOCHOWA

Księgarnia „Antykwarjat”
Al. N.M.P. 18
42-200 Częstochowa

GDAŃSK

„Księgarnia Naukowa”
ul. Grunwaldzka 111/113
80-244 Gdańsk
Księgarnia Publikacji
Naukowych „Libra”
ul. Wita Stwosza 55
80-308 Gdańsk

GDYŃIA

Księgarnia „Książnica”
ul. Władysława IV 61
81-384 Gdynia

GLIWICE

Księgarnia „Mercurius”
ul. Konstytucji 146
44-100 Gliwice

KATOWICE

Księgarnia ORPAN
ul. Bankowa 11
40-007 Katowice
Księgarnia Powszechna
ul. 3 Maja 13
40-096 Katowice

KIELCE

Księgarnia „Naukowa”
ul. Buczka 19/25
25-536 Kielce

KOSZALIN

Księgarnia „Naukowa”
Rynek Staromiejski 2
75-007 Koszalin

KRAKÓW

Księgarnia „Skarbnica”
Os. Centrum C bl. 1
31-929 Kraków
Księgarnia „Techniczna”
ul. Podwale 4
31-118 Kraków

Księgarnia „Elefant”

ul. Podwale 6
31-118 Kraków
Księgarnia ORPAN
ul. Św. Marka 22
31-020 Kraków

LUBLIN

Księgarnia Współczesna
Aleje Racławickie 26
20-037 Lublin
Księgarnia Techniczna
Krakowskie Przedmieście 39
20-076 Lublin
Księgarnia ORPAN
ul. Marii Skłodowskiej-Curie 5
20-031 Lublin
Księgarnia „Naukowo-Techniczna”
ul. Nadbystrzycka 36
20-618 Lublin

ŁÓDŹ

Księgarnia PWN
ul. Włókowskiego 13
90-721 Łódź
Księgarnia Akademicka
ul. Narutowicza 50
90-135 Łódź
Księgarnia „Eureka”
ul. Piłsudskiego 12
90-330 Łódź
Księgarnia Naukowa
ul. Piotrkowska 102a
90-004 Łódź
Księgarnia „Ethos”
ul. Piotrkowska 11
90-406 Łódź

OPOLE

Księgarnia „Omega”
Rynek 19
45-015 Opole

PILA

Księgarnia
ul. 14 Lutego 2
64-920 Piła

POZNAŃ

Księgarnia Naukowa
Ossolineum
al. Marcinkowskiego 30
61-745 Poznań
Księgarnia ORPAN
ul. Mielżyńskiego 27/29
61-725 Poznań
Księgarnia Uniwersytecka
„Unimarket”
ul. Zwierzyniecka 7
60-586 Poznań
Księgarnia
ul. Gwarna 13
61-702 Poznań

RZESZÓW

Księgarnia nr 208
ul. Dąbrowskiego 58a
35-036 Rzeszów
Księgarnia Szkolno-
Pedagogiczna
ul. Kościuszki 3
35-100 Rzeszów

SIEDLCE

Księgarnia „Współczesna”
ul. Piłsudskiego 68
08-110 Siedlce

ŚLĄSK

Księgarnia „Ratuszowa”
ul. Filmowa 5
76-200 Ślupsk

SZCZECIN

Księgarnia „Naukowa”
ul. Wyzwolenia 12/14
70-555 Szczecin

TORUŃ

Księgarnia
ul. Szeroka 46
87-100 Toruń

WARSZAWA

Księgarnia PWN
ul. Miodowa 10
00-251 Warszawa
Główna Księgarnia Naukowa
Im. Bolesława Prusa
Krakowskie Przedmieście 7
00-068 Warszawa
Księgarnia ORPAN
Pałac Kultury i Nauki
00-901 Warszawa
Główna Księgarnia Techniczna
ul. Świętokrzyska 14
00-050 Warszawa
Księgarnia Fundacji Bibliotekom
Polskim
ul. Marszałkowska 74
00-524 Warszawa
Księgarnia Wydawnictwa Bellona
Im. St. Żeromskiego
Al. Solidarności 119
00-897 Warszawa
Księgarnia Uniwersytecka Libra
Krakowskie Przedmieście 24
00-927 Warszawa
Księgarnia Studencka
ul. Rakowiecka 41
02-521 Warszawa
ZIELONA GÓRA
Księgarnia Naukowa
Pod Filarami 3
65-068 Zielona Góra

4293 W

507 343046

WiMBP im. J. Piłsudskiego
w Łodzi

230000167532